

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

**TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE OTOMOTİV YAN
SANAYİ İHRACATINDA REKABET GÜCÜ: BÜYÜK
ÖLÇEKLİ İŞLETME ÖRNEKLERİ**

Numan Sait EREN

2502601097

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Seyhun DOĞAN

İSTANBUL – 2022

ÖZ

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE OTOMOTİV YAN SANAYİ İHRACATINDA REKABET GÜCÜ: BÜYÜK ÖLÇEKLİ İŞLETME ÖRNEKLERİ

NUMAN SAİT EREN

Bu çalışmanın amacı Türkiye’nin Avrupa Birliği karşısında ekonomik rekabet gücünün otomotiv yan sanayi ürünlerinin ihracatı açısından incelenmesi, hesaplanması ve öneri geliştirilmesidir. Dünya, Avrupa Birliği ve Türkiye ile ilgili 2016-2020 yıllarına ait veri ve dokümanların toplanması, karşılaştırılması, kuvvetli yanların ve üstünlüklerin belirlenmesi yöntemi kullanılmıştır. Ulusal ve Uluslararası Resmi ve Özel Kurumlar ile Sivil Toplum Kuruluşlarının yayınladığı güncel istatistikler, veriler ve dokümanlar üzerinden analiz yapılmış, karşılaştırılmış ve yorumlanmıştır. Uluslararası istatistiki veriler Dünya dış ticaretinde kullanılan Harmonize Gümrük Tarife ve İstatistik Pozisyon (GTİP) numaraları üzerinden temin edilmiştir. Diğer taraftan seçilmiş özel firmalarla çevrimiçi iletişim kurularak gerçek görüş ve öneriler tespit edilmiştir. Türkiye, Avrupa Birliği ve Avrupa Birliği’ne üye ülkelerin otomotiv endüstrisinin tamamını içeren GTIP 87 ve tüm araçlarda yaygın olarak kullanılan GTIP 8708 muhtelif yedek parça ürünlerinin 2016-2020 yılları için AKÜ değerleri hesaplanmıştır. Hesaplanan AKÜ değerleri, Türkiye’de otomotiv ve yan sanayisinde mevcut firmaların yurtiçindeki ana araç üreticilerine talep ettikleri ürünleri istenilen kalite ve zamanda temin etmekle kalmayıp Dünya ve Avrupa Birliği piyasalarına da güçlü bir rekabet ile ürün temin ettiklerini göstermektedir. Otomotiv ve yan sanayisi firmaları, büyüklüğü, coğrafi yakınlığı ve gümrük birliği anlaşması gibi avantajları da göz önüne alındığında Avrupa Birliği’nde olduğu kadar Dünya pazarlarında da rekabetçi bir gelişme potansiyeline de sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Otomotiv, İhracat, Rekabet, Yan Sanayi, Büyük Ölçekli İşletme

ABSTRACT

TURKEY’S COMPETITIVE ADVANTAGE IN EXPORTING AUTOMOTIVE SUPPLIERS PRODUCTS TO EU: LARGE SIZED COMPANIES NUMAN SAIT EREN

The aim of this study is to examine, calculate and develop a proposal for Turkey's economic competitiveness against the European Union in terms of the export of automotive supply industry products. The method of collecting, comparing and determining the strengths and advantages, based on the data and documents related to the World, European Union and Turkey for the years 2016-2020 was used. Up-to-date statistics, data and documents published by National and International Public and Private Institutions and Non-Governmental Organizations were analyzed, compared and interpreted. International statistical data were obtained through Harmonized Customs Tariff and Statistics Position (GTIP) numbers used in world foreign trade. On the other hand, real opinions and suggestions were determined by establishing online communication with selected private companies. The revealed comparative advantages (RCA) values of GTIP 87, which includes the entire automotive industry of Turkey, the European Union and the member countries of the European Union, and also of GTIP 8708, which is widely used spare parts in all vehicles, were calculated for years 2016-2020. The calculated RCA values show that the companies in the automotive and automotive suppliers' industry in Turkey not only supply the products they demand to the main vehicle manufacturers in the country at the desired quality and time, but also provide products to the World and European Union markets with a strong competition. Automotive and automotive suppliers' industry companies have a competitive development potential in the World markets as well as in the European Union, considering their advantages such as size, geographical proximity and customs union agreement.

Keywords: EU, Automotive, Export, Competitive, Supplier, Large sized companies

ÖNSÖZ

“Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Otomotiv Yan Sanayi İhracatında Rekabet Gücü: Büyük Ölçekli İşletme Örnekleri” konulu bu çalışmada, Türkiye’nin ekonomik gelişmesinde ve ihracatımızın ilk sırasında yer alan otomotiv ana sektörünün ve yan sanayisinin Dünya - AB - Türkiye üçgeninde yerinin incelenerek rekabet gücünün araştırılması ve taşıdığı önemle birlikte gelecekte daha da büyüme imkanlarının ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Asırlık geçmişe sahip Uluslararası dev otomotiv firmalarının tekeline olan ana sanayide 2019’da Dünya genelinde üretilip satılan yaklaşık 92,1 milyon aracın içerisinde önemli pay almak ancak milyar dolarlar seviyesinde yatırımlar yapmakla mümkün olabilmektedir.

Otomotiv ana sanayisini destekleyen alt yapı ise otomotiv yan sanayisinden gelmekte olup, araçlar üzerinde yer alan yaklaşık 30,000 parçanın her birinin üretilmesinde ihtisaslaşma nedeniyle çok daha küçük yatırımlarla büyük sayılarda üretim ve ciro yapılabilmektedir. Bu durum yan sanayi de gelişerek ve ihtisaslaşarak Dünya genelinde söz sahibi olmayı, Türkiye için daha mümkün kılmaktadır.

Türkiye’de otomotiv yan sanayisinde ihracat imkânları, özellikle Dünya’ya ve coğrafi yakınlık avantajı olan Avrupa Birliği’ne gümrük birliği anlaşması çerçevesinde, büyük gelişme potansiyeline sahiptir. Avrupa Birliği ve Üyeleri ile Türkiye için otomotiv ve yan sanayi 2016-2020 yılları AKÜ değerleri bu çalışmada hesaplanmış ve Türkiye’nin kuvvetli rekabet gücü tespit edilmiştir. Ayrıca seçilmiş yan sanayi firmaları ile yapılan çevrimiçi inceleme soru ve cevapları ile de çalışma desteklenmiştir.

Türkiye genelinde firmaların güvensizlik nedeniyle bilgilerini açıklamaması Türkiye’de doğru ve yeterli veriye ulaşmayı oldukça zor hatta imkansız kılmaktadır. Bilgilere sahip olan Dernekler, Birlikler ve Üyeleri Şirketler ise anketlere, araştırma çalışmalarına ve analiz yöntemlerine yardımcı olmamakta ve benzer çalışmaları desteklememektedir. Doğru ve verimli stratejik çalışmalar ve araştırmalar için sağlıklı veriye ulaşabilmek şarttır.

Halen Dünya’da 1,4 milyar aracın yollarda olduğu varsayılmaktadır; 2035 yılına kadar da bu sayının 2 milyar adede ulaşması beklenmektedir. Tüm bu araçların üretilmesinde ve satış sonrası bakımlarında çok sayıda yedek parça otomotiv yan sanayi tarafından üretilmektedir. Dolayısıyla, Dünya ölçeğinde üretim yapıldığında ihracat imkânlarının büyüklüğü görülebilmektedir.

Çalışmada ele alınan yan sanayi yedek parça kategorisi, otomotiv sanayisinde her araçta kullanılmakta olduğu gibi özellikle zaman içerisinde yıpranma nedeniyle uzun yıllar ayrıca yedek parça olarak da talep edilmektedir. Türkiye bu ürünlerin üretiminde uzun yıllardır üretim yapmakta olduğundan tecrübe kazanmıştır ve uluslararası pazarlarda önemli yer tutmakta olup hala büyük gelişme potansiyeline sahiptir.

Günümüzde ihracata dayalı büyümenin en önemli ve istikrarlı ekonomik faaliyet olduğu göz önüne alınarak bu çalışma hazırlanmış ve Türkiye’nin gelişmesi için yol göstermesi amaçlanmıştır.

Tez içerisinde incelenen ulusal ve uluslararası tüm kişi, resmi ve özel şirket, birlik, dernek ve sosyal kurum ve kuruluşlara direkt katkıları ve/veya yayınladıkları kamuya açık bilgiler için ve tez danışmanım Sn. Prof. Dr. Seyhun Doğan’ın tüm emekleri ve katkıları için sonsuz teşekkür ederim.

İSTANBUL, 2022
NUMAN SAİT EREN

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvi
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xvii
KISALTMALAR LİSTESİ	xviii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

REKABET VE REKABET GÜCÜ: KAVRAMSAL VE TEORİK KAPSAM

1.1. REKABET KAVRAMI VE TEORİLERİ.....	4
1.1.1. Rekabet Kavramı.....	4
1.1.1.1. Rekabet Kavramının Tanımı.....	4
1.1.1.2. Rekabetin Özellikleri.....	6
1.1.2. Rekabet Piyasaları ve Koşulları.....	7
1.1.2.1. Tam Rekabet Piyasa Koşulları.....	7
1.1.2.2. Eksik Rekabet Piyasa Koşulları.....	8
1.1.2.3. Rekabetsiz Piyasa Koşulları.....	10
1.1.2.4. Korumacılık Kavramı Piyasa Koşulları.....	11
1.1.3. Rekabet Teorileri.....	11
1.2. REKABET GÜCÜ KAVRAMI, TEORİLERİ VE ÖLÇÜLMESİ.....	19
1.2.1. Rekabet Gücü Kavramı.....	19
1.2.1.1. Rekabet Gücü Tanımı.....	19
1.2.1.2. Rekabet Gücü Faktörleri.....	20
1.2.1.2.1. Ürün.....	21
1.2.1.2.2. Fiyat.....	21

1.2.1.2.3. Pazarlama Bileşenleri.....	22
1.2.1.2.4. Globalleşmenin Etkisi.....	23
1.2.1.3. Rekabet Gücü Düzeyleri.....	24
1.2.1.3.1. Firma Düzeyinde Rekabet.....	24
1.2.1.3.2. Sektörel Düzeyde Rekabet.....	25
1.2.1.3.3. Ulusal Düzeyde Rekabet.....	26
1.2.1.3.4. Uluslararası Düzeyde Rekabet.....	27
1.2.2. Rekabet Gücü Teorileri ve Ölçülmesi.....	28
1.2.2.1. Mutlak Üstünlükler Yaklaşımı.....	28
1.2.2.2. Karşılaştırmalı Üstünlükler Yaklaşımı.....	29
1.2.2.3. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Yaklaşımı.....	30
1.2.2.3.1. Liesner Ölçümü.....	30
1.2.2.3.2. Balassa Ölçümü.....	31
1.2.2.3.3. Vollrath Ölçümü.....	32
1.2.2.4. Porter ve Elmas Modeli.....	33
1.2.2.5. Dunning Yöntemi.....	36
1.2.2.6. Krugmann Yöntemi.....	37
1.2.2.7. IMD (Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü) Rekabet Ölçümü.....	38
1.2.2.8. WEF (Dünya Ekonomik Forumu) Rekabet Ölçümü.....	40
1.2.2.9. WIPO (Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü)	44
1.2.2.9.1. Dünya İnovasyon Endeksi Rekabet Ölçümü.....	45
1.2.2.9.2. Dünya Patent Başvuru Sayıları.....	47
1.2.2.10. Diğer Uluslararası Kurumsal Yaklaşımlar.....	48
1.2.2.9.3. UNIDO (BM Sınai Kalkınma Teşkilatı)	48
1.2.2.9.4. WTO (Dünya Ticaret Örgütü)	49
1.2.2.9.5. OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü).....	50
1.2.2.10.3.1. AR-GE Harcamaları	52
1.2.2.11 Avrupa Birliği.....	53
1.2.2.12. Standart & Poor's, Moody's ve Fitch Group Uluslararası Kredibilite Notları ve Rekabet İlişkisi.....	54

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA EKONOMİK GÖRÜNÜMÜ VE DIŞ TİCARETİ

2.1 DÜNYA EKONOMİK GÖRÜNÜMÜ.....	59
2.1.1 Dünya'nın Ekonomik Gelişimi.....	59
2.1.2 Bölgesel Ekonomik Birlikler.....	62
2.1.2.1 Avrupa Birliği'nin Tarihsel Oluşumu.....	65
2.1.2.2 Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri.....	68
2.1.2.2.1. Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkilerinin Tarihi Gelişimi.....	68
2.1.2.2.2. Avrupa Birliği ile Türkiye Arasındaki Ekonomik İlişkiler.....	71
2.2. DÜNYA DIŞ TİCARETİNİN GELİŞİMİ.....	76
2.2.1. Avrupa Birliği Dış Ticareti.....	77
2.2.2. Türkiye Dış Ticareti.....	79
2.2.2.1. 1923 Sonrası Ekonomik Gelişme.....	79
2.2.2.2. Dış Ticaretin Gelişimi ve Verileri.....	82
2.2.2.3. Sektörel Gelişim ve Verileri.....	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE İHRACATINDA OTOMOTİV ANA VE YAN SANAYİ

3.1. OTOMOTİV ANA VE YAN SANAYİNİN GELİŞİMİ.....	94
3.1.1. Dünya Otomotiv Ana Sanayi ve Yan Sanayi.....	94
3.1.2. Avrupa Birliği Otomotiv Ana Sanayi ve Yan Sanayi.....	99
3.1.3. Türkiye Otomotiv Sanayi ve Yan Sanayi.....	102
3.1.3.1. Üretim.....	105
3.1.3.1.1. Otomotiv Ana Sanayinde Üretim.....	105
3.1.3.1.2. Otomotiv Yan Sanayinde Üretim.....	112
3.1.3.2. Dış Ticaret.....	113
3.1.3.2.1. Otomotiv Ana Sanayi Dış Ticareti.....	113

3.1.3.2.2. Otomotiv Yan Sanayi Dış Ticareti.....	116
3.2.İSTANBUL SANAYİ ODASI 500 İÇERİSİNDE OTOMOTİV ANA VE YAN SANAYİ.....	121
3.2.1.İstanbul Sanayi Odası Birinci 500 İçinde Otomotiv Ana Firmalarının Gelişimi.....	122
3.2.2.İstanbul Sanayi Odası Birinci 500 İçinde Otomotiv Yan Sanayi Firmalarının Gelişimi.....	127
3.2.3.İstanbul Sanayi Odası İkinci 500 İçinde Otomotiv Ana ve Yan sanayi Firmalarının Gelişimi.....	129
3.3.TÜRKİYE İHRACATÇILAR MECLİSİ İLK 1000 İHRACATÇI İÇERİSİNDE OTOMOTİV ANA VE YAN SANAYİ.....	129
3.3.1.Türkiye İhracatçılar Meclisi İlk 1000 İhracatçı İçinde Otomotiv Ana ve Yan Sanayi Firmalarının Gelişimi.....	130

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE OTOMOTİV YAN SANAYİ İHRACATINDA REKABET GÜCÜ ANALİZİ

4.1.TÜRKİYE’DE OTOMOTİV SEKTÖRÜNDE REKABET GÜCÜ.....	134
4.1.1.Otomotiv Sektöründe Rekabet ve Rekabet Stratejileri.....	134
4.1.2.Türkiyede Rekabet Gücüne Katkıda Bulunması Amacıyla Hazırlanan Eylem Planları.....	135
4.1.3.Türkiye’de Otomotiv Sektörünün Rekabet Gücü Kazanması Açısından Önemli Faktörler.....	137
4.2.AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER ARAŞTIRMASI.....	139
4.2.1. Türkiye Otomotiv Ana ve Yan Sanayisinin 2016-2020 Yılları İçin GTIP 87 ve GTIP 8708 Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Araştırması.....	139
4.2.1.1. Yöntem.....	140
4.2.1.2. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Değerleri ve	

Yorumları.....	141
4.3. SEÇİLİ OTOMOTİV YAN SANAYİ FİRMALARININ REKABET	
GÜCÜNÜN İNCELENMESİ.....	156
4.3.1. Yöntem	156
4.3.2. Cevap Değerleri ve Yorumları.....	157
4.4. ÖNERİLER VE DEĞERLENDİRME.....	171
4.4.1. Otomotiv Sektöründe Yurt Dışında ve Avrupa Birliği'nde Yeni Yapılanma.....	174
4.4.2. Otomotiv Sektöründe Sanal 5.0 Organize Sanayi Bölgesi Kurulumu.....	177
4.4.3. Otomotiv Sektöründe Tedarik Zinciri Serbest Bölge Yapılanması.....	181
4.4.3.1. Tedarik Zinciri ve İthalat Yapılanması.....	182
4.4.3.2. Tedarik Zinciri ve İhracat Yapılanması.....	183
4.4.4. Değerlendirme.....	184
SONUÇ	207
KAYNAKÇA.....	212
EKLER.....	225
Ek 1: 1963 - 2019 Yılları Türkiye Araç Üretim Adetleri.....	225
Ek 2A: Türkiye Araç Parkı.....	226
Ek 2B: Türkiye Araç Parkı ve Otomobil Yakıt Cinsi Dağılımı.....	227
Ek 3: Ülkeler ve Bölgeler İtibariyle Dünya Toplam Araç Üretimi (OICA).....	228
Ek 4: Dünya Toplam Araç Üretimi ve Üreticileri Sıralaması (OICA).....	229
Ek 5: Türkiye Otomotiv Sektörünün 2009-2019 Yılları Dış Ticaret Verileri.....	230
Ek 6: İlk 20 Ülke Bazında Otomotiv Dış Ticareti Dengesi.....	231
Ek 7: İlk 20 Ülke Bazında Otomobil Dış Ticareti Dengesi.....	232
Ek 8: ISO 500 Çalışmasında Kullanılan Ekonomik Faaliyet Kodları Tanımı.....	233

Ek 9A:	ISO İlk ve İkinci 500 Çalışması Ekleri 2019 (İlk 500)	234
Ek 9B:	ISO İlk ve İkinci 500 Çalışması Ekleri 2019 (İkinci 500)	235
Ek 10A:	ISO İlk ve İkinci 500 Çalışması Ekleri 2015 (İlk 500).....	236
Ek 10B:	ISO İlk ve İkinci 500 Çalışması Ekleri 2015 (İkinci 500).....	237
Ek 11A:	ISO İlk ve İkinci 500 Çalışması Ekleri 2010 (İlk 500).....	238
Ek 11B:	ISO İlk ve İkinci 500 Çalışması Ekleri 2010 (İkinci 500).....	239
Ek 12A:	ISO İlk ve İkinci 500 Çalışması Ekleri 2005 (İlk 500).....	240
Ek 12B:	ISO İlk ve İkinci 500 Çalışması Ekleri 2005 (İkinci 500).....	241
Ek 13A:	ISO İlk ve İkinci 500 Çalışması Ekleri 2000 (İlk 500).....	242
Ek 13B:	ISO İlk ve İkinci 500 Çalışması Ekleri 2000 (İkinci 500).....	243
Ek 14A:	TİM 1000 İhracatçı Çalışması Ekleri 2019.....	244
Ek 14B:	TİM 1000 İhracatçı Çalışması Ekleri 2019.....	245
Ek 15A:	TİM 1000 İhracatçı Çalışması Ekleri 2015.....	246
Ek 15B:	TİM 1000 İhracatçı Çalışması Ekleri 2015.....	247
Ek 16A:	TİM 1000 İhracatçı Çalışması Ekleri 2010.....	248
Ek 16B:	TİM 1000 İhracatçı Çalışması Ekleri 2010.....	249
Ek 17A:	TİM 1000 İhracatçı Çalışması Ekleri 2005.....	250
Ek 17B:	TİM 1000 İhracatçı Çalışması Ekleri 2005.....	251
Ek 18:	AVRUPA Taşıt Araçları Mevcudu.....	252
Ek 19A:	Soru Formu İzin Belgesi.....	253
Ek 19B:	Seçili Otomotiv Yan (Tedarik) Sanayi Firmalarının Rekabet Gücünün İncelenmesine Yönelik Soru Formu.....	254
Ek 20:	1861-2019 Ham Petrol Fiyatları \$/Varil.....	259
Ek 21A:	IMD TÜRKİYE 2021 Rekabet Raporu.....	260

Ek 21B:	IMD TÜRKİYE 2021 Rekabet Raporu 2017-2021 Faktör Gelişimi.....	261
Ek 22:	WEF TÜRKİYE 2019 Rekabet Raporu.....	262
Ek 23:	WEF TÜRKİYE 2018 Rekabet Raporu.....	263
Ek 24:	WEF TÜRKİYE 2017 Rekabet Raporu.....	264
Ek 25:	WIPO Türkiye Küresel İnovasyon Endeksi 2021.....	265
Ek 26A:	WIPO Patent Başvuru Sayıları 2019.....	266
Ek 26B:	WIPO Patent Başvuru Sayıları 2019.....	267
Ek 26C:	WIPO Patent Başvuru Sayıları 2019.....	268
Ek 27:	OECD Ülkeleri Bazında ARGE Harcamaları (Milyon \$) 2019.	269
Ek 28:	OECD Ülkeleri bazında ARGE Harcamaları 2019 (% GDP)...	270
Ek 29:	OECD Ülkeleri Bazında Araştırmacı Sayıları 2019.....	271
Ek 30:	OECD Ülkeleri bazında Devlet Çalışanı Araştırmacı Sayıları.	272
Ek 31:	OECD Ülkeleri bazında 1000 Çalışan Başına Düşen Araştırmacı Sayısı 2019.....	273
ÖZGEÇMİŞ.....		274

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1:	WEF 2018 Küresel Rekabetçilik Endeksi (GCI) İçerik Karşılaştırması.....	43
Tablo 2:	Dünya Patent Başvuru Sayıları 2019.....	48
Tablo 3:	1923 - 1959 Yılları Arasındaki Türkiye'nin Dış Ticareti (000\$)	83
Tablo 4:	1960 - 1980 Yılları Arasındaki Türkiye'nin Dış Ticareti (000\$)	84
Tablo 5:	1981 - 1999 Yılları Arasındaki Türkiye'nin Dış Ticareti (000\$)	85
Tablo 6:	2000 - 2010 Yılları Arasındaki Türkiye'nin Dış Ticareti (000\$)	86
Tablo 7:	2011 - 2019 Yılları Arasındaki Türkiye'nin Dış Ticareti (000\$)	87
Tablo 8:	Türkiye İhracatının Sektörel Dağılımı (000\$)	90
Tablo 9:	Türkiye İthalatının Sektörel Dağılımı (000\$)	92
Tablo 10:	Otomotiv Yan Sanayi Tarafından Üretilen Başlıca Ürün Grupları.....	97
Tablo 11:	Türkiye Otomotiv Sektörünün Gelişme Süreci.....	104
Tablo 12:	Türkiye Otomotiv Sektörünün Yıllara Göre Üretim Adetleri.....	105
Tablo 13A:	Türkiye'deki Otomotiv Ana Sanayi Firmaları	107
Tablo 13B:	Türkiye'deki Otomotiv Ana Sanayi Firmaları.....	108
Tablo 14:	Türkiye Otomotiv Ana Sanayi Firmaları Detay Bilgileri	108
Tablo 15:	Otomotiv Firmalarının Ürün Bazında Kapasiteleri.....	110
Tablo 16:	Kapasite Kullanım Oranları.....	110
Tablo 17:	Otomotiv Sanayi Firmalarının Direkt İstihdam Bilgileri.....	111
Tablo 18:	Otomotiv Sanayi Firmalarının Üretim Adetleri.....	111

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 19:	Türkiye Otomotiv Sektörünün 2009-2019 Yılları Arasındaki Dış Ticaret Verileri.....	115
Tablo 20:	UİB – OİB Otomotiv Ana ve Yan Sanayi İhracatı.....	117
Tablo 21:	TİM Sektörel Bazda İhracat Rakamları.....	118
Tablo 22:	TİM İhracatta Sektör Sıralaması.....	119
Tablo 23:	Ülkeler Bazında Otomotiv Dış Ticaret Dengesi.....	120
Tablo 24:	Ülkeler Bazında Otomobil Dış Ticaret Dengesi.....	121
Tablo 25:	Sektörel İhracat 2005-2006.....	122
Tablo 26:	Otomotiv Ana ve Yan Sanayi 2019.....	123
Tablo 27:	Otomotiv Ana ve Yan Sanayi 2015.....	124
Tablo 28:	Otomotiv Ana ve Yan Sanayi 2010.....	125
Tablo 29:	Otomotiv Ana ve Yan Sanayi 2005.....	126
Tablo 30:	Otomotiv Ana ve Yan Sanayi 2000.....	127
Tablo 31:	TİM 1000 İhracatçı 2019.....	131
Tablo 32:	TİM 1000 İhracatçı 2015.....	131
Tablo 33:	TİM 1000 İhracatçı 2010.....	132
Tablo 34:	TİM 1000 İhracatçı 2005.....	132
Tablo 35:	OSD Otomotiv Ana ve Yan Sanayi İhracatı.....	141
Tablo 36:	GTIP 87 Otomotiv Sanayi 2016-2020 TÜRKİYE İhracat Rakamları	142
Tablo 37:	GTIP 87 Otomotiv Sanayi 2016-2020 DÜNYA İhracat Rakamları.....	144
Tablo 38:	GTIP 87 Otomotiv Sanayi 2016-2020 AB28 İhracat Rakamları.....	145

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 39:	GTIP 8708 Yan Sanayi 2016-2020 TÜRKİYE İhracat Rakamları.....	146
Tablo 40:	GTIP 8708 Yan Sanayi 2016-2020 DÜNYA İhracat Rakamları.....	149
Tablo 41:	GTIP 8708 Yan Sanayi 2016-2020 AB28 İhracat Rakamları.....	150
Tablo 42:	TÜRKİYE ve AB28 2016-2020 AKÜ değerleri.....	151
Tablo 43:	GTIP 87 Otomotiv Sanayi 2016-2020 AKÜ Değerleri Karşılaştırılması.....	154
Tablo 44:	GTIP 8708 Yan Sanayi 2016-2020 AKÜ Değerleri Karşılaştırılması.....	155
Tablo 45:	En Fazla İhracat Yapan Sektörler.....	186
Tablo 46:	Türkiye İhracatı İçinde Ülke Gruplarının Payı	187
Tablo 47:	Toplam Dünya ithalatı, AB28 ve TR payı.....	188
Tablo 48:	Toplam Dünya ihracatı, AB28 ve TR payı.....	188
Tablo 49:	Ürün Bazında Toplam Dünya İthalatı, AB28 ve TR Payı.....	190
Tablo 50:	Ürün Bazında Toplam Dünya İhracatı, AB28 ve TR Payı.....	191
Tablo 51:	1960-2018 Dünya Araç Sayıları, Nüfusu ve Araç Yoğunluğu..	198
Tablo 52:	Türkiye Ana Göstergeleri	205

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1:	IMD Rekabet Yıllığı Türkiye Sırası.....	40
Şekil 2:	WEF Küresel Rekabet Raporu Türkiye Sırası.....	44
Şekil 3:	WIPO Küresel İnovasyon Endeksi İlk 15 Ülke ve 2017-2021 arası Gelişimleri.....	46
Şekil 4:	Türkiye'nin AB28 Ülkelerine İhracatı (Milyon Dolar)	72
Şekil 5:	Türkiye'nin En Fazla İhracat Yaptığı AB Üyesi Ülkeler.....	72
Şekil 6:	Türkiye'nin AB28 Ülkelerine En Çok İhraç Ettiği Ürünler.....	73
Şekil 7:	Türkiye'nin AB28 ülkelerinden İthalatı (Milyon Dolar)	74
Şekil 8:	Türkiye'nin AB28 Ülkelerinden En Çok İthal Ettiği Ürünler (Milyon Dolar)	74
Şekil 9:	Türkiye ile AB28 Ülkeleri arasındaki toplam ithalat-ihracat değeri (2013-2019, Milyon Dolar)	75
Şekil 10:	Türkiye ile AB28 ülkeleri arasındaki toplam ithalat-ihracat değeri (2013-2019)	76
Şekil 11:	1923-2019 Yılları Arasındaki Türkiye'nin Dış Ticareti.....	88
Şekil 12:	Otomotiv Sektöründe Üretim Miktarı Eğrisi.....	106
Şekil 13:	Türkiye Otomotiv Sektörü İhracat İthalat Dengesi.....	116
Şekil 14:	1861-2019 Ham petrol fiyatları \$/varil.....	185
Şekil 15:	Türkiye GTIP 87 Dış Ticaret Dengesi	191

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik No	Grafik Adı	Sayfa No
Grafik 1:	Girdi Koşulları Bölümü Soru 1-6 Sonuçları.....	157
Grafik 2:	Girdi Koşulları Bölümü Soru 7-9 Sonuçları.....	158
Grafik 3:	Talep Koşulları Bölümü Sonuçları.....	159
Grafik 4:	İlgili ve Destekleyici Kuruluşlar Bölümü Soru 1-5 Sonuçları.....	160
Grafik 5:	İlgili ve Destekleyici Kuruluşlar Bölümü Soru 6-8 Sonuçları.....	161
Grafik 6:	Firma Stratejisi ve Rekabet Yapısı Bölümü Soru 1-6 Sonuçları.....	162
Grafik 7:	Firma Stratejisi ve Rekabet Yapısı Bölümü Soru 7-11 Sonuçları.....	163
Grafik 8:	Devletin Etkinliği Bölümü Sonuçları.....	165
Grafik 9:	Covid-19 Etkisi Bölümü Sonuçları.....	167
Grafik 10:	Bilgi Bölümü Soru 1-4 Sonuçları.....	169
Grafik 11:	Bilgi Bölümü Soru 5-10 Sonuçları.....	170
Grafik 12:	Bilgi Bölümü Soru 13-14 Sonuçları.....	171

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AB28	: Avrupa Birliği 28 üyeli statü
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACEA	: European Automobile Manufacturers' Association (Avrupa Otomobil Üreticileri Derneği)
A.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: adı geçen eser
AKÜ	: Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler
AR-GE	: Araştırma-Geliştirme
ASEAN	: Association of Southeast Asian Nations (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği)
AU	: African Union (Afrika Birliği)
BM	: Birleşmiş Milletler
Bkz	: Bakınız
bs.	: basım
bsk.	: baskı
CE	: Conformité Européenne (Avrupa Standartlarına Uygunluk İşareti)
COMTRADE	: United Nations Commodity Trade Statistics Database (Birleşmiş Milletler Mal Ticareti İstatistik Veri tabanı)
DOLAR (\$)	: ABD Para Birimi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
EFTA	: European Free Trade Association (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi)
EU	: European Union (Avrupa Birliği)
EURO	: Avrupa Birliği Para Birimi AVRO
G7	: Group of Seven (Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Birleşik Krallık, ABD)
G20	: Group of Twenty (Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Birleşik Krallık, ABD, Arjantin, Avustralya, Brezilya, Çin, Hindistan, Endonezya, Kore, Meksika, Rusya, Suudi Arabistan,

	Güney Afrika, Türkiye, Avrupa Birliği)
GDP	: Gross Domestic Product (GSYİH Gayri Safi Yurt İçi Hasıla)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GTİP	: Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
İKV	: İktisadi Kalkınma Vakfı
IMD	: International Institute for Management Development (Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü)
ISIC	: International Standard Industrial Classification of All Economic Activities (Tüm Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması)
ISO	: International Organization for Standardization (Uluslararası Standartlar Organizasyonu)
İGEME	: İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi
İKMİB	: İstanbul Kimyevi Maddeler ve Mamulleri İhracatçıları Birliği
İMMİB	: İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri
KOBİ	: Küçük ve Orta Boy İşletme
KDV	: Katma Değer Vergisi
MPM	: Milli Produktivite Merkezi
NACE	: Nomenclature Statistique des Activités Economiques Dans la Communauté Européenne (Avrupa Birliği Ekonomik Faaliyetler Sınıflaması)
NAFTA	: North American Free Trade Agreement (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi)
ODD	: Otomotiv Distribütörleri Derneği
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
OİB	: Otomotiv Endüstrisi İhracatçıları Birliği (Uludağ)
OICA	: Organisation Internationale des Constructeurs d'Automobiles (Uluslararası Otomotiv Sanayicileri Birliği)
OPEC	: Organization of the Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç

	Eden Ülkeler Örgütü)
OSD	: Otomotiv Sanayicileri Derneği
OSS	: Otomotiv Satış Sonrası Ürün ve Hizmetleri Derneği
ÖİK	: Özel İhtisas Komisyonu
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
RCA	: Revealed Comparative Advantage (Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler AKÜ)
REF	: TÜSİAD- Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu
s.	: sayfa
SCO	: Shanghai Cooperation Organisation (Shangay İşbirliği Örgütü)
SITC	: Standard International Trade Classification (Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Sınıflaması)
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TAYSAD	: Taşıt Araçları Tedarik Sanayicileri Derneği
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TL	: Türk Lirası
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TR	: Türkiye
TSE	: Türk Standartları Enstitüsü
TSKB	: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
UİB	: Uludağ İhracatçılar Birliği
UK	: United Kingdom (Birleşik Krallık - İngiltere)
UN	: United Nations (Birleşmiş Milletler)
UNIDO	: United Nations Industrial Development Organization (Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı)

UNCTAD	: United Nations Conference on Trade and Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)
USD (\$)	: ABD para birimi, Dolar
vb.	: ve benzeri
WEF	: World Economic Forum (Dünya Ekonomik Forumu)
WIPO	: World Intellectual Property Organization (Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü)
WTO	: World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)

GİRİŞ

Ülkelerin dünyadaki yerini ve söz sahibi olabilmelerini sahip oldukları ekonomik, siyasi ve askeri güçleri belirlemektedir. Ekonomik güç temel yapı taşıdır. G7, G20, Avrupa Birliği (AB), Shangay İşbirliği Örgütü (SCO) gibi benzer oluşumlarda, yüksek ekonomik gelire sahip ülkeler bir araya gelerek Dünya üzerinde hakim ortak politikalar saptamaktadırlar. Birleşmiş Milletler örgütüne bağlı 193 ülke olmasına rağmen G20 ülkeleri Dünya ekonomik çıktısının % 85'ini ve Dünya Ticaretinin % 75'ini oluşturmakta ve önemli kararlara imza atmaktadırlar.

AB, USMCA (NAFTA), ASEAN ve benzeri coğrafi bölgesel işbirlikleri kendi aralarındaki ilişkileri ve öncelikle mal ve hizmet ticaretini arttırmak amacıyla kurulmuşlardır. Aralarında oluşturdukları kurullar, birlikler, kurumlar ile sürekli olarak kendi aralarında kolaylıklar sağlayarak ve dışa karşı da korumacı davranarak her türlü imkânı arttırmaya çalışmaktadırlar. Ortaya çıkan büyük ekonomik faydalar toplu olarak daha hızlı ve istikrarlı büyüme sağlamaktadır. Her ne kadar Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'nün serbest ticaret prensiplerine aykırı olsa da çeşitli bahaneler ile durumu sürdürmektedirler. Bu durum aynı zamanda üyelere birlikte hareket edip, anlaşma dışında kalan ülkelere karşı güçlü olma olanağını da beraberinde getirmektedir.

Bölgesel işbirlikleri çerçevesinde Türkiye'nin gümrük birliği içerisinde olduğu Avrupa Birliği karşısında otomotiv ve yan sanayi ürünlerinin ihracatı açısından rekabet gücünün incelenmesi, hesaplanması ve öneri geliştirilmesi amacıyla, Dünya, Avrupa Birliği ve Türkiye ile ilgili 2016-2020 yıllarına ait güncel istatistikler, veriler ve dokümanlar üzerinden analiz yapılmış, karşılaştırılmış ve yorumlanmıştır. Diğer taraftan seçilmiş özel firmalarla çevrimiçi iletişim kurularak gerçek görüş ve öneriler tespit edilmiştir. Türkiye, Avrupa Birliği ve Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin otomotiv endüstrisinin tamamını içeren GTIP 87 ve tüm araçlarda yaygın olarak kullanılan GTIP 8708 muhtelif yedek parça ürünlerinin 2016-2020 yılları AKÜ değerleri hesaplanmıştır. 2016-2020 yıllarına dair hesaplanan GTIP 87 **1,65 - 2,01** ve GTIP 8708 **1,19 - 1,32** AKÜ değerleri Türkiye'de otomotiv ve yan sanayisinde mevcut firmaların

Avrupa Birliği'nde ve Dünya pazarlarında rekabetçi bir yapıya ve gelişme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

Uluslararası ticaretin en önemli kalemleri olan Hammaddeler, Enerji ve Kaynakları, Otomotiv ve Sanayi Ürünleri ile Gıda Maddeleri bu gibi mal ve hizmetlere sahip ülkelere ve kurdukları birliklere (örnek: OPEC) büyük avantajlar sağlamaktadır. Bu ülkelerin devlet yönetimleri bu kalemleri üreten ve ticaretini yapan ana sanayilerini öncelikle desteklemekte ve görünmeyen şekillerde korumaktadırlar. Gittikçe daha büyüyen şirketler küreselleşerek tüm ülkelere yayılmaktadırlar. Büyümenin ve küreselleşmenin getirdiği maliyet ve gelir avantajları ile AR-GE çalışmalarına ve yaratıcılığa da öncülük ederek uluslararası rekabeti kendi lehlerine çevirmektedirler. Bu durumda diğer ülke ve şirketlere daha ziyade destekleyici yan sanayi ürünlerinde gelişmek kalmaktadır. Coğrafi üstünlük ve hammadde avantajlarına sahip olanlar da bu konularda gelir ve ticaret yaratmaya çalışmaktadırlar. Dünya'da ülkelerin ve şirketlerin rekabette öne geçerek kendilerine avantaj yaratabilmeleri sahip oldukları doğal kaynaklara, üretim faktörlerindeki imkan ve avantajlarına, coğrafi konum ve özelliklerine, içinde bulundukları ekonomik birliğe, AR-GE imkanlarına, yaratıcılıklarına, ihtisaslaşmalarına ve atikliklerine bağlıdır.

Dünya ülkeleri tarafından kabul görmüş toplumsal özellikler, çevrecilik, iş sağlığı ve güvenliği, uluslararası standartlara uyma, devlet korumacılığı seviyesi, telif hakları ve benzeri kriterler de uluslararası ticareti etkilemektedir. Ülkeler ve küresel şirketler bu kriterlere göre tercih yapabilmektedirler. Tüm bu koşulları veri olarak kabul ettiğimizde ülkeler ve şirketler arasında kıyasıya acımasız bir rekabet yaşanmaktadır. Bu durum şirketlere her konuda dikkatli, planlı ve programlı hareket etmeyi, ekonomik ve kaliteli üretimi şart kılmıştır. Aynı zamanda maliyetleri azalmanda ölçek, teknoloji, otomasyon ve robotlar çok önem kazanmıştır.

Ülkeler şirketleri güçlü rekabet yapabilmeleri amacıyla sektörlere göre çeşitli şekillerde desteklemektedirler. Belirlenen ana sanayi dallarında ihtisaslaşmaya gidilerek avantaj yaratılmaya çalışılmaktadır. Türkiye'de en önemli sektörler "otomotiv, hazır giyim ve konfeksiyon, kimyevi maddeler ve mamulleri, çelik ile elektrik ve elektronik endüstrilerinden" oluşmakta ve 2018-2022 Türkiye ihracatının

yaklaşık % 60'ını oluşturmaktadır. Diğer ilgili sektörler de dahil edildiğinde ihracatının % 80 den fazlasını sanayi mamulleri teşkil etmektedir.

Otomotiv sektörünün tek başına Türkiye ihracatı içerisindeki payı % 15 civarında olup birinci sırada yer alan en büyük kalemdir. Bu durum otomotiv ana ve yan sanayi de gelişerek ve ihtisaslaşarak Dünya genelinde rekabetçi bir söz sahibi olmayı Türkiye için mümkün kılmaktadır. Türkiye'nin otomotiv ana ve özellikle yan sanayisinde, Dünya'ya ve özellikle coğrafi yakınlık avantajı olan AB'ye Gümrük Birliği anlaşması çerçevesinde ihracat imkânları, büyük gelişme potansiyeline sahiptir.

Otomotiv sektörünün Türkiye için önemi göz önüne alınarak sektörün rekabet yapısı incelenmiş ve öneriler geliştirilmiştir. Büyük ölçekli otomotiv yan sanayi işletmelerinin kazandıkları uzmanlık becerisi ile tüm Dünya'ya üretim yapabilmeleri mümkündür; ayrıca otomotiv ana sanayisinde bulunan firmalar gibi sadece markaya ve yurtdışı merkezlerine bağımlı üretim şeklinden ziyade tüm Dünya'dan sipariş alabilme ve üretim yapabilme rekabet gücüne, esnekliğine ve yeteneğine sahiptirler.

Birinci bölümde; rekabet teorileri, kavram ve ölçüm metotları incelenerek günümüzde kabul görmüş uluslararası kuruluşların konuya bakış açıları, ölçüm yöntemleri ve sürekli olarak açıkladıkları rekabet göstergeleri konuya dahil edilmiştir.

İkinci bölümde Dünya ekonomisi, bölgesel ekonomik birlikler, Avrupa Birliği'nin oluşumu, Türkiye ile ilişkileri ve dış ticaretinin gelişimi incelenmiştir.

Üçüncü bölümde otomotiv ana ve yan sanayisinin Dünya, Avrupa Birliği ve Türkiye'deki gelişimi ele alınarak otomotiv sanayisinin Türkiye ihracatı içerisindeki birinci sıradaki konumu, ISO 500/1000 ve TİM 1000 göstergeleri içerisindeki payları irdelenmiştir.

Dördüncü bölümde otomotiv sektörünün ve Türkiye'nin otomotiv stratejileri ve eylem planları ele alınmış, GTIP 87 otomotiv ve 8708 otomotiv yan sanayi yedek parça için 2016-2020 yılları Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (AKÜ) değerleri hesaplanmış, seçilmiş otomotiv yan sanayi firmaları arasında çevrimiçi yapılan görüşmeler ile uluslararası rekabet düzeyine göre verilen cevapların analizi çıkarılmış ve çalışmada elde edilen tüm veriler ışığında, öneriler ve değerlendirme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

REKABET VE REKABET GÜCÜ: KAVRAMSAL VE TEORİK KAPSAM

1.1. REKABET KAVRAMI VE TEORİLERİ

1.1.1. Rekabet Kavramı

Günümüzde yaşanan sosyal, toplumsal ve teknolojik değişimler birtakım yeni kavramlar doğurmakta ve bazı kavramları da daha da öne çıkarmaktadır. Son yıllarda yaşanmakta olan değişimin ana unsurlarından ve esas kavramlarından biri de çetin rekabettir. Rekabet hem değişimin bir sonucu hem de değişimin bir nedeni olmakla beraber, yaşamın her alanını, kurumsal ve bireysel her koşulu etkileyip yeniden belirlemektedir.

1.1.1.1. Rekabet Kavramının Tanımı

Rekabet, Dünya Tarihi'nin her döneminde iktisadi, sosyal ve diğer tüm alanlarda mevcut koşullara göre anlam kazanan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk Dil Kurumu'ndaki (TDK) rekabetin sözcük anlamı: “Aynı amacı güden kimseler arasındaki çekişme, yarışma, yarış” olarak geçmektedir. Aynı zamanda TDK'nun rekabeti, iktisat terimi olarak açıklaması; “Herhangi bir etkinlik alanında ayrı ayrı kişi ya da gruplar arasında sürdürülen üstün olma mücadelesi” şeklindedir.

Rekabet kavramının sosyal, iktisadi ve siyasi olmak üzere farklı boyutları olduğundan tanımlarında da farklılıklar görülmektedir. Genel bir ifadeyle rekabet; benzer işleri yapan kişiler yahut kurumlar arasındaki yarış ve bu yarış kapsamında daha iyi neticeye ulaşmak için gösterilen çabadır (Püsküllüoğlu, 2007: 1451). Başka bir tanıma göre rekabet; bir alanda diğerlerinden geriye düşmemek, hatta ileri geçmek isteği, duygusu ve çabasıdır (Doğan, 2001: 1105). Dolayısıyla rekabeti; işte, sanatta, bilimde ya da yetenekte benzer kişi ya da kurumları aşarak, kazanma çabası olarak açıklayabiliriz.

İktisat alanı bakımından ise rekabet, iktisadi birimlerin (birey, işletme, sektör, ülke vb.) gayelerine ulaşma amacıyla rakipleriyle yaptıkları mücadele olarak ifade edilir. Bu bağlamda bütün iktisadi yaklaşımlar mücadeleyi rekabet kavramı kapsamında görmektedir. Bu mücadelenin ana dayanağı da mevcut kaynağın yetersizliği ve bu kaynağı güçlü olanın elinde bulundurmasıdır. Bunun yanı sıra rekabet kavramına piyasa ekonomisi açısından bakarsak; işletmelerin hedeflerine ulaşmak amacıyla gösterdikleri güçlü olabilme ve kazanma mücadelesi şeklinde ifade edebiliriz. Burada ana gaye sürdürülebilir rekabetle beraber üst düzey kârdır (Saridoğan, 2010: 6).

Rekabet, bir işletmenin varlığını uzun süre devam ettirebilmesi ve koruyabilmesi için yaptığı yahut yapacağı yenilikler, artı değer üretme, fırsatları görme, rakiplerinden daha çabuk davranma gibi eylemlerin bir bütünü şeklinde de tanımlanabilir. İşletmenin ürünlerini; nasıl üreteceği, miktarı ve hangi fiyattan satılacağı gibi unsurlara karar vermesi rekabet sürecini de belirler. Dolayısıyla bir işletmenin piyasaya ne şekilde girdiği ne miktarda ve nasıl üretim yaptığı, fiyat, hedef kitle, tanıtım, ürüne ulaşmak gibi unsurlara dair kararları da rekabet tanımının içinde yer almaktadır (Ayber, 2003: 5). Bu bağlamda rekabet, serbest pazar içinde faaliyet halindeki en az iki ekonomik birimin, fiyat ve fiyat dışı araçlar ile kârını arttırmak ve pazardan en çok payı kazanmak için gösterdikleri stratejik süreçtir (Adıgüzel, 2011: 9).

Rekabet kavramı işletmecilik yazınının da oldukça işlenen bir kavramdır. Bu yazına göre rekabet, aynı sektördeki firmaların arasında yaşanan ve kârı en üst düzeye çıkarma hedefiyle gerçekleştirilen bir yarış olarak açıklanmaktadır (Tutar, 2013: 354). Başka bir ifadeye göre rekabet, bir ölçüde daha adil şartlarda birden çok birimin bir hedefi gerçekleştirme veya bir konumu kazanma gayesiyle ardışık veyahut eş zamanlı şekilde belli kaidelere göre yaptıkları mücadeledir (Akgemci, 2008: 198). Bu anlamda rekabet, tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılarken müşterilerin taleplerini de yerine getiren ve tüketiciler açısından değer yaratan stratejiler ile, mücadele şeklinde açıklanmaktadır (Ülgen & Mirze, 2004: 257).

Uluslararası Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OECD) rekabet kavramını, “bir ülkenin ürettiği ürün ve hizmetlerini serbest ve adil şartlar altında uluslararası pazarlara sunması, yaptığı bu alışveriş ve ticaret yoluyla kendi ülke insanlarının uzun dönemde refahını koruması ve/veya arttırması yolunda fayda sağlama gücü” şeklinde açıklamaktadır (Akgemci, 2008: 165).

4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanunu’nun üçüncü maddesinde de rekabet şu şekilde tanımlanmıştır; “mal ve hizmet piyasalarındaki teşebbüsler arasında özgürce ekonomik kararlar verilebilmesini sağlayan yarıştır.”.

1.1.1.2 Rekabetin Özellikleri

Rekabet kavramının tanımında sözü geçen ifadelerden hareketle, rekabetin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Rekabet için birden fazla katılımcının yahut grubun olması
- Rekabete girenlerin varlıklarını sürdürme hedefi ve çabası
- Mevcut ve potansiyel gereksinimlerin olması
- Kaynakların kısıtlılığı ve güç sahiplerinin bu kaynakları elinde bulundurması
- Rekabet hukuku çerçevesinde çizilmiş kuralların varlığı

Yukarıdaki özelliklerle beraber rekabetin varlığından bahsedebilmek için gerekli özelliklerinden biri de özgürlüktür. Özgürlük, aynı zamanda rekabetin koşullarından biridir. Özgürlük varsa rekabetin varlığından da söz edilebilir. Kişilerin işletme açmak gibi temeldeki özgürlüklerinin tanımlanmış ve yasal güvenceye olması gerekmektedir. Dolayısıyla rekabetin bir özelliği de yasal düzenlemelerdir. Ancak rekabet koşulları oluşturulsa da rekabetin özellikleri arasında sayılabilecek bir diğer unsur da “rekabet ruhu” dur (İmer, 2015: 69) Rekabet ruhu ile anlatılmak istenen rekabet için gerekli azim ve istektir. Bu anlamda rekabet ruhu; firmaların ya da kişilerin yeniliklere açık olması, devamlı olarak daha iyiye ulaşabilme amacıyla çabalaması ve aynı sektör içindeki yapılanları takip etmesi gibi temel özellikleri içerir.

1.1.2. Rekabet Piyasaları ve Koşulları

1.1.2.1. Tam Rekabet Piyasa Koşulları

İktisat yazınında kimi araştırmacılar rekabet kavramının yerine tam rekabet kavramını kullanmaktadır. Genel bir ifadeyle tam rekabet kavramı; kişilerin alım ve satım işlemlerinin piyasa fiyatlandırmasında belirleyiciliğinin olmadığı, yani alıcının fiyatları belirleyemediği ve mevcut fiyat üzerinden aldığı piyasaları anlatmaktadır (Sloman & Wride, 2009: 32). Piyasalarda gerçekleşen fiyat mücadelesi neticesinde ortaya çıkan fiyat, rekabetçi fiyat olarak ifade edilir ve işletmeler bu fiyatların ne aşağısında ne de yukarısında bir fiyat bulamaz (Erdoğan, 2014: 8) Dolayısıyla rekabetçi fiyattan aşağıda satım yapmak isteyen bir işletme zarar edecektir, aynı şekilde bu fiyatın üzerinde satış yapacak işletme de satış yapamayabilir.

Tam rekabet piyasasının dört temel koşulu aşağıdaki gibi açıklanabilir (Seyidoğlu, 2017: 193):

Homojenlik: Malın tüm birimleri homojendir, yani malın bir birimi öteki birimlerin tıpatıp aynısıdır.

Çok sayıda alıcı ve satıcı: Söz konusu mal ya da hizmet piyasasında çok sayıda alıcı ve satıcı vardır. Bunların sayısı o kadar çoktur ki, tek başına hiçbir piyasa fiyatı üzerinde etkide bulunamaz.

Giriş ve çıkış serbestisi: Pazara giriş ve çıkışlar tamamen serbesttir. Yeni firmalar diledikleri takdirde piyasaya serbestçe girebilir ve ilgili ürün ya da hizmeti üretebilirler ve mevcut firmalar da piyasadan serbestçe çıkabilir ve ürünlerini sonlandırabilirler.

Piyasalar hakkında tam bilgi: Alıcılar ve satıcılar piyasalar hakkında tam bilgi sahibidir. Böylece alıcılar, satıcıların hangi fiyatları talep ettiklerini, malların kalite özellikleri vb. tam olarak bilmektedirler.

Genel bir çerçevede tam rekabet piyasası; çok sayıda satıcı ve alıcının olduğu, homojen ürünler, giriş çıkış serbestisinin olduğu ve hem alıcının hem de satıcının bütün bilgilere sahip olduğu piyasalardır (Miller, 2011: 508).

Reel yaşamda tam rekabet piyasa koşulları bir karşılık görmekte zorlansa da bu modelin iktisat analizlerinde ve iktisat politikalarında önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu bağlamda tam rekabet “ideal bir piyasa yapısı” olarak görülmekte ve iktisat politikalarına, bunu uygulayanlara, endüstriyel hedeflerin tespit edilmesinde ve endüstri politikalarında yardımcı olmaktadır.

1.1.2.2. Eksik Rekabet Piyasa Koşulları

Eksik rekabet piyasa koşulları, tam rekabet piyasasındaki tezlerden en az birisinin eksik olduğu ve reel yaşamda çok sık rastlanılan piyasa koşullarıdır. Bu piyasadaki mevcut işletme sayısı çoğunlukla azdır ve az sayıdaki firma piyasadaki çıktı üzerindeki güçlü bir etkiye sahiptir. Eksik rekabet piyasa koşulları monopolcü ve oligopol rekabet olarak ikiye ayrılır.

- **Monopolcü Rekabet**

Edward Chamberlin (1933) ve Joan Robinson (1933) yayınladıkları çalışmalarında daha önce ifade edilen ve kabul gören görüş olan homojen mallar ve tam rekabet piyasa koşullarına karşı, heterojen mallarla tam rekabetin dışında farklı bir piyasayı açıklamışlardır. Chamberlin ve Robinson’un çalışmaları; monopol haline dönüşmeden de tam rekabet piyasa koşullarından sapılabileceği ifade edilerek iktisat yazınına bu görüşlerle önemli katkılar sağlamışlardır. O dönemde ifade edilen bu yeni piyasanın yapısı daha sonra Chamberlin’in çalışmalarında “Monopolcü Rekabet Piyasaları” şeklinde isimlendirilmiştir ve Robinson’un görüşünden daha çok Chamberlin’in görüşleri dayanak olarak kabul edilmiştir. Ancak Chamberlin bu yeni piyasanın bir başarısızlık olmadığını ve refahın artmasını sağlayacak bir faktör olduğunu ileri sürmüştür. Bu görüşün aksine Robinson ise “Eksik Rekabet Piyasaları” isimli çalışmasında monopolcü rekabetin bir piyasa başarısızlığı olduğunu iddia etmiş ve bu durumun düzeltilmesi amacıyla güçlü devlet politikaları uygulanması gerektiğini açıklamıştır (Bellante, 2011: 17).

Monopolcü piyasanın ilk tanımlandığı sırada süren bu tartışmaların ötesinde monopolcü rekabet piyasası “ürün farklılaştırması kavramı” ile özdeşleştirilen bir piyasadır. Monopolcü rekabet; benzer ürünleri ürettikleri halde bu ürünlerini farklı

olarak göstermeyi başaran ve böylece kendilerine özgü bir tüketici kitlesi yaratarak, monopolcü konuma ulaşan şirketlerin, bu konumdayken bile rekabet ettiklerinin gözlemlenmesi ile ortaya çıkan bir kavramdır. Yani monopolcü rekabet piyasa koşullarında monopolleşmeyle rekabet aynı anda gözlenmekte ve heterojen ürünleri kapsayan piyasanın yapısını anlatmaktadır (Dinler, 2013: 234).

Monopolcü rekabet piyasa koşullarında gerçekleşen ilk faaliyet, esasında birbirinin yerine kolayca geçebilecek ürünleri öteki ürünlerden farklı gösterebilme aşamasında olur. İşletmeler ürünlerini diğerlerinden başka tasarımla, renklerle yahut farklı ambalajlarla ve farklı isimlerle sunarlar. Bu aşamanın ardından ikincil rekabet olarak ifade edebileceğimiz reklam tanıtım safhasına geçmektedirler. Bu noktada gösterilen reklamlarla müşterilerin zihinlerinde bu işletmenin ürünlerinin benzer ürünlerle ikame edilemeyecek algısı oluşturulur.

- **Oligopol Rekabet**

Eksik rekabet piyasalarından biri olan oligopol rekabet; bir veya grup halinde büyük işletmenin sektördeki bütün ürünleri ürettikleri, çok fazla alıcının bulunduğu ve ürünlerin ya tam benzer veya birbirlerine yakın olan piyasalardır (Frank & Bernanke, 2008: 235). Bu piyasalarda işletmelerin, bütün pazara kıyasla daha fazla pazar payı vardır ve bu sebeple genel fiyatlar bu durumdan etkilenir. Bu piyasadaki bir firma, tek başına piyasayı etkileyecek güce sahiptir, bu nedenle işletmelerin tamamı devamlı biçimde birbirinin davranışlarını izlemek durumundadırlar (Baumol & Blinder, 2008: 241). Diğer yandan oligopol piyasa koşullarında çoğunlukla büyük rekabet var olduğundan, fiyatlarda ve reklamlarda savaşlar gözükmemekte, rakiplerin birbirlerinin hamlelerine karşı strateji geliştirip yanıt vermeleri önemli bir rekabet avantajı olmaktadır. Bu güçlü yarıştaki öne geçebilmenin en iyi yöntemi, taklit edilebilmesi güç ürünler yapmaktır (Erdoğan, E., 2014: 11). Ancak ürünleri farklılaştırma genellikle ileri teknolojiyle beraber yüksek AR-GE/ÜR-GE harcaması gerektirmektedir ve neticede ortaya çıkan ürünün rakipleri tarafından taklit edilebilme ihtimali de işletmeleri daha çok reklam harcamalarına itmektir. Bu yöntemle hem müşteri sadakati sağlanmakta hem de piyasaya yeni gireceklere karşı engeller oluşturulmak istenmektedir.

Oligopol rekabet yaklaşımının kimileri ürün farklılaştırmasını önde tuttuğundan bu yaklaşımlar fiyat ve maliyet dışı rekabet türleri arasında incelenmekte, kimileri de fiyat/maliyet ve ürün miktarı rekabetini ön planda tuttuğundan fiyat rekabeti türleri arasında incelenir.

1.1.2.3. Rekabetsiz Piyasa Koşulları

Rekabetsiz piyasa koşulları monopol kavramını içermektedir. Genel bir ifadeyle monopol, yalnızca bir işletmenin bütün piyasadaki çıktıyı ürettiği durumu anlatmaktadır. Burada tam rekabet piyasa koşullarının tersine rekabetsiz piyasa koşulları hakimdir ve tek bir işletme piyasayı kontrol eder. Monopolcü fiyatları artırırsa da satışlar belki düşebilir ancak mevcut talep azalmaz, dolayısıyla tek bir işletme piyasa gücüne sahiptir. Aynı zamanda monopolcü üretim miktarını azaltıp fiyatı artırma gücüne de sahiptir. Dolayısıyla bu işletme fiyat belirleyen firma konumundadır.

Monopol piyasalarında fiyat tespit etme gücünü elinde bulundurmanın ana nedeni monopolcü firmaya ait ürünün yakın ikamesinin olmamasıdır. Dolayısıyla yakın ikamesi bulunmayan ürünleri yapan monopolcü, rekabet koşullarında değildir ve fiyatları istediği şekilde belirleyebilmektedir. Bu firmanın ürünlerinin alıcıları da belirlenmiş fiyattan ürünü almak zorundadır (Erdoğan, E., 2014: 9-11).

Bu ifadeler ışığında rekabetsiz piyasa koşulları; piyasada yalnızca bir işletme bulunmasıdır ve o firmanın ürünlerinin yakın ikamesinin olmamasıdır. Öte yandan piyasada bir işletmenin olması da piyasaya giriş engellerinin olduğunu göstermektedir, çünkü monopolcü firmanın tek başına piyasada olması ancak güçlü engellemelere bağlı bir koşuldur. Piyasaya giriş engelleri, diğer bir ifadeyle üstünlük mücadelesine girişilmesini engelleyen hususlar şu şekilde sıralanabilir (Erdoğan, E., 2014: 10):

- Ölçek ekonomilerinin etkinliği
- Patentler
- Devlet politikaları, lisans ve yasalar
- Bir üretim faktöründe kıtlık
- Ağ etkisi

Yukarıdaki unsurlarla benzerlikler gösterse de Porter da piyasaya giriş engellerini şu şekilde sıralar (Porter, 2008: 8-17):

- Ölçek ekonomileri
- Ürün farklılaştırması
- Sermaye ihtiyacı
- Dağıtım kanallarına ulaşım
- Ölçekten bağımsız maliyet sıkıntıları ve devlet politikaları

1.1.2.4. Korumacılık Kavramı Piyasa Koşulları

Serbest piyasa koşullarının karştı olarak karşımıza korumacılık kavramını içeren piyasa koşulları çıkmaktadır. Korumacılık piyasası da serbest piyasadaki görülen çok sayıda geçerli neden ve koşulu içermektedir.

Korumacılık kavramına bakıldığında kavramı savunan görüşlerin bir kısmının refah artışına dayanan ekonomik gerekçeler; öteki kısmının da ekonomik olmayan sosyal, politik, kültürel ya da askeri gerekçeler olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda korumacılık anlayışının ekonomik sebeplerden daha çok öteki görüşlerin ön plana olduğu piyasa şartları söz konusudur (Seymen, 2009: 23).

Korumacı kavramda rekabet dışı yapılanmalar söz konusu olduğundan bu yapıya karşı çıkanlar rekabetin öğrenilmesi gerektiğini ileri sürerler. İşletmeleri rekabete karşı koruyarak değil, ancak rekabet içine dahil ederek geliştirilebileceği ifade edilmektedir (Acar, 2010: 7).

İktisat literatüründe korumacılık kavramının daha çok uluslararası ticarete söz konusu olduğu ve devlet politikalarının bir parçası olduğu görüşü hâkimdir.

1.1.3. Rekabet Teorileri

Rekabet kavramı, iktisat kuramlarında temel kavramlardan biridir ve iktisadi analizlerde temel dayanaklardan biri haline gelmiştir. Bu bölümde rekabet kavramına dair yaklaşımlar kısaca incelenecektir.

Klasik İktisat Yaklaşımı: Rekabet kavramının ilk kuramsal açıklamasını klasik iktisatçılar yapmıştır. Onlara göre rekabet ekonomik sistemin temel ilkesidir ve bu anlayış 18. Yüzyıldaki mutlakçı düşünceye ve bu düşüncenin müdahaleci ekonomik politikası Merkantilizme karşı gelişmiştir (Özgüven, 2001: 48).

Merkantilist düşünceye göre ülkelerin refahı yaptıkları ihracatı artırarak, ithalatı azaltmasına ve böylece ticaret fazlası vermesiyle ilişkilidir. Klasik iktisat yaklaşımına göre ise bir ülke ticarete serbestleşmeye başladığı ölçüde zenginleşmektedir. Bununla beraber bir ülke talep edilen her ürünü üretme yerine nispeten daha ucuza mal olabilecek ürünleri üretilmesinde uzmanlaşarak bu ürünleri ihraç etmelidir ve karşılığında da nispeten daha pahalıya üretilecek ürünleri ithal etmelidir (Seyidoğlu, 2013: 23-28).

Klasik iktisatçılar bireyi şahsi çıkarları doğrultusundaki motivasyonu ile hareket eden varlıklar olarak görmektedir. Buna göre kişiler çıkarlarını en üst seviyede tutacak biçimde davranmaktadırlar. Bireylerin bu tür eğilimleri de rekabet ortamlarını müdahaleye gerek kalmadan düzenleyen bir mekanizmadır, yani bu mekanizma görünmez el kuramı diye ifade edilen işlevi görmektedir. Bu teoriden yola çıkarak rekabet, kişisel ve toplumsal refahı artıran ve piyasa ekonomisindeki işleyişin düzgün olmasını sağlayan önemli bir faktör olduğunu söyleyebiliriz. Klasik iktisat anlayışına göre, yarar yahut karını maksimize etmek amacındaki bireyler ve girişimciler arasındaki rekabet, sürekli hareketli bir yapıdadır. Rekabet, alıcıların ve satıcıların talep ve arz yapısının birbiriyle devamlı şekilde uyumluluğunu sağlamaktadır. Müdahale etmeye ihtiyaç duymayan ve kendiliğinden işleyen bu sistemin sürekliliği serbest rekabete gerekli koşulların sağlanmasıyla ilişkilidir. Bu anlamda piyasadaki girişlerin ve çıkışların her iki taraf ve/veya taraflar için serbest olması, oluşabilecek monopol durumlarını da geçici kılacaktır (Aktan & Vural, 2004: 20).

Rekabet en basit ifadeyle iki veya daha çok birey yahut kurum arasındaki bağımsız yarış olarak açıklanmaktadır ve iktisada da bu ortak ifade dahil edilmiştir. Adam Smith arzda yaşanan bir azalmanın fiyatlarda neden artmaya yol açtığını rekabet kavramıyla açıklamaktadır. Smith'e göre arz azaldıkça alıcıların arasında rekabet artar

ve bu da fiyatların artmasına neden olur. Aynı şekilde arz talepten fazla olduğunda da satıcılar ürün fazlasından kurtulma amacıyla aralarında rekabet etmeye başlarlar ve neticede fiyatlar düşer (Stigler, 1957: 1).

Smith'e göre rekabet için gereken beş koşul şu şekildedir (Stigler, 1957: 2):

- Rakipler aralarında gizli anlaşma olmadan bağımsız şekilde hareket etmelidir.
- Rakiplerin sayısı, olağandan fazla kazanç elde edilmeyi önleyecek sayıda olmalıdır.
- Ekonomik birimlerin piyasada oluşacak fırsatlara dair tam bilgi sahibi olması gerekmektedir.
- Sosyal kısıtlayıcıların önlenmesi ve bireysel özgürlüklerin garanti altına alınması gerekir.
- Kaynak akışının istenilen yönde ve ölçüde gerçekleşebilmesi için yeterli zamanın olması gerekir.

Adam Smith, *Wealth of Nations (Ulusların Zenginliği)* eserinde serbest rekabet şartlarının varsayımıyla bazı analizler yapmıştır. Smith'e göre serbest rekabetteki ilk görev; üretim unsurlarının serbest biçimde hareket etmesi ve bir sektörden diğer bir sektöre kaymasına olanak vermesidir, böylece piyasadaki arz talep eşitliği sağlanacaktır. Serbest rekabetin diğer görevi; üretim ve sermaye birikiminin sonucunda üretimde yeni teknik ve örgütlenme şekillerinin geliştirilmesi, iş bölümünde iyileştirilmesini sağlaması ve teknolojik yeniliklerle beraber yapısal dönüşümünde gerçekleşmesidir (Tanyeri, 2000: 308).

Bu anlamda Smith'e göre verimliliği arttırmanın esas yöntemi de uzmanlaşmayla beraber iş bölümüdür. Smith'in yaklaşımına göre uzmanlaşma üç yöntemle verimliliğinin artışı sağlamaktadır (Nakamura, 2000: 18-19):

- Her çalışanın becerilerinde ve yeteneklerinde artış,
- İşin tamamının bir çalışanın yapması durumlarda yitirilen zamandan tasarruf,
- Bir çalışanın birden çok iş yapmasına imkân tanıyan ve emek hızıyla becerisini arttıran makinelerin icat edilmesidir.

Bu bağlamda Adam Smith'in rekabet anlayışındaki belirtilen tüm unsurların serbest rekabetle ilişkili olduğu ve bu kapsamda açıkladığı görülmektedir.

Neo-Klasik İktisat Yaklaşımı: Bu yaklaşım, klasik iktisat yaklaşımının devamı niteliğindedir ve tıpkı klasik iktisat yaklaşımında görüldüğü gibi rekabeti temel unsur olarak görmektedir. Neo klasik yaklaşıma göre piyasayı oluşturan, kaynakların etkin dağılımıyla beraber kullanımını da sağlayan faktör rekabettir (Aktan & Vural, 2004: 21). Dolayısıyla rekabeti piyasanın yapısı olarak ele almakta ve rekabetin bu anlamda dengeleyici rolü üzerinde durmaktadır. Ancak bu yaklaşımda; piyasadaki işletmeler arasında yaşanan rekabet neticesinde gelişen teknoloji ile iktisadi gelişmenin ve endüstri ile ilişik değişimin ortaya çıkma olasılığını göz ardı edilmiştir (Tanyeri, 2000: 309).

Neo-iktisat yaklaşımı rekabet kavramını statik bir kavram olarak ele almaktadır. Bu bağlamda rekabeti bazı varsayımlarla ve ön tespitlerle incelemiştir. Bu ön tespitlerden ilki; iktisadi bir birimin çıkarını optimize etme çabası, iyi tanımlanan ve istikrarlı seçenekler kombinasyonu ile garanti altındadır. İkincisi ise; iktisadi davranışların gün geçtikçe gelişerek değişime uğraması, kişilerin yarar fonksiyonlarında hiçbir değişime neden olmamıştır. Son olarak analizlerin gerçekleştiği düşünülen dünyada zaman kavramı ve belirsizlik yoktur. Bu varsayımlardan hareketle neo-klasik yaklaşıma göre rekabetin statik olduğu ifade edilir. Neo-klasik anlayış, denge durumunu incelerken tam piyasa koşullarını bir analiz aracı olarak kullanmıştır (İlkay, 2019: 13).

Rekabet kavramının tam rekabet piyasa koşullarında analiz edilmesi, rekabetin yalnızca fiyat kapsamından incelenmesine sebep olmuştur. Bununla beraber neo-klasik anlayışta rekabet piyasalardaki işletme sayısına bağlıdır. Mesela bir işletmenin olduğu bir piyasada elbette rekabetten söz edilemez. Buna bağlı olarak da işletme sayısının azlığı ve tekelleşmenin olduğu piyasalarda aksak rekabet koşullarının varlığından bahsedilir. Ancak yalnızca bir işletmenin bütün piyasaya hakim olmadığı ve öteki işletmelerin eşit şartlarda varlığını devam ettirdiği piyasalar tam rekabet piyasaları olarak ifade edilmektedir (Aktan & Vural, 2004: 21).

Tam rekabet piyasa koşullarındaki firmalar benzeyen üretim fonksiyonları taşırlar. Bu da bir ürünün firmalar tarafından birbirine benzer tekniklerle üretildiğini göstermektedir. Dolayısıyla tam rekabet piyasasında gerçekleşecek denge durumunda, bütün üretici firmalar maliyetlerinin en düşük düzeyde olacak şekilde üretim yapmaktadırlar. Bununla ilişkili olarak uzun vadede üretim, ürünlerin marjinal maliyet fiyatı ile eşit olduğu koşullarda gerçekleşir. Bu şart, fiyat rekabetini kısmen ortadan kaldırır (İlkay, 2019: 14). Aynı zamanda farklı alıcıların ve satıcıların seçilmesine imkân sağlayacak özel ayrıcalıkların olmaması nedeniyle farklılaşmaya dayalı rekabet de olmayacaktır. Bu da piyasada statik ve etkin olmayan bir rekabetin doğmasına neden olabilir. Gerçek dünya ile ilişkili olmayan bu durumlar, “uygulanabilir rekabet” anlayışının doğmasına neden olmuştur.

Neo-klasik iktisadi anlayışın bir etkileşimi olarak analiz edilebilecek olan Chicago İktisat Okulu, rekabet kavramını yeni ekonomik ve yasal yaklaşımlarla ele almıştır. Bu okul, günümüzdeki anti-tröst hukuki bakış açısını önemli bir şekilde etkileyen ve ölçek ekonomisinin toplum açısından kazançları üzerinde dikkatle eğilen bir yaklaşımı yansıtmaktadır (Aktan & Vural, 2004: 22).

Chicago Okulu yaklaşımındaki belli başlı özellikler şöyle sıralanabilir (Ardıç, 2004: 13):

- Devlet müdahalesi olmadan piyasa kendi hareketleri kapsamında en uygun çözümleri üretmelidir.
- Devletin piyasayı etkileyecek yasal düzenlemeleri minimum seviyede kalmalıdır.

Bu özelliklerin gösterdiği gibi, serbest piyasa ekonomisine tam güven duyan Chicago Okulu, devletin ekonomiye ve piyasaya müdahalelerine şüpheyile yaklaşmaktadır.

Avusturya İktisat Okulu Yaklaşımı: Avusturya iktisat ekolü, Neo-Klasik yaklaşımının tersine, rekabeti dinamik bir süreç olarak kabul eden, F. Hayek, C. Menger, J. Schumpeter ve L. Von Mises gibi Avusturyalı iktisatçılar ile temsil edilmektedir. Farklı görüşlerle beraber uzun bir süre boyunca gelişen Avusturya

yaklaşımı, bu fikir çeşitliliğine rağmen bazı ortak varsayımları barındırır. Bu varsayımlar şöyle sıralanabilir (Çapoğlu, 1991: 35):

- Toplumda ortaya çıkan olaylar, toplumu meydana getiren rasyonel nitelikteki kişilerin davranışları ve bu davranışların oluşmasındaki şartların tespiti ile açıklanabilir. Örneğin piyasadaki kişilerin kar yapma istekleri ve eğilimleri, piyasayı yönlendiren en önemli bir etkidir,
- Piyasadaki bilgi yeterli ve tam değildir. Piyasadaki tüm aktörlerin aynı bilgiye sahip olmaması, diğer ekonomik birimlerin ihmal ettiği karlı fırsatları değerlendirecek bilgi ve beceriye sahip olan “girişimcilerin” piyasadaki rolünü ve önemini artırır,
- Rekabet ürün farklılaştırılmasına bağlı olarak gerçekleşir. Rekabet koşullarında varlığını sürdürebilmek icat ve yeni ürünlerle farklılaşmanın sağlanmasına bağlıdır,
- Devletin piyasanın dinamiklerine müdahale etmesine gerek yoktur.

Friedrich Hayek, Avusturya iktisat okulunun önde gelen bir temsilcisi olarak, Neo-Klasik İktisatçıların “piyasada yer alan tüm birimler piyasa hakkında tam bilgiye sahiptir” şeklinde yaptıkları varsayımı eleştirmiştir. Hayek’e göre “piyasa hakkındaki tüm bilgilerin tek bir birey tarafından eksiksiz bilinmesi” olanaksızdır. Buna karşın, piyasada bulunan her birey piyasadaki ekonomik durum ile ilgili bazı bilgilere sahip olabilir. Piyasa hakkında tam bilgilenmenin rekabet süreci içerisinde gerçekleştiğini ifade eden Hayek’e göre rekabet, “piyasadaki özel durumlardan faydalanma olanağına sahip bireylere sadece kar elde etme olanağı sunmayıp, bu imkânı sağlayan bilginin diğer bireylere iletilmesi şeklinde işleyen bilginin yayılma sürecini de yönetmektedir”. (Hayek, 1947: 93-105).

Girişimci, bu rekabet yaklaşımında dinamik bir role sahiptir. Bu anlamda girişimci yaptığı yenilikler yolu ile kâr fırsatının peşinden koşmaktadır ve bu durum da rekabet sürecini dinamik hale dönüştürmektedir. Bu durumu öne çıkararak en çok vurgulayan iktisatçı olan Schumpeter, “yaratıcı yıkım” sürecinden söz etmektedir. Bu sürecin temel unsuru yenilik olmakta ve süreçte bulunan girişimcilerin devamlı şekilde yenilikleri piyasaya sunarak kâr amacıyla rekabet avantajı sağlanmasından

kaynaklanmaktadır. Schumpeter'e göre, bu sürecin başında yeniliklerin altındaki ana sebep kârını artırmaya çalışan girişimciyken, daha sonraları ARGE faaliyetleri olmuştur (Güenalp & Özel, 2005: 74-75).

Fonksiyonel Rekabet Yaklaşımı: Fiyat kuramına dayanan Neo-klasik iktisat anlayışının, tam rekabet anlayışının yerine tam rekabet şartlarından sapmaları gösteren ve bu unsurları göz önünde bulunduran, uygulanabilir bir rekabet yaklaşımı gelişmiştir.

Tam rekabet bu yaklaşıma göre, en iyi çözüm olarak görülmekte ve tam rekabet koşullarına olabildiğince yaklaşan piyasaları öngörmektedir. Bununla beraber rekabeti bozmaya çalışan firmaların davranışlarının kamusal müdahaleyle önlenmesini ve normal rekabet baskısına maruz kalan makul sayıda alıcılarla satıcıların olduğu ve işletmelerin fiyat ile fiyat harici rekabete başvurarak lider olabilecekleri bir piyasa öngörmektedir. Bu noktada ana gaye; tam rekabetten sapmaya neden olabilecek tüm piyasa aksaklıklarını ortadan kaldırmak ve yerine rekabeti artırma potansiyeli bulunan kimi aksaklıklara katlanarak maksimum seviyede rekabete ulaşmaktır (Akiş, 2008: 14).

Fonksiyonel rekabet yaklaşımı rekabeti dinamik koşullarda oluşan bir süreç olarak görmektedir. Bu bağlamda rakibine üstünlük sağlamakta olan dinamik girişimciler ile o firmaların takipçileri arasındaki rekabeti dinamik süreç olarak ifade etmekte ve bu sürecin yenilikçi girişimler, icat ve farklılaşma gibi neticeleri olduğunu vurgulamaktadırlar. Aynı zamanda rekabeti dinamik hale getiren teknik iktisadi değişimlerin ve yeniliklerin oluşması için aksak piyasa şartlarının gerekliliğinden söz edilmektedir. Bu sebeple rakiplerin yenilikçi çalışmaları izleme açısından uyarılabilmesi ve yeniliklerle icatların yeniden üretilebilmesi gerekmekte, böylece bu çalışmaları yapan girişimcilerin çok fazla kar elde ederek yeni buluşları destekleyecek fonlara bir süreliğine geçici olarak sahip olmalarına neden olacak monopol, oligopol gibi aksak piyasa koşullarına katlanılması da zorunluluk haline gelecektir. Dolayısıyla bu süreçte ekonomik birimlerin iktisadi özgürlükleri engellenmekte ve teknik ekonomik gelişmelerle kişisel ekonomik özgürlükler arasında bir çatışma doğmaktadır (Erkan & Erkan, 2004: 140).

Yarışmacı Piyasalar Teorisi: Willliam J. Baumol liderliğinde, 1980’li yılların başında bir grup iktisatçı, rekabet sürecinde “potansiyel rekabetin” çok önemli olduğunu ileri süren bir yeni yaklaşım geliştirilmişlerdir. Bu anlayış “Yarışılabilir Piyasalar” ya da “Yarışmacı Piyasalar” şeklinde ifade edilmektedir.

Bu yaklaşıma göre; kaynaklar en verimli şekilde yarışmacı piyasalardaki işletmeler tarafından kullanılabilir ve yarışmacı piyasaları tanımlayan özellik de giriş ve çıkış özgürlüğü olmasıdır. Yeni işletmeler piyasalara herhangi bir engelin etkisinde kalmadan girip çıkabiliyorlarsa, piyasaların yarışmacı piyasa olduğunu göstermektedir. Yarışmacı piyasanın esası, giriş maliyetinin bulunmaması değil, özellikle yeni girişimler bakımından piyasanın serbest ya da dinamik olmasıdır (Topçuoğlu, 2001: 19).

Yarışmacı piyasalar teorisi, piyasaya girişlerin ve çıkışların serbest olduğu süreçte, piyasalarda bir işletme bile olsa fiyat ve maliyet ilişkisinin bozulmayacağını ileri sürmektedir. Buna göre; hiçbir işletmenin potansiyel güçlü bir rekabet baskısında fiyatları maliyetlerden ayırma gücü olmadığı ifade edilmektedir (Aktaş, 2003: 15). Çünkü fiyat ve maliyet ilişkisinden uzak, çok yüksek belirlenen fiyatlar, piyasaya giriş ve çıkış serbestisinin neticesi olarak piyasaya yeni girişimleri çekecektir. Böylece aşırı fiyatların törpülenmesini sağlayacaktır (Topçuoğlu, 2001: 19).

Yarışılabilir piyasalar modeline göre “serbest ve sınırsız mutlak girişin olduğu, endüstriden çıkışın tamamen serbest ve maliyetsiz olduğu ve batık maliyetlerin bulunmadığı piyasalar tam yarışılabilir piyasalardır”. Bu piyasaların en önemli özelliği “vur-kaç” şeklindeki girişlere açık olması ile, dengeye gitme sürecinde böyle girişlerin önemli yerinin olmasıdır. Vur-kaç giriş şekli, çok fazla kar olması durumunda yeni bir işletmenin piyasalara girmesi, var olan işletmelerden daha düşük fiyatla geçici bir süre kar elde etmesi ve mevcut firmalar tarafından kendisine henüz tepki verilmeden o piyasa alanından çıkması durumudur. Bu da piyasadaki işletmeler üzerinde devamlı suretle potansiyel bir rekabet baskısının ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Ardıç, 2004: 16).

1.2. REKABET GÜCÜ KAVRAMI, TEORİLERİ VE ÖLÇÜLMESİ

1.2.1. Rekabet Gücü Kavramı

Son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmeler ve küreselleşme süreci rekabet kavramıyla rekabet gücü kavramlarını birlikte kullanılmasına yol açmıştır. Rekabet, serbest piyasayla güç kazanan esas kavramlardan biridir. Firmaların rekabet edecek ürünleri öteki işletmelerin ürünleri karşısında daha çok tercih edilerek, müşterilerin beklentilerini ve gereksinimlerini tam olarak karşılamaktadır (Elmacı & Kurnaz, 2004: 10) bu da firmanın rekabet gücünü oluşturmaktadır.

1.2.1.1. Rekabet Gücü Tanımı

Dünya Ekonomik Forumu (WEF) rekabet gücünü şöyle tanımlamıştır: “Firmaların, rakipler karşısında ürünlerini fiyatlamada, tasarlamada, üretimde ve satmada sahip oldukları becerileridir. Rakiplerden daha ucuz, daha kaliteli ve daha cazip ürünler piyasaya sunulduğunda rekabet gücü elde edilmektedir.” (Bedir, 2009: 15).

İlgili literatürde rekabet kavramına dair tanımlar ile yaklaşımlardan bazıları şu şekildedir:

Feurer ve Chaharbaghi (1994: 58) çalışmalarında rekabet gücünün, işletmenin stratejilerini belirleyen ekonomik gücüne, rakiplerinin durumuna, müşterilerin istek ve taleplerine, o firmanın teknolojisine ve çalışanlarının potansiyeline bağlı olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla Feuerer ve Chaharbaghi tanımlarında rekabetteki sürdürülebilirlik kavramını vurgulamakta ve bütünsel bir rekabet gücünü anlatmaktadır.

Linde ve Porter (1995: 97-98) ise rekabet gücünü, bir firmanın rakiplerine kıyasla daha kaliteli ürünleri daha uygun maliyetler ve daha iyi performanslar ile sunabilmek yeteneği olarak açıklamaktadır.

McFetridge göre rekabet gücünü, homojen ürün piyasalarındaki pazar payı yahut verimliliğe dayalı maliyet avantajı belirlemektedir. Ürün çeşitliliği olan piyasalarda ise daha çekici ve iyi ürün geliştirebilme yeteneği rekabet gücünü

belirlemektedir. Aynı zamanda işletmeler oyunun kurallarıyla beraber piyasa ve kamusal düzenlemeleri değiştirerek de rekabet gücü kazanabilirler (Wolff, Schmitt, & Hochfeld, 2007: 2).

Hua (2007: 112) rekabet gücü kavramını yukarıdaki tanıma benzer şekilde ele almakta ve bir firmanın rekabet ortamında uzun dönemde devamlı olarak kazanabilme yeteneği biçiminde ifade etmektedir.

Shafaei (2009: 21) ise rekabet gücünü bir ülkenin ya da işletmenin ekonomik performansı ile eşdeğer kabul etmektedir.

Lombana (2011: 34)'ya göre rekabet gücü, firmaların sundukları ürünlerde ve hizmetlerde işbirliği yaptıkları ve/veya rekabet halinde oldukları işletmelerle dinamik olarak karşılaştırılması olarak açıklamaktadır.

Yukarıdaki tanımların dışında Porter (1990:77) elmas modeli değişkenleri dahilinde belirttiği nitelikli iş gücü ve bilginin paylaşımı da rekabet gücünün belirleyicisidir. Dolayısıyla bilginin yönetimi ve entelektüel sermayenin varlığı da rekabet gücü açısından bir firmanın önemli varlıklarından biri olarak açıklanmıştır.

Sonuç olarak genel bir ifadeyle ve literatürde sıklıkla kullanılan tanıma göre rekabet gücünün “bir firma eğer yerli ve uluslararası rakiplerine göre daha üstün ürün ve hizmetleri daha ucuza üretebiliyor ise rekabet gücüne sahiptir” şeklinde açıklayabiliriz.

1.2.1.2. Rekabet Gücü Faktörleri

Rekabet gücü kavramından bahsedebilmemiz için serbest piyasa koşulları olması gerekmektedir. Serbest piyasa koşullarında gerçekleşen rekabet gücünün; ülkenin yarattığı reel milli gelirinin artmasıyla birlikte, uluslararası şirketlerle rekabet edecek seviyede ürünler ve/veya hizmetler üretme kapasitesi olarak anlatılmaktadır. Bu anlamda rekabet ortamının varlığı, işletmelerin yaratıcılık ve yenilikçilik özelliklerini ortaya çıkacak, hatta işletmeleri buna zorlayacaktır. Ancak rekabet ortamıyla beraber rekabet gücünün etkilendiği pek çok faktör bulunmaktadır. En etken faktörler aşağıda ele alınmıştır.

1.2.1.2.1. Ürün

Üründeki kalite, ürünün piyasadaki benzerlerine olan farklılığı rekabet ortamındaki ürün açısından belirleyici unsurlardır.

Kalite kavramı ifade eden çok sayıda tanım bulunmaktadır. Genel bir şekilde kalite kavramını “standartlara uygun olan” biçiminde ifade edebiliriz. Ancak günümüzde hızla yaşanan değişimler rekabetin şiddetini de artırmakta ve küreselleşme sonucunda görülen değişkenler, teknolojik ilerlemelerle bireylerin gereksinimlerinde ve taleplerinde oluşan farklılıklar nedeniyle kalite kavramının bu genel ifadesi yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla kalite kavramı artık “tüketicilerin isteklerine ve taleplerine uygunluk” biçiminde açıklanmaktadır (Bumin & Alabay vd, 2003: 107)

Öncelikle nihai tüketiciler açısından ifade edilecek olursa; “tüketiciler ürünleri veya hizmetleri satın alırken, fiyat-kalite uyumunu sorgular.” Dolayısıyla bu da ürünün kalitesiyle beraber fiyatının da bir rekabet unsuru olduğunu göstermektedir. Ancak fiyat-kalite uyumunu sorgulayan tüketiciyi de ayırttığımızda; bir kısmının fiyatla, bir kısmının kaliteyle, bir kısmının da ikisinin de bir arada olduğu ürünleri tercih etmektedir. Bu bağlamda yalnızca ürün fiyatını dikkate alarak tercihte bulunan tüketiciler açısından kalitenin bir anlamda önemini yitirdiğini söyleyebiliriz.

Ürünün kalitesini ve fiyatı aynı oranda önemseyen tüketicilerin tercihlerinde her iki özelliği de aynı anda önem kazanabilmektedir, ancak fiyattan bağımsız olarak yalnızca kaliteye odaklanmış tüketicilerin tercihlerinde kalite tek belirleyici unsur olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla işletmelerin de ürünlerini üretirken bu hedef kitlesi ve Pazar payı anlamında üretmeleri rekabet açısından avantaja dönüşmektedir. Örneğin kaliteyi birincil derecede önemseyen tüketicilerin yoğun alıcı aldığı durumlarda bir firmanın ürün kalitesinden ödün vermesi neticesinde rekabet gücü azalacaktır.

1.2.1.2.2. Fiyat

Fiyat bir işletmenin rekabet gücü açısından önem taşıyan unsurlardan biridir. Dolayısıyla bir firma kurulduğu andan başlayarak faaliyetinin devamlılığını

sağlayabilme adına, kimi zaman ekonomik olarak bazı fedakârlıklarda bulunarak ürün ya da hizmet üretmektedirler. Bu ekonomik kısıtlarla işletmeye sağlanan değerler arasındaki farkların tespiti, maliyet kavramının ayrıntılı olarak anlaşılmasına bağlıdır.

Maliyet; herhangi bir ürünün ya da hizmetin satıldığı yerde kazanç sağlayabilmek için, doğrudan veya dolaylı şekilde yapılan harcamaların bütünüdür (Akdoğan, 2006: 11).

Maliyet analizleri yardımıyla firmaların maliyet etkinlikleri daha verimli olabilmektedir. Böylece kaynakların etkili ve verimli kullanılması sağlanabilir ve maliyetin azaltılması türünde pek çok avantajlar elde edilebilir (Çalışkan, 2009: 322). Bu da doğrudan ürünün fiyatı etkileyebilecek ve rekabet gücü avantajına dönüşebilecektir.

Bu bağlamda diğer bütün şartların sabit kalması durumunda, en düşük maliyet ile tüketicilerle buluşan işletmeler rekabet gücü anlamında piyasadaki diğer işletmelerden daha güçlü olabileceğini söyleyebiliriz.

1.2.1.2.3. Pazarlama Bileşenleri

Rekabet gücünü etkileyen önemli faktörlerden biri de pazarlama bileşenleridir. Bir işletmenin Pazar payını artırması rekabet gücünü olumlu yönde etkilemekte, pazarlama bileşenleri de Pazar payının belirlenmesinde etkin bir unsur olmaktadır.

Bir firmanın bulunduğu pazarda öncü olabilmesi için, pazar payını artırması gerekmektedir. Pazar payı yalnızca o firmanın öncü olması için değil, rekabet üstünlüğünü kazanması için de önemli bir faktördür. Dolayısıyla bir firma hedeflediği payına ulaştığı durumda, rekabet açısından avantajlı konuma geçmektedir. Bu aşamada işletmelerin pazardan bir pay edinerek bunu koruyup, geliştirebilmesi açısından izleyecekleri stratejiler çok önemlidir (TÜSİAD, 2002: 75). Bu bağlamda pazarlama bileşenleri de önemli bir etkidir.

İşletmelerin uluslararası pazarlarda da başarılı olması; pazara girmeden önce çok iyi bir ARGE çalışması yapmasına, sonrasında ayrıntılı bir fizibilite çalışmasına ve bu çalışmaları en doğru biçimde yorumlayarak karar verilmesi gerekmektedir.

Dolayısıyla ana pazarlama bileşenleri olan ürün, fiyat, dağıtım ve tutundurma çalışmalarının firmalar açısından doğru şekilde analiz edilerek yapılması rekabet gücünü etkileyecek önemli bir unsurdur.

1.2.1.2.4. Globalleşmenin Etkisi

Globalleşmenin etkisiyle ve ilerleyen teknolojiye bağlı olarak müşterilerin istek ve talepleri de her geçen gün değişmektedir. Bu anlamda tüketicilerin artan talepleri çeşitlilik arayışını da getirmiştir. Ürünlerin ömür süresinin de kısalmasıyla beraber firmalar rekabet edebilmek için yeni ürünler geliştirme stratejisine yönelmiştir. Tüm bunların globalleşmenin firmalar üzerine yarattığı baskılar ve etkiler olduğunu söyleyebiliriz.

Globalleşme, yalnızca ekonominin ana değişkenlerindeki alışkanları artırmakla kalmadı, kaçınılmaz olarak yeni politikalar üretilmesini, mevcut kurumların yeniden yapılanmasını ve kurumsallaşma yaklaşımlarını, dış ekonomik ilişkilerde çeşitlenmeyi ve bunların içiçeliğini ve karşılıklı etkileşimi de beraberinde getirdi (Kepenek, 2012: 302).

Günümüzde küreselleşmenin hızlanması ile ülkeler arasında rekabetçi olmak gerekliliği doğmaktadır. Bu durumda rekabet gücü istikrarlı makroekonomik bir ortam ve ekonomi ile ilişkilidir. Bir ülkenin ya da bir firmanın rekabet gücünün iyi ve yeterli olması makroekonomik ortamın istikrarına da bağlıdır.

“Makroekonomik ortam, ekonominin sahip olduğu kapasitenin artırılmasında, endüstrilerin ve birbirinden farklı sektörlerin hem etkin hem de istikrarlı bir şekilde faaliyet göstermesinin yanında dış istikrarın sağlanmasında da son derece önem arz etmektedir. Bu bağlamda, iyi ve başarılı bir makroekonomik ortam uluslararası rekabet gücünü olumlu etkileyen bir yapı ortaya koyar.” (Vietor & Weinzierl, 2012: 2-3).

Devletin rekabet gücüne katkısı; yatırımları teşvik eden kamu politikaları yolu ile verimliliği artırmak için uyguladığı rekabet politikalarıdır. Devlet, iş dünyasının herhangi bir şekilde herhangi bir anda karşılaşacağı olası riskleri azaltmak için fonksiyonel veya seçici nitelikteki müdahalelerle makroekonomik ortamı iyileştirir,

altyapı imkanlarını geliştirir ve firmaları çeşitli şekillerde teşvik edebilir. Fonksiyonel müdahaleler eğitim, sağlık ve altyapı alanlarında ekonominin tamamını etkilemeyi, firmalar üzerinde tarafsız bir etki oluşturmayı ve piyasaların çalışma dinamiklerini artırmayı amaçlar. Seçici müdahaleler ise çeşitli korumacılık önlemleri, ihracatın özendirilmesi ve teşviki, ARGE çalışmalarının desteklenmesi ve teşviki gibi belirlenmiş sektör veya firmaları hedefleyen kamusal müdahalelerdir (Aktan & Vural, 2004: 34-35). Diğer bir deyim ile devlet fiziki ve sosyal altyapı giderlerini ne kadar artırır ve ne kadar etkin kullanırsa piyasada yer alana firmaların rekabet güçleri de o ölçüde artar.

Bu bilgiler ışığında globalleşmenin etkilerini değerlendirecek olursak; öncelikle değişen sosyal yapının, ilerleyen teknolojinin, iletişimdeki değişimler ve gelişmelerle beraber tüketicilerin hızla değişen taleplerini görürüz. Ancak ülkelerin buna uyum sağlayabilmesi, firmaların buna ayak uydurması ve istikrarlı bir makro ekonomi, yeterli rekabet gücünü hem ülkelerin hem firmaların kazanmasını sağlayacağını söyleyebiliriz.

1.2.1.3. Rekabet Gücü Düzeyleri

1.2.1.3.1. Firma Düzeyinde Rekabet

Günümüzde yaşanan gelişmeler pek çok sektörün daha hızlı ve yoğun küreselleşmeye itmektedir. Dolayısıyla işletmeler büyümekte olan pazardan daha çok pay almaya çalışmakta ve bunun neticesinde her geçen gün daha fazla işletme uluslararası pazarlara açılmak zorundadır (Doğan, Marangoz, & Topoyan, 2003: s.114) Bu bağlamda bir ülkenin global piyasada rekabet gücü ve edebilme unsuru işletmelerin rekabet gücüne ve rekabet edebilmesine bağlıdır, başka bir anlatımla işletmelerin ürünlerinin fiyatlarına ve kalitelerine bağlıdır diyebiliriz.

Firma düzeyinde rekabetin tanımına bakıldığında; işletmelerin yarışa girebilmelerine, büyümeyle beraber kazançlı olma yeteneklerini kapsadığı görülmektedir. Firma düzeyinde rekabet edebilirliğin ifadesi ise; işletmelerin devamlı ve kârlı biçimde fiyat ve kalite türünde açık piyasanın gerektirdiklerini

karşılayabilecek ürünlerin üretilmesi yetenekleridir (Doğan, Marangoz, & Topoyan, 2003: 114).

Literatürde bir işletme, rakiplerine oranla yüksek kalitede ve düşük maliyette ürünler üretirse rekabetçi bir işletme olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla rekabet edebilirlik firmaların uzun dönemdeki kar performansıyla elemanlarının ücretlerini karşılamak ve sahiplerine yüksek getiri sağlamak yeteneği ile anlamdaştır.

Firma düzeyindeki rekabet kavramında, tam rekabet piyasa koşullarının egemen olduğu piyasalarda, işletmenin piyasalara sunduğu ürünün ortalama maliyetinin piyasadaki fiyatların üzerinde olduğunda bu işletmenin rekabet gücünün olmadığını göstermektedir. Firmanın ürününü ortalamanın üzerinde fiyattan satışa sunması durumunda, rakiplerine kıyasla maliyet oranı yüksek olduğu için ve benzer ürünlerin olduğu bir sektörde kâr elde edemeyecektir (Aktan & Vural, 2004: 36)

Aslında firma düzeyinde rekabet kavramını tanımlamak için rekabet gücünü etkileyen unsurlara bakılmaktadır. Bu bağlamda firma düzeyinde rekabet koşullarını etkileyen ana faktörler; maliyet, yatırım yapma imkanı, siparişlerin teslimat süreci, esnek kapasite, üretimde kalite ve standartlara uygunluk, firmaya güvenilirlik, teknoloji ve ARGE yeteneği, nitelikli çalışan varlığı, firma imajı, pazar payı, tüketici satış takibi ve sonrası hizmetleri, tedarik zinciri envanter yönetimi ve üretim süreci olarak sıralanabilir (Kargın, 2009: 39). Firma düzeyinde rekabeti etkilemekte olan bu unsurlar ilk aşamada işletmeleri etkiler, firmaların etkilenmesi neticesinde firmanın yer aldığı sektör ve ülkeleri etkilemektedir. Bütün bunlar gerek ulusal gerekse uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü de göstermektedir. Bu anlamda işletmenin rekabet gücü, sektörlerin ve bir ülkenin rekabet gücü kazanmasında büyük önem taşımaktadır.

1.2.1.3.2. Sektörel Düzeyde Rekabet

Sektörel düzeyde rekabet; bir sektördeki rakiplerin koşullarda eşit veya daha üst düzeyde etkinlik seviyesine ulaşması ve bu seviyeyi sürdürebilme becerisi olarak açıklanmaktadır. Aynı zamanda rakiplerin birbirlerine eşit veya daha az maliyetten ürün üretebilmesi ve satabilmesi becerileri olarak da ifade edilir. Avrupa Birliği

Komisyonu'nun tanımına göre sektörel düzeyde rekabet; “Uluslararası piyasalarda konumunu muhafaza eden ve iyileştirme yönünde çabalar sergileyen endüstriler, rekabet gücü sağlayabilecek endüstriler” olarak ifade edilmiştir.

Porter 1990 yılında yayınladığı *The Competetive Advantage of Nations* çalışmasında Elmas Modeli'ni geliştirmiştir. Bu modelde, sektörel rekabette rekabet gücünün beş ögesi aracılığıyla rekabet düzeyi şekillenir.

Porter'a göre; endüstri yapısı, endüstriye yeni giriş yapacak işletmeler, ikame mallar yapan işletmeler, tedarikçiler, müşteriler ile var olan rekabetin yoğunluk seviyesinden oluşur. Diğer taraftan firmaların sektör de rekabet üstünlüğünü yakalaması ve sürdürebilmesi mevcut yenilik yapabilme becerisine, bu aşamadaki sermayesine ve ARGE çalışmalarına bağlıdır. (Karacaoğlu, 2009: 165-166).

1.2.1.3.3. Ulusal Düzeyde Rekabet

Rekabet gücü kavramının temel tanımı firma düzeyinde yapılmaktadır. Ancak bir ülkenin de bir işletme gibi rekabet ettiği göz önüne alınırsa, rekabet gücü seviyesi ulusal anlamda ifade edilmektedir. Dolayısıyla ulusal seviyedeki rekabetçilik daha çok işletmelerin rekabet gücünden kaynaklanır ancak rekabet gücünün devamlı olması da özellikle dış çevreyle etkileşim gerektiren yeniliklere ve icatlara bağlı olmaktadır.

Aktan ve Vural (2004)'a göre ulusal düzede rekabetçilik, “bir ülkenin serbest ve adil piyasa koşullarında uzun vadede halkın reel gelirini artırırken aynı zamanda uluslararası piyasaların standartlarına uygun mal ve hizmet üretebilme yeteneğidir.” Bununla beraber ülkelerin gelir ve istihdam düzeylerini arttırabilmesi, hayat standartlarında devamlı artış sağlayabilmesi, uluslararası piyasalardaki payını arttırması becerileri de o ülkenin rekabet gücünü göstermektedir (Aktan & Vural, 2004: 12).

Ulusal düzeyde rekabet, “bir ülkenin kendi kaynaklarından artan getiri sağlarken, aynı zamanda uluslararası ticarete ürün yaratma, üretme ve sunma becerisi” şeklinde açıklanmaktadır (Buckley, Pass, & Prescott, 1988: 177).

Porter, ulusal düzeyde rekabet edilebilirliğin ifadesinin ulusal verimlilik olduğunu iddia etmektedir (Porter, 1990: 76). Krugman ise Porter'ın bu görüşünü eleştirmekte ve ulusal rekabetçilik yaklaşımını, mühim kavramları gündeme alan “tehlikeli saplantı” biçiminde ifade etmektedir. Krugman'a göre rekabet gücünün, ulusal olarak anlamlı değildir ve rekabetçilikle alakalı takıntılar yanlış ve tehlikelidir (Krugman, 1994: 41-44).

Firma düzeyinde rekabet gücü, ülkelere uygulandığında anlamsız olacak kadar yanıltıcıdır ve şirketlerin arasındaki rekabetten oldukça farklıdır. Rekabetçi olmayan, yani rakipleri kadar iyi bir ürün sunmayan ya da fiyatları düşük tutamayan bir işletme pazar payını kaybedecektir ve neticede piyasadan çekilecektir. Krugman' a göre bu durum ülke açısından söylenemez. Yani uluslararası rekabetin ülkeleri piyasa dışı bırakması söz konusu değildir (Krugman, 1991: 811).

Ulusal düzeyde rekabetçilik, ulusal ekonominin, vatandaşlarına yüksek refah sağlayabilmek için sürdürülebilir bir şekilde artan faktör verimliliğinde çalışabilme becerisidir. Bu beceri, firmaların ve kurumların global rekabetin gerekliliklerini ve gelişen sosyal standartları karşılayabilecek mal ve hizmet üretmesi için gerekli ortamın sağlanması ile gerçekleştirilebilir.

Ülkelerin rekabet gücü, rakiplerine oranla halkın hayat düzeyinde ya da reel milli gelirden artış olarak açıklanabilecek bir ekonomik performans olduğunu göstermektedir. Ülkelerin bu ekonomik performansını yabancı üreticiler ile rekabet sırasında sergilemesi gerekmektedir. Aynı zamanda rekabet gücündeki kısa süreli iyileşmeler, uzun vadedeki ekonomik performansın sürdürülebilirliğini tehlikeye sokacak yeni dengesiz durumlara yol açmamalıdır (Vural, 2006: 181).

1.2.1.3.4. Uluslararası Düzeyde Rekabet

Uluslararası rekabet gücü ulusal düzeyde rekabetle aynı anlama gelmekle beraber, firma ve sektörel seviyedeki rekabet kavramlarından daha kapsamlı kullanılmaktadır. Ancak uluslararası düzeyde rekabetin ortak bir tanımı bulunmamaktadır. Bunun sebebi de bu rekabet türü tek bir unsurla sınırlı değildir ve pek çok unsurdan etkilenmektedir. Başka bir deyişle; rekabet gücünde mikro

düzeydeki tanımlamalardan makro düzeydeki tanımlamalara doğru gidildikçe etki eden unsurların sayısının çoğaldığı görülmektedir.

Rekabet Forumu'nun uluslararası rekabet düzeyi tanımına göre; “bir ülkenin hayat standartlarını uzun vadede artırılabilmesi” şeklinde ifade edilir. AB Komisyonu'nun tanımında ise; “ekonominin yüksek ve gittikçe artan bir yaşam standardı ile sürdürülebilir yüksek bir istihdam seviyesi sağlama yetkinliği” olarak belirtilmektedir (Bedir, 2009: 16-17). Dünya Ekonomik Forumu'na göre; “bir ülkenin verimlilik seviyesini belirleyen faktörler, politikalar ve kurumlardan oluştuğu” belirtilmektedir.

Yukarıda ifade edilen genel tanımlamalar olsa da aslında rekabetin temel iktisadi birimi firmalardır ve işletmelerin gösterdikleri performansları da sektörel düzeydeki rekabeti belirlemektedir. Bunun yanı sıra; bir ülkedeki firmaların rekabet güçleri o ülkenin rekabet gücünü de etkilemekte, hatta belirlemektedir. Neticede mikro seviyedeki rekabet gücü, makro seviyedeki rekabet gücünün belirleyicisi olabilmektedir. Ancak bunun tersi durumları da söz konusu olabilmekte ve firma rekabet düzeyiyle uluslararası rekabet düzeyi arasında doğru orantı görülmemektedir.

1.2.2.Rekabet Gücü Teorileri ve Ölçülmesi

1.2.2.1. Mutlak Üstünlükler Yaklaşımı

Mutlak Üstünlükler Teorisi (Theory of Absolute Advantages) ilk defa Adam Smith tarafından öne sürülmüş ve temelinde uzmanlaşmayla iş bölümünü içeren bir yaklaşımdır (Ekonomik Görünüm Dergisi, 2015: 13.)

Bu yaklaşıma göre Mutlak Üstünlük; bir ürünün üretiminde bir ülkenin diğer ülkelere göre daha etkili veya daha üstün olmasıdır. Bu yaklaşımda iki ülkenin ve iki farklı ürünün olduğu noktasından hareket edilmektedir. Bu bağlamda, daha düşük maliyet ile üretebilen ülkeler, ürettikleri üründe uzmanlaşıp ihraç etmeliler, daha yüksek maliyet ile üretebildiklerine de ithal etmeleri gerekmektedir. Bu durumda bir hizmet veya üründe; maliyeti diğerinden düşük olan ülke ihracatçı, maliyeti yüksek olan ülke ise ithalatçı olacaktır.

Smith'in ileri sürdüğü bu yaklaşımla hem uzmanlaşma sağlanmakta hem de kaynaklar daha etkin kullanılmakta, dolayısıyla ülkelerin de refah seviyesinde artma olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra bu yaklaşımın mühim bir eksikliği olduğu ifade edilmektedir. Bu görüşe göre; mutlak üstünlükler yaklaşımında her ülkenin bir üründe mutlak üstünlüğünün olacağı varsayılmakta, bir ülkenin iki üründe birden üstünlüğünün olabileceği olasılığı göz önüne alınmamaktadır. Başka deyişle; Smith herhangi bir ülkenin çok sayıda ürünü düşük maliyet ile üretmesi sonucunda dış ticaretin nasıl olacağını açıklayamamaktadır. Yaklaşımdaki bu eksik yön David Ricardo tarafından "Karşılaştırmalı Üstünlükler Yaklaşımı" ile açıklanmıştır (Gabaçlı, 2018: 190).

1.2.2.2. Karşılaştırmalı Üstünlükler Yaklaşımı

David Ricardo 1817'de Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi (Theory of Comparative Advantages) ileri sürmüş ve bu yaklaşım uluslararası ticarete hâlâ önemini korumakta olan en eski yaklaşımlardan birisidir.

Ricardo'nun bu teorisine göre dış ticaret yapan iki ülke de bu ticareten fayda sağlayabilir, aynı zamanda kısıtlı kaynaklar dünyaya daha etkin olarak dağılacağı ve sonuçta bütün dünyanın refah seviyesinin artacağı ileri sürülmektedir.

Ricardo teorisinde; ülkeler arasındaki maliyet farklılıklarının dış ticaretin ana nedeni olduğunu belirtmektedir. Maliyetteki farklılık olmazsa dış ticaret için gerekli temel unsur da olmayacaktır. Fakat ülkeler her ürünün üretilmesinde aynı maliyet avantajına sahip değildir. Bir üründe maliyet avantajı olmayan bir ülke bu ürünü sınırlı kaynağını kullanarak üretme yerine ithal etmeyi seçecektir. Bu, kıt kaynağın etkin kullanımı ilkesinin gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumu göz önünde bulundurmanın etkisi, fırsat maliyetinin yükselmesi şeklinde ifade edilmektedir. Ülkeler arasındaki maliyet farklarının ardındaki gerçek, o ürünün üretimindeki karşılaştırmalı üstünlükler unsurunun belirleyiciliğidir (Ricardo, 2001: 126). Bu anlamda uluslararası ticaret bir malın iç pazarlardaki fiyatı ile uluslararası pazarlardaki fiyatı arasındaki farktan kaynaklanmaktadır ve bu fark kapandığı takdirde ticaret de yararsız hale dönüşür.

Karşılaştırmalı Üstünlükler yaklaşımında önemli olan mutlak değil, mukayeseli maliyettir. Herhangi bir ülke bütün ürünlerini daha ucuz maliyete üretebilir ve bu durumda yine de ticarete kâr elde etme imkânı bulunmaktadır. Çünkü o ülkenin kimi ürünlerdeki üstünlüğü öteki ülkelerden daha çok olabilmektedir. Bu anlamda uluslararası uzmanlaşma ve iş bölümünün faydalarını Karşılaştırmalı Üstünlükler yaklaşımı açıkça ortaya koymaktadır (Sabır, 2001: 61).

Ayrıca bu yaklaşımda üretim unsurlarının çevresel ve doğal etkileri vurgulanmakta ve sonraki iktisat araştırmalarında faktör donanımında genellikle teknolojiyle insan faktörünün dikkate alındığı görülmektedir (Erkan B., 2012: 197).

1.2.2.3. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Yaklaşımı

Rekabet gücünü açıklamaya yönelik teorilerden olan ve endüstriyel anlamda analiz yapma amacıyla en çok kullanılan metot “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (Revealed Comparative Advantages)” teorisidir. Bu yaklaşımın ötekilerine göre daha çok tercih edilmesinin nedeni kolay uygulanması ve teorideki analizlerin tutarlılığıdır. “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler” yaklaşımını ilk defa Bela Balassa ileri sürmüş ve ilerleyen dönemlerde üç iktisatçı (Liesner, Balassa, Vollrath) da farklı görüşleriyle teoriyi geliştirmiştir.

1.2.2.3.1. Liesner Ölçümü

Liesner 1958 yılında yayınlanan eserinde “ülkelerin rekabet gücünü ölçebilmek için Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük indeksi teorisini oluşturmuş ve gayesinin İngiltere’nin ortak pazardaki üstünlüğüne ilişkin bir analiz yapmak olduğunu” ifade etmiştir (Liesner, 1958: 303).

Liesner rekabet gücü hesaplamasını şöyle açıklamaktadır; bir ülkenin belli bir mal üzerindeki toplam ihracatının öteki ülkelerin toplam ihracatına olan oranıdır. Bununla beraber herhangi bir ülkenin avantajının olmadığı bir ürünü üreterek yine de ihraç etmesinin iki mühim unsuru olduğunu ifade etmektedir. Bunlardan birincisi yüksek uzmanlaşma gerektiren ürünlerdir, ikincisi ise rekabet edilebilirliği ürün farklılaştırmasıyla birleştirmektir. Liesner, dezavantajı olan bir ülkenin ürünler

üzerinde yaratacağı fiyat farklılaştırmasının, iç piyasalarda koruma etkisi sağlamayacağı ve ihracat değerinde azalmaya sebep olacağını belirtmektedir.

Liesner kuramının matematiksel ifadesi aşağıda Formül 1 olarak verilmiştir. (Liesner, 1958: 303-304).

Formül 1. Liesner’e Ait RCA Formülünün Vollrath Tarafından Düzenlenmiş Hali

$$RCA1 = X_{ij} / X_{nj}$$

Formülün açıklaması şu şekildedir; “ X_{ij} i ülkesinin j malı ihracatını, X_{nj} n ülkesi ya da ülke grubunun j malı ihracatını belirtmektedir.” Liesner, çalışmasında i ülkesi olarak İngiltere’yi, n ülkesi ya da ülke grubunu Ortak Pazar olarak kullanmıştır.

Yukarıdaki ifade edilen matematiksel denklem yanlış olmasa da Vollrath 1991’de yayınladığı çalışmada bu endeksi belirtmiştir, ancak Liesner bir makalesinde aşağıdaki formülü açıklamıştır.

Formül 2. Liesner’in Çalışmasında Kullandığı Orijinal Formül

$$RCA = \frac{\text{Sektörün İhracatındaki \%Artış} + (\text{İhracat Değeri}/100)}{2} + \text{İhracat Değeri}$$

Liesner, bu formülü kullanarak “traktörler kalemi için Almanya’nın nispi ihracat performansını 139,1, İtalya için 17,9 ve İsveç için 11,1 olarak hesaplamış ve Britanya için hesapladığı 168,1 rakamı ile de kıyaslamıştır” (Liesner, 1958: 303).

1.2.2.3.2. Balassa Ölçümü

Liesner, ilk kez Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler teorisini ortaya atmıştır, ancak çoğunlukla bu yaklaşımda kullanılan metot iktisatçı Bela Balassa’nın ileri sürdüğü yöntemdir. Balassa’nın yaklaşımına göre; bir ülkenin bir ürünlerdeki rekabetini ölçmek için; o ürünün dünyadaki ihracat payının ilgili ülkenin toplam

ihracat payına oranlanmasının gerektiğini belirten bir indeks oluşturulmuştur (Balassa, 1965: 110). Bu indeks ile hem rekabet gücü ölçülmekte hem de ülkelerin uzmanlaşma alanlarıyla beraber uzmanlaşma seviyeleriyle ilgili de tespitler yapılabileceği gösterilmektedir. Yue ve Hua (2002: 280), Balassa'nın bu indeksini "1980-2000 yılları arasındaki Çin'in dışa açılma politikasının Çin ekonomisini ne şekilde etkilediğini analiz etme" amacıyla kullanmışlardır. Bu analiz neticesinde "hem ekonomide pozitif yönde bir artış olduğunu, hem de RCA endekslerinde artış olduğunu" gözlemlemişlerdir.

Deardorff (1980: 942) herhangi bir ülkenin bir üründe üstünlüğe sahip olup olmadığını hesaplanmasının en basit yönteminin o ülkedeki otarşının hâkim olduğu zamanlardaki değişken fiyatların bilinmesi olduğunu belirtmektedir.

Bu metodunun doğruluğu savunulsa da günümüzde karşılaştırmalı üstünlük hesaplanmasında bu yöntemin çok pratik olmadığı görüşü hâkimdir. Bu bağlamda söz konusu yöntem karşılaştırmalı üstünlüğün analizinde alternatif bir uygulama konumundadır

Ancak Balassa'nın ekonomiye kazandırmış olduğu indeks, karşılaştırmalı üstünlükle beraber fiyat dışındaki öğelerin de ülkelerin üzerinde yarattığı etkileri gösterir. Batra ve Khan'ın yaptığı bir araştırmada (2005) Çin ile Hindistan'ın aralarındaki ticari ilişkileri, endüstri ve ürün düzeyinde analiz edilmiş, böylece indeksin ülkelerin verimliliklerini açıkladığı gösterilmiştir. Bu çalışmaya göre "Çin ve Hindistan'ın karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürünlerin emek yoğun ürünler olduğu" neticesine ulaşılmıştır (Batra & Khan, 2005: 62).

1.2.2.3.3. Vollrath Ölçümü

Thomas Vollrath, 1991'de yaptığı çalışmada Balassa ile Liesner'in rekabet gücü hesaplamalarına odaklanmıştır. Böylece iki araştırmacının çalışmalarına yapılan eleştirilerle bu çalışmalardaki eksiklere değinip, önceden açıklanmış olan indekslere üç tane yeni indeks geliştirerek eklemiştir (Vollrath, 1991: 267).

Vollrath çalışmasına Liesner'in çalışmasını açıklayarak başlamıştır. "RCA1" yöntemi olarak sınıflandırdığı bu ilk çalışma ilk RCA çalışması olarak kabul edilmektedir. Vollrath sonradan Balassa'nın yaptığı çalışmaları sıralayarak, "RCA2, RCA3 ve RCA4" olarak adlandırmıştır. Vollrath ayrıca, Balassa'nın 1977 yılında önerdiği "RCA4" indeksini "ülkeler arasında korumacı politikaların varlığı halinde hatalı sonuç verdiği için geri çektiğini belirtmiştir". 1987 yılında Balassa ve diğerlerinin ortaya koyduğu "RCA5 ve RCA6" indekslerinden bahseden Vollrath, "bu indekslerin karşılaştırmalı üstünlükleri açıklamadığını ancak indekslerin endüstriler içi ve endüstriler arası ticareti ölçmede kullanılabileceğini eklemiştir" (Vollrath, 1991:272).

Vollrath, geliştirilen bu yeni indekslerle "karşılaştırmalı üstünlüklerin ölçülmesinde, en uygun indeksin RCA9 olduğunu belirterek, uygun şartların oluşmasında RCA8 ve RCA10'un karşılaştırmalı üstünlükleri ölçmekte daha başarılı olduğunu" belirtmiştir. Vollrath üç endeks için de "pozitif değerlerin karşılaştırmalı üstünlüğe (ve dolayısıyla yüksek rekabet gücüne) negatif değerlerin karşılaştırmalı dezavantaja (ve dolayısıyla düşük rekabet gücüne) işaret ettiğini" ifade etmiştir. Vollrath (1991:276).

1.2.2.4. Porter ve Elmas Modeli

Porter (2010), araştırmayla ulaştığı belli başlı sonuçların yanı sıra, bazı ülkelerdeki başarılı sektörlerin, diğer ülkelere kıyasla etkin ve rekabet gücü Elmas Modeli ile açıklamaktadır. Bu model şu unsurlardan oluşmaktadır; "talep koşulları, faktör koşulları, ilgili ve destekleyici endüstriler, firma stratejisi ve rekabet yapısı".

Modelde ifade edildiği gibi piyasa yapısı zamanla değişebilmekte, ancak kısa vadede sabit kalacağı düşünülmektedir. Her sektördeki pazara bu unsurların yapısı farklı biçimlerde yansıyabilmektedir. Bu kuvvetler zamanla piyasa yapısını da ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla bu faktörlere devletin ve şansın rolü de dahil edilmiştir (Dilek & Keskingöz, 2017: 117-119):

- Faktör (Girdi) Koşulları: Bir ülkenin, kaliteli işgücü veya alt yapısı vb. üretimdeki yeri belli bir sektördeki rekabet edebilirliği belirlemektedir.

- Talep Koşulları: Ürün yahut hizmet kollarına doğru olan ulusal piyasa talebinin doğası.
- İlgili ve Destekleyici Endüstriler: Ülkenin tedarikçi işletmelerinin ve öteki ilgili işletmelerin rekabetçi yapılarının uluslararası düzeyde olması.
- Firma Stratejisi ve Rekabet Yapısı: Ülkedeki iç rekabetin doğasının yanı sıra firmaların yaratılma, örgütlenme ve yönetilme şekillerini etkileyen şartlar.

Bu faktörler işletmelerin kurulduğu ve rekabet etmeyi öğrendikleri ulusal ortamı yaratmaktadır. Ulusal ortam işletmeleri yeniliğe ve plasmaya zorladığında, işletmeler hem rekabet üstünlüğü kazanmakta hem de gün geçtikçe üstünlüklerini geliştirmektedirler (Porter, 2010: 187).

Porter'ın elmas modeline göre; elmasın köşelerini oluşturmakta olan dört ana faktör “girdi koşulları, talep koşulları, ilgili ve destekleyici sektörler, firma stratejisi ve rekabet yapısı” detaylı olarak şu şekilde açıklanmaktadır:

Faktör (Girdi) Koşulları: Rekabet kavramının ana unsurlarından biri olan üretim girdileri; doğal kaynakları, insan kaynağını, sermayeyi, fiziksel altyapıyı, ticari ve idari altyapıyı, bilişim altyapıyla beraber bilimsel ve teknolojik altyapıyı kapsamaktadır. Bu girdilerin mevcudiyeti ve maliyeti, rekabet gücünü sağlamakta etkili olmaktadır. Ancak genel amaçlı girdiler gerekli olsa da yeterli değildirler ve rekabette ana belirleyici olan unsurların kalitesiyle beraber uzmanlaşmanın seviyesidir. Herhangi bir coğrafik konumdaki verimlilik rekabetindeki üstünlük öncelikle nitelikli girdiden doğar. Aynı zamanda özellikle belli sektörlerdeki mevcut gereksinimlere uyarlanmış “yetenek havuzu, uygulamalı teknoloji, fiziksel altyapı, mevzuat rejimleri, yasal süreçler, enformasyon ve sermaye kaynakları gibi uzmanlaşmış girdilerden doğmaktadır”. Coğrafi bölgelerin rekabet gücünü oluşturan bu faktörleri miras almaz, bunları yaratırlar. Uzmanlaşmayı yaratan ve devamlı biçimde uzmanlaşmayı artıracak çalışmalarda bulunan dünya standartlarındaki firmaların varlığı o coğrafi konumların rekabet üstünlüğü anlamına gelmektedir (Porter, 2010: 188).

Talep Koşulları: Konumsal üstünlükteki başka bir etken de yerel pazar karakteridir. Yerel pazardaki taleplerin karakteri, iç talebin büyüklüğünden çok daha önemlidir. Üstünlük, gelişmiş ve talepkar yerel tüketicilerin veya diğer yerlerde de talep gören ve uzmanlaşmış çeşitliliğe çok fazla gereksinim duyan tüketicilerin olmasından doğmaktadır. Gelişmiş ve talepkar müşteriler firmaları yüksek standartları karşılamaya zorladığı gibi aynı zamanda gelişen gereksinimlere yönelik yeni yaklaşımlar geliştirmeye ve yenilik yapmaya da zorlamaktadır (Porter, 2010: 188).

İç talebin doğurduğu üstünlük, belli bir uzaklıktan kazanılamayacak bilgi ve teşvikin işletmelerce elde edilmesiyle oluşmaktadır. Bir malın ya da hizmetin en bilgili ve talepkâr tüketicisinin olduğu coğrafyadaki işletmeler rekabet üstünlüğü kazanabilecektir. Aynı zamanda, iç talep başka coğrafyalardaki gereksinimleri de öngörebilir; böylece bir ülke kendi değerlerini ihraç ederek, ulusal pazarındaki ürünleri global trendlere dönüştürebilecek ve o ülke işletmelerinin rekabet üstünlüğü kazanmasını sağlayacaktır.

İlgili ve Destekleyici Sektörler: Coğrafi üstünlüğü belirleyen üçüncü belirleyen; bir ülkedeki rekabetçi ve uzmanlaşmış tedarikçilere ve söz konusu endüstrilerin varlığına bağlıdır. “Piyasa konumlarının yakınlığıyla kısa iletişim hatlarından, hızlı ve sürekli haberleşme içerisinde sürekli görüş ve teknolojik yenilik alışverişinde bulunan tedarikçiler ve son kullanıcılar üstünlük elde edebilirler” (Porter, 2010: 189). Yerel işletmelerden sağlanan tedarik ve dağıtım, pazarlama gibi tamamlayıcı eylemler işlemlerin maliyetini azaltmakta ve ithalatın yarattığı gecikmeleri de önlemektedir. Aynı zamanda daha iyi bakım onarım hizmetleri de sağlayabilmektedir. Tedarikçileriyle güçlü iletişim ve işbirliği halindeki işletmeler tedarikçilerinin teknik gayretleri ve ARGE çalışmalarını yönlendirerek inovasyonu hızlandırabilmektedirler (Karabıyık, 2018: 28). Global kaynakların temin edilmesi, standart hammaddeyle genel amaçlı malzemelerin ve ekipmanın sağlanmasında yararlı olabilmektedir. Dolayısıyla bir ülkenin bütün tedarikçi sektörlerde uzmanlaşmasına gerek yoktur. Destekleyici endüstrilerin varlığıyla rekabet avantajı yaratılması mümkündür.

Firma Stratejisi ve Rekabet Yapısı: Herhangi bir endüstri için evrensel olarak uygulanabilecek bir yönetim biçimi ve örgütlenme yapısı bulunmaz. Örneğin İtalya’da başarı gösteren işletmeler çoğunlukla KOBİ düzeyindeki aile firmaları olurken, Almanya’da ise hiyerarşik bir yönetim modeli uygulayan şirketler olduğu görülmektedir. Bir coğrafi bölgedeki gelişmiş sektörün yönetsel ve örgütlenme şekli, ülkenin genel olarak benimsemiş olduğu yapıyla benzerlik gösterdiği durumlarda da rekabet üstünlüğü oluşmaktadır. “Bir coğrafi konumdaki genel kural, toplumsal standart ve teşvik ortamı belli bir sektöre uygun şekillerde devamlı olarak yatırımı destekliyor ise o konum verimlilik rekabetinde üstünlüğe sahip olmaktadır. Yatırım şekli yalnızca sabit varlıkları değil, ARGE’yi, eğitimi ve pazar geliştirmeyi de kapsamaktadır” (Porter, 2010: 201).

Devlet: Porter (2010)’a göre devletlerin rekabet ortamına doğrudan müdahalesinin olmaması gerekir, çünkü rekabetçi sektörleri devletler değil ancak firmalar yaratmaktadır. Dolayısıyla devletler, işletmelerin rekabet gücünün arttırmak için gereken düzenlemeleri yapmak suretiyle dolaylı bir etki yaratabilirler. Devlet unsurunun tek başına iyi işlemesi rekabetçiliği artırmaya yetmez. Devletler ancak elmas modelindeki öteki unsurlar üzerinde olumlu etkiler yaratabilir ve başka şartların elverişli olmasını sağlayarak rekabetçiliği artırabilir.

Şans: Şans faktörü, ülkelerin ve firmaların kendilerine bağlı olmayan, ancak beklenmeyen anlarda ortaya çıkmaktadır. Politik gelişmeler, yeni teknolojiler, enerji gibi girdi maliyetini etkileyecek değişimler ya da savaş, doğal felaket gibi tahmin edilemeyen ama rekabeti pozitif yahut negatif olarak etkileyen olaylardır. Şansın rekabete etkisi elmas modelindeki diğer bileşenlerin durumuna bağlı olarak şekillenmektedir. Dolayısıyla bütün rekabet şartlarına sahip işletmeler şans unsurunu da göz ardı etmemelidirler. Çünkü tahmin edilemeyen olaylar beklenmeyen neticeler de doğurabilmektedir.

1.2.2.5. Dunning Yöntemi

Dunning, “Porter’in Elmas Modeli ile Reich’in üretime dayalı rekabet gücü analizlerine, çok uluslu şirketlerin üstünlük unsurunu ilave ederek sentezlemektedir.

Bu yaklaşımda yeniliğin ulusal karakterli olduğu ve dolayısıyla sadece yerli firmalara fayda sağladığı varsayımı benimsenir.”

Dunning ilk aşamada Elmas Modelinin köşelerindeki dört unsura ek olarak; koordinasyonun ve karşılıklı etkileşimin, yenilik sisteminin ve işletmelerle devlet yönetiminin de kilit rolleri olduğunu ifade etmektedir. Dunning, Porter’ın belirttiği dört unsurlu kompozisyonun dışında yabancı sermayenin direkt olarak bu dört unsurun ortaya çıkışında etkili olduğunu açıklamaktadır. Örneğin, yerel talep yapısının çok uluslu şirketlerin daha önceden faaliyet gösterdikleri ülkelerdeki talep yapısına benzemesinin talepteki kaliteyi artıracakları öngörülmektedir. Öte yandan çok uluslu şirketlerin ulusal piyasalara girerek monopolcü bir konuma ulaşmaları neticesinde tedarikçi firmalar negatif yönde etkilenebilir ve bu da ücretlerin düşmesine, aynı zamanda talebin daralmasına sebep olacaktır (Dulupçu, 2001: 111).

Dunning’in 1958’deki “İngiliz İmalat Sanayisinde Amerikan Yatırımları” adlı çalışması İngiltere’de faaliyet gösteren ABD işletmelerine ait verimliliğinin İngiltere’deki benzer işletmelerden daha yüksek, ABD’deki firmalardan ise daha düşük olduğunu göstermektedir (Akiş, 2008: 75).

1.2.2.6. Krugman Yöntemi

Krugman’ın yaklaşımında ülkelerin işletmeler gibi rekabet edeceği görüşü savunulmaz (Krugman, 1994: 31). Ona göre; bir ülkenin ekonomik kaderinin, uluslararası piyasalardaki başarısına bağlı olduğu hipotezi doğru olmak zorunda değildir; aynı zamanda bu hipotez pratik ve ampirik bakımdan da hatalıdır. Çünkü dünyadaki lider ülkelere bakıldığı zaman kendi aralarında işletmeler seviyesinde önemli bir rekabet görülmemektedir. Hatta bir ülkenin ekonomik sorunlarının dünya piyasalarındaki başarısızlığıyla doğrudan ilişkili olmadığı (Newman, 1994), bu anlamda bir rekabet gücüne endeksli olmadığı da anlaşılmaktadır.

Krugman, rekabet gücü teorisini oluştururken ana hareket noktası; asıl olanın rekabet gücünü olmadığıdır ve bu anlamda kilit unsurun verimlilik olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla ülkelerin rekabet gücüne göre değil verimliliğe göre

kıyaslanmasını ileri sürmektedir. Çünkü rekabet eden ülkeler değil, firmalardır (Akiş, 2008: 75).

Krugman, belli malların ve lider üretici işletmelerin yalnızca belli ülkelerde olmasının ülke ve işletme rekabet gücünün ortak bir perspektifte görülmesine yol açtığını belirtmiş ancak işletmelerin batabileceğini ama ülkelerin bu tür bir sorununun olmadığını ifade etmektedir. Bu anlamda firma ve ulus düzeyindeki rekabet gücünün yalnızca kısmi benzerlikler gösterdiğini açıklamaktadır (Krugman, 1994: 31). Öte yandan, “bir ülkenin üretiminin büyük bir bölümünün, kendi vatandaşlarının kullanımı için gerçekleştirilmesi, başta hayat standardı olmak üzere, anahtar ekonomik göstergelerin ulusal faktörler tarafından belirleneceğini vurgulamakta ve asıl olanın mutlak verimlilik olduğu görüşü” üzerinde durmaktadır.

İşletmeler arasında süren rekabet birisinin başarısına ötekinin başarısızlığına neden olurken, ülkeler uluslararası piyasalarda birçok malın kategorisinde rekabet etmekte, dolayısıyla herhangi bir ülkenin başarılı olması başka bir ülkenin kaybı anlamına gelmemektedir. Bu da “uluslararası ticaretin sıfır toplamı bir oyun” olmadığını göstermekte ve geçmişten kalma “korumacılık” politikasının geçersizliğini de göstermektedir (Akiş, 2008: 75).

Aynı zamanda Krugman “rekabetin mikro temellerini ön plana çıkararak” işletme ve sektör bazındaki rekabet gücünü global rekabet gücüyle ikame etmektedir (Dulupçu, 2001: 115).

1.2.2.7. IMD (Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü) Rekabet Ölçümü

Günümüzde uluslararası rekabet ölçüm ve değerlendirmelerinde geniş kabul gören raporlardan olan ve merkezi İsviçre’nin Lozan şehrinde olan IMD her yıl “Dünya Rekabet Gücü Yıllığı” ismiyle bir rapor yayınlamaktadır. 1989 yılından itibaren aralıksız yayınlanan bu rapor ülkelerin rekabetlerini gösteren dünyanın en kapsamlı ve en geniş raporu olup 64 ülke için hazırlanmaktadır. IMD yıllıkta bir ekonominin uluslararası rekabet gücünün sadece GSYH ve verimlilik ile ölçülemeyeceği ifade edilmekte, firmaların aynı zamanda sosyal, politik ve kültürel

faktörlerle de uğraştıkları ifade edilmektedir. Dolayısıyla ülkeler, girişimcilik rekabetini cesaretlendirecek daha etkin yapı, kurum ve politikalara gereksinim duyarlar (Rosselet-McCauley, 2008: 472).

“Ülkelerin rekabet gücü, ülke içindeki firmaların rekabet gücünün toplamından oluşmaktadır”. Ancak işletmelerin rekabet gücünü tam olarak ölçebilme imkânı bulunmadığından rekabet gücünü etkileyen unsurlar belirlenmekte ve bu faktörler ölçülmektedir (Adıgüzel, 2011: 201). IMD ülkeleri rekabet gücüne göre sıralarken; ekonomik yapıya, siyasi yapıya, altyapılara, kültüre, dünya ekonomisine uyum sağlama derecesine ve buna benzer farklı göstergeler kullanmaktadır (Atik, 2005: 65). Bu göstergelerle beraber ülkelerin “yurtiçindeki ekonomisinin genel hali, dışa açıklık seviyesi, kamu sektörünün yapısı ve hükümet politikaları, finans sektörünün yapısı, bilim, teknoloji ve insan gücü” IMD’nin uluslararası rekabet gücünü ölçerken kullanmış olduğu değişken gruplardır. IMD’ye göre “rekabet gücü genellikle bir ülkenin sürdürülebilir bir şekilde katma değer üretmesini sağlayan bir ortam oluşturması yeteneğine dayanmaktadır.” (Şahin, 2015: 71).

IMD “Dünya Rekabet Gücü Yıllığı”, firmaların uluslararası rekabet gücünü destekleyen ortamın sağlanması ve sürdürülebilmesi için ülkelerin yeterliliğini değerlendirerek bir sıralama yapmaktadır (Rosselet-McCauley, 2008: 472).

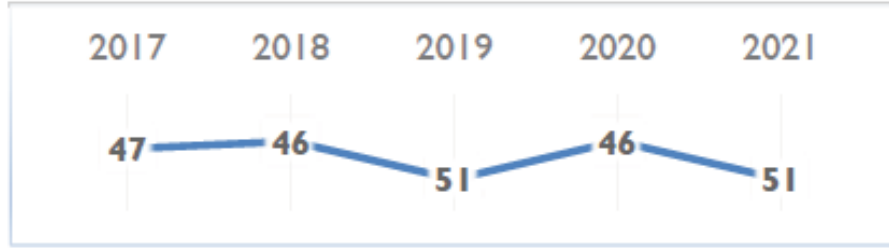
Ayrıca IMD, ülkelerin rekabet gücünü belirlerken, yerel çevrenin farklı boyutlarını göz önünde bulundurmaktadır. Kullanılan model, işletmelerin rekabet gücü dinamikleriyle şirketlerin faaliyette bulundukları çevrenin özellikleriyle aralarındaki ilişkiler analiz edilmektedir. IMD modeline göre; rekabet gücünü arttıran bir ortamı yaratacak kimi unsurların bulunması gerekmektedir (IMD, 2014).

IMD, Dünya Rekabet Gücü Yıllığı’nın hazırlanmasında 4 ana faktör başlığı ve 334 (döviz kuru dahil 335) kriter kullanmaktadır. Ekonomik Performans, Devlet Verimliliği, İş Hayatı Verimliliği ve Altyapı ana faktör başlıklarında sırasıyla 82, 72, 74 ve 107 kriter mevcuttur. 335 kriterin 163 adeti ulusal, bölgesel ve uluslararası istatistik veri olarak toplanmakta, 92 adeti uluslararası uzmanlardan oluşan panel araştırması ile elde edilmekte ve 80 adeti geçmiş veri olarak bir araya getirilmektedir. 255 adet kriter standart sapma metodu ile hesaplanarak 334 kriterin her biri ülkeler

bazında sıralanmakta, 4 ana faktör ve 255 kriterden oluşan genel sıralama belirlenmektedir. IMD yıllık raporun hazırlanmasında 58 yerel enstitü ile de ortak çalışmaktadır. (IMD, methodology-and-principles-wcc-2021).

Türkiye için hazırlanan 2021 yılı rekabet raporu orijinal haliyle Ek 21A ve Ek 21B’de verilmiştir. Türkiye 2021 yılında 64 ülke arasında genel performans sıralamasında 51. sırada yer almaktadır. 2017-2021 yılları arasında sırasıyla Şekil 1’de verilmiştir. (IMD, WCC Country Profiles, Turkey 2021).

Şekil 1: IMD Rekabet Yıllığı Türkiye Sırası

Kaynak: IMD Rekabet Yıllığı 2021 verilerinden hazırlanmıştır.

1.2.2.8. WEF (Dünya Ekonomik Forumu) Rekabet Ölçümü

Merkezi İsviçre’de olan Dünya Ekonomik Forumu (WEF) 1979 yılından itibaren “Dünya Rekabet Gücü Raporu”nu yayınlamaktadır. Söz konusu rapor, gelişmiş ve gelişmekte olan rekabet gücü sıralamasını içermektedir. Bu raporda “Küresel Rekabet Endeksi” adı verilen bir endeks aracılığıyla ülkelerin uluslararası rekabet gücü bakımından dünya ölçeğindeki durumu değerlendirilir. Endekste çok sayıda parametre göz önünde bulundurularak ülkeler sıralanmaktadır. Burada ana gaye; ülkelerin verimlilik düzeyini belirlemekte olan faktörleri ortaya çıkarmak ve böylece bir ülkenin zayıf ve güçlü taraflarını gösterebilmektir.

Dünya Ekonomik Forumu rekabet gücünü “bir ülkenin ekonomik ve refah standardını yükseltebilmesi için gerekli ekonomik güç” şeklinde açıklamaktadır. WEF, “rekabet gücünün ölçülmesinde satın alma gücü paritesine göre kişi başına gayri safi milli hasılayı” kullanmaktadır. Fakat gayri safi milli hasılanın hesaplanmasında

kimi hizmetlerin ve faaliyetlerin dış ticaretin içinde olmamasından dolayı bu kıstasın uluslararası rekabet gücünün ölçütü olarak ele alınması eleştirilir. WEF'in rekabet gücünü milli hasılayla büyümeyi de kapsayacak şekilde geniş ölçekte tanımlamış olması, aslında rekabet gücünü verimlilik ile paralel biçimde tanımlaması anlamına gelmektedir (WEF, 2004: 14).

WEF, değişmekte olan uluslararası çevreye uyum sağlamak amacıyla rekabet gücünü ölçme metodunu yenilemiştir. “Dünya Ekonomik Forumu tarafından yıllık olarak yayınlanan Küresel Rekabet Gücü Raporunda, ülkelerin uluslararası rekabet gücünün saptanması ve gelişimin tespit edilmesi amacıyla küresel rekabet gücü endeksi ve iş âlemi rekabet gücü endeksi olarak iki farklı endeks düzenlenmektedir.” Daha önce Jeffrey Sachs ile John McArthur’un geliştirdiği büyüme rekabet gücü endeksi kullanılmaktaydı, ancak 2004-2005 “Küresel Rekabet Gücü” raporundan itibaren Xavier Sala-i Martin’in geliştirdiği endeks kullanılmaya başlandı. Bu yeni Küresel Rekabet Gücü Endeksi, yapısı itibariyle basit ancak unsurların bütün olarak ele alınmasını sağlamaktadır (Bedir, 2009: 57). “Küresel Rekabet Gücü Endeksi”, daha önceki büyüme rekabet gücü endeksinin göz önünde bulundurduğu kavramları ve düşünceleri geliştirip, derinleştirmektedir.

Küresel Rekabet Gücü Endeksi mühim ayırt edici özellikler de barındırır. Özellikle her ülkenin ekonomik kalkınmasının farklı aşamasında olduğuna dair bilgiyi göstermesi açısından çok önemlidir. Ayrıca mevcut kurumsal ve yapısal özellikler kişi başına milli gelirle ölçülen gelişme açısından bir ülkenin diğer ülkelerle karşılaştırılmasına olanak sağlamaktadır (Erkekoğlu, 2008: 61). Küresel rekabet gücü endeksinde verimlilik ve rekabet gücünü etkileyen faktörler on iki başlık altında toplanmıştır. Bunlar; kurumlar, altyapı, makroekonomi, sağlık ve ilköğretim, yükseköğretim ve mesleki eğitim, mal piyasası etkinliği, işgücü piyasası etkinliği, finansal piyasa etkinliği, teknolojik durum, piyasa boyutu, iş dünyası karmaşıklığı ve inovasyondur.

Bu unsurlar tek başına rekabet gücünü artırmak için yeterli değildir, ancak hepsinin arasında karşılıklı etkileşim bulunur. Ekonomide rekabetçi bir yapı için bu alanları kapsayan konularda geniş ölçekli ve birbiriyle uyumlu politikalar

uygulanmalıdır (Bedir, 2009: 58). Aynı zamanda bu unsurlar belli düzeyde bütün ülkeler açısından önemlidir, ancak her bir faktörün önem derecesi o ülkenin gelişmişlik düzeyine bağlı olacak şekilde değiştiğini söyleyebiliriz.

Yukarıda sözü geçen faktörlerden her biri gelişme safhasındayken, ülkeler genellikle faktöre odaklı olurlar ve dolayısıyla çoğunlukla niteliksiz işgücüyle doğal kaynağa dayalı üretim yapan işletmeler fiyat rekabetinde düşük verimlilik ve düşük üretimle mal satarlar. Gelişmenin bu safhasında rekabet gücünü artırmak için iyi işleyen kamu ve özel sektör kuruluşlarına, uygun altyapıya, istikrarlı makroekonomik ortama ve sağlıklı işgücüne gereksinim duyulmaktadır (Adıgüzel, 2011: 199-200).

Küresel rekabet gücü endeksine ulaşmak için bir taraftan alt endeksler elde edilir, öte taraftan ülkelerin gelişmişlik kademesine bağlı olacak şekilde her bir alt endeksin o ülke nazarındaki ağırlığından hareket edilir. Kişi başına düşen gayri safi milli hasıla da burada önemli etken olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla bir ülkenin gelişmişlik düzeyindeki belirleyici olan kişi başına düşen gayri safi milli hasıladır. Ülkenin hangi gelişme aşamasında olduğu buradan anlaşılabilir, o ülke için rekabet gücü endeksindeki 12 temel unsura verilecek ağırlık belirlenmektedir. Uluslararası rekabet gücünün tespitinde ülke için rekabet gücü açısından kritik öneme haiz gelişme eksenlerine daha fazla önem verilmesini ve eğilmeyi mümkün kılmaktadır.

WEF 2018 yılına kadar sürdürdüğü değerlendirme şeklini 2018 raporunda kısmen değiştirmiş ve yeni bir endeks esas alınmaya başlanmıştır. “Küresel Rekabetçilik Endeksi 4.0” (GCI 4.0) olarak adlandırılan bu endekste 2008 krizinin ve Endüstri 4.0 etkisiyle (esneklik, çeviklik, inovasyon ekosistemi, insan odaklı yaklaşım) ortaya çıkan yeni kavramların kapsama alınması amaçlanmıştır. 2018 yılında yapılan değerlendirme şekli sadece 2017 yılı için karşılaştırma yapmak amaçlı olarak yeniden hazırlanmıştır, diğer yıllar yeni yöntem ile devam etmektedir.

Tablo 1: WEF 2018 Küresel Rekabetçilik Endeksi (GCI) İçerik Karşılaştırması

Küresel Rekabetçilik Endeksi 4.0			Küresel Rekabetçilik Endeksi, önceki yıllar	
Kategori				
Etkinleştirici Çevre	Bileşen 1	Kurumsal Yapılanma	Bileşen 1	Kurumsal Yapılanma
	Bileşen 2	Altyapı	Bileşen 2	Altyapı
	Bileşen 3	Bilgi ve İletişim Teknolojileri	Bileşen 3	Makroekonomik Ortam
	Bileşen 4	Makroekonomik Ortam	Bileşen 4	Sağlık ve İlköğretim
Beşeri Sermaye	Bileşen 5	Sağlık	Bileşen 5	Yükseköğretim ve iş başında eğitimi
	Bileşen 6	Beceriler	Bileşen 6	Mal Piyasasının Etkinliği
Piyasalar	Bileşen 7	Mal Piyasası	Bileşen 7	İşgücü Piyasasının Etkinliği
	Bileşen 8	İşgücü Piyasası	Bileşen 8	Mali Piyasasının Gelişmişliği
	Bileşen 9	Mali Sistem	Bileşen 9	Teknolojik Hazırlık
	Bileşen 10	Pazar Büyüklüğü	Bileşen 10	Pazar Büyüklüğü
İnovasyon Ekosistemi	Bileşen 11	İş Dünyasının Dinamizmi	Bileşen 11	İş Dünyasının Yetkinliği
	Bileşen 12	İnovasyon Kabiliyeti	Bileşen 12	İnovasyon

Kaynak: TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu değerlendirme raporu, 2021.

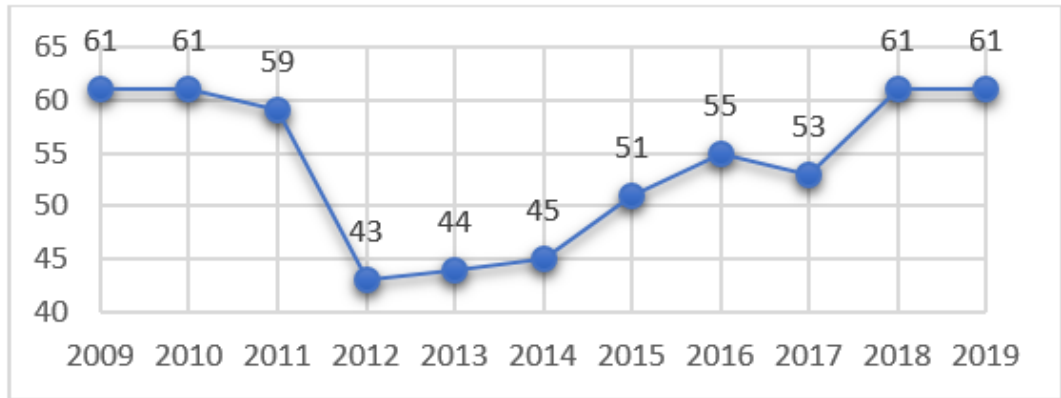
4 ana başlıkta (Etkinleştirici Çevre, Beşeri Sermaye, Piyasalar, İnovasyon Ekosistemi) yer alan bileşenlerin bazılarının korunduğu bazılarının ise yerini yeni dönemin farklı yaklaşımına bıraktığı görülmektedir. Yeni, “Küresel Rekabetçilik Endeksi 4.0” döneminin 2018 yılındaki ilk raporunda küresel bulgular olarak şu konular üzerinde önemle durulmuştur:

- Rekabet ülkeler arasındaki sıfır toplamı bir oyun değildir. Tüm ülkeler için erişilebilir konumdadır.
- Güncel rekabetçilik açısından ülkeler arasında derin farklılıklar vardır ve bu derinliklerin daha da artma riski yüksektir.
- Dördüncü Sanayi Devrimi çağında tüm ekonomilerin rekabete giden yolu açma fırsatı vardır.
- Ekonomik zıplama için teknolojiyi kaldıraç amacıyla kullanmak büyük ölçüde yapılamamıştır. Kurumlar, altyapı ve beceriler eskide kalmıştır.
- Çoğu ülkenin inovasyonu teşvik etmenin holistik (bütünsel) stratejiler gerektirdiğini öğrenmesi gerekiyor.
- Rekabetçiliğin temellerini geliştirmek şoklara karşı direnci artırır.

- Eşitliği, sürekliliği ve büyümeyi sağlamak için proaktif uzak görüşlü liderliğe ihtiyaç vardır.
- Küresel ekonomi yeni bir yavaşlamaya hazır değildir.
- Verimliliği arttırmak için yeni yaklaşımlar gereklidir.
- Halen en yüksek rekabet değerine sahip ülkelerin dahi gelişme payları vardır.
- Gelişmiş ekonomiler dışında kalanlar şoklara karşı savunmasız durumdadırlar.

2018 yılı için yayınlanan raporda 140 ülke arasında Türkiye 61.sırada yer almaktadır, aynı yöntemle göre hazırlanan 2017 yılında ise 58.sırada bulunmaktaydı. 2017 önceki yöntemle göre Türkiye 137 ülke arasında 53.sırada verilmiştir. Dolayısıyla 2018’de bir gerileme söz konusu olmuştur. Dünya GSMH’nin % 99’unu oluşturan 141 ülkenin incelendiği 2019 yılı raporunda ise 141 ülke arasında Türkiye’nin 2018 sırasının değişmeyerek gene 61.sırada yer aldığını görmekteyiz. (EK: 22,23,24).

Şekil 2: WEF Küresel Rekabet Raporu Türkiye Sırası

Kaynak: WEF Rekabet Raporu 2019.

Not: Türkiye’nin 2017 yılı sırası önceki yöntemle göre hazırlanan 2017 raporundaki sırasıdır.

1.2.2.9. WIPO (Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü) Rekabet Ölçümü

Birleşmiş Milletler çatısı altında yer alan 1967 yılında kurulmuş 193 üyeli WIPO Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü uluslararası her türlü fikri ve fiziki patent, endüstriyel dizayn, marka ve telif haklarının kayıt ve korunduğu bir kurumdur.

Dünya’da yaygın olarak faaliyet göstermektedir ve bilgi bankası genel kullanıma açıktır.

1.2.2.9.1. Dünya İnovasyon Endeksi Rekabet Ölçümü

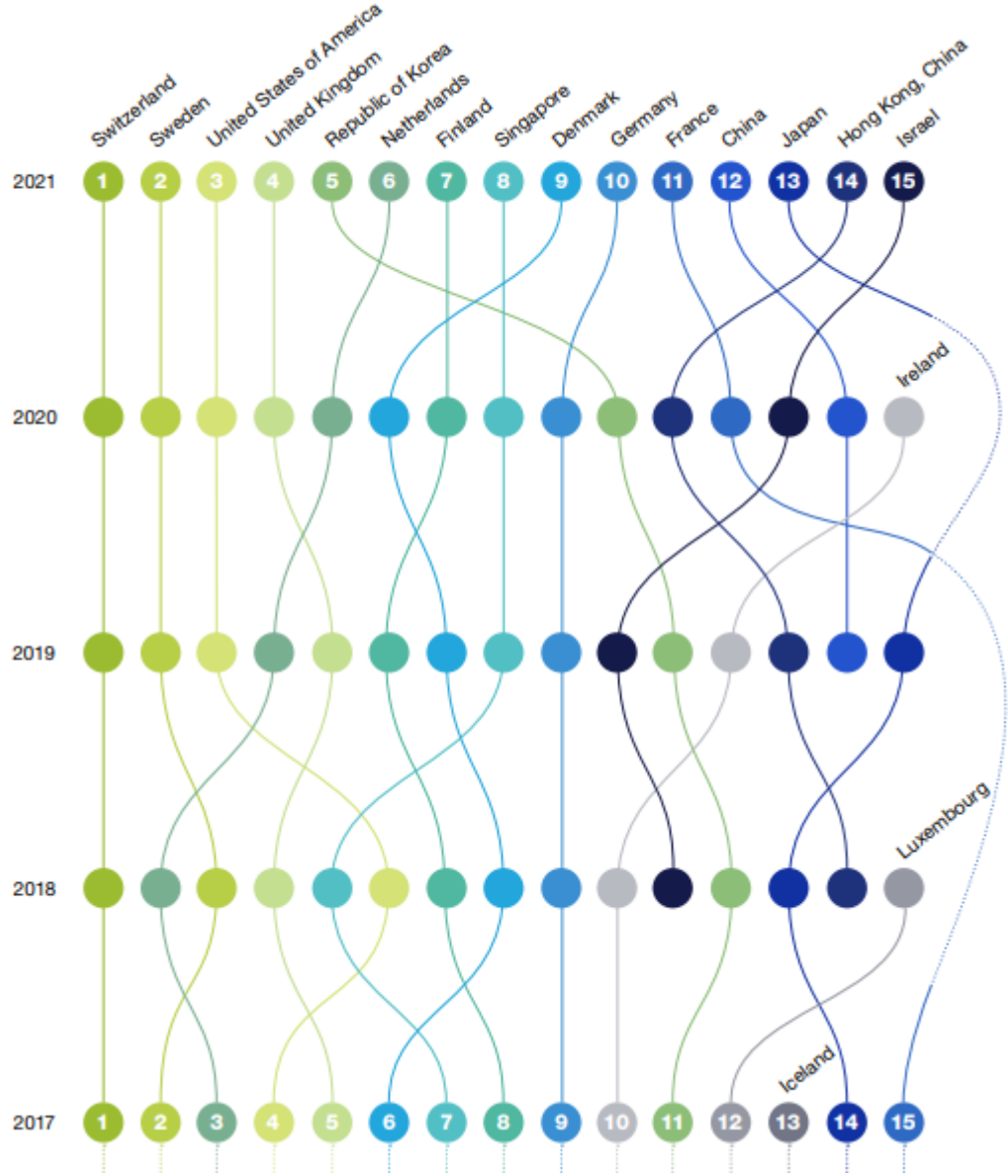
2007 yılından bu yana GII olarak yapılan Küresel İnovasyon Endeksi Dünya’da ülkelerin inovasyon ölçümünün bir göstergesi olmuştur. 132 ülkenin inovasyon ekosistemi özel ve genel kaynaklardan toplanan 81 gösterge altında değerlendirilir ve sıralama raporu yayınlanır. Ülkeler kendi inovasyon ekosistemlerini değerlendirerek performanslarını geliştirmeye çalışırlar.

Uygulanan metot inovasyon girdileri ve çıktıları olarak iki ana gruba bölünmüştür. Birinci Girdiler grubunda “kurumlar, beşeri sermaye ve araştırma, altyapı, pazar gelişmişliği ve iş dünyası gelişmişliği” başlıkları altında 5 girdi ölçülmektedir. İkinci Çıktılar grubunda ise bilgi ve teknoloji ile yaratıcılık başlıkları altında 2 kategori bulunmaktadır. Girdi ve Çıktıların ağırlıkları eşittir. Her ülke için genel inovasyon endeksi girdi ve çıktıların ortalaması olarak hesaplanmaktadır. Küresel inovasyon endeksi 2021 yılında Dünya nüfusunun % 94,3’ünü ve Dünya GDP’sinin % 99’unu temsil eden 132 ülke için hazırlanmıştır.

Türkiye, Küresel İnovasyon Endeks genel sıralamasında 2017-2021 yılları için sırasıyla 43., 50., 49., 51., ve 41.sıradadır. Türkiye’nin 2021 sırası 132 ülke arasında girdilerde 41., çıktılarda 45., toplam da ise 41.sıra olarak belirlenmiştir. 2017 yılında 43.üncü olan ve 2020 yılında 51.inciliğe inen Türkiye, 2021 yılında 10 basamak birden atlayarak 41.liğe yükselmiş ve önemli ilerleme göstermiştir. 132 ülke arasında endeks dahilinde incelenen 81 göstergenin 12 adetinde güçlü bir performans göstererek bu göstergelerde 2.-19. sıralarda, 12 gösterge de ise zayıf performans göstererek 47.-118. sıralarda yer almıştır. (Ek 25).

2019 Küresel inovasyon endeksinin ilk 15 ülkesini ve 2017 yılından itibaren gösterdikleri gelişme yolunu Şekil 3’te verilmiştir. 2107-2021 yılları arasındaki ilk 9 ülke aynı ülkelerdir. İnovasyon konusunda bu başarıyı sürdüren ülkeler Dünya’da en yüksek gelir kategorisinde yer alan ülkelerdir.

Şekil 3: WIPO Küresel İnovasyon Endeksi İlk 15 Ülke ve 2017-2021 arası Gelişimleri

Kaynak: Global Innovation Index Database, WIPO, 2021 raporu.

1.2.2.9.2. Dünya Patent Başvuru Sayıları

Günümüzde bir gelişmişlik ölçüsü olarak kabul edilen patent kavramı WIPO internet sitesinde tanımlandığı üzere, bir buluş için verilen münhasır bir haktır; bu, “genel olarak, bir şeyi yapmanın yeni bir yolunu sağlayan veya bir soruna yeni bir teknik çözüm sunan bir ürün veya süreçtir.” Patent alabilmek için buluşla ilgili bilgilerin bir patent başvurusu dahilinde kamuya açıklanması şarttır. Prensip olarak, patent sahibi, başkalarının patentli buluşu ticari olarak kullanmasını önleme veya durdurma hakkına sahiptir. Başka bir deyişle, “patent koruması, buluşun patent sahibinin izni olmadan başkaları tarafından ticari olarak yapılamayacağı, kullanılamayacağı, dağıtılamayacağı, ithal edilemeyeceği veya satılamayacağı anlamına gelir.” Patentler bölgesel haklardır. Genel olarak, münhasır haklar yalnızca patentin verildiği ve verildiği ülke veya bölgede, o ülke veya bölgenin yasalarına uygun olarak geçerlidir. Koruma, başvurunun yapıldığı tarihten itibaren genellikle 20 yıl olmak üzere sınırlı bir süre için verilir. (<https://www.wipo.int/patents/en/>).

WIPO bünyesinde oluşturulan Uluslararası Patent Sistemi (PCT) ile Dünya genelinde tek elden patent başvurusu yapılabilmektedir. Başvurular WIPO ofisleri, özel ofisler veya yerel temsilcileri vasıtasıyla yapılmaktadır. Halen WIPO PATENTSCOPE bilgi bankasında 24.09.2021 tarihi itibarıyla 4.143.822 adet patent başvurusu da dahil olmak üzere 98.004.011 adet doküman vardır ve çevrimiçi olarak arama yapılabilmektedir. (<https://patentscope.wipo.int/>).

2019 yılında Dünya’da yapılan patent başvuruları Ek 26A-C’de 180 ülke (yeni ve önceki adlarıyla) ve özel ofisler için gösterilmiştir. Türkiye 8.088 adet ile 21.sıradadır. Başvurular incelendiğinde ilk 5 ülkenin Dünya toplamının % 81’ini yaptığını, takip eden 15 ülkenin de % 9’unu teşkil ederek ilk 20 ülkenin Dünya toplam patent başvurularının % 90’nını yaptığını görmekteyiz. 2015-2019 arası son 5 yıldır ilk 5 sırayı aynı ülkeler aynı sıralarda oluşturmaktadır.

Ülkelerin patent başvuru sayıları ülkelerin gelişmişlik, ekonomik, teknolojik ve ARGE yapılarını gösteren önemli bir göstergedir. 2019 yılında 181.479 patent

başvurusu olan ve 5.sırada yer alan 38 üyeli Avrupa Patent Bürosu (EPO) tabloya alınmamıştır.

Tablo 2: Dünya Patent Başvuru Sayıları 2019

2019 ülke sırası	Ülkeler	2019	payı
	Dünya	3.224.200	100,00%
1	Çin	1.400.661	43,44%
2	ABD	621.453	19,27%
3	Japonya	307.969	9,55%
4	Kore	218.975	6,79%
6	Almanya	67.434	2,09%
	Toplam 1	2.616.492	81,15%
7	Hindistan	53.627	1,66%
8	Kanada	36.488	1,13%
9	Rusya Federasyonu	35.511	1,10%
10	Avustralya	29.758	0,92%
11	Brezilya	25.396	0,79%
12	Birleşik Krallık (İngiltere)	19.250	0,60%
13	Hong Kong	16.532	0,51%
14	Meksika	15.941	0,49%
15	Fransa	15.869	0,49%
16	Singapur	14.136	0,44%
17	İran	12.147	0,38%
18	Endonezya	11.481	0,36%
19	İtalya	10.127	0,31%
20	Tayland	8.172	0,25%
21	Türkiye	8.088	0,25%
	Toplam 2	312.523	9,69%
	20 ülke toplamı	2.929.015	90,84%

Kaynak: WIPO, <https://www3.wipo.int/ipstats/IpsStatsResultvalue>,
Çevrimiçi, 25 Eylül 2021.

1.2.2.10. Diğer Uluslararası Kurumsal Yaklaşımlar

1.2.2.10.1. UNIDO (Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı)

Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı (UNIDO), gelişmekte olan ülkelerin sınai kalkınma faaliyetlerine destek vermek amacıyla 1966'da kurulmuş ve 1986'da Birleşmiş Milletlerin uzman kuruluşu olmuştur. 170 üyesi vardır.

UNIDO, Rekabetçi Endüstriyel Performans Endeksi ile rekabetçi sektörel performanslarını ölçer ve CIP endeksi rekabetçi sektörel faaliyetlerin ülkeler arasında karşılaştırmasını yapmaktadır (Adıgüzel, 2011: 204). Dolayısıyla ülkelerin imalat sanayisindeki ürünlerinin rekabetçi olarak üretebilmesi yetkinliğine odaklanır.

CIP endeksiyle her biri eşit ağırlıkta olmak üzere 4 değişkene bağlı olarak uluslararası anlamda ülkelerin rekabet gücü incelenmektedir. Değişkenler “kişi başına imalat sanayi katma değeri, kişi başına imalat sanayi ihracı, imalat sanayi katma değeri içinde orta ve ileri teknoloji faaliyetleri oranı, imalat sanayi ihracında orta ve ileri teknoloji faaliyetlerinin oranından” oluşmaktadır (Şahin, 2015: 79).

Sektörel düzeydeki gelişme, çoğunlukla doğal kaynaklara dayalı ve düşük teknoloji yoğunluktaki sınai dallardan orta-ileri teknolojinin yoğun olduğu endüstrilere geçişi ifade eder. Bir ülkenin sektörel gelişimi için imalat sanayisinde teknolojik yoğunluğun olması gerekir, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki fark bu kriterlerle anlaşılmaktadır.

2019 UNIDO CIP Rekabetçi Endüstriyel Performans endeksinde Türkiye 152 ülke arasında 28.sıradadır. 2015-2017 yıllarında 29.sıradan 2018-2019 yıllarında 28.sıraya yükselmiştir. Ülkeler arasında en yüksek birinci % 20’lik bölümde gösterilmektedir. (<https://stat.unido.org/cip/>).

1.2.2.10.2. WTO (Dünya Ticaret Örgütü)

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) uluslararası ticareti yönlendiren en önemli ve en yetkili kuruluştur. WTO, uluslararası ticaret için uygulanacak kuralları belirler ve bu kurallara uyulup uyulmadığını izler.

Dünya Ticaret Örgütü’nün amaçları, kuruluş anlaşmasında şöyle açıklanmaktadır (Büyükersen, 2008: 15):

- “Tam istihdamı ve istikrarlı büyümeyi sağlamak
- Mal ve hizmetlerin, üretim ve ticaretini geliştirmek
- Üye ülkelerin hayat standartlarını yükseltmek

- Dünya kaynaklarının, sürdürülebilir kalkınma hedefine en uygun şekilde kullanımına imkân vermek
- Çevreyi korumak ve bunun için farklı ekonomik seviyedeki ülkelerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde araçlar geliştirmek
- Gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkelerin, artan dünya ticareti içinde, ekonomik ihtiyaçları ile orantılı bir paya sahip olmalarını sağlamak.”

WTO ticarete genel olarak aşağıdaki fonksiyonları yerine getirmektedir (WTO, çevrimiçi):

- DTÖ Anlaşmasında yer alan çok taraflı ve çoklu anlaşmaları yönetmekte ve izlemektedir.
- Çok taraflı ticaret konularında, üyeler arasındaki görüşmeler için bir forum vazifesi görmektedir.
- Üyeler arasındaki ticari anlaşmazlıkları, hızlı ve etkin bir şekilde çözecek ortamı ve yöntemi sağlamaktadır.
- Üyelerin ticaret politikalarını incelemekte ve izlemektedir. Gelişmekte olan ülkelere, uluslararası ticaret sisteminden faydalanmaları için yol göstermektedir.
- Küresel ticaret politikalarının oluşturulmasında süreklilik ve tutarlılık sağlamak amacıyla, küresel ekonomi yönetimi ile ilgili diğer uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapmaktadır.

1.2.2.10.3. OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)

Dünya GDP toplamının % 72,5’ini oluşturan 38 üye ve 5 ortak üyeden oluşan Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), yaşam koşullarını iyileştirmek için politikalar oluşturmaya çalışan uluslararası bir kuruluştur. Kurumun amacı herkes için refahı, eşitliği ve fırsatı teşvik eden politikaları şekillendirmektir. 1961 de kurulmuş olan OECD geleceğin dünyasını daha iyi hazırlamak için 60 yıllık deneyime sahiptir.

Hedefi hükümetler, politika yaratıcılar ve bireylerle beraber çalışarak uluslararası standartlar belirleme yöntemiyle çeşitli sosyal, ekonomik ve çevresel konulara uygun iyileştirici çözümler bulmaktır. Ekonomileri izlemek, performansını

iyileştirmek ve istihdam yaratmaktan eğitimi teşvik etmeye ve uluslararası vergi kaçakçılığıyla mücadeleye kadar, veri analiz, deneyim, en iyi uygulama paylaşımı ve kamu politikaları ve uluslararası standart oluşturma konusunda tavsiyeler için bir platform ve veri merkezi görevi görmektedir.

OECD bünyesinde bulunan Mali ve İdari İşler Bölümü, politika yapıcılara kapsayıcı ekonomik büyüme ve dolayısıyla daha iyi yaşamlar sağlayan adil ve verimli pazarları teşvik etmede yardımcı olur. Çalışma alanları, rekabet, blok zinciri politikası, uluslararası ticarete rüşvet takibi, kurumsal yönetim, finansal tüketicinin korunması, finans eğitimi, finansal piyasalar, sigorta, uluslararası yatırım, emeklilik ve emekli tasarrufları, kamu borç yönetimi, sorumlu iş davranışı, devlete ait işletmeler ve işe güven olarak belirlenmiştir.

İyi tasarlanmış rekabet hukuku, etkili uygulama ve rekabete dayalı ekonomik reform, ekonomileri daha esnek ve yenilikçi hale getirirken büyümeyi ve istihdamı teşvik eder. OECD, hükümetleri rekabete aykırı uygulamalarla mücadele etmeye aktif olarak teşvik etmekte ve dünya çapında piyasa odaklı reformları teşvik etmektedir.

Rekabet ile ilgili ana konular, şeffaflık ve adil yönetim, tarafsız rekabet, uluslararası iş birliği, dijital ekonomi ve inovasyon, pazar çalışmaları, kamu alımlarında ihaleye fesat karıştırma ile savaş, rekabet bozucu durumların incelenmesi ve rekabet değerlendirmesidir. Rekabet başlığı altında hakimiyetin kötüye kullanılması ve tekelleşme, karteller ve rekabete aykırı anlaşmalar, rekabet yaptırım uygulamaları, düzenlenmiş sektörlerde serbestleşme ve rekabete müdahale, birleşmeler, rekabetçi politika reformları da takip edilmektedir.

Artan rekabet, bir ülkenin ekonomik performansını iyileştirebilir, vatandaşlarına iş fırsatları açabilir ve ekonomi genelinde mal ve hizmetlerin maliyetini azaltabilir ancak çok sayıda yasa ve düzenleme, pazardaki rekabeti kısıtlamaktadır. Birçok politika, hedeflerine ulaşmak için gerekenden daha ileri gider. OECD'nin Rekabet Değerlendirme Araç Seti, piyasa faaliyetleri üzerindeki gereksiz kısıtlamaları belirlemek için bir yöntem sağlayarak ve hükümet politikası hedeflerine ulaşmaya devam eden alternatif, daha az kısıtlayıcı önlemler geliştirerek hükümetlere rekabetin önündeki engelleri ortadan kaldırmalarında yardımcı olur. Rekabet değerlendirme araç

seti, ilkeler, kılavuz ve kullanım kılavuzundan oluşur. Hükümetler ülkelerindeki piyasaları değerlendirme bu seti kullanmaktadırlar. (<https://www.oecd.org/>).

OECD oluşturduğu bilgi bankasında sadece üyelerine değil tüm Dünya ülkelerine ait çok sayıda istatistik ve veri ve rapor yayınlamaktadır. Bu raporlardan bir tanesi de ARGE verileridir. (<https://data.oecd.org/>)

1.2.2.10.3.1. AR-GE harcamaları

AR-GE'ye yapılan gayri safi yurtiçi harcama, bir ülkedeki tüm yerleşik firmalar, kuruluşlar, araştırma enstitüleri, kurumlar, üniversiteler, vakıflar ve devlet laboratuvarları vb. tarafından yürütülen toplam AR-GE harcaması olarak tanımlanır. Yurtdışından finanse edilen AR-GE'yi içerir, ancak yurtiçi ekonomi dışında gerçekleştirilen AR-GE için yurtiçi kaynaklı fonları içermez. Bu gösterge, 2015 baz yılı ve Satın Alma Gücü Pariteleri (SAGP) kullanılarak USD sabit fiyatlarında ve GSYİH yüzdesi olarak ölçülür 2019 yılı OECD ülkeleri AR-GE toplam harcaması 1.45 trilyon \$, AB27 ülke toplamı 393 milyar \$ ve Türkiye'nin toplamı 24.8 milyar \$'dır. OECD ülkeleri ortalama AR-GE harcaması GDP değerinin % 2,476'sıdır. Türkiye için aynı değer % 1,064 olup OECD ortalamasının % 43'ü kadardır. Önemli bir gelişmişlik göstergesi olan AR-GE/GDP oranı OECD ortalamasının yarısından daha azdır. (Ek 27,28).

Araştırmacılar, ilgili projelerin yönetiminde olduğu kadar somut veya soyut yeni ürün, hizmet, süreç, metod, bilgi ve sistemlerin dizaynı ve yaratılmasıyla ilgili çalışan profesyonellerdir. (Ek 29). Devlet araştırmacıları ise aynı tanımda devlet kurumları için çalışan profesyonellerdir. (Ek 30). Araştırmacı sayısı 1000 çalışan başına düşen sayı olarak gösterge olarak kullanılmaktadır. (Ek 31).

Türkiye'nin AR-GE harcama toplamı, GDP'ye oranı ve 1000 çalışan başına düşen araştırmacı göstergeleri OECD ve AB27 ülkeleri ortalamalarına göre yarısı kadar bir değere sahiptir.

1.2.2.11. Avrupa Birliği

“AB’nin rekabet kuralları, piyasa koşullarına dayalı bir Avrupa ekonomik alanın etkin şekilde işleyebilmesi için oluşturulmuştur. Avrupa Birliği’nin rekabet politikası (Roma Antlaşması Madde 85-94) beş temel ilkeye dayanmaktadır” (Altay, 2006: 74):

- “İşletmeler arasında, üye lkelerarası ticareti etkileyebilecek ve ortak pazar kapsamında rekabeti bozacak, engelleyecek ya da kısıtlayacak anlaşmalar, ortaklıklar ve ortak uygulamaların yasaklanması”
- “Ortak pazar içerisinde hâkim konumun, üye ülkeler arasında ticareti etkilediği ölçüde kötüye kullanımının yasaklanması”
- “Üye ülkelerin sağladıkları ve bazı işletmelerin ya da bazı malların üretiminin kayırılması yoluyla rekabeti bozma yönünde tehdit oluşturan her tür devlet yardımının denetlenmesi”
- “Yapılması öngörülen anlaşmaların kabul ya da reddi yoluyla, birleşmelerin Avrupa boyutu göz önünde bulundurularak koruyucu denetimi”
- “Haberleşme, ulaştırma, enerji gibi, çoğu zaman kamu ya da özel sektör firmalarının tekel konumunda olduğu bazı sektörlerin liberalizasyonu.”

“Avrupa Birliği kesinlikle piyasa ekonomisine dayalıdır. Serbest, adil, bozulmamış ve etkili rekabeti geliştirip sürdürme taahhüdü, Birliğin anayasasını oluşturan AB Antlaşması’nın tamamında açık olarak yer alır. Halihazırda, önsözün dördüncü cümlesi, Üye Devletler arasında ticarette mevcut engelleri ortadan kaldırma ve adil rekabeti teminat altına alma gereğini belirtmektedir. 3. Madde, Birliğin, Dahili Avrupa Pazarındaki rekabetin bozulmamasını sağlayacak bir kurallar sistemi tesis etmesini gerektirmektedir. Avrupa Birliği (AB) Antlaşması da ekonomi politikası (3a(1) ve 102a) ve para politikası (3a(2) ve 105(1) no’lu Maddeler) hakkındaki hükümlerinde esasen aynı yaklaşım benimsemiş olup, bu hükümler, hem Birlik hem de Üye Devletlere, serbest rekabetle açık ekonomi ilkesi uyarınca hareket etme yükümlülüğü getirmektedir” (Altay, 2006: 74).

Avrupa Birliği Komisyonu resmi internet sayfasında AB Rekabet Politikasını şu şekilde açıklamaktadır:

Rekabet, şişletmeleri mümkün olan en iyi ürün yelpazesini mümkün olan en iyi fiyatlarla sunmak için sürekli baskı altına alır, çünkü şişletmeler bunu yapmazlarsa tüketiciler başka bir yerden satın alma seçeneğine sahiptirler. İş, serbest bir piyasada yararlanıcı taraf olan tüketicilerle rekabetçi bir oyun olmalıdır. Bazen şirketler rekabeti sınırlamaya çalışırlar. Komisyon gibi yetkililerin iyi işleyen ürün pazarlarını korumak için rekabet karşıtı davranışları önlemesi veya düzeltmesi gerekir. Bunu başarmak için Komisyon şu konuları sürekli izler:

- Hakim durumun kötüye kullanımı,
- şirketler arası rekabeti kısıtlayıcı anlaşmalar,
- şirketler arası kalıcı veya geçici birleşmeler,
- şirketlere devlet yardımları,
- Belirli pazarlarla ilgili sektörel sayfalar,
- AB lkelerindeki ulusal rekabet otoriteleri ile iş birliği. (evrimii, https://ec.europa.eu/competition-policy/consumers/what-competition-policy_en 7 Ocak 2022)

1.2.2.12. Standart & Poor’s, Moody’s ve Fitch Group Uluslararası Kredibilite Notları ve Rekabet İlişkisi

Standart & Poor’s, Moddy’s ve Fitch Group uluslararası kuruluşlarını rekabet yaklaşımları ve kredibilite notları şu şekildedir:

Standart & Poor’s: 1941 yılında ‘‘Standard Statistics Company ile Poor’s Publishing Company birleşerek Standard and Poor’s’’ ismini almıştır.

S & P şirketi Dünya’nın en önemli derecelendirme kuruluşlarından biridir ve derecelendirme için nitel ve nicel 9 ayrı kriter kullanmaktadır.

Kriterler; “politik risk, ekonomik yapı, büyüme trendi, mali esneklik, diğer yükümlülükler (finans dışı kamu teşebbüsleri ve finans sektörü), genel hükümet sorumlulukları, para politikası, likidite - dış ticaret ve brüt borç yüküdür”.

Belirlenen dokuz kritere göre ülkenin ekonomik yapısı incelenir. Değerlendirme puanları içerisinde en önemli olanlar kişi başına milli gelir ile büyüme oranıdır (Ayaz, 2016: 9).

S&P şirketi güvenilir, objektif ve şeffaf bir değerlendirme ve derecelendirme yaptığını ifade etmektedir. Verilen kredibilite notu ilerideki dönemde ödeme yükümlülüğünü yerine getirme yeterliliğinin seviyesini aşağıdaki notlara göre belirler.

S&P kuruluşu 46,3 trilyon dolar değerinde bir milyondan fazla olağanüstü derecelendirme sayısına sahiptir. (Ayaz, 2016: 9).

S & P’nin inceleme ve takibi neticesinde verdiği kredi notları ve anlamları aşağıdaki açıklanmıştır (Haspolat, 2015: 17):

Herhangibir ülkenin önceden belirlenmiş kriterler çerçevesinde Finansal yükümlülüklerini yerine getirmesi koşullarına sahipliği;

- “**AAA** En yüksek yeterlilik.
- **AA** Çok yüksek yeterlilik.
- **A** Yüksek yeterlilik ancak etkilenebilir.
- **BBB** Yeterlilik var ancak etkilenme ihtimali yüksek.
- **BB** Kısa vadede daha az kırılgan, yeterlilik belirsiz.
- **B** Kısa vadede daha kırılgan, yeterlilik var.
- **CCC** Yeterlilik koşulların iyileşmesine bağlı.
- **CC** Yeterlilik oldukça zayıf.
- **C** Yeterlilik yüksek oranda zayıf.
- **D** Temerrüt durumunda.”

BBB ve üzeri yatırım yapılabilir, BB ve altındakiler ise spekülâtif anlamına gelir. D temerrüt durumundaki ülkeleri ifade eder.

Notlara (+) veya (-) işareti konularak derecelendirme kavramı genişletilmekte ve sayısı arttırılmaktadır. (+) ifadesi bulunduğu nottan daha iyi ancak bir üst konumdan aşağıda olduğunu gösterir. (-) ifadesi ise bulunduğu nottan daha aşağıda ancak bir alt nottan daha iyi olduğunu gösterir. (Tutar ve diğerkleri 2011: 5).

Moody's: Uluslararası kredi derecelendirme kurumları arasında en eski olan şirkettir. Piyasada S&P'dan sonra ikinci en önemli kurumdur.

1909'da kurulmuş ve ilk iş olarak devlet demir yolları tahvillerini notlandırmıştır. 1914'ten itibaren ise yatırımlara ve kamu borçlanma araçlarına ilişkin de çalışmaya başlamıştır. 1970'lerden itibaren de özel kesim tahvillerini notlandırmayı çalışma alanına katmıştır (Ayaz, 2016:8).

Moody's derecelendirme konusunda piyasada önemli bir konumdadır. Şirket çalışmaları dört ana başlıkta toplanmıştır. Bunlar; “önemli miktarlarda yatırım yapan yatırımcının derecelendirme sahasını genişletmek için yapılan baskı, yeni pazarlardaki derecelendirmeler için piyasanın bilincini artırmak, bono, banka sertifikası gibi borç kâğıtlarının kredi kalitesinin yanlış anlaşılmasını düzeltmek, daha geniş karşılaştırılabilir amaçlar için geniş kapsamlı derecelendirme örnekleri sunmak” olarak ifade edilmektedir (Tutar ve diğerkleri, 2011: 6-7).

Moody's kurumunun derecelendirme notları Aaa'dan başlar ve WR ile tamamlanır.

Moody's şirketinin kullandığı kredi notları ve anlamları aşağıda verilmiştir (Haspolat, 2015: 21):

- **Aaa** En yüksek derece, yatırım riski düşük.
- **Aa** En yüksek dereceden biraz düşük.
- **A** Ortanın üstünde, sağlam, şartlardan etkilenebilir.
- **Baa** Orta dereceli, Uzun vadede riskli, Spekülâtif.
- **Ba** Spekülâtif, belirsizlikler var.

- **B** Yatırım niteliği yok, borçlanma şartlarına uymayabilir.
- **Caa** Kısa dönemli riski dahi oldukça yüksek.
- **Ca** Tamamen spekülâtif, geri ödeme hemen hemen imkânsız.
- **C** En düşük derece, en yüksek risk
- **WR** Temerrüt durumunda.”

Fitch Ratings: Fitch, John Knowles Fitch tarafından 1913 yılında New York’ta kurulmuştur. ABD’de faaliyet gösteren ilk Avrupa kökenli kurumdur.

1975 yılında sektöründe üç büyük kurumdan biri haline gelmiştir. NRSRO (Nationally Recognized Statistical Rating Organization, ABD’de bulunan Ulusal Tanınmış İstatistiki Derecelendirme Kuruluşu) üyesidir.

İlk uzmanlık alanı bankaların derecelendirilmesidir. Bilahare diğer şirketleri de derecelendirmeye başlamıştır. (Ayaz, 2016: 10). Fitch Grubu finansal bilgi alanında lider konumundadır. 30’dan fazla ülkede çalışma yapmaktadır.

Fitch şirketinin kullandığı notlar ve anlamları aşağıda verilmiştir. (Haspolat, 2015: 22):

- “**AAA** Temerrüt riski en düşük, en yüksek yeterlilik.
- **AA** Temerrüt riski çok düşük.
- **A** Temerrüt riski düşük, şartlardan etkilenebilir.
- **BBB** Şartlardan etkilenme durumu yüksek.
- **BB** Temerrüt riskine hassasiyeti yüksek.
- **B** Temerrüt riskli.
- **CCC** Temerrüt ihtimali yüksek.
- **CC** Temerrüt olasılığı belirgin.
- **C** Temerrüt kesin.
- **D** Temerrüt durumu.”

Fitch, notlandırma finans durumu ve yönetim kalitesi gibi kriterler de kullanmaktadır.

“S&P’nin kullandığı yöntem gibi Fitch şirketi de (+) ve (-) işaretleriyle kredi notlarının çeşitli düzeylerini göstermektedir. Burada diğer kuruluşların kullandığı yöntemlerle karşılaştırılabilecek bir konu vardır. (+) işaretiyle belirtilen not en üst düzeyi ifade etmektedir. Aynı şekilde (-) işaretiyle de belirtilen notun bir alt grup notuna daha yakın olduğu ifade edilmektedir” (Ayaz, 2016: 11).

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA EKONOMİK GÖRÜNÜMÜ VE DIŞ TİCARETİ

2.1 DÜNYA EKONOMİK GÖRÜNÜMÜ

2.1.1 Dünya'nın Ekonomik Gelişimi

Dünyada son iki yüz elli yıl içinde iki defa küreselleşme hareketi yaşandığı bilinmektedir. İlk yüzyıllık küreselleşme 1. Dünya Savaşı ile sona ermiştir, ikinci küreselleşme ise 2. Dünya Savaşı'nın ardından başlamıştır. Bu iki dönemin arasındaki senelerde globalleşme karşıtlığı görülmüştür.

1492-1820 yılları arasında dünyada gerçekleşen keşif seyahatlerinin ardından dünyada ticaret artışı yaşanmış ve ticaretin dünya gelirindeki payı çoğalmıştır. Bunun nedeni olarak ticaretteki engellerin ortadan kalktığı ve dünya ekonomisinin entegre olduğu söylenemez. Çünkü teorilere göre; küreselleşmeyle birlikte ticaretteki engeller kalktığında bunun ihracatçı ve ithalatçı ülkelerdeki ürünlerin fiyatları arasındaki eşitsizliği gidermesi beklenmektedir. Bu dönemlerde bu türde bir etki görülmez (Şengezer, 2004, s.41). Dolayısıyla ticarete gözlenen bu dönemdeki artışın sebebi; keşifler ve ulaşımdaki gelişme, ticari tekellerin de gümrükler, savaşlar ve korsanları etkisiyle ortadan kalkması veya baskı altına alınmasıdır.

1820 yılı ise dünya ekonomisinin hızla geliştiği bir başlangıç senesidir. Bu tarihten sonra; uluslararası fiyat farklılıkları ortadan kalkmaya ve liberal politikalara dönüşe başlanmıştır. Bu dönemde aynı zamanda savaşlar sona ermiş ve İngiltere hâkim bir konuma geçmiştir. 1820'den 1. Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte ulaşım maliyetleri de çok düşmüştür. Dolayısıyla dünya pazarlarındaki yaşanan gelişmelerin %70'inin ulaşım maliyetlerinin düşmesi olarak düşünülmektedir (Williamson, 2002, s.9). Emperyalist özellikleri bulunan bu süreçte dünya ekonomisinin liberal olmayan bir metotla liberalleştiği ifade edilmektedir.

1851'de İngiltere ekonomik üstünlüğünün zirvesindedir, ancak giderek ABD ve Almanya başta olmak üzere başka devletler de İngiltere'yi ekonomide yakalamaya başlamıştır. Bu da İngiltere'nin tarım ve sanayiyle ilgili kimi sektörlerde zor bir

döneme girmesine yol açmış, 1870’li yıllara gelinde ülkenin ekonomik büyümesi yavaşlamıştır (Arrighi, 2016, s.250).

1873-1896 yılları arasında yaşanan Büyük Buhran Giovanni Arrighi’ye göre tarihi süreçten bir sapma olarak görülmez. İngiltere’de kârın düşmesinden ve artan rekabetten dolayı ticaret ve sanayinin sermaye fazlasını verimli ve risksiz kullanım işlevini kaybetmesidir. Bu durum anlaşılınca İngiliz taşra bankacılığının farklı bir özellik kazandığı görülmektedir (Arrighi, 2016, s.251).

1.Dünya Savaşı’yla beraber Batılıların yüz senelik barış dönemi de bitmiş ve dünya ekonomisi savaşıla birlikte önemli değişimler yaşamıştır. Bu değişimlerden ilki, birinci küreselleşme olarak bilinen dönemin sona ermesidir. İkincisi ise savaştaki büyük harcamalar yüzünden borçların artmasıdır. Üçüncü değişim; İngiltere üzerinden gerçekleşmiş, savaşı kazansa da bu ülke hegamonik gücünü kaybetmiş, Almanya da büyük yenilgiye uğramıştır. Aynı şekilde Avrupa’nın güç kaybettiği bu süreçte ABD’nin önemli kazanımlar elde ettiği görülmektedir. Dolayısıyla savaşa katılmış ülkelere ürün satan ve bu devletlere borç veren ABD, 1. Dünya Savaşı’ndan kârlı çıkan tek ülke olmuştur (Küçükkalay, 2016, s.574-575). 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran’a değin 1920’li yıllar ABD açısından oldukça pozitif bir dönemdir. Ama bu yapay ortam Büyük Buhran’la zarar görmüş ve buhrandan sonra dünya ekonomisine yaklaşım değişmiştir.

1972 yılında Paul Bairoch tarafından yapılan çalışmada liberalizasyonun ekonomik gelişmeleri hızlandırdığı ifade edilmiş, ancak bu durumun 1. Dünya Savaşı’ndan önceki dönemler için geçerli olduğu anlaşılmıştır. Özellikle iki dünya savaşı arasındaki uygulamaların neticesinde her devletin kendisini korumak istemesiyle dünya ekonomisinin zayıfladığı ve açık ekonomiden elde edilen kazançların da dünyanın içinde bulunduğu duruma bağlı olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla bütün ülkelerin birbirleriyle uyumlu ve düzenli hareket edebilmesinin uluslararası kuruluşlarla sağlanabileceği görülmüş ve ileri dönemlerdeki yapılanmalar bu doğrultuda gerçekleşmiştir.

1980 yılından sonraki dönem ikinci küreselleşme için başlayan bir süreç olarak görülse de bu görüşün tersine Dünya Ticaret Örgütü ikinci küreselleşme dönemini 2.

Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan ve günümüzde de devam eden bir dönem olarak ifade etmektedir. DTÖ'ye göre; 1950-1973 yılları arasındaki dönem dünya ekonomisi açısından GSHY büyüme oranı % 5,1 ve ticaretteki büyüme oranı da % 8,2'dir. Aynı şekilde 1850-1913 yılları arasında dünya ekonomisinin GSYH büyüme oranı % 2,1 ticaretteki büyüme de % 3,8'dir. Bu rakamlar da bize küreselleşmeyi göstermektedir (WTO, World Trade Report 2008, s.15).

Dünyada son yirmi yılda yaşanan ve petrol kriziyle başlayan büyük değişimler öncelikle ekonomiyi ve sosyal yaşamı etkilemiş, dünya siyasetini belirlemiştir. Doğu-Batı bloklaşması ve Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte, ülkeler anlaşmalarla veya kuruluşlarla bir araya gelmeye başlamıştır.

1990'lı seneler “değişen koşullara uyumlu yeni bir dünya düzeni oluşturmak” gayretlerinin yoğun olduğu bir dönemdir. Bu gayretler ve bu yöndeki tartışmalarsa halen sürmektedir. Teknolojinin ve buna bağlı olarak da ekonomik yapının değişikliği görülmeye başlanmıştır. Üretimde yeni teknolojiler, yeni ürünleri ve dolayısıyla yeni pazarları doğurmuş, bu da devletlerin mukayeseli üstünlüğünde yapısal değişmelere neden olmuştur.

1990'lı yıllardan 2000'li ve devam eden dönemlere bakıldığında teknolojik ilerlemeler devam etmiş ve teknolojiyle bilimsel alanlardaki gelişmeler üretim fonksiyonlarını önemli düzeyde değiştirmiş ve değiştirmeye devam etmiştir. Bu gelişmelere paralel şekilde farklı endüstrilerin ülke ekonomisine katkı yapma önceliği ve en önemli üretim unsuru olan işgücü tanımı değişmiştir. Buna göre işçi tanımında kol gücü yerini, kafa gücüne eğitime ve bilgiye bırakmıştır. İş sağlığı ve iş güvenliği kavramları ve uygulamaları etkin hale gelmiş, çalışanların iç ve dış eğitimleri ile verimlilikleri ve çalışma koşulları iyileştirilmeye başlamıştır.

Öte yandan otomasyon ve robot kullanılmasının artmasıyla istihdamın üretime paralel şekilde artması eğilimi de zayıflamış, dolayısıyla işsizlik farklı sosyal problemlere ve ekonomik sorunlara yol açmıştır. Bununla beraber ülkeler ve bölgeler arasındaki ekonomik gelişmelerin dengesizliği de giderek artmıştır. Bu teknolojik ve çağın gerektirdiği gelişmelere uyum sağlayamayan bölgeler arasında gerilimler baş göstermiştir.

Kısaca dünyada yaşanan teknolojik ilerlemeler hem ekonomik hem de toplumsal alanda belirleyici hale gelmiştir. Teknoloji ve iletişimdeki gelişmeler uluslar arasındaki etkileşimi arttırarak üretimi, ulaşımı, tedarik zincirlerini, maliyetleri, çevre kavramını, yaşam tarzını ve dünya ticaretini değiştirmiştir. Diğer taraftan sermayenin de Dünya’da dolaşımını hızlandırarak küreselleşme kavramını; üretim unsurlarıyla ürün piyasalarında dünyanın tek Pazar olmasını içeren bir kavrama dönüşmüştür.

Küreselleşme açısından dünya ekonomisine bakıldığında, küreselleşmeye karşı ülkelerin, kişilerin ya da siyasi görüşlerin farklı tepkileri olduğu görülmektedir. Ancak son yıllardaki dünya ekonomisinde bu doğrultuda görülen değişimlere uygun şekilde bu gerçeğin bilinciyle hareket eden ülkeler, ekonomilerinde yapısal değişimlere gitmeyi temel hedef edinmişlerdir. Bu da uluslararası kurumlar ve kuruluşlar tarafından teşvik edilip desteklenmektedir.

2.1.2 Bölgesel Ekonomik Birlikler

Son dönemlerde Bölgesel Ticari Blokların (BTB) gelişimi uluslararası ilişkilerde gözlenmekte olan mühim değişimlerden biridir. Günümüzde nerdeyse ülkelerin hepsi en az bir BTB’ye dahildir. BTB’ler neticesinde gözlemlenen değişimler şu şekildedir (Şengezer, 2004, s.62):

- ✓ Kapalı bölgecilik anlayışından açık bölgecilik uygulamasına geçiş
- ✓ Gümrük vergilerinin ve kotalarının azalması
- ✓ Dış ticarete diğer engellerin giderilmesi
- ✓ Gelişmiş ve gelişmekte olan farklı ülkelerin eşit koşullarda ortak olarak yer aldıkları birliklerin oluşumu

Yeni kurulan ve eski bloklara bakıldığında; uluslararası ticareti kontrol etmekten ziyade büyümeye ağırlık verdikleri görülmekte ve etkinlikleri artırıcı doğrultuda gümrük dışı önlemleri uygulamaktadırlar. Bunun yanı sıra gelişmekte olan ülkelerin de BTB’lere dahil olmalarının temel gayesi o blokları bir kalkınma aracı görmeleridir.

BTB’ler dünyanın ekonomik yapısını etkilediği gibi, bu yapının bir parçasıdır ve katılmayanları da etkiler.

Bölgesel bloklara basit olandan gelişmiş olana doğru bakıldığında; gümrüklerin kaldırılması, gümrük dışındaki engellerin kaldırılması, yatırımlarda uyumlanmanın sağlanması, politik entegrasyonlar, ekonomik birlikler, kuruluşlar, mevzuatlar ve yapısal uyum şeklinde ilerleyen bir gelişme izlediği görülmektedir.

1999 senesine kadar (87’si 1990 yılından sonra) 194, BTB antlaşması yapılmış, bu dönemde BTB’lerin yüksek gümrük ve ithal ikame hedefli kapalı bölgecilik modelinden açık modele doğru yöneldiği görülmektedir. Bunun sebebi ise gün geçtikçe etkili bir entegrasyonun, kota ve tarife indiriminden daha fazlasını gerektirdiğinin anlaşılmasıdır (Şengezer, 2004, s.63). Öteki engellerin kaldırılmasını kapsayan birlikler ise “derinliğine entegrasyon” kavramıyla açıklanmaktadır. Farklı BTB’ler arasında gerçekleşen anlaşmalarda, ana tartışma derinliğin derecesidir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki anlaşmalar da gün geçtikçe artmaktadır. Bunlar arasında önemli olanlardan biri USMCA (NAFTA North American Free Trade Agreement) Kanada, ABD ve Meksika arasında yapılmıştır. Bu konudaki araştırmalar anlaşmanın tek başına gelişmeyi hızlandırmakta ve entegrasyonun derinleşmesinde yeterli olmadığıdır (Lederman & Maloney & Serven, 2004, s.122). Avrupa Birliği’nde de bu türde anlaşmalar bulunur ve bunlar arasındaki en önemli anlaşmalardan biri Türkiye’yle AB arasındaki Gümrük Birliği anlaşmasıdır. Ayrıca AB; Karayipler, Afrika ve Pasifik ülkeleriyle de ekonomik ortaklıklar içeren anlaşma yapma çalışmaları yürütmektedir. 1980’li yıllarda dış ticaret ve rekabetle ilgili düşünceler hızla değişmiş, dolayısıyla AB tek Pazar programını özendirmeye başlayarak buna bağlı olarak daha liberal anlaşmalar yapılmaya başlamıştır.

Bölgesel birliklerdeki son gelişmelerden biri de AB tek Pazar programının üye olmayan ülkelerle de uygulanmasıyla Doğu Avrupa, Akdeniz politikası gibi bölgesel entegrasyonun sağlanarak bu bölgeleri de içermesidir. 1990 yılından başlayarak 87 bölgesel anlaşma yapılmış, bunlardan yalnızca 13’ü üye ülkelerden oluşmaktadır.

Bölgesel ekonomik ve ticari birlikler katılımcılara ekonomik getiri sağladığında başarı kazanmakta ve varlığını sürdürebilmektedirler. Ancak iyi bir düzenlenmeye ihtiyaçları vardır ve bu yöndeki anlaşmaların ülkelerde gelir dağılımında olumsuz sonuçlar yaratma eğilimi de görülmektedir. Aynı zamanda bölgesel anlaşmalar ticareti artırsa da ülkelere ekonomik maliyeti bulunmaktadır (Şengezer, 2004, s.65).

Ülkeler bölgesel birlikleri isteme nedenlerini ifade etseler de ifade edemedikleri farklı beklentileri de bulunmaktadır. Bu nedenler şu şekilde sıralanabilir (Schiff & Olarreaga & Wang, 2002, s.21):

- ✓ BTB'lere dahil olan hükümetler, kendilerini geçerli ve sağlam politikalara bağladıkları için içerdeki ve dışardaki yatırımcılara güven verirler.
- ✓ Devletler uluslararası pazarlara engelleme olmadan problemsiz şekilde girmek isterler.
- ✓ Bölgesel birlikler ülkelere ve şirketlere küreselleşmeye ayak uydurma imkânı tanımakta, bu doğrultuda büyük pazarlara girebilme olanağı verdiği gibi, şirketler ve ülkeler için yabancı teknolojiye, dış sermayeye ulaşabilmenin bir aracı olmaktadır.
- ✓ Küçük ülkeler büyük bir grup içinde olduklarında saygınlıkları artmakta ve güç kazanmaktadır.
- ✓ Ülkeler komşu ülkeleri refahını artırarak çevrelerinde barış ve istikrar kuşağı yaratmak istemektedirler.
- ✓ Birliklere dahil olarak bölgeselleşmenin yararı tam ölçülemese de ülkeler yalnızlaşmaktan ve izole olmaktan korktukları için bir gruba dahil olmaktadır.

AB dışındaki öteki bölgesel birliklerin çoğunlukla yüzeysel bir politika entegrasyon hedefi olduğu görülmektedir. Bunlar arasında; APEC, AFTA, MERCOSUR sayılabilir. Siyasi ve teknik güçlükler yüzünden BTB'lerdeki politika entegrasyonun iyi bir planlamayla yapılması zaruridir.

BTB'ler politik uyarlamalarını iş birliği yaptıkları devletlere de yayarak, ticaretin ve iş birliğinin gelişiminin hızlandırılmasını amaçlamaktadırlar. Ülkeler arasındaki anlaşmalardaki standartlar ve testler politika entegrasyonu olarak görülmektedir. Ama sözü edilen uygulamaların bütün ülkelere aynı biçimde uygulanması ve ayrımcılık yapılmaması gerekir. WTO uygulamaları bu bakımdan politikalarındaki uyumu hızlandıran özellikler taşır. Dolayısıyla BTB'ler ülkeler ve birlikler açısından önem arz ettiği gibi, tarafsızlık ve ilkeler doğrultusunda varlığını sürdürmesi gerektiği söylenebilir.

2.2.2.1. Avrupa Birliği'nin Tarihsel Oluşumu

Avrupa'daki ülkelerin aralarında birlik kurmaya yönelik düşünceleri ve ekonomik, siyasi çerçevede bütünleşmeye dair fikirler Avrupa Birliği'nin kuruluşundan öncedir. Birleşmeye dair bu fikirler ulus devletin ortaya çıkmasıyla beraber somutlaşmıştır. Ancak o günlerde Avrupa'da savaşların olması, birlik olma düşüncelerinin gerçekleşmesini engellemiştir. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra bu doğrultuda yeniden çalışmalar başlamıştır. 1949'da entegrasyon için ilk adım atılarak Avrupa Konseyi kurulmuştur (Dedeoğlu, 2011, s.92). 1950 yılında Fransa'nın Dışişleri Bakanı Robert Schuman tarafından Eski Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet'in tasarısından hareket eden Schuman Planı yayınlanmıştır. Bu plana göre; Avrupa'da barış sağlanması için Fransa ile Almanya arasında işbirliği yapılmasının zorunlu olduğu ve bu oluşum çevresinde öteki Avrupa ülkelerinin birleşmesi gerekliliği görüşü benimsenmiştir (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2020, çevrimiçi). Schuman Planı; Avrupa'da uzun yıllardır yaşanan ekonomik, siyasi çekişmeleri ve savaşları önlemenin yolu olarak Fransa'yla Almanya'nın bir araya gelip devletler üzeri bir otorite kurmasını öneriyordu. Sonraki dönemde kurulacak birliğe öteki Avrupa ülkeleri de dahil edilerek ekonomik iş birliğinin genişletilmesi hedeflenmiştir. İş birliği için de ilk aşamada kömür ve çelik üretiminde ortaklık kurulması planlanmıştır (Baran, 1994, s.96).

1951'de yapılan Paris Anlaşması'nı Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg imzalayarak Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur. 1957'de Roma Anlaşması imzalanarak yapılan iş birliği genişletilmiş,

enerji sektörü anlaşmaya dahil edilmiş ve böylece Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kurularak Avrupa Topluluğu (AT) için temel atılmıştır. Bu anlaşmayla Avrupa ülkeleri arasındaki bütünleşmedeki ilk hedef gerçekleştirilmek istenmiş ve anlaşmayı imzalayan ülkelerin topluluk içindeki üretim unsurlarının (sermaye, mal, hizmet, kişiler) serbest dolaşım hakkı kazanması planlanmıştır. Avrupa Topluluğu'nun kurulması ile entegrasyon için ilk planlanan hedef Gümrük Birliği kurmak olmuştur. Bu amaçla öncelik olarak vergi ve benzer etkili önlemlerin kaldırılarak ortak bir gümrük tarifesine geçilmesi idi (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2020, çevrimiçi). Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) temel hedefi Avrupa ülkelerinin siyasi entegrasyonunu gerçekleştirmektir. Bu doğrultuda üye olan ülkelerin arasında; sermaye, mal, hizmet ve emeğin serbest dolaşımı gerçekleştirilerek, ortak pazara işlerlik kazandırılmak istenmiştir. 1968'de yılında Gümrük Birliği tam olarak hayata geçmiş ve üye olan ülkelerin arasında ticarete gümrük vergileriyle miktar kısıtlamaları kaldırılmıştır.

1987 yılında AET yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemde Avrupa Tek Senedi ile yeni ticaret serbestliğiyle ilgili uygulamalar eklenmiştir. Böylece Gümrük Birliğinden sonraki adım olacak “ortak pazar” hedefi belirlenmiştir. Bu kapsamda; üye ülkeler arasında sermaye, mal, emek ve hizmetin hiçbir engel olmadan tam serbest dolaşımı sağlanarak Avrupa Tek Pazarı 1993'te hayata geçirilmiştir. 1992 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu Avrupa Birliği'ne dönüştürecek anlaşma olarak bilinen Maastricht Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma 1993 yılında yürürlüğe girmiş ve anlaşmaya göre para arzının tek bir yerden yapılabilmesi amacıyla Avrupa Merkez Bankası kurulmuştur. Ekonomi ve parasal birliğin sağlanmasıyla beraber dış politika ve güvenlik politikalarında ortaklık gerçekleştirilmeye başlanmış, bireylerin serbest dolaşımı ve adalet alanında da iş birliğini öngören birliktelikte de adım atılmıştır (Seyidoğlu, 2013, s.236). 1993 yılında Avrupa Birliği'ne katılım şartlarının olduğu Kopenhag Ekonomik ve Siyasal Kriterleri de tespit edilmiştir. 1993 yılındaki bu temel anlaşmanın yanı sıra 1999'da Amsterdam Anlaşması, 2003'te Nice Anlaşması, 2009 yılında da Lizbon Anlaşması yürürlüğe girmiş ve AB kurumsal olarak bugün bilinen halini almıştır (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2020, çevrimiçi).

Avrupa Ekonomik Topluluğu kuruluğu itibariyle başarılı gelişmeler göstermiştir. Dolayısıyla ilk başta topluluğa üye olmak istemeyen kimi Avrupa ülkeleri de birliğin gelişimini gördükçe birliğe katılma yolunu seçmiştir. Buna göre AB 1973'te ilk olarak genişlemiş; bu süreçte İrlanda, Büyük Britanya (Birleşik Krallık İngiltere) ve Danimarka üye olmuştur. Topluluğun ikinci genişlemesi 1981'de gerçekleşmiştir. Birlik 1981'de güney Avrupa'ya doğru genişleyerek Yunanistan'ı 10. üye olarak birliğe dahil etmiştir. 1986 yılında ise Portekiz ve İspanya'nın katılımıyla AB üçüncü kez genişlemiştir. 1995'te dördüncü genişleme sürecinde Finlandiya, Avusturya ve İsveç birliğe katılmıştır (Seyidoğlu, 2013, s.238). 2004 yılında beşinci ve en büyük genişleme süreci gerçekleşmiştir. Bu genişlemede Slovakya, Macaristan, Litvanya, Slovenya, Malta, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs Rum Kesimi ve Polonya birliğe dahil edilmiştir. En son genişlemeler ise 2007 yılında Romanya ve Bulgaristan ile 2013 yılında Hırvatistan'ın birliğe katılmasıyla gerçekleşmiş böylece AB üye ülkelerinin sayısı 28'e çıkmıştır. Son olarak 31.01.2020 tarihinde Birleşik Krallık Avrupa Birliği'nden ayrılmış ve üye sayısı yeniden 27 olmuştur. (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2020, çevrimiçi).

Avrupa Birliği'nin tarihinden günümüze misyonu şu şekilde özetlenebilir (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2020, çevrimiçi):

- ✓ Vatandaşları için zenginlik, barış, istikrar sağlamak,
- ✓ Vatandaşları korumak ve onların güvenliğini sağlamak,
- ✓ Parçalanmaları önlemek,
- ✓ Ekonomilerde denge sağlama ve gelişmesine katkı sağlamak,
- ✓ Piyasa ekonomisi, sürdürülebilir kalkınma, insan hakları temelinde oluşan Avrupalıların paylaştıkları değerleri koruma ve istikrarı sağlamaktır.

Yukarıda belirtilen misyon Avrupa'nın kuruluş felsefesinde ve devamında etkili olmuş ve günümüzde de etkili olmaya devam etmektedir.

2.1.2.2. Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri

2.1.2.2.1. Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkilerinin Tarihi Gelişimi

Avrupa ile Türkiye'nin tarihi, ekonomik, siyasal, toplumsal ve coğrafik sebeplerden dolayı oldukça eskiye dayanmaktadır. Özellikle 2. Dünya Savaşı'nın ardından devletlerin ekonomik açıdan birbirleriyle bağlantısı farklı bir boyuta taşınmıştır. Dolayısıyla Türkiye, AET'nin 1958'de kurulmasından sonra 31 Temmuz 1959 yılında topluluğa ortaklık için başvuruda bulunmuş ve müzakere süreci başlamıştır (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2019). Ne var ki, taraflar çeşitli konular üzerinde uzlaşıyı sağlayamadığından AB ile Türkiye ilişkisi uzun bir süredir inişli çıkışlı bir şekilde bugüne değin süregelmiştir.

Türkiye'nin nihai hedefi; Avrupa'daki ekonomik hareket içinde yer almak ve hem siyasal hem de ticari olarak Batı ile iş birliği içinde olmaktır. Bu hedefle Türkiye 1959 yılında AET yeliği için başvuruda bulunmuştur. 1963'te ise üyelik için taraflar arasında imzalanan Ankara Anlaşması, 1964'te yürürlüğe girmiştir. Anlaşmaya göre Türkiye'nin topluluğa katılımı  dönemlik bir süreçten oluşmaktadır. Bu dönemler; hazırlık, geçiş ve son dönemdir.

- **Hazırlık Dönemi**

Hazırlık Dönemi, Ankara Anlaşması'nın imzalanmasıyla başlamıştır ve Türkiye'nin ekonomik farklılıklarını düzeltebilmesi için gereken süre olarak ifade edilmiştir. Bu bağlamda anlaşmanın amacı; Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının sağlanması ve iki taraf arasındaki ekonomik ve ticari ilişkinin güçlenmesinin sağlanmasıdır (Seyidoğlu, 2013, s.268). Anlaşmada; ekonomik açıdan Türkiye'yle birliğe ye ülkeler arasındaki ekonomik farkların kapatılması öngörülmüştür. Ankara Anlaşması'ndaki temel hedef; Türkiye'nin birliğe tam ye olmasının sağlanmasıdır. Tam yelik için Türkiye'nin topluluğa ekonomik entegrasyonunun sağlanması gerekli görülmüştür ve bu sebeple son safhada gümrük birliği kurulacağı karara bağlanmıştır (Karluk & Tonus, 2004, s.5).

Hazırlık dönemi Katma Protokolü'nün imzalandığı 1973 yılına kadar sürmüştür. Bu dönem Türkiye'nin ikinci ve üçüncü dönemlere geçebilmesi için gereken hazırlıkların yapıldığı bir süreç olarak düşünülmüştür. İlk başta bu sürenin beş yılda tamamlanması öngörülse de süreç dokuz yılda ancak tamamlanmıştır. Bu yıllar boyunca AET, Türkiye'ye ticari kolaylıklar sağlayarak, mali yardımlarda bulunmuş ve krediler vermiştir. Bununla beraber 1967'den başlayarak AET bazı tarım ve sınai ürünlerde kontenjan dahilinde gümrük indirimi yapmıştır (Dura & Atik, 2014, s.358). Hazırlık döneminde; iş gücünün serbest dolaşımı, yerleşme hakkı ve hizmet edinme serbestliği gibi konularda bir gelişme yaşanmamıştır.

- **Geçiş Dönemi**

Geçiş dönemindeki Türkiye-AB ilişkileri ekonomik ve siyasi gelişmelere göre, Ankara Anlaşması'nın işleyişini de etkilemiştir. Bu dönemde imzalanan Katma Protokolü ile beraber ticarete vergiler ve ürünlere dair kotalarda ve tarifelerde değişiklikler yapılmıştır. 1979 yılındaki ekonomik krizden sonra Türkiye'de ekonomide liberalizasyon sağlanması için 24 Ocak Kararları alınmıştır ve bu olay, geçiş dönemindeki ticari ilişkileri belirleyen unsurlardan biri olmuştur. Ayrıca 12 Eylül 1980'deki askeri darbe, Türkiye'nin tam üyelik için başvuru sürecini etkileyen siyasi gelişmeleri doğurmuştur (Karluk & Tonus, Mayıs 2004, s.22).

Türkiye geçiş döneminde tam üyelik başvurusunu gerçekleştirmiştir. AB-Türkiye ilişkileri 1971 ile 1986 yılları arasında, siyasal ve ekonomik sebeplerden ötürü iniş çıkışların yaşandığı bir zaman dilimidir. Katma Protokolü ile başlamış olan geçiş dönemi Türkiye'de gerçekleşen 1980 darbesiyle beraber ilişkiler resmi olarak askıya alınmıştır. İlişkilerin dondurulmasından sonra Ortaklık Konseyi ilk defa 1986'da toplanabilmiştir. Bu aşamada Türkiye tam üyelik başvurusu yapmak istediğini iletmış ve 1987 yılının Nisan ayında Ankara Anlaşması'ndaki belirtilen üç dönemin tamamlanmasını beklemeden, bütün Avrupa ülkelerine başvuru hakkı tanıyan AET Antlaşması'nın 237. maddesine istinaden üyelik başvurusunu gerçekleştirilmiştir. AB Komisyonu, Türkiye'nin başvurusuyla ilgili görüşlerini 18 Aralık 1989 yılında açıklayarak, kendi iç bütünleşmesi tamamlanmadan topluluğa yeni bir üye kabul edemeyeceklerini belirtmişlerdir (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2019). AET Türkiye'nin

başvurusuna dair öncelikle gümrük birliğinin tamamlanması gerektiğini ifade etmiştir. Başvuru ve görüş sürecinde AB-Türkiye arasında siyasi ve teknik alanlarda iş birliğinin devam ettiği görülmektedir.

- **Son Dönem**

Ankara Anlaşması'nın 4. Maddesinde, geçiş döneminden sonra bir gümrük birliği kurulacağı hükme bağlanmıştır. Dolayısıyla anlaşmanın 5. Maddesi de son dönemin gümrük birliğiyle başlayacağı belirtilmektedir. Son dönemde amaç tarafların ekonomik politikalar açısından entegrasyonunun sağlanmasıdır. Bu bağlamda son dönemde Türkiye'nin üyelik için Ankara Anlaşması'nda öngörülmüş olan koşulların tamamlanması bekleniyordu. Dolayısıyla son dönemin süresi belirlenmemiş, süreç taraflara bırakılmıştır (Seyidoğlu, 2013, s.271). 1995'te Brüksel'de gerçekleşen 36. dönem Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısının neticesinde AB ile Türkiye arasında gümrük birliği uygulamalarının yürürlüğe girmesi yönünde karar alınmıştır. Gümrük birliği 1 Ocak 1996'da uygulamaya girmiştir.

Gümrük Birliği, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği için son adım olarak görülür. Gümrük Birliği kurulması neticesinde Türkiye, Avrupa Birliği'ne üyelik sürecini hızlandırma talebinde bulunmuştur. Avrupa Birliği 29 Haziran 1997'deki Ortaklık Konseyi Toplantısı'nda, Türkiye'nin isteğini onaylayarak, Avrupa Komisyonu'ndan Türkiye ile alakalı görüşlerini hazırlamasını istemiştir. Komisyon 1997'de Gündem 2000 başlıklı bir rapor açıklayarak siyasi ve ekonomik sebepleri ileri sürerek Türkiye'nin herhangi ilerlediği bir unsuru ele almamıştır ve Türkiye'yi Avrupa Birliği'nin genişleme sürecinin dışında bırakmıştır (Dura & Atik, 2014, s.368). Aynı zamanda Türkiye'nin katılımının sağlanabilmesi için bir strateji hazırlanması da karara bağlanmıştır.

1998'de Cardiff Zirvesi yapılmış, ardından Türkiye de öteki adaylarla beraber izleme sürecine dahil edilmiştir ve Komisyon, Türkiye için ilk defa 1998'de bir İlerleme Raporu hazırlamıştır. Raporun hazırlanması, Komisyon'un Türkiye'yi aday ülke olarak gördüğünün ifadesi olmuştur. Devam eden süreçte 11 Aralık 1999'da Helsinki'de gerçekleşen Avrupa Birliği Devletleri ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde

Türkiye, Avrupa Birliğine aday ülke olarak kabul edilmiştir. Avrupa Konseyi, Aralık 2004'te Avrupa Komisyonu'nun raporu ve tavsiyesi üzerine, "Türkiye Kopenhag Kriterlerini yerine getirdiği takdirde, AB ile katılım müzakereleri başlatılacaktır" denilmiştir (Kartal, 2019, s.32) ve 17 Aralık 2004'te Türkiye'yle katılım müzakeresi başlatılmasına karar verilmiştir. Bu bağlamda Türkiye-AB arasında 3 Ekim 2005'te Tam Üyelik Müzakereleri başlamıştır.

AB'ye aday olan Türkiye, Avrupa Birliği yasalarıyla uyumlu olmak zorundadır. Bunun anlamı; Türkiye'nin siyasi olarak çoğu kurumsal yapıyı ve ekonomik açıdan pek çok sektör yapısında değişikliğe gidilmesidir. Müzakere fasılları, Kopenhag Kriterleri'nin AB müktesebatıyla alakalı yükümlülükleri yerine getirmek ve bunun izlenmesi sürecini anlatmaktadır. AB müktesebatı, "AB bünyesindeki tüm üye ülkeleri bağlayan ortak hak ve yükümlülükler bütünüdür" şeklinde tanımlanmaktadır (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2020, çevrimiçi). Müzakereler 3 Ekim 2005'te başlamış ve Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılımı ancak AB hukukunun tamamını oluşturan AB müktesebatının 35 faslından 33'ü üzerindeki müzakerelerin başarılı bir şekilde tamamlanmasına bağlıdır (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2020).

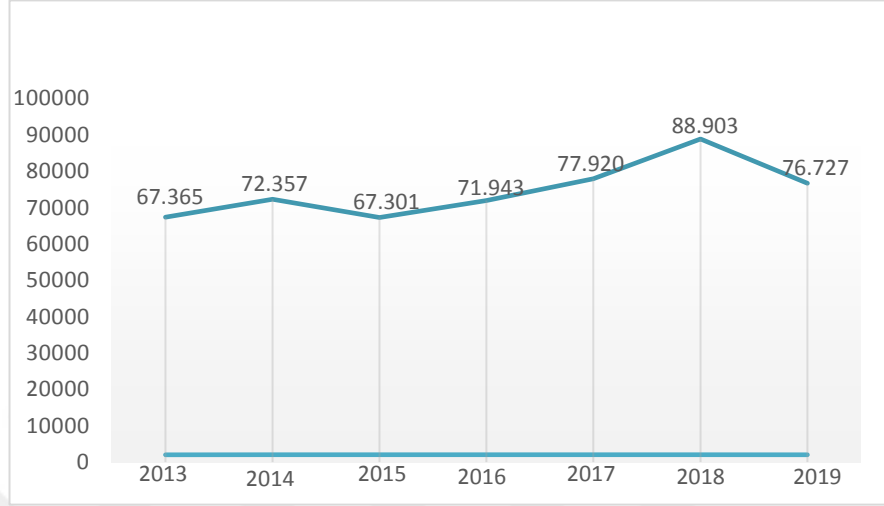
Türkiye, Avrupa Birliği'nin dış ticaretteki önemli ortakları arasında yer almakta ve taraflar açısından ilişkinin boyutu ekonomik dengeler bakımından da önem taşımaktadır.

2.1.2.2.2. Avrupa Birliği ile Türkiye Arasındaki Ekonomik İlişkiler

Avrupa Birliği'nin dış ticaretinde Türkiye önemli ortaklarından biridir. Dolayısıyla iki taraf için de karşılıklı olarak ilişkinin boyutları ekonomik denge bakımından önem ifade etmektedir.

Türkiye'nin ihracatında yaklaşık % 50'lik bölüm AB28 ülkelerini kapsamaktadır. Bu anlamda Avrupa Birliği ülkeleri, Türkiye'nin çok önemli ticaret ortaklarıdır. Türkiye'nin Avrupa Birliği ülkelerin 2013-2019 dönemindeki ihracat değerleri Şekil 4'te gösterilmektedir.

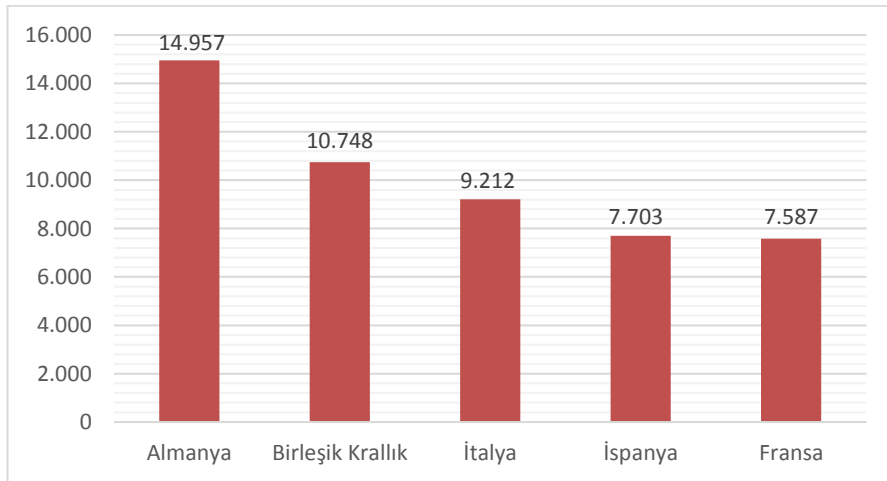
Şekil 4: Türkiye'nin AB28 Ülkelerine İhracatı (Milyon Dolar)

Kaynak: Eurostat, 2019; Ticaret Bakanlığı, 2020 verilerinden hazırlanmıştır. Nominal değerlerdir.

Şekil 4'te Türkiye'nin AB28 ülkelerine olan ihracat oranlarında 2013'ten 2019 yılları arasında iniş çıkışlar görülmekle beraber, genel olarak çıkış eğilimi göstermektedir. Avrupa Birliği'ne en fazla ihracat 2018 yılında yapılmış ve bu dönem arasındaki en yüksek ihracat oranı % 52,9 olarak gerçekleşmiştir. Dünya ekonomisinde yaşanan gelişmelerin de bu ihracat oranlarını doğrudan etkilediğini söyleyebiliriz. Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ilk 5 Avrupa Birliği üyesi ülkeye ait veriler de Şekil 5'te gösterilmektedir.

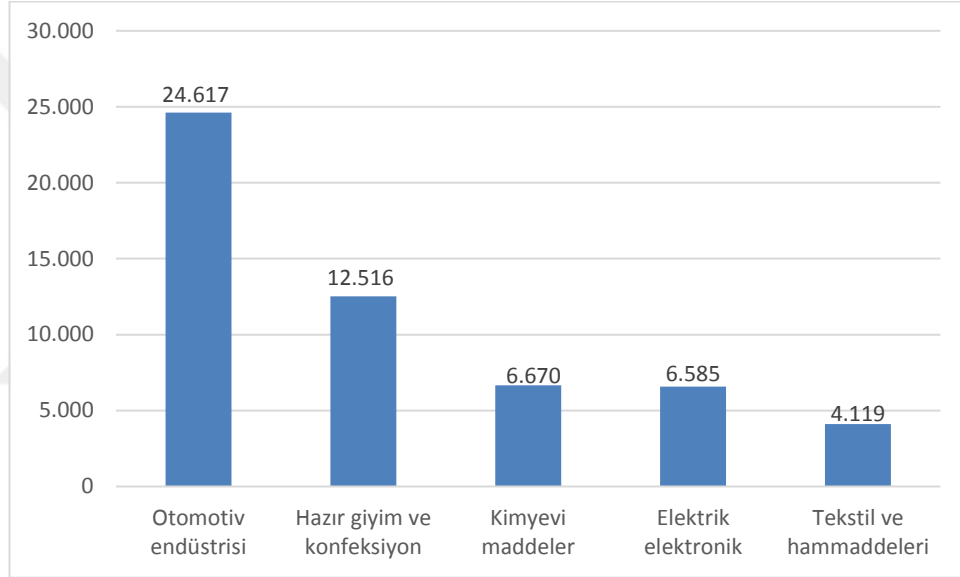
Şekil 5: Türkiye'nin En Fazla İhracat Yaptığı AB Üyesi Ülkeler

Kaynak: TÜİK ve TİM 2020 verilerinden hazırlanmıştır. Nominal değerlerdir.

Şekil 5’te görüldüğü gibi Türkiye’nin en fazla ihracat yaptığı ilk beş ülke sırasıyla; Almanya, Birleşik Krallık, İtalya, İspanya ve Fransa’dır. Buna göre Almanya en fazla ihracat yapılan Avrupa Birliği ülkesidir ve ihracat oranı diğer ülkelerin oldukça üzerindedir. Bununla beraber, Almanya’nın genel ihracat verilerine bakıldığında da ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Türkiye’nin 2019’da AB28 ülkelerine en çok ihraç ettiği ürünler ise Şekil 6’te gösterilmektedir.

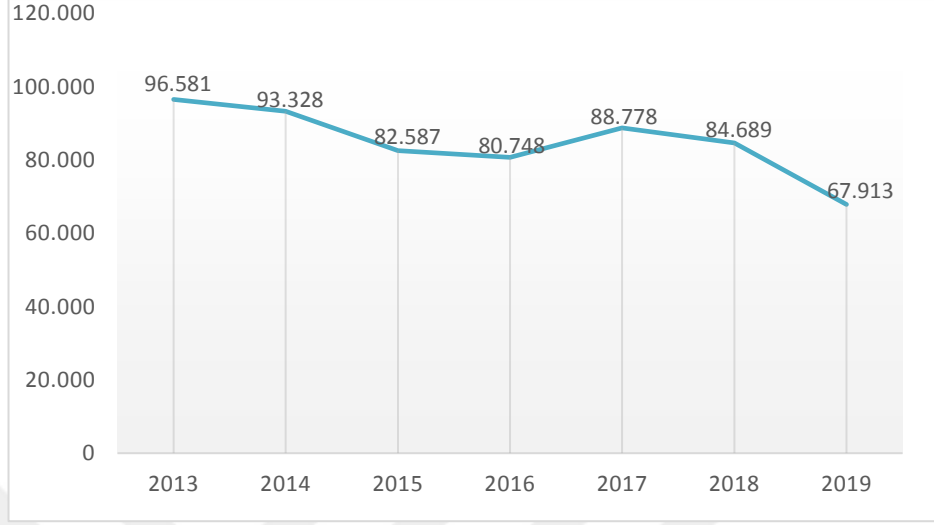
Şekil 6: Türkiye’nin AB28 Ülkelerine En Çok İhraç Ettiği Ürünler

Kaynak: Eurostat, 2019 ve TİM, 2020 verilerinden hazırlanmıştır. Nominal değerlerdir.

Şekil 6’te Türkiye’nin AB28 ülkelerine yaptığı ihracattaki ilk beş ürün gösterilmiştir. Buna göre AB28 ülkelerinin Türkiye’den en fazla otomotiv endüstrisi ürünleri aldığı görülmektedir. Aynı zamanda Türkiye’nin mevcut hammaddesi sebebiyle; hazır giyimde ve konfeksiyon üretiminde de Avrupa ülkelerini geride bırakmış, dolayısıyla bu ürünlere dair fiyat avantajına da bağlı olarak bu alanda önemli ihracat rakamlarına ulaşmıştır. Hazır giyim ve konfeksiyondan sonra en çok ihraç ürünleri sırasıyla; kimyevi maddeler, elektrik elektronik, tekstil ve hammaddeleri olmuştur. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında güçlü ekonomik ilişkiler bulunmaktadır. Dolayısıyla Türkiye hem ihraç eden hem ithal eden ülke konumundadır. Türkiye’nin AB28 ülkeleri olan ithalatındaki değişimi Şekil 7’de gösterilmektedir.

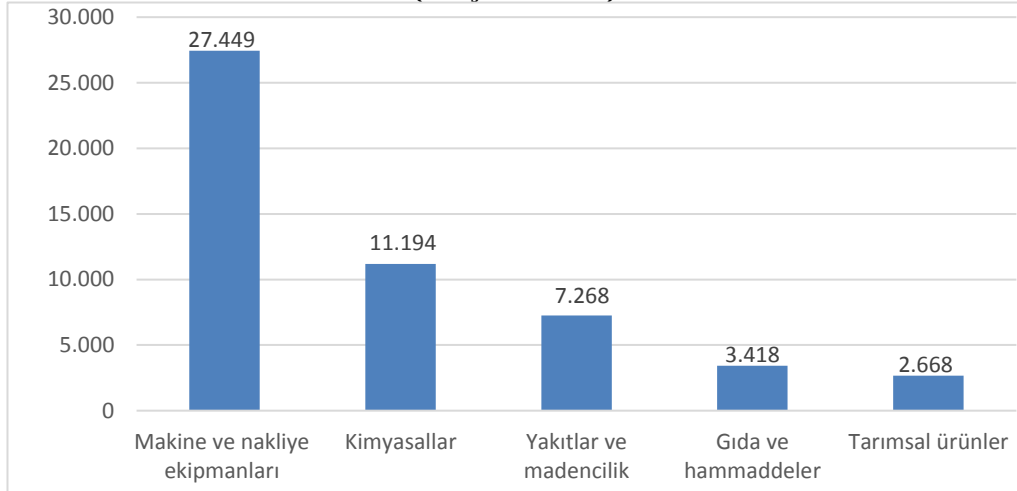
Şekil 7: Türkiye'nin AB28 ülkelerinden İthalatı (Milyon Dolar)

Kaynak: Eurostat 2019 ve Ticaret Bakanlığı 2020 verilerinden hazırlanmıştır. Nominal değerlerdir.

Şekil 7’de Türkiye’nin AB28 ülkelerinden gerçekleştirdiği ithalat verileri görülmektedir. Buna göre 2013 yılından 2019 yılına gelene kadar önemli bir düşme yaşanmıştır. 2013-2015 yılları arasında istikrarla devam eden ithalattaki düşme 2017 yılında yeniden yükselişe geçmiş olsa da 2018 ve 2019 yıllarında ithalat rakamlarının azaldığı anlaşılmaktadır. Türkiye’nin 2019’da AB28 ülkelerinden en çok ithal ettiği ürünler ise Şekil 8’de gösterilmektedir.

Şekil 8: Türkiye’nin AB28 Ülkelerinden En Çok İthal Ettiği Ürünler (Milyon Dolar)

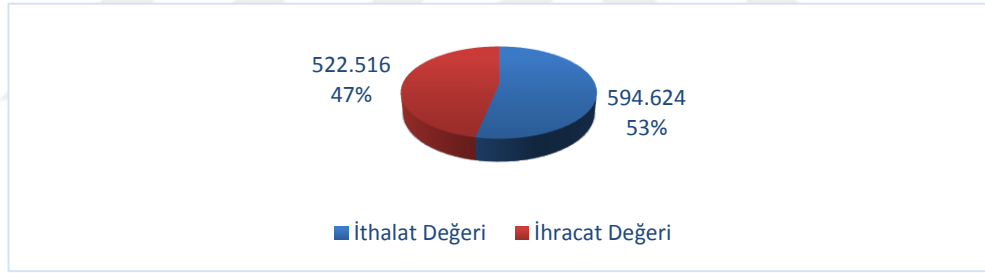

Kaynak: Eurostat, 2019 ve TİM, 2020 verilerinden hazırlanmıştır. Nominal değerlerdir.

Şekil 8’de Türkiye’nin AB28 ülkelerinden en çok ithal ettiği ilk 5 ürün gösterilmektedir. Buna göre ithalatın önemli kısmını oluşturan ürün ilk sırada yer alan makine ve nakliye ekipmanlarıdır. Bu ürünü sırasıyla kimyasal ürünler, yakıtlar ve madencilik, yakıtlar ve madencilik, gıda ve hammaddeler, en son olarak da tarımsal ürünler izlemektedir.

Yukarıdaki ithalat, ihracat verilerinin yer aldığı şekiller bize aynı zamanda Türkiye ile Avrupa Birliği ülkeleri arasındaki güçlü ekonomik ilişkileri de göstermektedir. Ancak dünyada yaşanan krizleri de içeren ekonomik gelişmeler, Türkiye ile AB arasındaki ekonomik dengeleri de zaman zaman etkilediği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye ile AB arasındaki toplam ithalat ve ihracat değerleri Şekil 9’da gösterilmektedir.

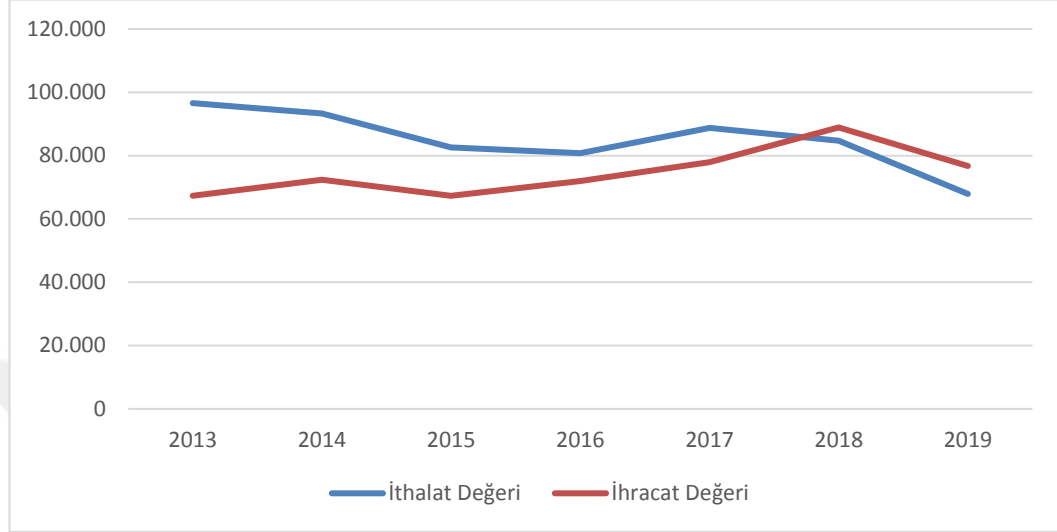
Şekil 9: Türkiye ile AB28 Ülkeleri arasındaki toplam ithalat-ihracat değeri (2013-2019, Milyon Dolar)

Kaynak: Eurostat, 2019; ve Ticaret Bakanlığı, 2020 verilerinden hazırlanmıştır. Nominal değerlerdir.

Şekil 9’da 2013-2019 yılları arasındaki, Türkiye ile AB28 ülkeleri arasında gerçekleşen toplam ihracat ve ithalat değerlerinin yer aldığı grafik gösterilmektedir. Toplam verilere bakıldığında 2013-2019 yılları arasında ithalat değeri 594.6 milyar dolar, ihracat değeri ise 522.5 milyar dolar olduğu görülmektedir. Bu değerlerin yüzde olarak ifadesine bakıldığında ithalatın ihracattan yaklaşık % 13,8 fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bununla beraber 2013-2019 yılları arasındaki ithalat ve ihracat verileri Şekil 10’da yıllar bazında gösterilmektedir.

Şekil 10: Türkiye ile AB28 ülkeleri arasındaki toplam ithalat-ihracat değeri (2013-2019)

Kaynak: Eurostat, 2019 ve Ticaret Bakanlığı, 2020 verilerinden hazırlanmıştır. Nominal değerlerdir.

Şekil 10'da Türkiye ile AB28 ülkeleri arasında gerçekleşen 2013-2019 yılları arasındaki ihracat ve ithalat değerleri gösterilmektedir. Bu veriler ışığında ithalat değerinin 2018 yılından sonra ihracat değerinin altına kaldığı görülmektedir.

2.2. DÜNYA DIŞ TİCARETİNİN GELİŞİMİ

Dış ticaret, ülkelerin karşılıklı şekilde yaptıkları ürün ve hizmet alışverişinden oluşmaktadır. Uluslararası ekonomik ilişkilerde dış ticaret büyük önem taşımaktadır. Devletler sahip oldukları kaynaklar ile kendilerinin gereksinimlerini tam şekilde karşılamayabilirler. Bunun nedeni, kaynakların belirli düzeyde olması ve insan gereksinimlerinin sonsuz olması olarak gösterilebilir. İnsanlık tarihine bakıldığında dış ticaretin para ekonomisine geçilmeden önce bile uygulandığı görülmektedir. Dolayısıyla ülkeler açısından düzenli bir grafik oluşturmaya da dış ticaret ekonominin en önemli konularından biridir.

2.2.1. AB Dış Ticareti

AB'nin kurulmasındaki temel amaç siyasi hedeflerden biri olan barışı sağlamak olsa da Avrupa Birliği'nin başarısında ve dinamizmindeki en önemli etken ekonomik ve ekonomik faaliyetlerdir. Dünya geneline bakıldığında AB ülkelerinin dünyadaki nüfusun küçük bir yüzdesini oluşturduğu görülmektedir. Dolayısıyla diğer büyük ekonomilerle rekabet edebilme ve ekonomik büyümede istikrarı devam ettirebilme adına birliği sürdürmeli ve birlik oluşturmaya devam etmelidir. AB ülkelerinin çoğunluğu dünya ticaretine atılabilecek güçte değildir. Dolayısıyla pek çok üye devlet tarafından oluşturulan Avrupa pazarı dünya piyasalarıyla etkin şekilde rekabet edebilecek olanak tanımaktadır.

AB'nin dünyadaki ticarete payının oldukça büyük olduğu görülmektedir. Yeni üyeler eklendikçe dış ticaretteki bu pay giderek artmaktadır. AB'nin üçüncü ülkeler ile ticaretini artırması, ortak bir ticaret politikasının (OTP) oluşumunu sağlamıştır. Ortak ticaret politikasının hukuki temeli Roma Antlaşması'na dayanmaktadır. Antlaşmaya göre; bütün ürünlerin serbest şekilde dolaşacağı bir Gümrük Birliği oluşturulmasına karar verilmiştir. Birlik, ortak bir dış ticaret yapılması doğrultusunda ortak gümrük tarifesi uygular (Dönmez, 2009, s.3). AB'ye yeni üyeler katılmaya devam ettikçe; ortak dış ticaret politikasındaki kapsam ve işleyiş de değişime uğramaktadır.

Ortak Ticaret Politikasının hukuki çerçevesini oluşturan Roma Antlaşması'ndaki ilgili maddeye göre; “üye ülkelerin arasındaki tarife, miktar kısıtlaması, kişi, hizmet ve sermayenin önündeki engellerin kaldırılması; ortak bir gümrük ve ticaret politikasının oluşturulması” amaçlanmıştır (Girit, 2015, s.20). OTP, “Roma Antlaşması'nın 23. Maddesi'ne dayanarak; üye ülkelerin bütün ürün, mal ve hizmetlerinin serbest dolaşımını, ihracat ve ithalat vergilerinin kaldırılmasını, üçüncü ülkelere ortak gümrük tarifesinin uygulanmasını” kapsamaktadır (Ege, 2000, s.78).

Avrupa Birliği içindeki ticaret sapmasının ve olabilecek haksız rekabetin önlenmesi ancak üye ülkeler arasındaki uyumlu ticaret politikasıyla mümkündür. Bu anlamda ortak gümrük tarifesi yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla üye devletlerin

bağımsızca hareket etmesini önlemek ve bir düzen halinde ortak Pazar oluşturma OTP'nin asıl amacıdır. OTP yalnızca sanayi ürünlerini içermektedir (Girit, 2015, s.22).

Bu politikanın bir sebebi de dünyadaki dış ticarete yapının sürekli değişmesidir. Daha önceden GATT, daha sonraki dönemde ise DTÖ etrafında oluşan gelişmeler AB dış ticaret politikalarını da etkilemiştir. Aynı zamanda AB üye ülkelerinin tamamı Dünya Ticaret Örgütü üyesidir. Bu bağlamda AB daha liberal bir ticaret politikası belirlerken önemli ölçüde DTÖ'de belirlenmiş kurallar ve kapsamdan etkilenmiş, oluşturdukları dış politika ve ortak ticaret politikaları bu doğrultuda düzenlenmiştir.

OTP'nin bir amacı da üye ülkelerin bir bütün halinde dünyadaki en büyük ticari bloğunu oluşturmasını sağlamaktır. Bu anlamda ticari hususlarda ortak karar alınması ve ortak yasalar uluslararası alandaki çıkarları daha güçlü şekilde korunmasını da sağlar. Dış ticaretteki ilişkileri, AB'nin çıkarına en çok hizmet edecek biçimde yapılan düzenleme ve yasalar oluşturur (Girit, 2015, s.22). Serbest ticaretteki yararlardan bütün üyeler faydalanırken, rekabet ortamı içinde dış ticaretin zararlarından üyelerin korunması da amaçlanır.

OTP, genel bir ifadeyle Avrupa Birliği'nin ekonomik entegrasyonunda gereksinim duyulan iç pazar hedefleri için üye devletlerin dış ticaret politikalarının ortak kurallar etrafında belirlenmesi ile oluşturulmuştur. OTP'nin dış ticaretteki araçları şu şekilde özetlenebilir:

- ✓ Ortak gümrük tarifesi
- ✓ Ticari anlaşmalar
- ✓ Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS)
- ✓ İthalatta ortak kurallar
- ✓ Dampingli ithalata karşı koruma
- ✓ Sübvansiyonlu ithalata karşı koruma
- ✓ Miktar kısıtlamalarının yönetimi
- ✓ Haksız ticari uygulamalara karşı topluluk haklarının korunması
- ✓ İhracatta ortak kurallar, menşe kuralları
- ✓ Taklit ve korsan üretim

- ✓ Sanayi stratejileri
- ✓ Resmi destekli ihracat kredileri

Yukarıda belirtildiği gibi AB dış ticaretin düzenlemesi adına ortak gümrük tarifesi dışında başka pek çok araç kullanmaktadır. Bu doğrultuda anlaşmalar yoluyla kendisine yetkiler verilen AB Konseyi ve AB Komisyonu öncelikle ithalatın geliştirilmesi için ortak gümrük tarifesi, ardından ihracatın artırılması için pek çok araç kullanmıştır.

2.2.2. Türkiye Dış Ticareti

Türkiye'nin dış ticaretteki gelişimi 1923 yılından sonrası yaşanan ekonomik gelişmelerle başlamıştır. 1980 yılına kadar genel hatlarıyla ikameci politikalar uygulanmış, 1980'den sonra küreselleşmeyle beraber sanayileşme politikalarına geçildiği, dış ticaretin serbestleştiği bir dönem başlamıştır. Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'nin dış ticareti ve verileri ele alınmıştır.

2.2.2.1. 1923 Sonrası Ekonomik Gelişme

Türkiye Cumhuriyeti ancak 1929 yılında geçmişten kalan Balta Limanı Antlaşması'nın tanıdığı ekonomik ayrıcalıkları kaldırabilmiştir. Bunun yanında savaştan çıkmış ve ekonomik olarak sıkıntı içindeki Türkiye Cumhuriyeti, ilk dönem liberal bir politika izlemiştir. Daha sonra devletçi politikalarla geçmiştir. İlerleyen dönemde ise karma ekonomik politikaya geçerek, 1980'den sonra da dışa açık politikalarla yönelmiştir (Özdemir, Yiğit, & Oral, 2016, s.151).

Cumhuriyetin ilk yıllarına baktığımızda ekonomik hayatın yeniden düzenlendiğini, yerli sanayinin kurulduğunu ve böylece yerli üretimin teşvik edildiğini görürüz. Bu bağlamda 1923'te İzmir ilinde İktisat Kongresi toplanmıştır. Kongrenin amacı; “uygulamaya konulacak ekonomi politikası hakkında hükümet kadroları ile toprak sahipleri, tüccarlar ve sanayiciler arasında bir uzlaşma” sağlamaktır. Kongrede yerli sanayiye geliştirmek için mühim kararlar alınmış, ancak kararlar Lozan Antlaşması'nın 1916 tarihli gümrük tarifesi sebebiyle 1929'da uygulanabilmiştir. İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararları aşağıdaki gibi özetleyebiliriz (Alpay & Alkin, 2017, s.17-18):

- ✓ Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun düzenlenmesi,
- ✓ Yerli sanayi ürünlerinde yerli üretimi destekleme gayesiyle taşıma tarifelerinin ucuzlatılması,
- ✓ Ülkede gereksinimleri giderecek kadar üretilen malların yurtdışından ithalatında ağır gümrük tarifeleri uygulayarak yasaklanması,
- ✓ Yurtiçinde mevcut bulunan hammaddenin ağır gümrük vergileri konularak, ithalatının yasaklanması, buna karşılık ülkede mevcut olmayan hammaddelerin gümrük muafiyeti uygulanarak ithal edilmesi,
- ✓ Sanayi için gereken tüm makine ve teçhizatın gümrüklerden muaf tutulması.

Türkiye yeni ekonomik hamleler yaparken dünyada yaşanan Büyük Buhran dönemi Türkiye'yi de etkilemiştir. Büyük Buhran'ın neticesinde ithalata bağımlı ülkelerin fiyatlardaki genel seviyesinde yükselme görülmüş, dış ticaret ürünleri arasında görülen farkın büyük ölçüde ithal ürünler lehine döndüğü, tarımdan geçinen kesimin de yoksullaştığı bir tablo ortaya çıkmıştır. 1929'daki bu ekonomik buhrandan sonra devletler ekonomileri korumak için devletçiliğe yöneldiklerinden; 1930'lu seneler, görece dışa kapanmış ve sanayileşmenin iç kaynaklar ile yapıldığı, kendi öz gücüne dayalı gelişen ekonomilerin olduğu bir dönemdir. Bu süreçte bazı dış krediler kullanılsa da dışa bağımlılığı ifade eden dış ticaret açığı ortadan kalkmıştır (Pamuk, 2019, s.182).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1950'deki Kore Savaşı ile uluslararası piyasalardaki hammadde ve tarımsal ürünlerin fiyatları çok yükselmiştir. Bu süreçte Türkiye ekonomisinde iki hedef belirlenmiş ve buna göre; dış ekonomik ilişkilerde devlet müdahalesinin en az düzeye çekilmesi ve özel sektör öncülüğünde sanayileşmenin gerçekleşmesi hedeflenmiştir. Belirlenen hedeflere ulaşabilme adına kambiyo rejimi büyük ölçüde serbestleştirilmiş ve dışa açılma politikaları benimsenmiştir. Aynı zamanda yabancı sermaye de teşvik edilerek, KİT'ler özelleştirilmek istenmiştir (Alpay & Alkin, 2017, s.97). Gerek ihracatta gerekse ithalatta artış sağlansa da bu dönemde devam ettirilen iktisadi kalkınma politikası

gereği ithal girdinin kullanımındaki zorunluluk ve dış kaynaklarla beraber alınan yeni tüketim biçimlerinin sonucunda ithalat ihracattan çok hızlı büyümüştür. İthalatın artmasıyla beraber döviz rezervleri de eriyerek dış borçlanmaya neden olmuştur.

1960'taki askeri darbeden sonra Türkiye'de ekonomisinde bir planlama yapılarak Devlet Planlama Teşkilatı 5 yıllık bir kalkınma programı hazırlamıştır. 1 Ocak 1963'te yürürlüğe giren kalkınma planı, 1930'lu senelerdeki sanayi sektörlü kalkınma planının geliştirilmiş şeklidir. Bu dönemler içinde Türk ekonomisinde sanayi bakımından büyük yenilikler yaşanmış, 1960-1979 seneleri arasında ekonomide sanayinin ve hizmet sektörünün payının çokluğu görülmektedir. Yüzde 6 olarak gerçekleşen ekonomik büyümeyi sağlayan temel unsur sanayi ve hizmet sektörüdür. Bu bağlamda sanayi sektörünün belirleyici unsur olmasının neticesinde imalat sanayisinin de milli gelirdeki payı giderek artmıştır. Zamanla tüketim mallarının üretimi yerine ara malların üretimine yönelen ekonomide 1965'te sanayi baskın sektör haline gelmiştir. Dolayısıyla ara mal üretimi için gerçekleşen ithalat da ülkeyi dışa bağımlı konuma getirmiş, özellikle 1970'li senelerde bu problem, dış ticaret hadlerinin aleyhine bir değişim sergilemiştir. Artan dış ticaret açığını kapatmak için yapılan %23 oranındaki devalüasyon ardından ihraç teşviki sağlanmış ve işçi kaynaklı döviz artışı gerçekleşmiştir (Alpay & Alkin, 2017, s.119).

Planlı dönemin ilk yarısında yerli üretimin artırılması hedefiyle teşvik sağlanmış, 1970'te bir devalüasyon yapılmış, ihracatın artırılması için çalışılmış ancak dünya ticaret hacminde gerçekleşen artış sebebiyle, Türkiye'nin dünya ihracatında payı değişmemiştir. 1970 devalüasyonu, AET ile ekonomik ve ticari ilişkileri, uluslararası ticaretin hacmini büyük oranda artırmıştır. Ancak, 1973-1974 yıllarında gerçekleşen petrol krizleri ve Batı'da ortaya çıkan yüksek enflasyon, dış ticaret hadlerinde bozulmalara ve cari işlemler açığı makasının daha çok açılmasına neden olmuştur (Özdemir, Yiğit, & Oral, 2016, s.158).

1980 yılından sonra küreselleşme hızlanmış ve bununla beraber ekonomide faktör akışkanlıkları da hız kazanmıştır. Bunun neticesinde üretim süreçlerinde önemli ölçüde değişimler gerçekleşmiştir. Diğer ülkelere nazaran küreselleşmenin bu süreçte Türkiye ekonomisinde oldukça büyük bir etki yarattığı bilinmektedir. Bunun ana

sebebi; jeopolitik konumudur. Batı'yla Doğu'nun, Kuzey'le Güney'in buluştuğu bir noktada ve Avrasya'nın merkezinde yer alan Türkiye, küreselleşmenin yarattığı etkiye de oldukça açıktır. Bu bağlamda Türk ekonomisi globalleşmenin getirdiği dinamikleri uyum göstermek ve dünya ekonomisiyle bütünleşmek gayesiyle 1980'den sonra köklü değişimler geçirmiştir. Ekonomideki ithal ikameci ve korumacı yapının yerini serbest pazara, ihracat teşviklerine, dış ticaret, kur, faiz ve sermaye hesabının serbest hale getirildiği yeni yapıya bırakmıştır (Bayar, 2017, s.32-33)

1980-1989 seneleri arasındaki ihracattaki artışın sebebi dış konjonktürdür. Petrol fiyatları artınca Orta Doğu'daki ülkelerin satın alma güçleri artmış ve İran ile Irak arasındaki savaş da Türkiye'nin ihraç ürünlerine talebin artmasını sağlamıştır. İhracat artışındaki önemli nedenlerden birisi de mali teşvik uygulamalarıdır. 1980'li senelerde ihracatta yaşanan gelişmelerin sebebi yeni kapasitelerin yaratılması değil, mevcut kapasitenin daha iyi şekilde kullanılmasıdır. Başka bir anlatımla; sanayi sektöründeki atıl kapasitenin hareket geçirilmesi sağlanmıştır. 1988'den sonra ise ihracat artışının durakladığı görülmektedir (Sezgin, 2009, s.180).

1990'lı yıllarda kamu finansmanı problemleri neticesinde Türk lirasına değer kazandıracak politikalar uygulanmış ve bu durum da ithalatta artışa, ihracatta da gerilemeye sebep olmuştur. Bu dönemdeki insan kaynağındaki gerçekleşen reel artış ve döviz kuru ihracat aleyhine geliştiğinden ihracattaki artışta önceki dönemlerdeki yüzde yirmilik orana kıyasla 1990'lı yıllarda oran neredeyse yarı yarıya düşmüştür. İthalat ise, ithal ikameci politikaların bırakılmasının ardından 1980'li yıllardaki hızını korumuştur.

2.2.2.2. Dış Ticaretin Gelişimi ve Verileri

Türkiye'nin dış ticaret hacmi, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze değin artarak devam etmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından 1959 yılına kadar olan dış ticaret verileri Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3: 1923-1959 Yılları Arasındaki Türkiye'nin Dış Ticareti (000\$)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
	Değer	Değişim	Değer	Değişim		
1923	50 790		86 872		137 662	58,5
1924	82 435	62,3	100 462	15,6	182 897	82,1
1925	102 700	24,6	128 953	28,4	231 653	79,6
1926	96 437	-6,1	121 411	-5,8	217 848	79,4
1927	80 749	-16,3	107 752	-11,3	188 501	74,9
1928	88 278	9,3	113 710	5,5	201 988	77,6
1929	74 827	-15,2	123 558	8,7	198 385	60,6
1930	71 380	-4,6	69 540	-43,7	140 920	102,6
1931	60 226	-15,6	59 935	-13,8	120 161	100,5
1932	47 972	-20,3	40 718	-32,1	88 690	117,8
1933	58 065	21,0	45 091	10,7	103 156	128,8
1934	73 007	25,7	68 761	52,5	141 768	106,2
1935	76 232	4,4	70 635	2,7	146 867	107,9
1936	93 670	22,9	73 619	4,2	167 289	127,2
1937	109 225	16,6	90 540	23,0	199 765	120,6
1938	115 019	5,3	118 899	31,3	233 918	96,7
1939	99 647	-13,4	92 498	-22,2	192 145	107,7
1940	80 904	-18,8	50 035	-45,9	130 939	161,7
1941	91 056	12,5	55 349	10,6	146 405	164,5
1942	126 115	38,5	112 879	103,9	238 994	111,7
1943	196 734	56,0	155 340	37,6	352 074	126,6
1944	177 952	-9,5	126 230	-18,7	304 182	141,0
1945	168 264	-5,4	96 969	-23,2	265 233	173,5
1946	214 580	27,5	118 889	22,6	333 469	180,5
1947	223 301	4,1	244 644	105,8	467 945	91,3
1948	196 799	-11,9	275 053	12,4	471 852	71,5
1949	247 825	25,9	290 220	5,5	538 045	85,4
1950	263 424	6,3	285 664	-1,6	549 088	92,2
1951	314 082	19,2	402 086	40,8	716 168	78,1
1952	362 914	15,5	555 920	38,3	918 834	65,3
1953	396 061	9,1	532 533	-4,2	928 594	74,4
1954	334 924	-15,4	478 359	-10,2	813 283	70,0
1955	313 346	-6,4	497 637	4,0	810 983	63,0
1956	304 990	-2,7	407 340	-18,1	712 330	74,9
1957	345 217	13,2	397 125	-2,5	742 342	86,9
1958	247 271	-28,4	315 098	-20,7	562 369	78,5
1959	353 799	43,1	469 982	49,2	823 781	75,3

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır. Nominal değerlerdir.

Tablo 3'te görüldüğü gibi dış ticaret değerleri her yıl artmaya başlamış, özellikle 1946 yılından sonra dış ticaret hacmi katlanarak artmıştır. Ancak dış

ticaretteki büyük artış özellikle 1980’lerden sonra hızlanmaya başlamış ve giderek hızlı bir gelişim göstermiştir. Cumhuriyetin ilk senelerinde içe yönelik sanayileşme politikaları uygulanmıştır; dolayısıyla düşük seviyeli döviz kur politikaların bir neticesi olarak ihracat dayanan dış ticarete yeterince gelişmemiştir. (Özcan, 1998, s.43).

Tablo 4: 1960-1980 Yılları Arasındaki Türkiye’nin Dış Ticareti (000\$)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
	Değer	Değişim %	Değer	Değişim %		
1960	320 731	-9,3	468 186	-0,4	788 917	68,5
1961	346 740	8,1	507 205	8,3	853 945	68,4
1962	381 197	9,9	619 447	22,1	1 000 644	61,5
1963	368 087	-3,4	687 616	11,0	1 055 703	53,5
1964	410 771	11,6	537 229	-21,9	948 000	76,5
1965	463 738	12,9	571 953	6,5	1 035 691	81,1
1966	490 508	5,8	718 269	25,6	1 208 777	68,3
1967	522 334	6,5	684 669	-4,7	1 207 003	76,3
1968	496 419	-5,0	763 659	11,5	1 260 078	65,0
1969	536 834	8,1	801 236	4,9	1 338 070	67,0
1970	588 476	9,6	947 604	18,3	1 536 081	62,1
1971	676 602	15,0	1 170 840	23,6	1 847 442	57,8
1972	884 969	30,8	1 562 550	33,5	2 447 519	56,6
1973	1 317 083	48,8	2 086 216	33,5	3 403 299	63,1
1974	1 532 182	16,3	3 777 501	81,1	5 309 683	40,6
1975	1 401 075	-8,6	4 738 558	25,4	6 139 633	29,6
1976	1 960 214	39,9	5 128 647	8,2	7 088 862	38,2
1977	1 753 026	-10,6	5 796 278	13,0	7 549 304	30,2
1978	2 288 163	30,5	4 599 025	-20,7	6 887 187	49,8
1979	2 261 195	-1,2	5 069 432	10,2	7 330 627	44,6
1980	2 910 122	28,7	7 909 364	56,0	10 819 486	36,8

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır. Nominal değerlerdir.

1960’lı ve 1970’li senelerde Türkiye, iktisadi büyüme planını ithal ikameci politikalar üzerine inşa etmiştir. Aslında bu politikalar cumhuriyetin kuruluşu ile Türkiye’de söz konusudur. Beş yıllık uygulanan kalkınma planları, bu amaçla ülkedeki büyümeyi hızlandırma çalışmasıdır. Ancak ikinci kalkınma planı 2. Dünya Savaşı’nın da etkisi ile beklenen başarıyı göstermemiştir (Egeli, 1997, s.157). Ancak bir ülkenin

dış ticaretine dayalı büyümenin olabilmesi için ithal ikameci sanayileşme politikası yerine dışa açık politikalar uygulanması gerekmektedir.

Yukarıdaki Tablo 4'ye bakıldığında Türkiye'nin giderek dış ticaret hacminin arttığı görülmekte, bazı yıllarda ithalat ihracat dengesinin bozulduğu anlaşılmaktadır; ancak ifade edilmesi gereken en önemli nokta ise 1974 yılından itibaren başlayan dış ticaret hacmindeki büyümenin 1980 yılında daha büyük bir ivmeyle arttığıdır.

Tablo 5: 1981-1999 Yılları Arasındaki Türkiye'nin Dış Ticareti (000\$)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
	Değer	Değişim %	Değer	Değişim %		
1981	4 702 934	61,6	8 933 374	12,9	13 636 308	52,6
1982	5 745 973	22,2	8 842 665	-1,0	14 588 639	65,0
1983	5 727 834	-0,3	9 235 002	4,4	14 962 836	62,0
1984	7 133 604	24,5	10 757 032	16,5	17 890 636	66,3
1985	7 958 010	11,6	11 343 376	5,5	19 301 386	70,2
1986	7 456 726	-6,3	11 104 771	-2,1	18 561 497	67,1
1987	10 190 049	36,7	14 157 807	27,5	24 347 856	72,0
1988	11 662 024	14,4	14 335 398	1,3	25 997 422	81,4
1989	11 624 692	-0,3	15 792 143	10,2	27 416 835	73,6
1990	12 959 288	11,5	22 302 126	41,2	35 261 413	58,1
1991	13 593 462	4,9	21 047 014	-5,6	34 640 476	64,6
1992	14 714 629	8,2	22 871 055	8,7	37 585 684	64,3
1993	15 345 067	4,3	29 428 370	28,7	44 773 436	52,1
1994	18 105 872	18,0	23 270 019	-20,9	41 375 891	77,8
1995	21 637 041	19,5	35 709 011	53,5	57 346 052	60,6
1996	23 224 465	7,3	43 626 642	22,2	66 851 107	53,2
1997	26 261 072	13,1	48 558 721	11,3	74 819 792	54,1
1998	26 973 952	2,7	45 921 392	-5,4	72 895 344	58,7
1999	26 587 225	-1,4	40 671 272	-11,4	67 258 497	65,4

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır. Nominal değerlerdir.

1980'li senelerde ise globalleşme ve yeni rekabetçi pazarların etkisi ile ithal ikameci politika yerini, ihracata dayanan politikalara bırakmış, bu yöntemle ekonomik büyümenin sağlanması hedeflenmiş ve dışa açık politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Bu yeni politikalarla beraber piyasalardaki tüm finans unsurları harekete geçirilerek, Türkiye'nin küresel sisteme entegre olması hedeflenmiştir (Doğanlar & Bal & Özmen, 2004, s.91). 24 Ocak 1980 tarihinde Türkiye'de alınan kararlarla birlikte dış ticaret anlayışında değişikliğe gidilmiş ve ihracata dayanan büyümeyle uluslararası rekabete

ayak uydurabilecek özel sektörün daha etkili olacağı bir yapı uygulamaya konulmuştur. Bu maksatla ihracat desteklenmiş, yabancı sermayenin girişindeki engeller kaldırılmış ve kambiyo rejimi serbest hale getirilmiştir. Bu kararların ardından 1990'lı senelerden başlayarak ihracata dayalı büyümede hızlı bir artış gözlemlenmiştir. Bu bağlamda Tablo 5'e bakıldığında dış ticarete 1980 senesinden sonra yaşanan değişimler görülebilmektedir.

Tablo 6: 2000-2010 Yılları Arasındaki Türkiye'nin Dış Ticareti (000\$)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
	Değer	Değişim %	Değer	Değişim %		
2000	27 774 906	4,5	54 502 821	34,0	82 277 727	51,0
2001	31 334 216	12,8	41 399 083	-24,0	72 733 299	75,7
2002	36 059 089	15,1	51 553 797	24,5	87 612 886	69,9
2003	47 252 836	31,0	69 339 692	34,5	116 592 528	68,1
2004	63 167 153	33,7	97 539 766	40,7	160 706 919	64,8
2005	73 476 408	16,3	116 774 151	19,7	190 250 559	62,9
2006	85 534 676	16,4	139 576 174	19,5	225 110 850	61,3
2007	107 271 750	25,4	170 062 715	21,8	277 334 464	63,1
2008	132 027 196	23,1	201 963 574	18,8	333 990 770	65,4
2009	102 142 613	-22,6	140 928 421	-30,2	243 071 034	72,5
2010	113 883 219	11,5	185 544 332	31,7	299 427 551	61,4

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır. Nominal değerlerdir.

2000'li senelerin başında dünya genelinde yaşanan ekonomik durağanlık, Türk ekonomisini de etkisi altına almıştır. 2000'de petrol fiyatları artınca ithalatta artış yaşanmış ve Tablo 6'te görüldüğü gibi ihracatın ithalatı karşılama oranı % 51'e kadar gerilemiştir. 2001 senesindeki döviz kurlarındaki değişimler neticesinde Tablo 6'te görüldüğü gibi ithalatın 41.399 milyon dolara gerilediği görülmektedir. 2001 senesinde ise ihracatın ithalatı karşılama oranı % 75'e kadar yükselmiştir. Sonraki senelerde ihracat ve ithalat rakamları da artış göstererek dış ticaret hacminin arttığı görülmüştür.

2001 yılında yaşanan Türkiye ekonomisindeki kriz; Türk ekonomisinin küçülmesine ve Türk lirasının büyük değer kaybetmesine yol açmış, dış ticaret açığı daralmıştır. 2000 senesinde uygulanan döviz kuru çapalı bir programı nedeniyle ithalatın artması ülkenin dış ticaret dengesinin rekor kırmasına sebep olmuştur. 2001 yılının dış ticaret bakımından en belirleyici özellik; ekonomideki daralma ve kurdaki yükselişin birbirini besleyen bir sürece dönüşerek ithalata daralmaya neden olmasıdır.

2001 senesinden başlayarak Türkiye ekonomisindeki görülen büyüme, dış ticarete çok belirli bir biçimde görülse de ithalatta gerçekleşen artış ihracatta yaşanan artıştan çok fazla olduğundan dış ticaret dengesinde önemli açıklara yol açmıştır. Buna rağmen, IMF’den sağlanan destekler ve yabancı sermayenin gelişindeki yükselme olumlu etkiler yaratmıştır. 2007 senesine değin ekonomideki olumlu gelişmeler 2008 küresel kriziyle bozulmuştur.

Tablo 7: 2011-2019 Yılları Arasındaki Türkiye’nin Dış Ticareti (000\$)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
	Değer	Değişim %	Değer	Değişim %		
2011	134 906 869	18,5	240 841 676	29,8	375 748 545	56,0
2012	152 461 737	13,0	236 545 141	-1,8	389 006 877	64,5
2013	151 802 637	-0,4	251 661 250	6,4	403 463 887	60,3
2014	157 610 158	3,8	242 177 117	-3,8	399 787 275	65,1
2015	143 838 871	-8,7	207 234 359	-14,4	351 073 230	69,4
2016	142 529 584	-0,9	198 618 235	-4,2	341 147 819	71,8
2017	156 992 940	10,1	233 799 651	17,7	390 792 592	67,1
2018	167 920 613	7,0	223 047 094	-4,6	390 967 708	75,3
2019	171 464 945	2,1	202 704 320	-9,1	374 169 264	84,6

Kaynak: TÜİK (özel ticaret sistemine göre) verilerinden hazırlanmıştır. Nominal değerlerdir.

Tablo 7’te görüldüğü gibi 2011-2019 yılları arasında dış ticaret hacmi birbirine yakın olmakla beraber 2013 yılında kısmı bir fark gözlenmekte, 2011 yılında ise ihracatın ithalatı karşılama oranındaki gerilik fark edilmektedir.

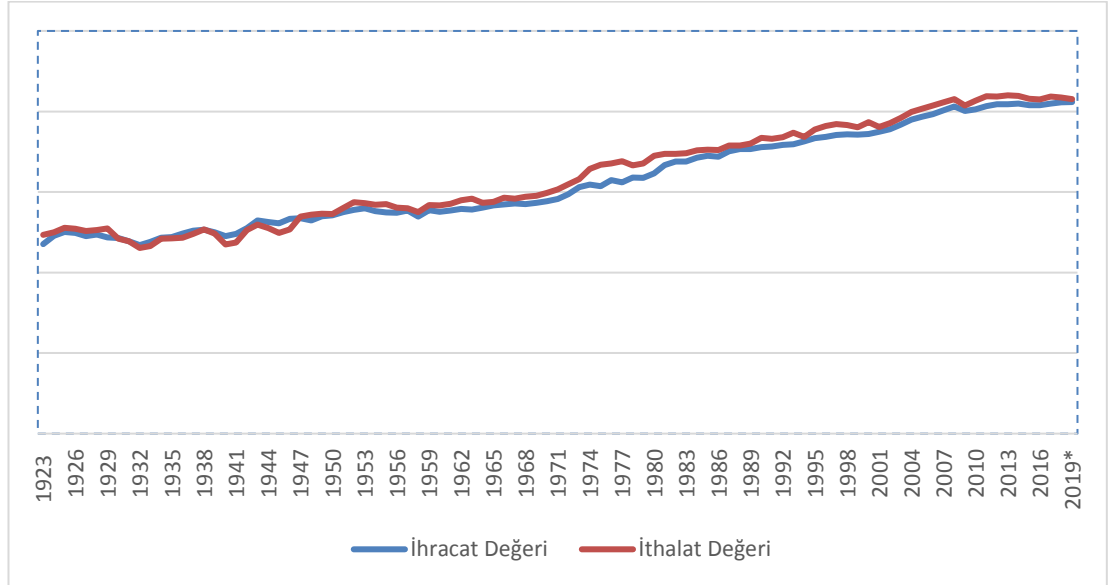
2011 senesinde AB’ye üye kimi ülkelerden kaynaklı riskler yüzünden dünya ekonomisinde yeni bir durağan süreç başlamıştır. 2012’de global problemlere yönelik

çözüm için para politikalarıyla önlem alınmıştır ve likiditeyi artırarak piyasalar performans gösterme yoluna gitmiştir. 2013'te ise bu önlemler sayesinde krizden çıkma sürecine giren dünya ekonomisinde yeni bir dönem başlamış, aşamalı şekilde ülke ekonomileri toparlanmaya devam etmiştir. 2017 senesi hem Türkiye hem dünya ekonomisi için önemli bir yıldır, çünkü küresel büyüme yavaşlamış, ABD Merkez Bankası tahvil alımını azaltmış ve dolayısıyla gelişmekte olan ülkeler açısından likidite sıkıntıları oluşmaya başlamış, Avrupa ülkelerinde yeterli iyileşme de sağlanamadığından risk unsurları çoğalmıştır. Bu risklere rağmen Türkiye cari açığını azaltan, ihracatını önemli ölçüde artıran, yatırımlarına devam eden bir ülke olmuştur.

Türkiye, 2015'e dünyanın en büyük ekonomik ve siyasi temsil gücüne sahip "G20 grubunun dönem başkanı" olarak girmiştir (Kartal, 2019, s.33). Tablo 7'e bakıldığında da bu gelişmeleri ve dış ticaret hacmindeki istikrarı görmek mümkündür.

1923'ten 2019 yılına kadar olan ithalat ve ihracat değerlerinin yer aldığı toplam veriler Şekil 11'de gösterilmektedir.

Şekil 11: 1923-2019 Yılları Arasındaki Türkiye'nin Dış Ticareti

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır.

Dış ticaret günümüzde de kalkınmanın sürdürülebilir olmasında en önemli aktörlerden biridir. Dolayısıyla özellikle daha çok ihracatın artırılması amacıyla

alışmalar yapılmakta ve ihraç edilmek istenen ürünlerde ve pazarların arayışı her geçen gün çoğalmaktadır.

2.2.2.3. Sektörel Gelişim ve Verileri

Türkiye'nin dış ticaretindeki sektörel dağılım belirlenen ana grup sektörler dahilinde 1996 yılından başlayarak ithalat ve ihracat verileri aşağıda incelenmiştir. Bu bilgiler ışığında sektörel gelişimi yıllar bazında görmek mümkündür.

Türkiye dış ticaretinde önemli sektörler bulunmakla beraber, yıllar geçtikçe bu sektörler de dönem dönem farklılaşmalar da görülmektedir. Tablo 8 ve 9'da tarım ve ormancılık, madencilik ve taş ocakçılığı, imalat sanayi, plastik ve kauçuk, toptan ve perakende, kimyasal madde ve ürünler başlıklı sektör verileri kullanılmıştır.

Türkiye, cumhuriyetten günümüze dış ticaret hacmi giderek artan bir ülke konumundadır ve dinamik ekonomisiyle, uygulamalarıyla bu anlamda araştırmacıların da ilgi odağıdır.

Türkiye'nin 1996-2019 yılları arasındaki belli sektörlerdeki ihracat verileri Tablo 8'da gösterilmektedir. Bu tabloda Türkiye'nin ihracat gelişimini sektör bazında göstermesi açısından önemlidir.

İhracatın cumhuriyetten günümüze sürekli arttığı ve bunun daha çok hangi sektörlerden kaynaklandığı görülmektedir. Ülkenin tarım ürünleri ihraç eden bir ülke mi, yoksa sanayi ürünleri ihraç eden teknoloji ağırlıklı bir ülke mi olduğunu anlaşılması bakımından ihracat verilerinin sektör dağılımı göz önünde bulundurulmalıdır.

Tablo 8 incelendiğinde, Türkiye'nin kapalı ve korunmalı kamu ekonomisi anlayışından ve uygulamalarından serbest piyasa ekonomisine geçmesine bağlı olarak döviz değerinin de sabit kur yapısının terk edilerek piyasada oluşan serbest kur değeri sistemine geçilmesinin etkileri imalat sanayi ihracat rakamlarının yıllar itibariyle Dünya pazarlarına entegre olmasının getirdiği artış ile görülmektedir.

Tablo 8: Türkiye İhracatının Sektörel Dağılımı (000\$)

Yıllar	Tarım ve Ormancılık	Madencilik ve Taşocaklığı	İmalat Sanayi	Plastik ve Kauçuk	Toptan ve Perakende Ticaret	Kimyasal Madde ve Ürünler
1996	2 152 577	368 625	20 525 761	510 218	134 515	1 244 289
1997	2 353 848	404 261	23 312 800	621 233	144 486	1 362 510
1998	2 357 425	363 652	24 064 586	685 440	151 160	1 277 470
1999	2 057 511	384 898	23 957 812	667 851	133 714	1 234 778
2000	1 659 092	400 269	25 517 540	781 451	136 408	1 397 489
2001	1 976 410	348 652	28 826 014	940 519	127 495	1 480 503
2002	1 754 287	387 193	33 701 646	1 084 530	147 246	1 580 672
2003	2 120 690	469 089	44 378 429	1 464 382	182 738	1 926 341
2004	2 541 777	649 237	59 579 116	1 958 873	230 758	2 556 412
2005	3 328 814	810 241	68 813 408	2 485 789	279 812	2 818 310
2006	3 480 539	1 146 326	80 246 109	3 016 055	405 435	3 480 913
2007	3 725 213	1 660 895	101 081 873	3 929 841	473 923	4 056 760
2008	3 936 711	2 155 150	125 187 659	4 749 916	430 465	4 994 803
2009	4 347 483	1 682 915	95 449 246	4 035 193	330 550	4 299 617
2010	4 934 710	2 687 124	105 466 686	4 887 391	451 656	5 705 513
2011	5 166 596	2 805 449	125 962 537	6 240 692	631 901	6 742 722
2012	5 188 858	3 160 765	143 193 911	6 430 097	534 800	7 308 244
2013	5 653 323	3 879 449	141 358 199	7 029 917	605 984	7 614 807
2014	6 029 749	3 406 108	147 059 418	7 539 802	672 861	7 960 572
2015	5 756 596	2 798 896	134 389 890	6 473 843	445 282	7 466 601
2016	5 397 249	2 676 815	133 595 801	6 296 908	423 719	6 916 991
2017	5 287 137	3 509 311	147 138 203	6 816 684	510 030	7 901 380
2018	5 556 333	3 399 632	157 705 154	7 522 229	648 072	9 361 263
2019	5 515 603	3 194 715	161 555 429	7 661 860	563 485	10 101 534

Kaynak: Tablo TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır. Nominal değerlerdir.

Tablo 8’de Türkiye’de ihracatın sektörlerdeki gelişimine bakıldığında, hem tarım ve ormancılık alanında hem imalat sanayinde ve hem de diğer sektörlerde yıllar itibari ile ihracatın toplam olarak arttığı izlenmektedir.

Tarım sektöründe, 1996 senesinde yaklaşık 2 milyar 150 bin dolar olan ihracat rakamı, 2018 senesinde 5 milyar doları geçmiş olsa da toplam ihracattan aldığı pay azalmıştır. Diğer taraftan madencilikte ve imalat sanayisinde 1996-2019 yılları arasındaki ihracat gelişimine bakıldığında her iki sektörde de gerek ihracatta rakamları artmış gerekse toplam ihracattan aldıkları pay da yükselmiştir.

Sanayi sektöründe görülen artışların teşviklerle ve sıkıntılı bir süreç neticesinde yaşanmış olsa da bu durum ülke ekonomisi için pozitif görülmelidir. İhracata dayanan büyüme politikalarıyla yüksek miktardaki teşvikler ve düşük ücretlerin sanayi sektörünün gelişiminde önemli etkenler olduğu görülmektedir. Sözü edilen bu artışlardaki devamlılığın sağlanabilmesi ancak teknolojiye gelişmişlikle ilintili bir rekabete bağlı olduğu da ifade edilmektedir. (Kepenek, 2012, s.75).

Türkiye'nin 1996 yılında AB ile serbest gümrük anlaşmasına geçerek malların serbest ve gümrük vergisiz olarak dolaşıma girmesi ithalatı körüklemiştir. Yüksek gümrük vergilerine bağlı olarak sınırlı olarak temin edilebilen mallar vergilerin kalkması ile göreceli olarak daha çok talep edilir ve ithal edilir hale gelmiştir. Bu yerli sanayinin hem zorlanmasına hem de gelişmesine yol açmıştır.

Serbest ithalatın getirdiği kalite ve rekabet anlayışı ile yerli sanayi daha iyi ve kaliteli üretim yapmaya başlamıştır. Yurtiçi sermayenin yatırımlara yönelmesi ve yurtdışı sermayenin de yatırımlara ilgi göstermesi ile yurtiçi yatırımlar artmıştır. Yatırımların artışı da özellikle imalat sanayi ithalatının artmasında önemli rol oynamıştır.

Türkiye'nin bölgesel olarak en genç ve büyük bir nüfusa sahip olması da tüm ithalat kalemlerinin artmasına yol açan önemli etkenlerden biridir.

Bu gelişmelere bağlı olarak ithalatta Türkiye'nin 1996-2019 yılları arasındaki belli başlı sektörlerdeki ithalat verileri Tablo 9'de görülmektedir. Bu tabloda Türkiye'nin ithalatta yaşadığı durumu sektör bazında göstermesi açısından önemlidir.

Tablo 9: Türkiye İthalatının Sektörel Dağılımı (000\$)

Yıllar	Tarım ve Ormancılık	Madencilik ve Taşocaklığı	İmalat Sanayi	Plastik ve Kauçuk	Toptan ve Perakende Ticaret	Kimyasal Madde ve Ürünler
1996	2 165 687	5 081 960	35 207 187	820 326	1 144 086	6 397 827
1997	2 416 734	5 127 974	39 802 296	888 741	1 118 216	7 151 764
1998	2 125 387	3 747 471	39 024 929	984 715	902 551	7 197 127
1999	1 648 518	4 245 738	33 935 827	892 034	749 503	6 846 332
2000	2 123 187	7 096 767	44 200 242	1 038 630	829 690	8 083 680
2001	1 409 313	6 576 826	32 686 102	813 097	542 737	6 775 274
2002	1 702 642	7 192 305	41 383 030	1 073 716	1 138 651	8 660 577
2003	2 535 427	9 020 508	55 689 766	1 433 546	2 039 936	11 238 032
2004	2 757 392	10 980 937	80 447 302	1 941 047	3 319 794	15 134 359
2005	2 801 365	16 321 199	94 208 255	2 140 352	3 379 441	13 682 666
2006	2 902 369	22 033 762	110 378 826	2 578 216	4 194 758	19 599 125
2007	4 640 577	25 314 075	133 938 136	3 114 146	6 086 804	23 624 613
2008	6 391 914	35 649 704	150 252 335	3 450 668	9 578 987	26 993 947
2009	4 593 839	20 624 650	111 030 525	2 708 631	4 608 026	21 374 356
2010	6 456 707	25 932 549	145 366 975	3 493 625	7 703 896	27 034 188
2011	8 895 184	37 331 370	183 930 287	4 488 927	10 496 278	33 244 587
2012	7 446 598	42 246 826	176 234 422	4 481 165	10 258 094	31 700 962
2013	7 023 345	34 485 835	178 928 48	4 991 811	7 568 302	33 486 545
2014	8 588 523	37 126 090	187 742 215	5 104 358	8 153 867	34 876 714
2015	7 176 330	27 608 840	166 821 237	4 736 579	5 175 931	30 436 545
2016	7 041 368	19 008 899	167 243 395	4 913 338	5 010 752	29 040 457
2017	8 986 755	26 078 566	190 748 102	5 219 953	7 727 939	33 119 786
2018	9 284 091	28 967 959	175 979 178	4 778 136	8 601 152	33 412 381
2019	9 466 458	31 747 903	154 252 286	4 328 707	7 091 338	31 878 264

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır. Nominal değerlerdir.

Türkiye dış ticaretinde ithalattaki sektörel dağılıma bakıldığında ihracatta olduğu gibi ithalat da artış görülmektedir. Tablo 9’de görüldüğü gibi sektörler bazında küçük dalgalanmalar dışında her geçen yıl ithalat rakamları atmaktadır. Örneğin tarım sektöründe 1996 senesinde yaklaşık 2 milyar 165 bin olan ithalat rakamı 2018 yılına gelindiğinde yaklaşık olarak 9 milyar 284 bin dolara yükselmiştir. Aynı şekilde imalat sanayinde 1996 senesinde yaklaşık 35 milyar 207 bin olan ithalat rakamı 2018 yılında yaklaşık 175 milyar 979 bin dolara yükselmiştir. Bu verilerden sektörlerin toplam ithalattan aldıkları pay da izlenebilmektedir.

İthalat verilerindeki özellikle hammaddelerin ve ara malların ithalatında görülen büyük artış, sanayi üretiminin önemli ölçüde ithal hammadde ve ara mallara bağımlı olduğunu da göstermektedir. Diğer bir ifadeyle bir birim sanayi ürününün ihraç edilmesinin bundan daha çok ithal mal gerektirdiğini göstermekte ya da bir dolarlık sanayi malının ihracatı gerçekleşmesinin bundan daha fazla tutarda ithalat malı gerektirdiğini anlatmaktadır (Kepenek, 2012, s.62).

İmalat sanayinde ithalat rakamlarının artması veya düşmesi, ülkenin iç dinamikleriyle de ilgilidir. İmalat sanayisinde ithalatı etkilemekte olan iki iç ekonomik faktör bulunmaktadır. Birincisi iç piyasadaki üretimin azalmasıdır. İkincisi ise üretimde yerli ara malının ve hammaddenin kullanımındaki artıştır. Ayrıca ekonomik krizlerde bir ülkenin üretim seviyesi de bu durumdan negatif olarak etkilenip azalmaktadır. Üretim azaldığı durumlarda da kullanılmakta olan ara malların ve hammaddenin de kullanımı da düşmektedir. Bu anlamda Türkiye’de ekonomik problemlerin olduğu dönemlerde imalat sanayisindeki ithalat kaçınılmaz olarak düşmüştür. Aynı şekilde imalat sanayi ithalatında düşme döviz kurlarıyla da ilişkilidir. Sanayi malı üreticileri, maliyetleri düşürme amacıyla ucuz girdi kullanma durumunda kalmaktadırlar. TL’nin değerinin yüksek olduğu zamanlarda yurt dışından ara mal veya hammadde alımı üreticilerin maliyetinde düşüş sağlamaktadır. Buna bağlı olarak da imalat sanayi ithalatı artış göstermektedir. Dolayısıyla sektörel gelişim verilerine bakıldığında tüm iç ve dış ekonomik gelişmelerle birlikte değerlendirmek daha doğru sonuçlara ulaştıracağını ifade edebiliriz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN AB’YE İHRACATINDA OTOMOTİV ANA VE YAN SANAYİ

3.1. OTOMOTİV ANA VE YAN SANAYİNİN GELİŞİMİ

3.1.1. Dünya Otomotiv Ana Sanayi ve Yan Sanayi

Dünya otomotiv ana sanayinin gelişiminde her şirket; coğrafi şartlar, iklim ve tüketicilerin taleplerine göre kendi ekolünü yaratarak, kendine has üretim teknolojisi geliştirdiği görülmektedir.

Sanayileşme süreci daha eskiye dayanan Batı ülkelerinde 19. Yüzyılın sonu ve 20. Yüzyılın başında motorlu kara taşıt araçları imal edilerek kullanıma arz edilmiştir. Diğer ulaşım araçlarına göre daha hızlı ve esnek olan motorlu kara taşıtları bu üstünlükleri sebebiyle kitlelerin ilgisini çekmiş, bu da otomotiv sanayinin hızla gelişip, ülkeler arasında yayılımına yol açmıştır. I. ve II. Dünya Savaşlarında otomotiv sanayi ürünlerinin önemli rol oynamış, bu da gelişmiş ülkelerin bu sanayiye daha çok önemsemesine sebep olmuştur. Bu anlamda otomotiv sanayisi, ülkelerin savunma sanayisinin mühim bir parçası haline gelmiştir ve devletler bu sanayinin yaşaması ve gelişmesi için özel destek göstermişlerdir (DPT, 1993, s.31).

Batı ülkelerinde ekonomik refah seviyesi hızla arttıkça hayat standartları da değişmiş, böylece bir yandan traktör dahil olmak üzere ticari taşıtlara yüksek oranda gereksinim duyulmuş, öte yandan bireylerin gezme görme, tatil gibi kültürel ihtiyaçları da otomobillere olan talebi artırmıştır. Özellikle bu yüzyılın ikinci yarısında başlayan yoğun talep, otomotiv endüstrisinin hızla gelişmesine yol açmıştır.

Yüz yıldan fazla tarihi geçmişi olan otomotiv endüstrisindeki ilk faaliyetler otomobil üretimiyle başlamıştır. I. Dünya Savaşı döneminde ticari araçların üretimi de yapılarak, otomobil endüstrisinde devamlı bir gelişim ve değişim o yıllardan başlamıştır.

Modern anlamda 1886 yılında ilk otomobil üretimini Karl Benz ve Gottlieb Daimler yapmıştır. Otomobilin kullanımı bu tarihlerden itibaren hızlı bir biçimde Avrupa'ya yayılmaya başlamıştır. 19. yüzyılın son çeyreğinde; “yüksek hızlı, pistonlu, içten yanmalı motorun” geliştirilmesiyle beraber otomobil yapımı giderek artmıştır. 1896 tarihinde Ford ilk otomobilini üretmiş, yine Henry Ford tarafında; güvenli, kullanması kolay ve ekonomik araçlarda seri üretime geçilmiştir (A. Bedir, 1999, s.3-7).

19. yüzyılın son döneminde başlamış olan otomobil üretiminin 1900'de senede 9.500 adet olduğunu ve bu üretimlerin Almanya, Amerika ve Fransa'da yapıldığını görmekteyiz. Senede yüz bin adet otomobil üretimi ilk 1908 tarihinde ulaşılmış, bir milyon adet üretim ise 1915'te gerçekleşmiştir.

Üretimde 1910 senesine kadar emek yoğun bir niteliktedir. Küçük atölyelerde, siparişlere göre ve atölye başına çok düşük rakamlarda gerçekleşmiştir. Ancak 1908'de Ford, Model-T ile seri üretime başlamasıyla beraber otomobil üretiminde ciddi bir atılımın ilk adımı gerçekleşmiş, bu tarihten sonra üretim hızlı bir şekilde artmıştır (A. Bedir, 1999, s.13-14).

1950 senesine değin, özellikle 1. ve 2. Dünya Savaşları sırasında, motorlu araçların üretiminde %80'den fazlası ABD tarafından yapılmıştır. 1950'li yıllarda ise Avrupa ülkeleri otomobil üretiminde ön saflara geçmeye başlamıştır. 1960'ta ABD'nin üretimdeki payı %47,9'lara kadar düşerek; Almanya'nın payı %12,5'e, İngiltere'nin %11'e, Fransa'nın %8,3'e çıkmıştır (Bilgin, 1999, s.34).

1960 senesinden sonra Japonya otomotiv sanayisinde çok hızlı bir gelişme göstererek, 1960'ta dünya üretimindeki payı % 4,9 iken, 1980 senesinde 11 milyon adete çıkarak % 28,6'ya yükselmiş, böylece motorlu araç üreten ülkeler arasında ilk sıraya çıkmıştır. İlerleyen senelerde Japon otomotiv şirketlerinin Japonya dışı yatırımları hız kazanmış ancak sonuçta ihracat pazarında daralma yarattığından Japonya'daki firmaların üretimlerinin nispeten düşmesine neden olmuştur (Bilgin, 1999, s.35-36).

1980’li senelerin ortalarında Japonya’ya benzeyen bir büyüme Güney Kore’de gerçekleşmiştir. 1990’lı senelerde; Avrupa, ABD ve Japonya gibi gelişmiş ülkeler dışındaki ülkelerde de otomotiv sanayi üretimi artmaya başlayarak, Dünya üretiminin %40’ını bahsi geçen ülkeler karşılamaya başlamıştır. Bunun temel nedeni; otomotiv sanayindeki büyük üreticilerin üretimi kendi ülkeleri yerine, rekabet üstünlüğüne sahip başka ülkelere göturmeleri ve söz konusu ülkeleri üretimin merkezi olarak seçmeleridir (Bedir, 2009, s.19). 1997’de motorlu araçların üretiminde AB % 29, ABD % 22, Japonya ise % 20’lik bir paya sahip olduğu görülmektedir.

Günümüzde küresel ölçekte yaklaşık elli ülkede faaliyeti bulunan yirmiye yakın otomotiv üreticisi işletme vardır. Dünyanın otomotiv üretiminin büyük kısmı bu şirketler tarafından yapılmaktadır. Üretilen motorlu taşıtların ürün dağılımının neredeyse % 90’ını otomobil ve hafif ticari araçlar oluşturmaktadır (Sanayi Genel Müdürlüğü [SGM], 2011).

2000 senesinden sonra otomotiv sanayinde büyük birleşmeler gerçekleşmiş, dolayısıyla Dünya üretiminin % 90’ı bu yirmiye yakın firma yapmaya başlamıştır (Görener & Görener, 2008, s.1216).

Son 20 yılda Dünya’da önceleri gelişmiş ülkelerde büyük boyutlarda gelişen otomotiv üretimi 2008 finans krizinden önemli derecede etkilenmiştir. Ayrıca gelişmiş ülkelerdeki Pazar doygunluğu da otomotivi frenlemiştir. Diğer taraftan uzak doğu ve gelişmekte olan ülkelerde üretim hızlanmış ve Dünya dengesi bu ülkelere doğru kaymıştır. Günümüzde en büyük üretici Çin olup Dünya otomotiv üretiminin yaklaşık 1/3 ünü tek başına üretir hale gelmiştir. (Ek 3).

Otomotiv yan sanayi ise ana üreticilere parça yapmak üzere uzmanlaşmış, teknolojik gelişme ile üretimde hatasız ve büyük miktarlara ulaşmış, dijital iletişim imkanları ile lojistiğin de desteğini alarak önemli maliyet ve kalite anlayışını geliştirmişlerdir. Kısaca;

“Otomotiv yan sanayi ise gerek yurt içinde gerekse yurt dışında faaliyet gösteren firmalara ve bununla birlikte yenileme pazarına doğrudan veya dolaylı olarak ana sanayi tarafından belirlenen teknik dokümanlarına uygun orijinal ve

eşdeğer mamul, yarı mamul ve sistem üreten bir sanayi dalıdır.” (Ticaret Bakanlığı, 2011, s.8)

Toyota internet sitesinde yer alan bilgiye göre bir motorlu taşıt; nitelikleri, malzemesinin yapısı, teknolojileri ve üretim yerleri farklı olan yaklaşık 30.000 parçanın bir araya getirilmesiyle yapılmaktadır. Dolayısıyla çok geniş bir üretim ve parça çeşidi yelpazesinden oluşmakta ve çok farklı endüstrilerden de girdi temin etmektedir. Günümüzde otomasyon, iletişim, teknoloji 4.0-5.0 olanakları ile gerek ana gerekse yan sanayi çok büyük değişimden geçmektedir.

Dünya gündeminden düşmeyen yeşil yaşam, yeşil üretim ve karbon ayak izinin en aza indirilme çalışmaları otomotiv endüstrisini her yönden çok zorlayarak yönünü sürekli olarak değiştirmeye zorlamaktadır.

Dünya pazarlarının küresel etkileri otomotiv ana endüstrisi ürünü motorlu taşıtların (otomobil, kamyon, kamyonet, minibüs, midibüs, otobüs, traktör vb.) çok sayıda yerde üretilmesi ve Dünya genelinde pazarlanması ile ana üreticiler her konuda standartlaşmaya gitmişlerdir. Küresel otomotiv sanayi araç üretiminde bu amaçla 8701-02-03-04 G.T.İ.P (Dünya Gümrük Harmonize Sistemi) numaralarını kullanmaktadırlar.

Otomotiv ana sanayisine çok çeşitli sayıda ve farklılıkta parça üreterek hizmet veren yan sanayi grubu ise özetlemek gerekirse genelde 4011-12-13, 7007, 8407-08-09, 8482-83-84, 8507, 8511-12 ve 8706-07-08 gibi G.T.İ.P numaralarını standart olarak kullanmaktadırlar.

Tablo 10: Otomotiv Yan Sanayi Tarafından Üretilen Başlıca Ürün Grupları

Komple motor ve motor parçaları	Isıtma/soğutma sistemleri
Fren sistemleri ve parçaları	Aktarma organları
Süspansiyon parçaları	Hidrolik ve pnömatik aksamlar
Kauçuk ve lastik parçalar	Emniyet aksamları
Dövme ve döküm parçalar	Şasi aksam ve parçaları
Akü	Elektrik ekipmanları ve aydınlatma sistemleri
Koltuklar	Oto camları
Simülasyon hizmetleri	Tasarım&Mühendislik hizmetleri
Özel araç üretimi	İç ve Dış Lastikler

Kaynak: Bilim Sanayi ve Teknoloji Bak. Otomotiv Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2015-2018, 2015:10.

1970’li yıllara kadar otomotiv yan sanayinde, Avrupalı ve ABD’li üreticiler tarafından geleneksel sözleşme sisteminin uygulandığı görülmektedir. Bu sisteme göre; benzer ürünleri üreten pek çok işletme arasında gereken kalite standartlarını sağlayan ve en uygun teklifleri veren işletme tercih ediliyordu. Ana sanayi üreticisi, bir parça siparişi vermek için yan sanayisi işletmeleri arasındaki rekabet ortamından yararlanarak en düşük fiyata, en iyi ürünü tedarik etmekteydi. Dolayısıyla sözleşme süreleri kısıydı ve tedarikçi yan sanayinin ürün iyileştirme ve mühendislik katkısı neredeyse yok denecek seviyedeydi. 1980’li senelerde ise otomotiv sektöründe küreselleşme arayışı görülmekteydi.

Bu doğrultuda Ford firması Escort adında bir model üreterek “dünya otomobili” hedefiyle üniversal bir araç üretti. Şasi ve motoru aynı olan iki farklı otomobil ortaya çıktı. Japonya’da üretilen otomobillerde de aynı yaklaşım kullanılınca, ayrı ülkelerde üretilmiş olan araçlarda aynı mühendisliklerle tasarımı uygulamak için ortak parçaları kullanmak ve aynı tedarikçilerle çalışmak bir zorunluluğa dönüşmüştür (Arer, 2010, s.51).

Ana ve yan sanayi ilişkisindeki bu yeni yaklaşım, Japon Toyota şirketinin öncülüğünde geliştirilen “yalın üretim sisteminde oluşan yalın tedarik yöntemi” olarak bilinmektedir. Günümüzde, ana ve yan sanayisindeki bu yeni tedarik ilişkileri bütün dünyaya yayılmış ve dar çerçeveli ticari ilişkiler yerine tasarımın da dahil olduğu bütün süreçleri kapsayan iş birliği oluşmaya başlamıştır. Bu iş birliği neticesinde daha kısa süre içinde ve daha az maliyetle ürün geliştirilmekte; maliyet avantajı sağlandığı gibi ürün kalitesinde de olumlu gelişmenin sağlandığı düşünülmektedir. Bu yapıda, yan sanayi firmaları; ürün geliştirmek, zamanında üretmek, teslimat güvencesi için kendi yan sanayilerini de yapıya dahil etmektedir (Bedir, 1999, s.51).

Ana sanayi şirketlerinin, yan sanayi firmalarından tedarik ettikleri parçalar arasındaki kara kutu (parçanın görünüşünün, fiyatının, performans ölçütü gibi genel özelliklerinin ana sanayi firmasınca belirlendiği, gereken detayların ise yan sanayi firmasınca yapıldığı ortak tasarım ürünü parçalardır) parçalarının dünya genelindeki payına bakıldığında; Japonya’da % 70, ABD’de % 19, Avrupa’da ise % 46 olduğu görülmektedir.

Japonya'daki otomotiv firmalarının yan sanayi kuruluşlarının tasarımlara katılmasına destek vermeleri; yeni modeller geliştirmede onlara üstünlük sağlayan mühim bir etkene dönüşmüştür. Ana ve yan sanayi işletmelerinin iş birliği yapmaları ve dayanışmalarının uzun vadeli çıkarlar temeline dayandığının fark etmişlerdir. Buna karşın bazı ana sanayi otomobil üretici firmaları, tasarım ve ARGE gibi kilit eylemlerin yan sanayilerine verilmesini, rekabet edebilirlik yetisinin kaybolması olarak görmektedirler (Tomlinson & Coffey, 2003, s:120).

Dünyadaki otomobil üretimi yapılan bölgelerde tedarik sağlayan; 1, 2 ve 3. seviye ölçeğine göre sınıflandırılan bir tedarik sanayi bulunmaktadır. Buna göre; sırasıyla 3. ve 2.seviyedeki tedarikçiler 1.seviyedekilere, 1.seviyedekiler de ana sanayiye mal temin etmektedirler. Bu bağlamda ana sanayine mal tedariki uzun bir zincirden oluşmaktadır. Zincirde oluşacak hata ya da problemler ana sanayindeki işletmeleri önemli derecede etkilemektedir.

2019 yılı sonunda başlayan Covid-19 pandemi etkisi bu zincirde Dünya genelinde daha önce hiç tecrübesi yaşanmamış derecede problemlere yol açmış ve otomotiv ana ve yan sanayisinin çok önemli üretim kayıplarına da yol açmıştır. Ancak kişisel mesafelerin yarattığı bulaşma riski insanları toplu ulaşımdan ziyade kendi araçlarını kullanma tercihini de yeniden gündeme getirmiştir. Bu etki, otomotiv sanayisini kısa sürede eski rakamlarına ulaştıracaktır.

3.1.2.AB Otomotiv Ana Sanayi ve Yan Sanayi

Avrupa'da otomotiv sektörü, el işçiliğine dayanan bir üretim biçimiyle temelleri atılmış; ardından Ford firmasının dünyaya kazandırdığı üretim şekliyle seri üretimler başlamıştır. Seri üretim, üretimde avantajlar sağlamakta, ancak çeşit hususunda dezavantajlara neden olmaktaydı. Aynı zamanda 2. Dünya Savaşı sırasındaki kötü gidişattan dolayı otomotiv sektörü yeni bir boyut kazanmak durumunda kaldı. Nihayetinde Avrupa ülkelerinin hamlesi sayesinde “Ürün Farklılaşmasına Dayalı Üretim” yapılarak, sektör yeniden yapılanmaya gitti. Bu sürecin sonunda; Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkeleri özellikle İngiltere, Fransa ve İtalya önemli üreticiler oldular. Böylece 1970’li senelere değin otomotiv

sektöründe lider olan ABD, yerini Avrupa'ya ve aynı dönemlerde ilerleyen Japon üreticilere bırakmaya başladı.

Avrupa ülkelerinin mevcut durumuna bakıldığında ise; uzmanlaşmayla ilişkili olarak açık pazardaki fırsatlardan faydalanmak amacı ile yeni bölgelere doğru genişlediği ve bölgesel faaliyetler gösterdikleri söylenebilir. Bu bağlamda; teknolojik bakımdan karmaşık yapıdaki lüks araç üretimiyle tasarımları ve karmaşık alt sistemlerin üretimi gibi faaliyetler temel sanayideki bölgelerde yapılmakta, ancak kapsamlı faaliyetlerin kıtaya yayıldığı görülmektedir (Gabaçlı, 2018, s.38).

Otomotiv sanayi Avrupa'nın en mühim sanayi kollarından biridir ve katma değer anlamında Avrupa imalatının % 7'sini, iş gücü olarak da % 6'sını oluşturur. Teknolojinin giderek yoğun bir şekilde kullanıldığı Avrupa'da otomotiv sektöründe ARGE harcamaları da artış göstermiş ve 1995-2000 seneleri arasında sektörün ARGE harcamasının toplam üretim sanayi içindeki payı % 20'ye kadar çıkmıştır. (DPT, 2007, s:43).

Uluslararası pek çok otomotiv şirketi Avrupa'da yatırımlar yapmayı tercih etmektedirler. Bunun nedenleri arasında; Avrupa'da "ölçek bazlı üretim yapılması, rekabetçi olunması, bilgi ve gelişmeye önem verilmesi ve tüketicilerin beklenti ve taleplerine hızlıca uyum sağlamaları" gösterilmektedir. Aynı zamanda Avrupa'da mühendislik alanında güçlü bir birikim olması da etkilidir. Tüm bunlara ek olarak; Avrupa Birliği, toplulukta rekabet politikaları uygulayarak, rekabete aykırı faaliyetlerin engellenmesi ve serbest piyasanın kaidelerini uygun işleyen bir "tek Pazar" oluşturma hedefindedir. (TÜSİAD, 2010, 15.)

Avrupa'nın bütününe dair bir değerlendirme yapıldığında ise otomotivde ve mühendislikte önemli bir merkez olmasına rağmen, rekabeti tehdit eden pek çok faktöründe bulunduğu söylenebilir. Bunların başında; eğitilmiş iş gücünün azalmaya başlaması, Asya ülkelerinde büyümenin daha hızlı gerçekleşmesi gibi sebepler ifade edilebilir (TÜSİAD, 2010, 15.).

Otomotiv sektörü 2008 krizinden çok fazla etkilenmiş, kredi alımının zorlaşması sebebiyle otomotiv pazarında yıkıcı bir etkiye neden olmuştur. Kriz sonrasında Avrupa ve ABD'nin hakim konumlarını kaybettikleri ve Asyalı üreticilerin

hızlı bir ilerleme kaydettikleri gözlenmiştir. Sadece 2008 senesinde yapılan üretim 2008'e kıyaslandığında 5 milyondan çok binek aracının kaybı ile neticelenmiştir (Kozelsky & Novak, 2015, s.5).

Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye üye olmasıyla beraber yeni üye ülkeler, pek çok sektördeki gibi otomotiv alanında da cazip bir Pazar olmuşlar ve bu da yabancı yatırımcıların bu ülkelere yönelmesine neden olmuştur. Aynı zamanda yeni üye ülkelerin hükümetleri özel yatırım teşvikleri uygulayarak ülkelerini otomotiv sanayi merkezine dönüştürmüşlerdir. Bu bağlamda Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya daha hızlı büyümüştür. Özdamar (2011, 125) bu durumu; dünyadaki kapasiteye göre şirketlerin eski üyelere yeni üye ülkelere kayması şeklinde açıklamaktadır. Çünkü; AB'ye yeni üye ülkeler vasıflı işçileri, düşük işçilik maliyetleri ve vergi politikalarıyla üstünlük elde etmişlerdir. Bu üstünlüğe; AB'nin regülasyon çerçevesi ve ana pazarlara yakınlık avantajı eklenince bölgeye yüksek düzeyli otomotiv yatırımlarının gelmesini sağlamıştır.

Dolayısıyla Avrupa'da son senelerde yeni üretim kapasitesinin büyük çoğunluğu yeni üye ülkelerdedir (Özdamar, 2011, s.127). Diğer yandan merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinde üretim artsa da önde gelen otomotiv üreticilerinden bazıları lüks ve pahalı araçlarının üretimini yine merkez ülkelerde gerçekleştirmektedir. Böylece üretim ağırlığında eski üyelerin gücünün devam ettiği görülmektedir.

Avrupa'daki üreticilere bakıldığında; Volkswagen, Daimler, BMW, Ford Europe, General Motors Europe, Renault, PSA (Peugeot-Citroën), Fiat, Porsche, Volvo, Scania, Iveco, MAN ve DAF şirketlerinin yer aldığı görülmektedir.

Avrupa'nın otomotiv sektörü, ana sanayide olduğu gibi yan sanayi ve tedarik zinciri yönetiminde de oldukça başarılı bir sektör konumundadır. Aynı zamanda Avrupa otomotiv yan sanayi işletmeleri, değişmekte olan üretim eğilimleriyle beraber tüketiciye ulaşan ürünlerinin sorumluluğunu taşıma noktasına ulaşmıştır. Modül üretime geçişle beraber yapılan yenilik ve tasarımları çeşitlendirerek katma değer yaratabilecek yönelimlere eğilmektedirler. Bununla birlikte Avrupa'nın yan sanayisi işletmeleri yeni pazarlara açılmak amacıyla ARGE'ye önem vermekte, böylece ana

üreticilerin tedarikçi firmalara yönelmelerinden faydalanarak fırsatlar yaratmaya çalışmaktadırlar (Arer, 2010, s.43).

Son yıllarda AB de gelişen çevre bilinci nedeniyle elektrikli araçlar ön plana çıkmaya başlamıştır. Önümüzdeki yıllarda öncelikle dizel yakıt ve dizel yakıt kullanan araçların yasaklanma planı konuyu daha da önemli hale getirmiştir. Gene de trafikte bulunan ve üretimi devam eden benzinli ve benzinli-elektrikli hibrit modeller nedeniyle mevcut otomotiv ana ve yan sanayisinin dönüşümünü oldukça zaman alacaktır.

AB Komisyonu resmi internet sitesinin otomotiv endüstrisi sayfasında otomotiv endüstrisinin Avrupa'nın refahı için hayati önem taşıdığı vurgulanmaktadır. Halen direkt ve dolaylı olarak sektörde 13.8 milyon kişinin çalıştığı, AB istihdamının % 6,1 ini oluşturduğu ve endüstri olarak AB GDP'sinin % 7 sini yarattığı bilgisi veriliyor. En büyük ARGE harcamalarının bu sektörde yapıldığı ve AB Komisyonunun da sektörün küresel büyüklüğünü ve teknolojik liderliğini geliştirerek rekabetini desteklemek amacıyla fon sağladığı belirtiliyor. (https://ec.europa.eu/growth/sectors/automotive_en, 14 Aralık 2021).

3.1.3.Türkiye Otomotiv Sanayi ve Yan Sanayi

Türkiye'de otomotiv sanayi, öncelikle gümrük duvarlarını aşmak amacıyla 1960'lı yıllardan bugüne motorlu araçlar üretmeye başlamış ve büyük aşamalardan geçmiştir. İlk olarak 1958-1961yılları arasında Nobel 200 adında bir otomobil montajı yapılmıştır. Tasarımı, mühendislik çalışmaları ve üretimi yerli olan ilk olan model ise Devrim otomobilidir. Eskişehir'de 1961 yılında 129 günde üretilmiştir. Bu gelişmeleri özet olarak beş ana başlıkta toplayabiliriz:

1. 1960'lı yıllarda başlayan “Montaj Üretimi” daha çok ithal ikamesini hedeflemiş ve yurt içinde katma değer yaratmaya başlamıştır. Bu aşamada yurt içinde üretilen ilk markalar (UZEL MF, TZDK Başak-Steyr, Murat 131, Renault 12, Anadol) önemli tecrübenin kazanılmasında rol oynamıştır.

2. 1970’li yıllara gelindiğinde yaşanan ithal sıkıntılarına ve ekonomik krizlere binaen yurt içinde yerlileştirme çabalarına hız verilmiş ve birçok parçanın yerli üretimi amacıyla yerli fabrikalar kurulmuştur.

3. 1980’li yıllarda serbest ekonomik düzene geçilmesi ve iç talebin hızla artması akabinde uzun bekleme süreleri oluşmuş, 1990’lı yıllarda sadece yurt içi değil yurt dışına satış da göz önüne alınarak yeniden yapılanma, yeni modeller ve kapasite artış yatırımları yapılmıştır.

Özellikle 1996 yılında AB ile hayata geçirilen Gümrük Birliği neticesinde uluslararası markalar Türkiye’de otomotiv ana ve yan sanayisinde yatırımlarını arttırmışlar, AB’de yer alan kendi üretim merkezlerine Türkiye’den mamul ve yarı mamul halde parça tedarik etmeye başlamışlardır. Bu durum otomotiv sanayisinin Türkiye’nin en büyük ihracat kalemi haline gelmesine de yol açmıştır.

4. Diğer taraftan, 2000’li yıllara gelindiğinde modern üretim teknikleri ve gelişen yerel yan sanayi gücü ile yerli üretim Dünya ile birleşmiş ve dış piyasalarda rekabet edebilecek seviyeye gelmiştir.

5. Son 60 yılda kazanılan tecrübe ve beceri ile yerli otomobil üretme denemelerinin daha ileriye taşınma çabalarını da beraberinde getirmiş, özellikle araçlarda elektrik enerjisinin kullanılmasıyla birlikte bu hedef çok hız kazanmıştır.

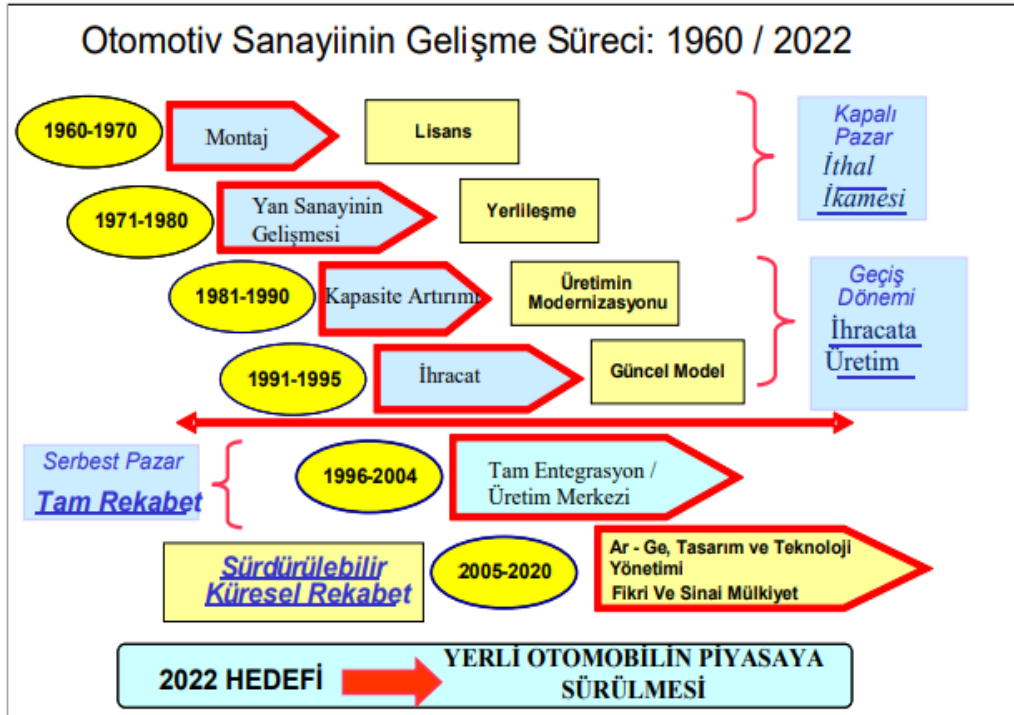
Bu amaçla geliştirilen TOGG modeli yatırımına 2020 yılı içerisinde Bursa Gemlik’te başlanmıştır. Kısa sürede elde edilen gelişmelere bağlı olarak ilk araçların 2022 yılında denemelere başlaması ve 2023 yılında yollara çıkması hedeflenmiştir.

Otomotiv sanayisinde son yıllarda klasik üretim sistemlerine genişleme, yenileme, endüstri 4.0 uyumlu yatırımlar yapılmakla beraber sürücüsüz ve yapay zeka kullanan modeller üzerinde de geliştirmeler ve yatırımlar yapılmaktadır. Mevcut kullanım alışkanlıkları, yollar ve denetim prosedürleri nedeniyle henüz çok hızlı bir gelişim gösteremeyen bu tür yeni yaklaşımlar halen ARGE seviyesinde kalmaktadır ve orta vadede ancak kullanılabilir olacağı söylenebilir.

Bu uzun soluklu süreçte otomotiv sanayi;

- Toplam Kalite Yönetimi,
  - Yalın, kontrol edilebilir maliyet ve minimum hata ile üretim becerisi,
  - ÜR-GE, AR-GE, seri üretim ve robotların kullanılması,
  - Global piyasaların bilgisi ve talebine uygun üretim,
  - Otomotiv için şart olan birçok ISO, IATF gibi teknik standartların uygulanması,
  - Global ihracat kuralları ve DTÖ mevzuatına uyum sağlanması,
  - İhracat ile ithalatını karşılamasının öğrenilmesi,
  - Üretimde otomasyon ve araçlarda yazılım geliştirme,
  - Vasıflı, yenilikçi ve yaratıcı bir insan gücü yetiştirme,
- gibi birçok önemli temel taşları oturtarak büyük gelişme sağlamıştır.

Tablo 11: Türkiye Otomotiv Sektörünün Gelişme Süreci

Kaynak : Tic.Bak.İhracat Gen.Md. Oto-Yan-San Raporu 25 Mart 2021.

3.1.3.1. Üretim

3.1.3.1.1. Otomotiv Ana Sanayinde Üretim

Türkiye, otomotiv ana sanayinde 1960 da Otosan Fabrikasında başlayan ilk kamyon montajı ile uzun yıllardan beri üretim yapmaktadır. Otomotiv ana sanayisi temel olarak otomobil, HTA (hafif ticari araçlar) ve ATA (ağır ticari araçlar) olarak üç gruptan oluşmaktadır. Tablo 12’da 1980 ile 2019 yılları arasındaki üretim adetleri verilmiştir.

Tablo 12: Türkiye Otomotiv Sektörünün Yıllara Göre Üretim Adetleri

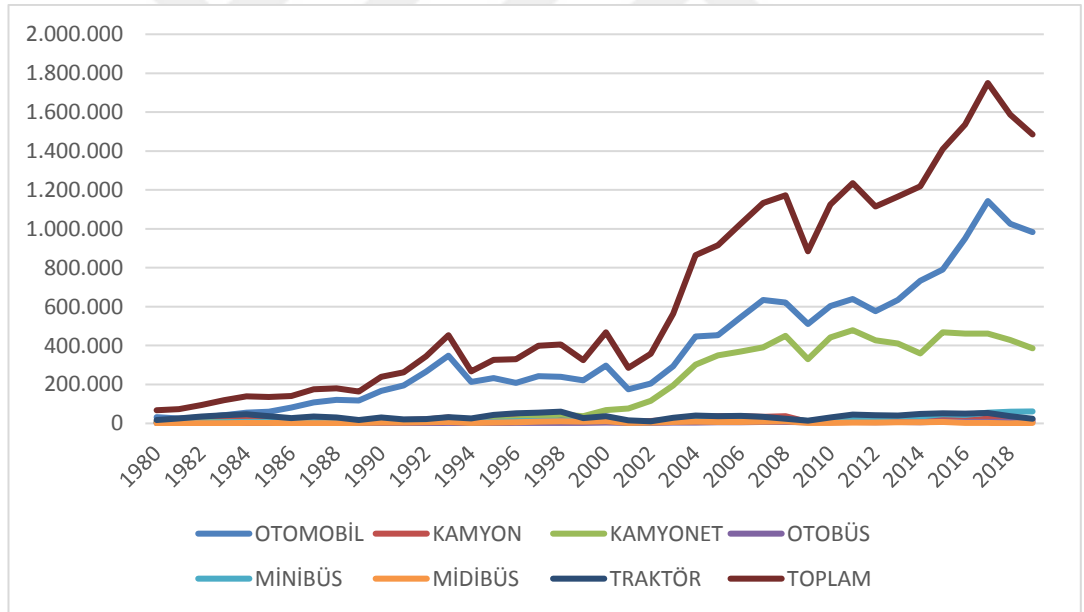
YILLAR	OTOMOBİL	KAMYON	KAMYONET	OTOBÜS	MINİBÜS	MİDİBÜS	TRAKTÖR	TOPLAM
1980	31.529	8.308	7.322	1.101	2.130	491	16.936	67.817
1981	25.306	12.486	5.454	1.584	2.040	378	25.358	72.606
1982	31.195	15.131	4.991	1.703	4.850	587	35.716	94.173
1983	42.509	17.514	6.822	1.964	6.712	1.382	41.799	118.702
1984	54.832	17.518	7.279	1.766	7.460	2.750	46.782	138.387
1985	60.353	18.162	7.888	1.637	7.397	2.191	37.830	135.458
1986	82.032	13.646	6.605	1.813	7.318	1.508	28.053	140.975
1987	107.185	13.545	7.580	1.137	8.026	1.434	35.986	174.893
1988	120.796	12.842	7.196	1.078	6.401	1.449	30.167	179.929
1989	118.314	11.763	7.250	1.069	5.898	1.984	18.077	164.355
1990	167.556	16.933	10.553	1.689	7.898	4.288	30.098	239.015
1991	195.574	16.918	13.541	1.075	9.912	4.401	21.381	262.802
1992	265.245	21.266	16.984	1.415	11.450	6.399	21.723	344.482
1993	348.095	31.343	19.766	1.933	12.084	7.435	32.809	453.465
1994	212.651	12.108	9.602	1.034	4.924	2.855	25.169	268.343
1995	233.412	19.759	16.808	1.279	7.645	3.537	44.068	326.508
1996	207.757	29.432	21.032	2.499	10.171	5.856	52.590	329.337
1997	242.780	43.693	32.435	3.449	12.935	9.060	55.565	399.917
1998	239.937	31.823	45.517	3.040	13.910	10.275	60.500	405.002
1999	222.041	13.096	37.551	2.327	12.894	9.953	27.435	325.297
2000	297.476	28.348	68.807	4.213	20.597	11.506	37.434	468.381
2001	175.343	6.683	76.672	2.501	6.486	3.000	15.052	285.737
2002	204.198	12.295	116.872	2.684	6.139	4.377	10.840	357.405
2003	294.116	19.041	195.606	4.490	13.625	6.794	29.778	563.450
2004	447.152	31.790	301.563	4.839	28.161	9.903	40.665	864.073
2005	453.663	37.227	349.885	5.406	26.612	7.109	36.527	915.979
2006	545.682	37.026	369.862	6.019	20.728	8.263	38.841	1.026.421
2007	634.883	34.544	391.737	6.946	21.999	9.305	33.518	1.132.932
2008	621.567	36.800	449.434	7.526	21.123	10.660	24.807	1.171.917
2009	510.931	8.246	330.044	5.931	11.829	2.624	14.861	884.466
2010	603.394	23.581	442.408	5.268	16.978	2.658	30.425	1.124.982
2011	639.734	37.396	479.110	6.907	22.475	3.509	45.506	1.234.637
2012	577.296	29.129	426.633	6.427	29.335	4.158	42.255	1.115.233
2013	633.604	30.082	410.556	8.345	37.750	5.197	40.509	1.166.043
2014	733.439	29.909	359.911	6.442	35.420	5.324	48.403	1.218.848
2015	791.027	35.838	468.933	8.789	47.078	7.131	51.238	1.410.034
2016	950.888	17.374	461.837	8.033	44.415	3.330	50.746	1.536.673
2017	1.142.906	23.502	462.389	8.166	55.036	3.372	53.841	1.749.572
2018	1.026.461	25.537	429.361	8.541	59.934	3.316	37.686	1.587.836
2019	982.642	19.003	386.245	9.199	61.629	2.526	23.899	1.485.143

Kaynak: OICA ve OSD verilerinden hazırlanmıştır.

Tablo 12’da görüldüğü gibi, 1980’de yaklaşık 32 bin olan otomobil üretimi her geçen yıl artarak 2017 yılında bir milyon adedi geçmiş ve halen yaklaşık bir milyon seviyesinde sürmektedir. Aynı şekilde yıllara göre otomobil, otomotiv sektöründe üretim adeti en fazla olan ana grubu oluşturmaktadır.

Türkiye otomotiv sektöründe, 1994 krizi ve Gümrük Birliği’ne girilmesiyle motorlu araçların ithalatı kolaylaşmış ve koruyucu Toplu Konut Fonu’nun kaldırılması gibi nedenlerden dolayı üretim olumsuz etkilenmiştir. Ancak genel bir ifadeyle; Dünya’da olduğu gibi üretimde otomobil üretimin ağırlığı bazı seneler dışında sürekli artan bir seyir göstermektedir. 1994, 1999, 2001 ve 2008 yıllarında otomobil üretimi düşüş göstermiştir.

Şekil 12: Otomotiv Sektöründe Üretim Miktarı Eğrisi

Kaynak: OICA ve OSD verilerinden hazırlanmıştır.

Tablo 12’deki üretim verilerine bakıldığında bazı senelerde üretimde dalgalanmalar açıkça görülebilmektedir. Bunun en önemli sebebi ülkede ve uluslararası alanlarda yaşanan krizlerdir. Şekil 12’ye bakıldığında 1991-1993 seneleri arasındaki üretimin hızlı bir şekilde yükseldiği görülmekte, 1994 senesindeki krizden sonra bir çöküş dönemine girildiği anlaşılmaktadır. Ancak 1993 senesine ait üretim

rakamları 2000’li yıllardan sonra yakalanabilmiştir. 2001 yılının da otomotiv sektörümüz açısından önemli bir sene olduğu anlaşılmaktadır. Büyük ölçeklerde üretimin yapılmakta olduğu 6 senelik bir yükselme dönemine girildiği, üretimde patlama yaşandığı görülmektedir.

2001 senesinden sonra üretimdeki bu artışı sağlayan en önemli sebep; yeni model ve tasarımların geliştirilmesi ve bunun neticesinden yaşanan ihracat artışıdır (Gabaçlı, 2018,s.123). 2008 senesinde dünyada yaşanan kriz, otomotiv sektörünün yeniden zarar görmesine yol açmış ama sektör bu defa daha çabuk krizi atlatarak eski üretim adetlerine ulaşmıştır. 2017’da ise sektör en yüksek üretim rakamlarına ulaşmış, ancak 2018 ve 2019 yıllarında kısmi düşüşler yaşanmıştır.

Aşağıda yer alan Tablo 13A ve 13B de Türkiye’deki otomotiv ana sanayi firmaları ve bulundukları konumlar gösterilmektedir.

Tablo 13A: Türkiye’deki Otomotiv Ana Sanayi Firmaları

FİRMA	ÜRÜNLER	FAALİYET YERİ	FABRİKA SAYISI
Anadolu Isuzu O.S.	Kamyon, kamyonet, minibüs	Kocaeli	1
B.M.C.	Kamyon, kamyonet, minibüs, midibüs, otobüs	İzmir	1
Ford Otosan	Kamyon, kamyonet, minibüs	Eskişehir, Kocaeli	2
Honda	Binek otomobil	Kocaeli	1
Hyundai-Assan	Binek otomobil	Kocaeli	1
Karsan	Kamyon, kamyonet, minibüs	Bursa	1
M.A.N.	Kamyon, otobüs	Ankara	1
Mercedes-Benz	Kamyon, otobüs	İstanbul, Aksaray	2
Otokar	Kamyonet, minibüs, midibüs	Sakarya	1
Oyak-Renault	Binek otomobil	Bursa	1
Temsa	Kamyon, kamyonet, midibüs, otobüs	Sakarya, Adana	2
Tofaş (Fiat)	Binek otomobil, kamyonet	Bursa	1
Toyota	Binek otomobil	Sakarya	2
Güleryüz	Otobüs	Bursa	1

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı- İhracat Genel Müdürlüğü Otomotiv, Makine, Elektrik ve Elektronik Ürünler Daire Başkanlığı, “Otomotiv Ana ve Yan Sanayii Sektörü Raporu”, 2016, 3.’ten yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 13B: Türkiye’deki Otomotiv Ana Sanayi Firmaları

FİRMA	ÜRÜNLER	FAALİYET YERİ	FABRİKA SAYISI
Hattat Traktör	Traktör	Tekirdağ	1
Türk Traktör	Traktör	Ankara, Sakarya	1

Kaynak: OSD Üretim Bülteni Aralık 2020.

Türkiye’deki otomotiv ana sanayi firmaları hakkındaki genel bilgiler detaylı olarak Tablo 14’te verilmiştir. 2020 yıl sonu itibariyle 14 firmanın toplam sermaye miktarı yaklaşık 3.8 Milyar TL dir.

Tablo 14: Türkiye Otomotiv Ana Sanayi Firmaları Detay Bilgileri

OTOMOTİV SANAYİİ FİRMALARI HAKKINDA GENEL BİLGİLER - 2020 General Information On The Automotive Manufacturers - 2020							
OCAK SONU/By the end of January							
FİRMALAR Firms	ÜRETİM YERİ The Production Place	ÜRETİME BAŞLAMA TARİHİ Starting Year Of Production	LİSANS Licence	SERMAYE Capital (1000 YTL)	YABANCI SERMAYE Foreign Cap. (%)	KAPALI ALAN Covered Area (1.000 M2)	TOPLAM ALAN Total Area (1.000 M2)
A.I.O.S.	KOCAELİ	1966	ISUZU	84.000	29,73	99	299
FORD OTOSAN	ESKİŞEHİR	1983	FORD	350.910	41,04	118	1.125
	GÖLCÜK/KOCAELİ	2001				414	712
	YENİKÖY/KOCAELİ	2014				127	639
HATTAT TRAKTÖR	TEKİRDAĞ	2002	VALTRA, HATTAT	40.000	0	45	182
HONDA TÜRKİYE	KOCAELİ	1997	HONDA MOTOR EUROPE. LTD.	180.000	100	80	292
HYUNDAI ASSAN	KOCAELİ	1997	HYUNDAI MOTOR COMP.	627.235	70	128	692
KARSAN	BURSA	1966	HYUNDAI MOTOR COMPANY MENARINI BUS	900.000	0	104	237
M.A.N. TÜRKİYE	ANKARA	1966	MAN TRUCK & BUS SE	65.000	99,9	111	317
M.BENZ TÜRK	İSTANBUL	1968	MERCEDES BENZ	278.501	84,99	277	552
	AKSARAY	1985				157	696
OTOKAR	SAKARYA	1963	OTOKAR	24.000	0	144	561
O.RENAULT	BURSA	1971	RENAULT	323.381	51	364	630
TEMSA	ADANA	1987	TEMSA	210.000	100	115	510
TOFAŞ	BURSA	1971	FIAT	500.000	37,8	410	978
TOYOTA	SAKARYA	1994	TOYOTA	150.165	100	256	917
T.TRAKTÖR	ANKARA	1954	NEW HOLLAND / CASE IH	53.369	37,5	82	257
	SAKARYA	2014				69	402
TOPLAM/Total				3.786.561		3.100	9.998

Kaynak: OSD Otomotiv Sanayii Genel ve İstatistik Bülteni Aralık 2020, s:3.

Otomotiv sektöründeki firmalar Ankara, Adana, Aksaray, Eskişehir, İzmir, Sakarya, Bursa, Kocaeli ve Tekirdağ illerinde bulunarak Türkiye geneline yayılmakla beraber çoğunlukla Marmara Bölgesi’nde yer almaktadırlar.

Bursa’da iki büyük uluslararası otomobil fabrikasının olması ve kuruluşlarından bu yana bu firmalara yan sanayi olarak hizmet veren iki büyük organize sanayi bölgesini de ihtiva etmesi, otomotiv sanayinin ekosisteminin ağırlıklı olarak bu ilde yoğunlaşmasına yol açmıştır.

Yeni yerli otomobil TOGG yatırımının da Bursa ili Gemlik ilçesinde yapılması bu ekosistemin hem daha güçlenmesini ve hem de elektrik konusun eklenmesi ile daha da ihtisaslaşmasını sağlayacaktır. Ayrıca TOGG yatırımın kendi limanı olması büyük maliyet avantajı getirmektedir.

Elektrikli Hibrit araç modelleri halen Toyota tarafından da üretilmekte olup Ford, Kocaeli fabrikasında Wolkswagen ile elektrikli araçların üretilmesi konusunda yeni bir yatırıma başlamıştır.

Özellikle AB Ülkelerinde yakın dönemde dizel araçların yasaklanacak olması, dizel satışlarına getirilecek olan yasaklamalar otomotiv endüstrisinin farklı bir yola girmesine yol açmaktadır. Yeşil şehir ve araç kavramlarının toplum tarafından geniş kabul görmesi, yeşil enerjiye yapılan yatırımlar ve dönüşüm ile karbon salınımlarının hızla kontrol altına alınama çabaları özellikle elektrikli araçlar konusunu gündemde tutmakta ve endüstrilerde elektrik enerjisine yönelmeyi desteklemektedir.

Türkiye’de yerleşik otomotiv sanayi ana firmalarının üretim kapasiteleri içinde bulundukları yıla ve çalışma gün sayısına bağlı olarak değişiklik göstermekle beraber 2020 yılı itibarıyla Tablo 15’teki gibidir:

Tablo 15: Otomotiv Firmalarının Ürün Bazında Kapasiteleri

OTOMOTİV SANAYİ FİRMALARININ
2020 YILI ÜRETİM KAPASİTELERİ
Production Capacities 2020

FİRMALAR Firms	OTOMOBİL P.Car	KAMYON Truck	KAMYONET Pick Up	OTOBÜS Bus	MINİBÜS Mini-Bus	MİDİBÜS Midi-Bus	TRAKTÖR F. Tractor	TOPLAM Total
A. ISUZU	0	8.000	7.300	1.152	0	2.560	0	19.012
FORD OTOSAN	30.000	15.000	366.000	0	44.000	0	0	455.000
HATTAT TRAKTÖR	0	0	0	0	0	0	25.000	25.000
HONDA TÜRKİYE	50.000	0	0	0	0	0	0	50.000
HYUNDAI ASSAN	245.000	0	0	0	0	0	0	245.000
KARSAN	0	0	43.200	5.670	8.220	2.520	0	59.610
M.A.N. TÜRKİYE	0	0	0	3.900	0	0	0	3.900
M. BENZ TÜRK	0	17.140	0	2.310	0	0	0	19.450
OTOKAR	0	0	5.300	1.000	1.500	2.500	0	10.300
O. RENAULT	378.000	0	0	0	0	0	0	378.000
TEMSA	0	6.000	0	2.500	0	2.000	0	10.500
TOFAŞ	218.000	0	232.000	0	0	0	0	450.000
TOYOTA	280.000	0	0	0	0	0	0	280.000
T. TRAKTÖR	0	0	0	0	0	0	50.000	50.000
TOPLAM/Total	1.201.000	46.140	653.800	16.532	53.720	9.580	75.000	2.055.772

Kaynak: OSD Otomotiv Sanayii Genel ve İstatistik Bülteni Aralık 2020, s:5.

Otomotiv sanayisinde yıllar itibariyle araç tiplerine bağlı olarak inişli çıkışlı olmakla beraber yıllık toplam genel kapasite kullanım oranı son 3 yılda % 65-78 arasında gerçekleşmektedir (Tablo 16). Sektörde 2017 yılında toplam üretimde yaklaşık 1.750.000 adet ve % 88 kapasite kullanım oranı ile rekor kırılmıştır.

Tablo 16: Kapasite Kullanım Oranları

OTOMOTİV SANAYİ KAPASİTE KULLANIMI 2018 - 2020

ARAÇ TİPİ	2018 KAPASİTE	2018 ÜRETİM	KAP.Kul. %	2019 KAPASİTE	2019 ÜRETİM	KAP.Kul. %	2020 KAPASİTE	2020 ÜRETİM	KAP.Kul. %
HAFİF ARAÇLAR	1.901.592	1.512.756	79,6	1.951.596	1.430.516	73,3	1.908.504	1.264.689	66,3
KAMYON	46.500	25.537	54,9	46.140	19.003	41,2	46.140	23.226	50,3
OTOBÜS	13.572	8.541	62,9	11.376	9.199	80,9	16.524	7.896	47,8
MİDİBÜS	9.756	3.316	34,0	9.756	2.526	25,9	9.576	2.043	21,3
TRAKTÖR	75.000	37.686	50,2	75000	23.899	31,9	75.000	38.103	50,8
TOPLAM	2.046.420	1.587.836	77,6	2.093.868	1.485.143	70,9	2.055.744	1.335.957	65,0

Kaynak: OSD üretim bülteni 12-2018/2019/2020 verilerinden hazırlanmıştır.

Diğer taraftan halen Türkiye’de bulunan otomotiv sanayisi önemli derecede direkt ve dolaylı istihdam sağlamaktadır. 50.000 kişinin çalıştığı fabrikaların, genel endüstri çerçevesinde değerlendirdiğimizde yaygın düşünceye göre 1*5 istihdam oranı ile (Bedir, 1999, s.11) yan sanayisi de dahil 300.000’den fazla bir direkt çalışan kitlesi yarattığı söylenebilir. Toplam otomotivde ise dolaylı istihdam da dahil edildiğinde 1*20 istihdam oranı ile 1.000.000’den fazla istihdam yaratıldığı varsayılabilir. (Bedir,

1999, s.11). Bu varsayımlar, OİB internet sitesinde 50.000 ana sanayi, 200.000 yan sanayi ve 1.000.000 dolaylı çalışan ile 1.250.000 olarak belirtilmektedir.

Tablo 17: Otomotiv Sanayi Firmalarının Direkt İstihdam Bilgileri

OTOMOTİV SANAYİ İSTİHDAMI Automotive Industry Employment					
FİRMALAR / Firms	2015	2016	2017	2018	2019
GENEL TOPLAM/Grand Total					
İŞÇİ / Worker	37.554	41.860	42.772	40.259	38.673
BÜRO PERSONELİ / Employee	4.210	4.320	4.340	4.484	3.792
İDARECİ / Administrator	1.355	1.094	1.081	1.069	1.115
MÜHENDİS / Engineer	4.198	4.578	4.853	4.745	4.974
İDA. MÜHENDİS / Ad. Eng.	1.431	1.525	1.549	1.509	1.550
TOPLAM / Total	48.748	53.377	54.595	52.066	50.104

Kaynak: OSD Otomotiv Sanayi Genel ve İstatistik Bülteni Şubat 2020, s:12.

Mevcut otomotiv şirketlerinin firma bazında detaylı üretim adetleri de Tablo 18’da verilmiştir.

Tablo 18: Otomotiv Sanayi Firmalarının Üretim Adetleri

FİRMALAR	MODELLER	2015	2016	2017	2018	2019	2020
A.I.O.S.	Kamyonet	4.012	2.239	2.542	1.451	805	68
	Kamyon	4.663	1.648	2.569	1.517	1.080	1649
	Otobüs	462	236	353	414	321	245
	Midibüs	2.025	1.117	902	1.079	1.174	934
	TOPLAM	11.162	5.240	6.366	4.461	3.381	2.896
FORD OTOSAN	Otomobil	21.083	24.514	25.844	22.916	25.013	11.145
	Kamyon	10.956	4.862	6.000	5.695	5.077	7.821
	Minibüs	45.453	43.273	287.355	55.892	61.063	50.889
	Kamyonet	257.130	261.100	53.806	289.199	277.882	258.081
	TOPLAM	334.622	333.749	373.005	373.702	369.035	327.936
HATTAT TRAKTÖR	Traktör	3.702	4.715	5.539	3.572	1.154	3.766
	TOPLAM	3.702	4.715	5.539	3.572	1.154	3.766
HYUNDAI ASSAN	Otomobil	226.500	230.010	226.979	203.000	177.993	137.034
	TOPLAM	226.500	230.010	226.979	203.000	177.993	137.034
HONDA	Otomobil	12.667	15.163	28.742	38.319	24.236	25.868
	TOPLAM	12.667	15.163	28.742	38.319	24.236	25.868
KARSAN	Minibüs	1.625	1.142	1.230	1.042	566	575
	Midibüs	602	152	327	213	115	55
	Otobüs	384	91	180	339	527	249
	Kamyonet	4.628	4.262	4.290	5.130	3.805	2.227
	TOPLAM	7.239	5.647	6.027	6.724	5.013	3.106
M.A.N. TÜRKİYE	Otobüs	1.743	1.826	2.145	2.558	2.923	2.743
	TOPLAM	1.743	1.826	2.145	2.558	2.923	2.743
M. BENZ TÜRK	Otobüs	4.253	4.231	3.792	3.708	4.133	3.611
	Kamyon	19.688	9.885	13.351	17.148	12.497	13.348
	TOPLAM	23.941	14.116	17.143	20.856	16.630	16.959
OTOKAR	Midibüs	2.815	990	1.319	1.123	758	922

	Kamyon	531	0	430	457	120	193
	Kamyonet	553	706	465	195	231	213
	Otobüs	714	665	493	594	730	637
	TOPLAM	4.613	2.361	2.707	2.369	1.839	1.965
OYAK-RENAULT	Otomobil	339.240	340.000	365.002	336.778	342.777	308.568
	TOPLAM	339.240	340.000	365.002	336.778	342.777	308.568
TEMSA	Otobüs	1.233	1.034	1.203	928	565	411
	Kamyon	0	979	1.152	720	229	215
	Midibüs	1.689	1.071	1.184	901	479	132
	TOPLAM	2.922	3.084	3.539	2.549	1.273	758
TOFAŞ	Otomobil	75.644	193.530	216.437	168.364	160.674	153.037
	Kamyonet	202.610	189.965	167.737	133.386	103.522	97.593
	TOPLAM	278.254	383.495	384.174	301.750	264.196	250.630
TOYOTA	Otomobil	115.893	151.236	279.902	257.084	251.949	219.391
	TOPLAM	115.893	151.236	279.902	257.084	251.949	219.391
TÜRK TRAKTÖR	Traktör	47.536	46.031	48.302	34.114	22.745	34.337
	TOPLAM	47.536	46.031	48.302	34.114	22.745	34.337
GENEL TOPLAM		1.410.034	1.536.673	1.749.572	1.587.836	1.485.143	1.335.957

Kaynak: OSD-2019 Otomotiv Sanayi Genel ve istatistik Bülteninden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 18’ dan görülebileceği üzere Türkiye’de üretim yapan otomotiv firmaları yıllara ve ekonomik şartlara bağlı olmakla beraber her ne koşulda olursa olsun istikrarlı bir şekilde üretimlerini devam ettirmektedirler. Toplam üretimde 1.000.000 adet sınırı 2006 yılında, otomobil üretiminde 1.000.000 adet sınırı ise 2017 yılında geçilmiştir.

3.1.3.1.2. Otomotiv Yan Sanayinde Üretim

Ana sanayisindeki işletmelere bağlı üretim yapmakta olan sektör yan sanayi olarak ifade edilmektedir. Yan sanayi firmalarının büyük çoğunluğu KOBİ özelliğindedir ve bağlı bulundukları sanayi kolları şunlardır; taşıt araçları imalatı, makine imalatı, dayanıklı tüketim malları, elektrik, elektronik, elektromekanik ve savunma sanayileridir.

Planlı dönemlere geçiş ile beraber otomotiv yan sanayinin önemi artmış ve giderek sayıları çoğalmaya başlamıştır. Bursa ilinde iki ana otomotiv üreticisi kurulmasıyla yan sanayi giderek gelişmeye ve yan sanayi üretimi de kurulan ana otomotivle birlikte artmaya başlamıştır. Bursa’da TOFAŞ ve Oyak-Renault kurulmadan önce yalnızca sac ve çelik ağırlıklı basit parça üretimi yapılmaktayken,

taşıt üretimiyle beraber daha karmaşık yan sanayi parçaları üretilmeye başlamıştır (Arabacı, 2006, s.56).

Otomotiv ana firmaları, yan sanayideki firmaları sadece teknik olarak değil ekonomik anlamda da desteklemektedir. Türkiye’de iki ana firmanın kurulması ve ardından da yan sanayinin gelişimi bunu göstermektedir.

Türkiye’de özellikle 1990’lı yıllardan sonra otomotiv yan sanayi açısından önemli yıllar olduğu görülmektedir. Bu senelerden sonra sadece üretimin sayısı değil, niteliği de artmış ve kalite de değerli hale gelmiştir. Böylece denetimler artarak, kalite standartları açısından yerli firmaların yabancı otomotiv yan sanayisi firmalarıyla birlikte ortaklık kurmaya itmiştir. Bunun yanında; belgelendirme çalışmaları yoğun şekilde uygulanmış, otomotiv ana sanayi firmaları, yan sanayi firmalarından ISO ve QS gibi belgeleri talep etmeye başlamışlardır.

2000’li seneler değerlendirildiğinde ise Dünya ve Türkiye paralelinde ekonomik krizlerin ana sanayiye etkilediğinden daha fazla yan sanayiye de olumsuz olarak etkilediği görülmüştür. Ancak yan sanayinin geçmiş yıl tecrübeleri, uzmanlaşmış çevik yapıları ve ölçekleri her ekonomik durumda çabuk adaptasyon sağlamalarına da olanak vermektedir.

Diğer taraftan küreselleşen Dünya ticareti imkanları ve iletişim neticesinde yan sanayi firmaları ihracat imkanlarını da arttırarak yaşamlarını her koşulda sürdürme becerisini de kazanmıştır.

3.1.3.2. Dış Ticaret

3.1.3.2.1. Otomotiv Ana Sanayi Dış Ticareti

Otomotiv sektöründe hem ihracat hem de ithalat açısından pek çok ürün dış ticarete yer almaktadır. Dolayısıyla otomotiv sektörünün ithalat ve ihracat dengesi büyük önem taşır. Çünkü gerek ithal edilen gerekse ihraç edilen ürünlerin mali yükü fazladır. Bu yükün dengede olması ülkenin ekonomisi bakımından çok önemlidir. Ancak otomotiv sektörü piyasada yaşanan değişimlerden çok çabuk etkilenmekte

olduğu için sektörde seneden seneye dalgalanmalar görülmekte ve bu durum olağan karşılanmaktadır.

Türkiye'nin otomotiv sektöründeki dış ticaret verileri Tablo 19'de gösterilmektedir. 2019 yılı itibariyle otomotiv Türkiye ihracatında en yüksek rakam ile birinci sırasında (% 15,3) yer almakta, ekonomiye yüksek ölçüde döviz geliri kazandırmakta ve 2015 yılından bu yana sürekli büyümektedir. (Tablo 19).

Otomotiv sektörü yan sanayisi rakamlarıyla birlikte değerlendirildiğinde ise toplam otomotiv ihracatı 31 Milyar \$ rakamını aşarak % 17 ile son 14 yılın Türkiye toplam ihracatının birinci sırasında yer almaktadır.

İhracatın kendi ithalatını en yüksek oranda karşılayan otomotiv sektörü aynı zaman da en yüksek ihracat fazlası yaratan sektördür. 2019 yılında 16.5 Milyar \$ dış ticaret fazlası vermiştir.

Otomotiv ithalat rakamlarına bakıldığında ise 2019 yılında % 4,8 ile yedinci sırada yer almaktadır. İthalatın en önemli bileşenleri iç piyasada üretilmeyen hammaddeler ile farklı marka ve modellerde otomobillerdir.

Diğer taraftan otomobil ihracatı toplam otomotiv ihracatının % 45,5 ile yarısına yaklaşmıştır ve tek kalemden Türkiye ihracatının % 6,9 u ile yine birinci sıradadır. Otomotiv sektörü yaratılan toplam değer ve istihdam olarak Türkiye için vazgeçilemez derecede önemli bir konuma ulaşmıştır.

2020 yılı itibariyle yatırımına başlanan yeni yerli yatırım TOGG ile üretilecek elektrikli araçların da ihracat kapsamında olacağı ve ana sanayi de araç dış ticareti konusunda yeni gelişmeler sağlaması hedeflenmiştir.

Diğer taraftan Volkswagen firmasının Ford Gölcük üretim alanı içerisinde 2020 yılında yeni bir yatırıma başlamış olması ana sanayide dış ticaretin artmasına yol açacak diğer bir unsurdur.

Tablo 19: Türkiye Otomotiv Sektörünün 2009-2019 Yılları Arasındaki Dış Ticaret Verileri

Dış Ticareti Verileri (1.000 \$)												
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Değişim 19/18 (%)
Türkiye Toplam İthalatı	140.928.421	185.544.332	240.841.676	236.545.141	251.661.250	242.177.117	207.234.359	198.618.235	233.799.651	223.047.438	202.702.566	-9,1%
Türkiye Toplam İhracatı	102.142.613	113.883.219	134.906.869	152.461.737	151.802.637	157.610.158	143.838.871	142.529.584	156.992.940	167.933.943	171.471.038	2,1%
Türkiye Toplam Dış Ticaret Açığı	-38.785.809	-71.661.113	-105.934.807	-84.083.404	-99.858.613	-84.566.959	-63.395.487	-56.088.651	-76.806.711	-55.113.495	-31.231.528	-43,3%
Otomotiv İthalatı	8.975.864	13.419.356	17.184.080	14.514.293	16.808.266	15.735.932	17.543.573	17.840.587	17.427.897	13.895.055	9.638.794	-30,6%
Otomotiv İhracatı	12.251.734	13.812.677	15.803.438	15.148.114	17.000.250	18.063.448	17.462.631	19.801.974	23.940.852	26.758.596	26.175.170	-2,2%
Otomotiv Dış Ticaret Açığı/Fazlası	3.275.870	393.321	-1.380.642	633.820	191.984	2.327.517	-80.942	1.961.388	6.512.955	12.863.540	16.536.376	28,6%
Otomotiv İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	1,36	1,03	0,92	1,04	1,01	1,15	1,00	1,11	1,37	1,93	2,72	41,0%
Otomotiv İthalatının Türkiye Toplam İçindeki Payı (%)	6,4	7,2	7,1	6,1	6,7	6,5	8,5	9,0	7,5	6,2	4,8	-23,7%
Otomotiv İhracatının Türkiye Toplam İçindeki Payı (%)	12,0	12,1	11,7	9,9	11,2	11,5	12,1	13,9	15,2	15,9	15,3	-4,2%
Otomobil İthalatı	4.266.673	6.821.775	8.477.252	7.251.417	9.130.102	7.721.017	9.227.428	9.841.764	8.606.787	5.905.940	3.388.601	-43%
Otomobil İhracatı	6.086.488	6.210.110	6.485.592	6.069.128	6.856.457	7.255.971	6.899.721	8.356.035	11.814.903	12.441.971	11.897.545	-4%
Otomobil Dış Ticaret Açığı/Fazlası	1.819.815	-611.665	-1.991.660	-1.182.289	-2.273.645	-465.046	-2.327.707	-1.485.729	3.208.116	6.536.030	8.516.944	30%
Otomobil İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	1,43	0,91	0,77	0,84	0,75	0,94	0,75	0,85	1,37	2,11	3,52	67%
Otomobil İthalatının Otomotiv İçindeki Payı (%)	47,5	50,8	49,3	50,0	54,3	49,1	52,6	55,2	49,4	42,5	35,1	-17%
Otomobil İhracatının Otomotiv İçindeki Payı (%)	49,7	45,0	41,0	40,1	40,3	40,2	39,5	42,2	49,4	46,5	45,5	-2%

Kaynak: OSD-2019 Dış Ticaret 4.Çeyrek Raporu, sayı 5492, s:3

Not: TÜİK- GTİP 87.00 kapsamında yapılan dış ticaret; motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları; bunların aksam, parça ve aksesuarı dış ticaret verilerini içermektedir. Otomobil dış ticaret verileri, “Geniş ekonomik grupların sınıflamasına (BEC) göre ihracat-Binek Otomobilleri (51)” verilerini içermektedir.

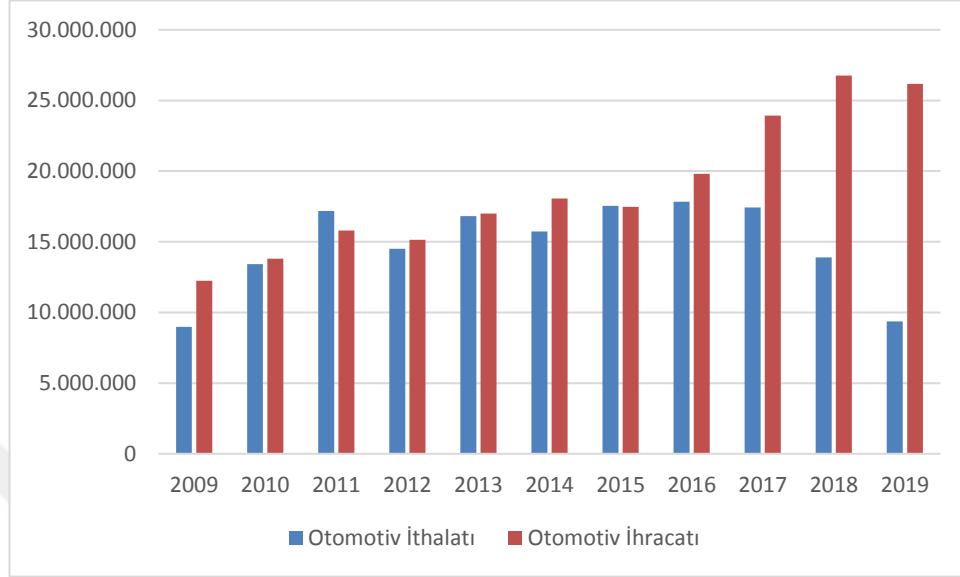
Tablo 19’nin büyütülmüş okunaklı görünümü EK 5’te verilmiştir.

Türkiye’nin otomotiv sektöründeki ihracat-ithalat dengesinin gösterildiği Şekil 13’te 2016 yılından itibaren ihracatın ithalat miktarını büyük oranda geçtiği ve sürdürülebilir hale geldiği görülmektedir. Son on yıl toplamında ihracat fazlası 3.9 Milyar \$’dır.

Son yıllarda bazı model ve markalarda Türkiye’de üretimin üs olarak belirlenip diğer ülkelere araç halinde ihraç edilmesinin de katkısı olmaktadır.

2020 yılı itibariyle yeni başlanan yatırımların da öncelikle ihracatın artmasına katkısı olacağı beklenmektedir.

Şekil 13: Türkiye Otomotiv Sektörü İhracat İthalat Dengesi

Kaynak: OSD-2019 Dış Ticaret 4.Çeyrek Raporu, sayı 5492, s:3 verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

3.1.3.2.2. Otomotiv Yan Sanayi Dış Ticareti

Otomotiv ana sanayisi ve yan sanayisine ait rakamlar ilgili Dernekler, TUIK, TİM ve UİB(OİB) tarafından izlenmektedir. Türkiye’de bulunan 14 otomotiv üreticisi 50.000 çalışanı ile OSD - Otomotiv Sanayicileri Derneği’ni oluşturmuşlardır. TAYSAD-Taşıtl Araçları Tedarik Sanayicileri Derneği ise 464 firma ile 200.000 çalışanı temsil etmektedir. UİB-Uludağ İhracatçıları Birliği bünyesinde bulunan OİB-Otomotive Endüstrisi İhracatçıları Birliği, Türkiye genelinde 40 ilde bulunan 6751 üyesi ile ihracat yapan tüm otomotiv ana ve yan sanayi şirketlerinin koordinatör birliğidir.

GTİP 87 fasıl ve diğer fasıllarda imalat ve ihracat yapan diğer firma rakamları ile toplamalar bu kurumlar tarafından farklı değerlendirilmeye tabi tutuldukları için göz ardı edilecek bazı farklılıklar da göstermektedir. Bu çalışmada ilgili tüm kurumların rakamlarına yer verilmiştir ancak trendler ve gelişmeleri göstermesi açısından bu farklılıklar önem taşımamaktadır.

UİB kaynaklı Türkiye'nin otomotiv yan sanayindeki ihracat toplamıyla beraber ihraç edilen ürünler aşağıdaki Tablo 20'de gösterilmiştir. UİB (Uludağ İhracatçı Birlikleri) tarafında hazırlanan analize Otomotiv Endüstrisi sınıflandırmasına kıyasla Römork ve Yarı Römork, Traktör verileri dahil olup Kullanılmış Araçlar, İki Tekerlekli Taşıtlar ve Demiryolu Taşıtları hariçtir.

Tablo 20: UİB – OİB Otomotiv Ana ve Yan Sanayi İhracatı

Otomotiv Ana ve Yan Sanayii İhracatı (ABD \$)				
Sektör / Sector	2016	2017	2018	2019
Yan Sanayi İhracatı/Total Component Exports	8.946.472.202	9.838.541.337	10.878.550.619	10.617.878.409
İç ve Dış Lastik / Tyres	978.124.241	1.131.881.119	1.353.862.295	1.479.469.475
Emniyet Camı / Safety Glasses	119.553.098	136.486.808	151.148.111	150.706.975
Motor (Engine)	370.418.066	486.426.738	581.983.113	518.051.731
Akümülatör / Batteries	224.588.995	296.139.813	387.879.636	397.638.079
Diğer Aksam ve Parça / Spare Parts&Components	7.253.787.802	7.787.606.860	8.403.677.463	8.072.012.149
Ana Sanayi İhracatı/Total Vehicle Exports	15.302.656.887	19.147.991.646	21.349.203.156	20.613.852.925
Otobüs / Bus	1.190.475.986	1.311.098.736	1.503.156.428	1.759.421.232
Midibüs-Minibüs / Minibus- Minibus	238.911.957	217.704.499	215.450.022	222.922.952
Otomobil (P. Cars)	8.336.928.418	11.790.776.093	12.420.951.066	11.864.837.779
Kamyon-Kamyonet/HCV-LCV	4.617.147.751	4.849.465.868	5.375.329.018	4.945.381.202
Römork ve Yarı Römork/Trailer-Semi Trailer	265.338.366	230.168.223	507.223.886	503.258.885
Çekici/Truck-Tractor	316.355.575	427.967.083	904.738.051	839.891.843
Tarım Traktörü/Farm Tractor	337.498.834	320.811.145	422.354.685	478.139.033
Toplam/Total	24.249.129.088	28.986.532.983	32.227.753.774	31.231.731.334

Kaynak: OSD-2019 Dış Ticaret 4.Çeyrek Raporu, sayı 5492, s:6.

Otomotiv ana sanayi ihracatı esas itibariyle kullanıma hazır bitmiş araçlardan oluşmaktadır. Otomotiv yan sanayi ise birkaç grupta dışında çok çeşitli kalemlerin sayısal çokluğuna bağlı olarak diğer aksam ve parça adı altında toplanmıştır. Yan sanayi ihracatı içinde binlerce kalem değişik nicelik ve nitelikte mamul ve yarı mamul parçalar bulunmaktadır.

Türkiye'de tüm ihracat işlemleri, firmaları ve birlikleri TİM-Türkiye İhracatçılar Meclisi altında organize edilmektedir. TİM tarafından Sektörel bazda izlenen İhracat bilgilerine ait veriler Tablo 21'de verilmiştir. Baz alınan ihracat toplam rakamına bağlı olarak otomotiv sektörünün payı % 17,8 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 22'de ise tüm Sektörlerin ihracat rakamlarına göre sıralaması yapılmıştır. Otomotiv sektörü Türkiye'nin en önemli sanayi sektörü olup 14.yılı itibariyle yine birinci sırada yer almaktadır.

Tablo 21: TİM Sektörel Bazda İhracat Rakamları

SEKTÖREL BAZDA İHRACAT RAKAMLARI -1.000 \$										
SEKTÖRLER	2014	%	2015	%	2016	%	2017	%	2018	%
I. TARIM	22.477.147	14,3	20.798.564	14,5	20.211.119	14,2	21.235.089	13,5	22.623.902	13,5
A. BİTKİSEL ÜRÜNLER	15.684.456	10,0	14.906.209	10,4	14.219.471	10,0	14.527.698	9,3	15.098.781	9,0
B. HAYVANSAL ÜRÜNLER	2.274.587	1,4	1.814.907	1,3	1.890.703	1,3	2.280.996	1,4	2.510.590	1,5
C. AĞAÇ VE ORMAN ÜRÜNLERİ	4.518.104	2,9	4.077.449	2,8	4.100.945	2,9	4.448.396	2,8	5.014.621	3,0
II. SANAYİ	124.034.121	78,8	108.965.280	75,8	107.600.041	75,7	121.392.773	77,4	136.205.716	81,1
A. TARIMA DAYALI İŞLENMİŞ ÜRÜNLER	13.092.639	8,3	11.430.744	8,0	11.179.743	7,9	11.786.741	7,5	12.405.101	7,4
B. KİMYEVİ MADDELER VE MAM.	17.779.037	11,3	15.411.032	10,7	13.938.780	9,8	16.042.218	10,2	17.348.240	10,3
C. SANAYİ MAMULLERİ	93.162.445	59,2	82.123.503	57,1	82.483.518	58,1	93.583.813	59,7	106.452.375	63,4
Hazırlanmış ve Konserve Et	18.729.283	11,9	16.969.575	11,8	16.956.074	11,9	17.045.360	10,9	17.628.348	10,5
Otomotiv Endüstrisi	22.288.828	14,1	21.168.308	14,7	23.887.828	16,8	28.634.668	18,2	31.684.988	18,8
Gemi ve Yat	1.271.866	0,8	1.029.863	0,7	972.176	0,7	1.338.158	0,9	990.521	0,6
Elektrik Elektronik ve Hizmet	12.105.262	7,7	10.495.718	7,3	9.976.164	7,0	10.500.495	6,7	11.303.790	6,7
Makine ve Aksamları	6.040.306	3,8	5.528.887	3,8	5.299.789	3,7	6.085.453	3,9	7.311.308	4,4
Demir ve Demir Dışı Metaller	7.102.786	4,5	6.232.639	4,3	5.945.789	4,2	6.812.164	4,3	8.082.301	4,8
Çelik	13.203.696	8,4	9.891.536	6,9	9.073.203	6,4	11.471.944	7,3	15.498.699	9,2
Çimento Cam Seramik ve Tıbbi Ürünler	3.156.191	2,0	2.756.343	1,9	2.650.986	1,9	2.706.820	1,7	2.886.562	1,8
Mücevher	3.102.605	2,0	2.649.806	1,8	2.440.749	1,7	3.295.817	2,1	4.397.029	2,6
Savunma ve Havacılık Sanayii	1.647.799	1,0	1.655.752	1,2	1.677.116	1,2	1.739.453	1,1	2.035.956	1,2
İnşaatçılık Sanayii	4.422.806	2,8	3.653.683	2,5	3.507.888	2,5	3.921.348	2,5	4.532.137	2,7
Diğer Sanayi Ürünleri	109.920	0,1	101.393	0,1	95.683	0,1	112.245	0,1	121.636	0,1
III. MADENCİLİK	4.641.515	2,9	3.900.683	2,7	3.787.244	2,7	4.688.011	3,0	4.581.304	2,7
TOPLAM (TİM)	151.152.783	96,0	133.664.527	93,0	131.558.404	92,6	147.315.873	94,0	163.391.001	97,3
İhracatçı Birlikleri Kaydından Muaf İhracat	6.299.978	4,0	10.065.214	7,0	10.471.157	7,4	9.468.385	6,0	4.529.612	2,7
TOPLAM (TİM+TÜİK)	157.452.759	100,0	143.729.741	100,0	142.069.560	100,0	156.782.257	100,0	167.920.613	100,0
Antrepa ve Serbest Bölgeler Farkı									8.940.213	
GENEL İHRACAT TOPLAMI									176.860.826	
										180.468.488

Kaynak: TİM web sitesi ihracat rakamları

TİM tarafından hazırlanan raporlara göre ihracat yapan sektörler, toplam ihracat rakamı büyüklük sırasına göre incelendiğinde otomotiv endüstrisi en yakın sektörden % 50 oranında daha büyüktür. Uzun süredir koruduğu bu seviye otomotiv sektörünü Türkiye için en hayati ve vazgeçilemez bir sektör haline getirmiştir.

Tablo 22: TİM İhracatta Sektör Sıralaması

SEKTÖRLER (1.000 \$)	ARALIK				OCAK-ARALIK			
	2018	2019	Değişim ('19/'18)	Pay(19) (%)	2018	2019	Değişim ('19/'18)	Pay(19) (%)
Otomotiv Endüstrisi	2.472.116	2.543.731	2,9	16,5	31.564.098	30.594.198	-3,1	17,0
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	1.503.668	1.811.303	20,5	11,8	17.348.240	20.570.444	18,6	11,4
Hazırlanmış ve Konfeksiyon	1.305.927	1.331.673	2,0	8,7	17.628.348	17.700.869	0,4	9,8
Çelik	1.436.794	1.126.975	-21,6	7,3	15.498.699	13.857.739	-10,6	7,7
Elektrik Elektronik	957.281	977.915	2,2	6,4	11.303.790	11.242.645	-0,5	6,2
Antrepo ve Serbest Bölgeler Farkı	860.572	691.724	-19,6	4,5	8.940.213	8.889.642	-0,6	4,9
Demir ve Demir Dışı Metaller	631.280	672.827	6,6	4,4	8.082.301	8.122.816	0,5	4,5
Tekstil ve Hammaddeleri	621.501	598.257	-3,7	3,9	8.456.574	7.919.728	-6,3	4,4
Makine ve Aksamları	662.244	742.072	12,1	4,8	7.311.308	7.839.001	7,2	4,3
Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	593.535	628.845	5,9	4,1	6.678.505	6.788.341	1,6	3,8
İhracatçı Birlikleri Kaydından Muaf İhracat	290.091	518.439	78,7	3,4	4.529.612	5.619.092	24,1	3,1
Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri	458.506	524.998	14,5	3,4	5.014.621	5.531.790	10,3	3,1
İklimlendirme Sanayii	352.706	391.064	10,9	2,5	4.532.137	4.679.066	3,2	2,6
Madencilik Ürünleri	373.590	368.587	-1,3	2,4	4.561.304	4.311.584	-5,5	2,4
Mücevher	251.546	298.110	18,5	1,9	4.397.029	4.105.433	-6,6	2,3
Çimento Cam Seramik ve Toprak Ürünleri	242.744	280.813	15,7	1,8	2.986.552	3.517.037	17,8	1,9
Savunma ve Havacılık Sanayii	253.495	288.660	13,9	1,9	2.035.956	2.740.988	34,6	1,5
Halı	190.097	226.614	19,2	1,5	2.264.994	2.535.245	11,9	1,4
Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller	213.749	209.893	-1,8	1,4	2.510.580	2.514.132	0,1	1,4
Yaş Meyve ve Sebze	281.780	350.673	24,4	2,3	2.325.741	2.261.329	-2,8	1,3
Fındık ve Mamulleri	164.637	187.932	14,1	1,2	1.633.000	2.032.479	24,5	1,1
Deri ve Deri Mamulleri	133.942	114.587	-14,5	0,7	1.683.534	1.666.926	-1,0	0,9
Meyve Sebze Mamulleri	128.107	127.900	-0,2	0,8	1.564.426	1.549.301	-1,0	0,9
Kuru Meyve ve Mamulleri	126.535	123.439	-2,4	0,8	1.386.784	1.418.873	2,3	0,8
Gemi ve Yat	38.576	111.150	188,1	0,7	990.521	1.042.326	5,2	0,6
Tütün	72.010	80.871	12,3	0,5	1.011.562	909.067	-10,1	0,5
Zeytin ve Zeytinyağı	33.076	26.786	-19,0	0,2	399.477	282.709	-29,2	0,2
Diğer Sanayi Ürünleri	13.408	19.113	42,5	0,1	121.636	119.198	-2,0	0,1
Süs Bitkileri ve Mam.	7.334	10.109	37,8	0,1	99.286	106.491	7,3	0,1
TOPLAM	14.670.854	15.385.060	4,9	100	176.860.826	180.468.488	2,0	100

Kaynak: TİM-Türkiye İhracatçıları Meclisi, OSD-2019 Dış Ticaret 4.Çeyrek Raporu, sayı 5492, s:2.

TUİK bilgilerine göre en çok otomotiv ve otomobil ihracatı yapılan ülkeler ile her ülkenin kendisine ait otomotiv ticaret dengesi Tablo 23 ve 24'de çıkarılmıştır.

Tablo 23 ve 24 incelendiğinde genelde aynı ülkelere dış ticaret açığı verildiği görülmektedir. Bu açığın en önemli sebebi o ülkelere yapılan araç ithalatıdır. 2019 yılında alınan bazı önlemlere rağmen az da olsa sürmektedir. Yerel endüstride yer alan tüm otomotiv ve yan sanayi şirketleri tarafından gösterilen üstün gayret ve alınan riskler özellikle büyük hacimli ve lüks araç ithali ile zarar görmektedir.

Ülkeler bazında yapılacak değerlendirme ve stratejik uygulamalar otomotiv ana ve yan sanayi açısından önem taşımakta olup ileriye yönelik gelişme planlarında serbest ticaret kapsamında dikkatlice göz önüne alınmalıdır. Her ülkenin iç dinamikleri ve otomotiv sanayi altyapısının farklı olması değişik fırsatlar yaratmaktadır. Öneriler bölümünde ayrıca incelenmiştir.

Tablo 23: Ülkeler Bazında Otomotiv Dış Ticaret Dengesi

Ülkelere Göre Toplam Otomotiv Dış Ticaret Dengesi (İhracatımızda İlk 20 Ülke)												Otomotiv 2019	
GTİP 87 - Ülkeler (1000\$)	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	İhracat	İthalat
Fransa	1.648.409	663.091	481.771	624.142	928.442	1.128.958	746.890	1.172.278	1.465.839	1.952.884	2.274.574	3.165.928	891.354
Almanya	-1.381.474	-2.518.140	-3.844.416	-3.136.404	-3.899.777	-3.081.402	-3.693.840	-2.605.024	-2.010.600	-551.924	639.251	3.027.830	2.388.579
İtalya	1.057.717	1.029.812	788.250	577.305	548.885	596.989	634.295	1.570.667	1.884.206	2.292.713	2.142.942	2.734.827	591.885
İngiltere	430.177	541.104	336.692	431.923	909.453	1.498.279	1.552.577	1.059.504	1.628.095	1.951.113	1.837.608	2.173.181	335.573
İspanya	-594.101	-705.360	-839.530	-671.330	-940.498	-495.381	-692.650	-697.495	-208.009	337.105	770.026	1.520.965	750.939
Slovenya	432.660	161.578	406.802	349.939	470.547	510.600	574.628	675.301	796.642	1.030.684	1.109.639	1.132.072	22.433
Hollanda	559	-20.203	95.156	255.224	209.455	177.855	104.299	473.760	521.461	602.551	959.851	1.028.413	68.562
Belçika	371.031	143.324	308.395	386.320	629.808	710.864	675.361	691.754	944.707	1.124.553	932.620	1.005.277	72.657
Polonya	-71.177	-192.464	-350.261	-165.809	-270.268	-282.745	-356.173	-321.346	-5.861	412.709	468.611	953.348	484.737
ABD	334.896	241.811	353.369	586.979	460.671	146.293	400.558	410.570	1.124.583	789.357	734.504	952.793	218.289
İsrail	68.850	358.061	343.993	290.230	388.373	507.005	464.376	427.160	504.417	473.447	710.832	711.619	787
Romanya	27.226	-28.916	-26.407	-100.064	-363.313	-165.665	-239.443	-127.901	-84.872	119.476	239.680	609.559	369.879
İsveç	49.278	112.822	110.653	133.682	177.132	161.550	207.857	250.600	347.273	379.415	336.002	422.685	86.683
Fas	70.321	30.262	58.526	132.334	211	33.380	14.699	-138.016	-117.407	131.116	323.283	396.925	73.642
Rusya	229.880	585.717	830.137	766.773	941.441	640.632	208.550	165.721	226.268	296.391	385.480	395.563	10.083
Macaristan	20.680	29.120	11.835	8.369	-99.284	-217.091	-166.856	-136.232	-11.375	144.336	144.224	350.519	206.295
Portekiz	54.061	109.029	68.344	21.178	32.392	68.578	72.275	157.933	215.952	316.123	261.125	335.249	74.124
Umman	4.099	2.667	4.676	2.738	2.997	3.537	6.316	4.652	20.774	160.413	289.713	289.972	259
Mısır	69.942	111.876	36.009	51.385	108.016	200.315	139.325	140.803	96.058	201.935	278.052	278.240	188
Danimarka	27.721	66.812	101.195	120.378	176.052	213.691	214.107	217.825	250.834	251.881	234.408	241.955	7.547

Kaynak: TÜİK tarafından yayınlanan GTİP 87 kapsamındaki dış ticaret verileri baz alınarak hazırlanmıştır

Tablo 24: Ülkeler Bazında Otomobil Dış Ticaret Dengesi

Ülkelere Göre Toplam Otomobil Dış Ticaret Dengesi (İhracatımızda İlk 20 Ülke)												Otomobil 2019	
GTİP 87 - Ülkeler (1000\$)	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	İhracat	İthalat
Fransa	1.594.967	706.133	513.369	553.054	649.813	850.951	581.008	719.568	1.066.401	1.282.885	1.417.410	1.806.940	389.530
İtalya	747.652	671.922	639.648	527.097	491.325	660.178	668.710	1.370.330	1.650.731	1.659.220	1.370.359	1.394.783	24.424
Almanya	-1.115.043	-1.817.195	-2.394.080	-2.220.400	-2.930.925	-2.356.251	-2.980.101	-2.459.135	-1.811.208	-990.865	-47.359	1.030.149	1.077.508
İngiltere	-115.462	-237.619	-401.407	-322.009	-349.402	116.745	122.923	-40.998	294.660	639.878	828.420	981.439	153.019
İspanya	-483.747	-665.595	-792.245	-598.187	-888.784	-485.075	-782.784	-846.817	-367.075	191.688	513.307	952.015	438.708
İsrail	122.360	310.302	292.665	252.304	349.480	466.579	413.836	372.503	443.106	380.385	623.739	623.739	0
Slovenya	421.997	64.611	92.930	85.101	178.871	192.442	240.933	233.134	347.190	469.539	534.405	534.758	353
Polonya	-63.564	-181.928	-311.760	-197.556	-244.472	-171.201	-241.078	-287.904	51.139	315.510	389.605	532.781	143.176
Belçika	269.272	36.929	-4.443	-1.805	140.062	220.303	200.649	222.099	433.379	531.963	402.637	431.149	28.512
Hollanda	47.568	82.427	82.157	107.772	188.350	176.219	150.476	209.687	271.727	314.541	339.344	353.859	14.515
İsveç	46.062	107.385	148.006	120.960	138.147	147.986	121.233	162.283	262.573	288.987	256.175	310.147	53.972
ABD	346.599	205.301	348.370	499.972	359.760	-118.498	105.635	-58.501	687.122	260.003	293.222	293.635	4413
Portekiz	19.194	66.807	42.182	18.069	29.693	52.995	60.650	123.180	177.521	256.246	198.760	243.679	49.919
Mısır	40.614	77.227	11.974	21.434	67.914	156.308	93.683	103.754	68.346	163.578	226.964	226.964	0
Macaristan	12.764	24.462	22.591	1.744	-125.244	-257.111	-226.504	-154.214	-18.348	84.594	183.538	202.883	19.345
Fas	13.601	-4.365	4.718	56.168	-108.464	-74.638	-79.913	-253.018	-230.475	-18.246	119.928	182.281	62.353
Romanya	-12.456	-104.369	-157.642	-237.970	-500.991	-299.740	-335.879	-211.677	-158.662	-83.776	-9.641	177.045	186.686
İrlanda	2.202	54.426	42.503	30.641	50.241	112.934	112.992	132.323	131.646	121.588	136.366	136.366	0
Avusturya	14.916	42.647	83.516	79.542	103.534	142.619	87.706	134.411	175.595	140.561	88.806	129.630	40.824
Bulgaristan	16.360	21.361	47.350	44.820	38.172	64.063	61.919	69.844	103.361	126.117	124.711	124.711	0

Kaynak: TÜİK tarafından yayınlanan GTİP 87.03 kapsamındaki dış ticaret verileri baz alınarak hazırlanmıştır

3.2. İSTANBUL SANAYİ ODASI 500 İÇERİSİNDE OTOMOTİV ANA VE YAN SANAYİ

İstanbul Sanayi Odası ISO her yıl Türkiye'nin ilk 500 büyük kuruluşunu araştırma şeklinde açıklamaktadır. ISO 500 firmaları arasındaki otomotiv ana ve yan sanayi şirketlerinin 2000-2019 yılları arasındaki gelişmeleri beşer yıllık dilimlerde (2000, 2005, 2010, 2015, 2019) ana ve yan sanayi olarak incelenmiştir.

Otomotiv 2006 yılında sektörel bazda birinci sıraya (Tablo 25) yükselmiş ve halen 14.yılı itibarıyla (Tablo 21) birinciliğini sürdürmektedir. 2019 yılı itibarıyla kendisini takip eden sektör ile arasını yaklaşık % 50 açmış ve Türkiye için en önemli ve kritik sektör haline gelmiştir.

Tablo 25: Sektörel İhracat 2005-2006

2006 SEKTÖREL BAZDA İHRACAT KAYIT RAKAMLARI -1000 \$				
1 OCAK - 31 ARALIK				
SEKTÖRLER	2005	2006	Değişim (06/05)	Pay(06) (%)
I. TARIM	9.228.245	9.771.947	5,89	11,39
A. BİTKİSEL ÜRÜNLER	7.482.158	7.755.009	3,65	9,04
Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	2.179.132	2.585.939	18,67	3,02
Yaş Meyve ve Sebze	974.329	1.157.591	18,81	1,35
Meyve Sebze Mamulleri	777.210	815.042	4,87	0,95
Kuru Meyve ve Mamulleri	632.279	731.405	15,68	0,85
Fındık ve Mamulleri	1.923.177	1.470.398	-23,54	1,71
Zeytin ve Zeytinyağı	396.857	270.144	-31,93	0,31
Tütün	563.781	683.401	21,22	0,80
Kesme Çiçek	35.394	41.089	16,09	0,05
B. HAYVANSAL ÜRÜNLER	414.984	463.572	11,71	0,54
Canlı Hayvan, Su Ürünleri ve Mamulleri	414.984	463.572	11,71	0,54
C. AĞAÇ VE ORMAN ÜRÜNLERİ	1.331.103	1.553.366	16,70	1,81
Ağaç Mamulleri ve Orman Ürünleri	1.331.103	1.553.366	16,70	1,81
II. SANAYİ	62.691.423	73.908.460	17,89	86,18
A. TARIMA DAYALI İŞLENMİŞ ÜRÜNLER	6.571.751	7.462.500	13,55	8,70
Tekstil ve Hammaddeleri	4.860.887	5.576.097	14,71	6,50
Deri ve Deri Mamulleri	1.040.692	1.141.436	9,68	1,33
Halı	670.171	744.967	11,16	0,87
B. KİMYEVİ MADDELER VE MAM.	6.797.552	8.785.525	29,25	10,24
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	6.797.552	8.785.525	29,25	10,24
C. SANAYİ MAMULLERİ	49.322.121	57.660.436	16,91	67,23
Hazırgiyim ve Konfeksiyon	13.699.068	13.987.651	2,11	16,31
Taşıt Araçları ve Yan Sanayi	12.598.072	15.482.067	22,89	18,05
Elektrik - Elektronik	6.795.362	8.067.353	18,72	9,41
Makine ve Aksamları	3.389.194	4.127.401	21,78	4,81
Demir ve Demir Dışı Metaller	2.990.695	4.065.312	35,93	4,74
Demir Çelik Ürünleri	6.714.531	8.673.537	29,18	10,11
Çimento ve Toprak Ürünleri	2.028.398	2.045.964	0,87	2,39
Değerli Maden ve Mücevherat	1.078.918	1.172.444	8,67	1,37
Diğer Sanayi Ürünleri	27.883	38.708	38,82	0,05
III. MADENCİLİK	1.513.969	2.080.727	37,44	2,43
Madencilik Ürünleri	1.513.969	2.080.727	37,44	2,43
T O P L A M	73.444.821	85.761.134	16,77	100

Kaynak: TİM 2006_hracat_rakamlari.xls (live.com), 24 Ekim 2020.

3.2.1.İstanbul Sanayi Odası Birinci 500 İçinde Otomotiv Ana Firmalarının Gelişimi

2019 yılında otomotiv sektörü Türkiye ihracatının % 17,8’ni yapmıştır. Ana sanayi üretici firmalarının hepsi ilk 500 firma içerisinde en önler de yer almakta olup 14 firma toplam otomotiv ihracatının % 64’ünü ve toplam ihracatın ise % 11,4 ünü gerçekleştirmiştir. Sektörün toplam ihracattaki en yüksek değeri 2018 yılındadır. Sektördeki ana sanayi beşer yıllık dilimler halinde araştırılıp incelenerek elde edilebilen önemli değerler Tablo 26-30 de çıkarılmıştır.

Tablo 26: Otomotiv Ana ve Yan Sanayi 2019

2019	Firma Sayısı	Üretimden Satışlar (Net) (TL)	İhracat (Bin \$)	Ücretli Çalışanlar (Adet)
TOPLAM ANA SANAYİ	14	142.219.712.560	19.567.784	40.767
İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		1.021.869.453.958	73.515.291	696.792
		13,9%	26,6%	5,9%
TOPLAM YAN SANAYİ	31	33.848.712.895	2.903.608	31.003
İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		1.021.869.453.958	73.515.291	696.792
		3,4%	4,1%	4,7%
İLK 500 TOPLAM OTOMOTİV ANA VE YAN SANAYİ	45	176.068.425.455	22.471.392	71.770
İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		1.021.869.453.958	73.515.291	696.792
		17,2%	30,6%	10,3%
İKİNCİ 500 TOPLAM OTOMOTİV	35	11.456.706.948	800.085	11.600
İKİNCİ 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		157.024.326.543	9.833.361	237.586
		7,3%	8,1%	4,9%
İSO 1000 İÇİNDEKİ OTOMOTİV FİRMA TOPLAMI	80	187.525.132.403	23.271.477	83.370
İSO 1000 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		1.178.893.780.501	83.348.652	934.378
		15,9%	27,9%	8,9%
TÜRKİYE OTOMOTİV SEKTÖR İHRACATI (TİM)			30.594.198	17,8%
ANA SANAYİ	14		64,0%	
İLK 500 İÇİNDEKİ TOPLAM OTOMOTİV	45		73,4%	
İLK 1000 İÇİNDEKİ TOPLAM OTOMOTİV	80		76,1%	
TÜRKİYE TOPLAM İHRACATI (TİM)			171.578.847	100
ANA SANAYİ	14		11,4%	
İLK 500 İÇİNDEKİ TOPLAM OTOMOTİV	45		13,1%	
İLK 1000 İÇİNDEKİ TOPLAM OTOMOTİV	80		13,6%	
Kaynak: TÜRKİYE Sektör ve Toplam ihracat rakamları TİM raporlarından alınmıştır.				
Otomotiv 500-1000 rakamları ilgili ISO 500-1000 tablolarından hesaplanmıştır.				

Sektördeki ana firmalar yıllar itibariyle yaptıkları ihracat miktarına göre listede yer almaktadır. Liste limitlerinin altında kalan firmalar ve/veya o yıl ihracat yapmamış firmalar listede yer almamaktadır.

2015 yılında otomotiv sektörü Türkiye ihracatının % 14,7’ni yapmıştır. 12 Ana sanayi üretici firması otomotiv ihracatının % 54,6’sını ve toplam ihracatın ise % 8,0’ini gerçekleştirmiştir.

Tablo 27: Otomotiv Ana ve Yan Sanayi 2015

2015	Firma Sayısı	Üretimden Satışlar (Net) (TL)	İhracat (Bin \$)	Ücretli Çalışanlar (Adet)
TOPLAM ANA SANAYİ	12	55.939.981.989	11.558.691	41.286
İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		450.505.063.364	53.449.817	648.413
		12,6%	21,9%	6,7%
TOPLAM YAN SANAYİ	29	15.589.678.756	2.926.975	35.008
İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		450.505.063.364	53.449.817	648.413
		3,3%	5,2%	5,1%
İLK 500 TOPLAM OTOMOTİV ANA VE YAN SANAYİ	41	71.529.660.745	14.485.666	76.294
İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		450.505.063.364	53.449.817	648.413
		15,9%	27,1%	11,8%
İKİNCİ 500 TOPLAM OTOMOTİV	26	3.832.240.909	556.634	11.192
İKİNCİ 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		75.641.645.932	7.855.586	218.601
		5,1%	7,1%	5,1%
İSO 1000 İÇİNDEKİ OTOMOTİV FİRMA TOPLAMI	67	75.361.901.654	15.042.300	87.486
İSO 1000 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		526.146.709.296	61.305.403	867.014
		14,3%	24,5%	10,1%
TÜRKİYE OTOMOTİV SEKTÖR İHRACATI (TİM)			21.156.308	14,7%
ANA SANAYİ	12		54,6%	
İLK 500 İÇİNDEKİ TOPLAM OTOMOTİV	41		68,5%	
İLK 1000 İÇİNDEKİ TOPLAM OTOMOTİV	67		71,1%	
TÜRKİYE TOPLAM İHRACATI (TİM)			143.729.741	100
ANA SANAYİ	12		8,0%	
İLK 500 İÇİNDEKİ TOPLAM OTOMOTİV	41		10,1%	
İLK 1000 İÇİNDEKİ TOPLAM OTOMOTİV	67		10,5%	
Kaynak: TÜRKİYE Sektör ve Toplam ihracat rakamları TİM raporlarından alınmıştır.				
Otomotiv 500-1000 rakamları ilgili ISO 500-1000 tablolarından hesaplanmıştır.				

2010 yılında otomotiv sektörü Türkiye ihracatının % 15,3'nü yapmıştır. 14 Ana sanayi üretici firması otomotiv ihracatının % 63,5'ini ve toplam ihracatın ise % 9,7'sini gerçekleştirmiştir. 2008 krizi ve döviz değerlerindeki yükseliş sektörü negatif etkilemiştir.

Tablo 28: Otomotiv Ana ve Yan Sanayi 2010

2010	Firma Sayısı	Üretimden Satışlar (Net) (TL)	İhracat (Bin \$)	Ücretli Çalışanlar (Adet)
TOPLAM ANA SANAYİ	14	27.153.709.924	11.031.673	33.641
İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		255.144.469.261	53.756.340	550.939
		10,6%	20,5%	6,1%
TOPLAM YAN SANAYİ	21	6.001.732.446	2.372.968	29.114
İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		255.144.469.261	53.756.340	550.939
		2,4%	4,4%	5,3%
İLK 500 TOPLAM OTOMOTİV ANA VE YAN SANAYİ	35	33.155.442.370	13.404.641	62.755
İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		255.144.469.261	53.756.340	550.939
		13,0%	24,9%	11,4%
İKİNCİ 500 TOPLAM OTOMOTİV	31	2.491.323.869	594.901	12.482
İKİNCİ 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		41.449.232.492	8.194.440	195.240
		6,0%	7,3%	6,4%
İSO 1000 İÇİNDEKİ OTOMOTİV FİRMA TOPLAMI	66	35.646.766.239	13.999.542	75.237
İSO 1000 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		296.593.701.753	61.950.780	746.179
		12,0%	22,6%	10,1%
TÜRKİYE OTOMOTİV SEKTÖR İHRACATI (TİM)			17.375.504	15,3%
ANA SANAYİ	14		63,5%	
İLK 500 İÇİNDEKİ TOPLAM OTOMOTİV	35		77,1%	
İLK 1000 İÇİNDEKİ TOPLAM OTOMOTİV	66		80,6%	
TÜRKİYE TOPLAM İHRACATI (TİM)			113.883.219	100
ANA SANAYİ	14		9,7%	
İLK 500 İÇİNDEKİ TOPLAM OTOMOTİV	35		11,8%	
İLK 1000 İÇİNDEKİ TOPLAM OTOMOTİV	66		12,3%	
Kaynak: TÜRKİYE Sektör ve Toplam ihracat rakamları TİM raporlarından alınmıştır.				
Otomotiv 500-1000 rakamları ilgili ISO 500-1000 tablolarından hesaplanmıştır.				

2005 yılında otomotiv sektörü Türkiye ihracatının % 17,2'sini yapmıştır. 17 Ana sanayi üretici firması otomotiv ihracatının % 65,0'ini ve toplam ihracatın ise % 11,2'sini gerçekleştirmiştir. 2005 yılında toplam ihracat son 5 yılda % 170 artarken sektör ihracatı % 400 artış göstermiştir.

Tablo 29: Otomotiv Ana ve Yan Sanayi 2005

2005	Firma Sayısı	Üretimden Satışlar (Net) (TL)	İhracat (Bin \$)	Ücretli Çalışanlar (Adet)
TOPLAM ANA SANAYİ	17	20.108.874.055	8.191.314	35.772
İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		150.347.763.973	36.936.840	514.642
		13,4%	22,2%	7,0%
TOPLAM YAN SANAYİ	26	4.246.373.337	1.686.962	25.992
İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		150.347.763.973	36.936.840	514.642
		2,8%	4,6%	5,1%
İLK 500 TOPLAM OTOMOTİV ANA VE YAN SANAYİ	43	24.355.247.392	9.878.276	61.764
İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		150.347.763.973	36.936.840	514.642
		16,2%	26,7%	12,0%
İKİNCİ 500 TOPLAM OTOMOTİV	34	1.571.163.815	394.702	12.172
İKİNCİ 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		21.981.830.495	5.840.698	182.231
		7,1%	6,8%	6,7%
İSO 1000 İÇİNDEKİ OTOMOTİV FİRMA TOPLAMI	77	25.926.411.207	10.272.978	73.936
İSO 1000 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		172.329.594.468	42.777.538	696.873
		15,0%	24,0%	10,6%
TÜRKİYE OTOMOTİV SEKTÖR İHRACATI (TİM)			12.598.072	17,2%
ANA SANAYİ	17		65,0%	
İLK 500 İÇİNDEKİ TOPLAM OTOMOTİV	43		78,4%	
İLK 1000 İÇİNDEKİ TOPLAM OTOMOTİV	77		81,5%	
TÜRKİYE TOPLAM İHRACATI (TİM)			73.444.821	100
ANA SANAYİ	17		11,2%	
İLK 500 İÇİNDEKİ TOPLAM OTOMOTİV	43		13,4%	
İLK 1000 İÇİNDEKİ TOPLAM OTOMOTİV	77		14,0%	
Kaynak: TÜRKİYE Sektör ve Toplam ihracat rakamları TİM raporlarından alınmıştır.				
Otomotiv 500-1000 rakamları ilgili ISO 500-1000 tablolarından hesaplanmıştır.				

2000 yılında otomotiv sektörü Türkiye ihracatının % 9,3'ünü yapmıştır. 16 Ana sanayi üretici firması otomotiv ihracatının % 44,0'ünü ve toplam ihracatın ise % 4,1'ini gerçekleştirmiştir.

Sektör günümüzde ulaştığı her yöndeki seviyelerine göre 20 yıl önceki değerleri ile oldukça geridedir. Sektör kaydettiği büyük teknolojik, nitelik ve nicelik gelişmeleri ile bugün küresel ölçüde rekabet yapabilmektedir.

Tablo 30: Otomotiv Ana ve Yan Sanayi 2000

2000	Firma Sayısı	Üretimden Satışlar (Net) (TL)	İhracat (Bin \$)	Ücretli Çalışanlar (Adet)
TOPLAM ANA SANAYİ	16	3.246.360.636	1.106.320	28.689
İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		34.096.974.169	11.967.016	558.288
		9,5%	9,2%	5,1%
TOPLAM YAN SANAYİ	17	520.326.092	434.803	12.702
İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		34.096.974.169	11.967.016	558.288
		1,5%	3,6%	2,3%
İLK 500 TOPLAM OTOMOTİV ANA VE YAN SANAYİ	33	3.766.686.728	1.541.123	41.391
İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		34.096.974.169	11.967.016	558.288
		11,0%	12,9%	7,4%
İKİNCİ 500 TOPLAM OTOMOTİV	29	324.545.606	150.720	8.420
İKİNCİ 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		5.060.363.182	2.520.864	147.611
		6,4%	6,0%	5,7%
İSO 1000 İÇİNDEKİ OTOMOTİV FİRMA TOPLAMI	62	4.091.232.334	1.691.843	49.811
İSO 1000 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI		39.157.337.351	14.487.880	705.899
		10,4%	11,7%	7,1%
TÜRKİYE OTOMOTİV SEKTÖR İHRACATI (TİM)			2.515.606	9,3%
ANA SANAYİ	16		44,0%	
İLK 500 İÇİNDEKİ TOPLAM OTOMOTİV	33		61,3%	
İLK 1000 İÇİNDEKİ TOPLAM OTOMOTİV	62		67,3%	
TÜRKİYE TOPLAM İHRACATI (TİM)			27.180.265	100
ANA SANAYİ	16		4,1%	
İLK 500 İÇİNDEKİ TOPLAM OTOMOTİV	33		5,7%	
İLK 1000 İÇİNDEKİ TOPLAM OTOMOTİV	62		6,2%	
Kaynak: TÜRKİYE Sektör ve Toplam ihracat rakamları TİM raporlarından alınmıştır.				
Otomotiv 500-1000 rakamları ilgili ISO 500-1000 tablolarından hesaplanmıştır.				

3.2.2.İstanbul Sanayi Odası Birinci 500 İçinde Otomotiv Yan Sanayi Firmalarının Gelişimi

Otomotiv ana üretici firmalarının dışında küçüklü büyüklü, çok değişik yer ve yapılarda yer alan hem yurt içinde ana firmalara üretim yapan hem de yurt dışına ihracat yapan konularında uzmanlaşmış olan otomotiv yan sanayi şirketleri kazandıkları becerilerle sektörü omuzlamışlardır.

Tüm tedarik zincirinde otomotiv sektörünün stoksuz anında temin prensibiyle çok çevik ve uzman bir yapıya sahip olan yan sanayi, bu özelliğiyle gittikçe ihracatını da arttırmaktadır.

Ana sanayinin 1.,2., ve 3. seviye tedarikçileri olarak ISO 9001 ve otomotivde gereken ISO 16949 gibi özel kalite belgelerini de alarak teknolojik gereksinimleri de yerine getirmişlerdir.

Diğer taraftan sadece yurtiçi tedarikçi olarak değil aynı zamanda küresel tedarikçi olabilmek için de küresel ticaretin ihracat için aranan tüm diğer bilgi ve belgelerine de sahip olmuşlardır.

Türkiye’de 1960’lı yıllarda başlayan araç üretme çabaları ve ona uygun parçaları üreten yan sanayi şirketleri 60 yıllık bir tecrübeye sahip olarak kendi know-how’larını, yeniliklerini ve patentli yaratıcılıklarını küresel rekabet edecek seviyeye getirmişlerdir.

Bu pozitif gelişmeler neticesinde;

İlk 500 firma arasında 2000 yılındaki 17 yan sanayi şirketi 2019 yılında 31 şirkete ulaşmıştır. İlk 500 ün içinde ihracatta aldıkları pay %3,3 den % 4,1 çıkmıştır. Yurtiçi satış ciroları 520 Milyon TL’den 33.8 Milyar TL’ye, ihracatları da 434 Milyon \$’dan 2.9 Milyar \$’a ulaşmıştır.

2019 İlk 500 firma içerisinde yer alan 14 ana üretici ve 31 yan sanayi şirketi toplam 30.6 Milyar \$ olan Türkiye otomotiv ihracatının 22.5 Milyar \$ ile % 73 den fazlasını yapmışlardır. Toplam Türkiye ihracatından aldıkları pay da % 13,1’dir.

Bugün Uludağ İhracatçı Birlikleri (UİB) içinde yer alan Otomotiv Endüstrisi İhracatçıları Birliği’nin (OİB), Türkiye’nin 40 ilinde ihracat yapan 6.751 üyesi vardır. Onlarla ifade edilen ana üreticilerin yanında binlerce başarılı yan sanayi şirketi mevcuttur.

Bu güçlü alt yapı ve beceri yeni yatırımların da dayanağı olmakta ve yurt dışından sürekli yeni siparişler alınmaktadır. Covid-19 pandemi sürecinde de yüksek talep ve tempo ile çalışılmıştır.

3.2.3. İstanbul Sanayi Odası İkinci 500 İçinde Otomotiv Ana ve Yan sanayi Firmalarının Gelişimi

ISO İkinci 500 listesi içerisinde yer alan otomotiv şirketlerinin tamamına yakını yan sanayi şirketi olup uzman kuruluşlardır.

Üretim konularına bağlı olarak ortalama daha düşük ihracat rakamları ile 2019 yılında 35 firma toplam 800 Milyon \$ dan fazla ihracat gerçekleştirmiştir. 11.5 Milyar TL yurtiçi ciroları vardır. 2000 yılındaki yaklaşık 151 Milyon \$ ihracat ve 325 Milyon TL cirodan 20 yılda büyük başarı ve gelişme göstererek bu seviyeye ulaşmışlardır.

ISO İlk ve İkinci 500 firmalarını toplam olarak değerlendirdiğimizde ilk 1000 firma içinde yer alan 80 otomotiv ana ve yan sanayi şirketi toplamı 2019 yılında 23.3 Milyar \$ ihracat ve 187.5 Milyar TL yurtiçi ciro yapmıştır. Otomotiv toplam ihracatının % 76,1'ini Türkiye toplam ihracatının da % 13,6'sını temsil etmektedir. 2000 yılında ise 62 şirket için aynı rakamlar 1.7 Milyar \$ ihracat ve 4.1 Milyar TL ciro ile otomotive toplam ihracatının % 67,3'nü Türkiye toplam ihracatının % 6,2'sidir.

Ana kuruluş amaçları ve müşterileri Türkiye'deki üretici ana sanayiciler olmakla beraber yan sanayi firmaları çabaları ile ihracatta da kendilerini geliştirme imkanı bulmaktadırlar.

Çalışmada konu olan tüm ISO 500 ve İkinci 500 firmalarının 2000 – 2019 yılları ve ilgili rakamlar liste halinde EK 9-13B olarak verilmiştir. Bilgi kaynağı genele açık olan ISO ve TİM yayınlarıdır.

3.3. TÜRKİYE İHRACATÇILAR MECLİSİ İLK 1000 İHRACATÇI İÇERİSİNDE OTOMOTİV ANA VE YAN SANAYİ

Türkiye İhracatçılar Meclisi TİM, ihracat hakkında tüm gerçekleşen bilgileri ve araştırmaları standart listeler ve raporlar halinde ilan etmektedir.

İlk 1000 ihracatçı firma adı altında yayınladığı araştırma Türkiye'nin en çok ihracat yapan 1000 firmasını konu almaktadır. 2004 yılından bugüne genel olarak yayınlanan listeler bu çalışmaya baz teşkil etmiş ve beşer yıllık dilimler halinde

otomotiv şirketleri aralarından seçilerek incelenmiştir. EK 14-17B de detay listeler ayrıca verilmiştir.

3.3.1.Türkiye İhracatçılar Meclisi ilk 1000 İhracatçı İçinde Otomotiv Ana ve Yan Sanayi Firmalarının Gelişimi

2019 yılında 1000 ihracatçı firma içerisinde yapılan çalışma ile 104 otomotiv sektörü ana ve yan sanayi şirketi belirlenmiştir. 1000 ihracatçı ihracat toplamı 102.9 Milyar \$ olup Türkiye ihracatının % 60'ını gerçekleştirmiştir. İhracatın yarından fazlasını yapan bu 1000 şirket üzerinde yoğunlaşarak daha çok dikey büyümenin yolları üzerinde çalışılmalıdır.

104 otomotiv firmasının ihracat toplamı 26.9 Milyar \$ ile sektör toplam ihracatının % 87,8'ini, Türkiye ihracatının ise % 15,7'sini yapmıştır. İlgili firmaların listesi EK 14-17 de verilmiştir.

2005 yılında ise 1000 ihracatçı içerisindeki otomotiv sektörü firmalarının sayısı 71 olarak tespit edilmiştir. 2005 yılında 71 otomotiv firması 10.5 Milyar \$ ihracat toplamı ile sektör toplam ihracatının %83,6'sını, Türkiye ihracatının ise % 14,3'ünü yapmıştır.

1000 ihracatçının toplam ihracat değeri 51.4 Milyar \$ olarak gerçekleşmiş ve Türkiye 73.4 Milyar \$ ihracatının % 70'ini oluşturmuştur. 2010 ve 2015 yılları değerlendirildiğinde % 70 rakamının % 60'a kadar inmesi pozitif bir gelişme olarak ihracatın daha çok firmaya yayıldığı anlamına gelebilir. Bu durumda hem yatay hem de dikey büyüme için bu firmalar üzerinde çalışılarak hem gelişme sağlanmalı hem de % 10'luk azalmanın kök nedenlerine inilmesi faydalı olacaktır. Ancak bir takım sinerjik etkenleri de göz önüne alarak sektör bazında Pareto analizleri yaparak sektör ve Türkiye hedeflerine katkıda bulunulmalıdır.

Türkiye genelinde bazı firmaların bilgilerini açıklamaması nedeniyle bu çalışmalar üçüncü kişiler tarafından yapılamamaktadır. İlgili Birlikler bu bilgilere sahip olduklarından detaylı çalışmaları iç bünyelerinde yapmaları uygun olacaktır.

Doğru ve verimli stratejik çalışmalara sağlıklı veri sağlanmalıdır. KVKK ile veri toplama ve analizi gizliliği de sağlanmasına rağmen Dernekler, Birlikler ve

Üyeleri Şirketler anketlere, araştırma çalışmalarına ve analiz yöntemlerine yardımcı olmamakta ve benzer çalışmaları yük olarak görmektedir. Günümüzde veri çağında veri analizi ile yapay zekanın çalışması ne kadar gelişmekte ise de Türkiye’de doğru ve yeterli veriye ulaşmak oldukça zordur.

2019, 2015, 2010 ve 2005 yıllarına ait analizler Tablo 31-34 de verilmiştir.

Tablo 31: TİM 1000 İhracatçı 2019

2019	Firma Sayısı	İhracat (Bin \$)	Sektör	Türkiye
GENEL OTOMOTİV TOPLAMI	104	26.855.263	87,8%	15,7%
1000 İHRACATÇI FİRMA TOPLAMI	1000	102.963.496	60,0%	
		26,1%		
TÜRKİYE OTOMOTİV SEKTÖR İHRACATI (TİM)		30.594.198		
TÜRKİYE TOPLAM İHRACATI (TİM)		171.578.847		
Kaynak: Otomotiv ve Tüm Sektör toplamı TİM 1000 ihracatçı raporlarından hesaplanmıştır.				
TÜRKİYE Sektör ve Toplam ihracat rakamları TİM raporlarından alınmıştır.				

Tablo 32: TİM 1000 İhracatçı 2015

2015	Firma Sayısı	İhracat (Bin \$)	Sektör	Türkiye
GENEL OTOMOTİV TOPLAMI	95	18.533.075	87,6%	12,9%
1000 İHRACATÇI FİRMA TOPLAMI	1000	82.734.220	57,6%	
		22,4%		
TÜRKİYE OTOMOTİV SEKTÖR İHRACATI (TİM)		21.156.308		
TÜRKİYE TOPLAM İHRACATI (TİM)		143.729.741		
Kaynak: Otomotiv ve Tüm Sektör toplamı TİM 1000 ihracatçı raporlarından hesaplanmıştır.				
TÜRKİYE Sektör ve Toplam ihracat rakamları TİM raporlarından alınmıştır.				

Tablo 33: TİM 1000 İhracatçı 2010

2010	Firma Sayısı	İhracat (Bin \$)	Sektör	Türkiye
GENEL OTOMOTİV TOPLAMI	79	15.049.545	86,6%	13,2%
1000 İHRACATÇI FİRMA TOPLAMI	1000	73.844.672	64,8%	
		20,4%		
TÜRKİYE OTOMOTİV SEKTÖR İHRACATI (TİM)		17.375.504		
TÜRKİYE TOPLAM İHRACATI (TİM)		113.883.219		
Kaynak: Otomotiv ve Tüm Sektör toplamı TİM 1000 İhracatçı raporlarından hesaplanmıştır.				
TÜRKİYE Sektör ve Toplam ihracat rakamları TİM raporlarından alınmıştır.				

Tablo 34: TİM 1000 İhracatçı 2005

2005	Firma Sayısı	İhracat (Bin \$)	Sektör	Türkiye
GENEL OTOMOTİV TOPLAMI	71	10.534.903	83,6%	14,3%
1000 İHRACATÇI FİRMA TOPLAMI	1000	51.420.017	70,0%	
		20,5%		
TÜRKİYE OTOMOTİV SEKTÖR İHRACATI (TİM)		12.598.072		
TÜRKİYE TOPLAM İHRACATI (TİM)		73.444.821		
Kaynak: Otomotiv ve Tüm Sektör toplamı TİM 1000 İhracatçı raporlarından hesaplanmıştır.				
TÜRKİYE Sektör ve Toplam ihracat rakamları TİM raporlarından alınmıştır.				

1000 ihracatçı çalışmasında otomotiv ana ve yan sanayi şirketleri bir arada genel otomotiv toplamı olarak incelendiğinde 2005 yılından 2019 yılına;

- Şirket sayısının 71'den 104'e,
- Şirketlerin ihracatının 1000 ihracatçı toplamı içindeki payı % 20,5'ten % 26,1'e,
- Şirketlerin toplam sektördeki ihracat payının % 83,6'dan %87,8'e,
- Toplam Türkiye ihracatındaki payının da %14,3'den %15,7'e çıkması

otomotiv ana ve yan sanayi şirketlerinin toplam başarısının bir göstergesidir.

1000 ihracatçının Türkiye genelindeki payı düşerken otomotiv şirketlerinin içerideki performansının artması önemli bir gelişmeyi işaret etmektedir. Daha çok

sayıda otomotiv şirketi, sektörün ve Türkiye'nin toplam ihracatının artışına önemli katkıda bulunmaktadır.

Bu dönemde toplam Türkiye ihracatı 73.4 Milyar \$'dan 171.6 Milyar \$'a % 134 artarken otomotiv sektörünün ihracatı 12.6 Milyar \$'dan 30.6 Milyar \$'a % 143 artmıştır; sektörde 10 puanlık bir ek büyüme gerçekleşmiştir. Bu nedenle otomotiv sektörü ihracatçı sektörlerin arasında daha fazla gelişme göstererek birinci sıraya yükselmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE OTOMOTİV YAN SANAYİ İHRACATINDA REKABET GÜCÜ ANALİZİ

4.1. TÜRKİYE’DE OTOMOTİV SEKTÖRÜNDE REKABET GÜCÜ

4.1.1. Otomotiv Sektöründe Rekabet ve Rekabet Stratejileri

Otomotiv sektöründeki rekabete bakıldığında, az sayıda satıcının, ancak çok sayıda alıcının olması, aynı zamanda işletmelerin ürünler, hizmetler ve fiyatlandırma konularında tam bilgiye sahip olmaları, firmaları fiyat rekabeti hususunda sınırlandırdığı görülmektedir. İşletme sayısının az oluşu; işletmelerin birbirlerinin üretim, fiyat, reklam ve ürün geliştirme gibi konulardaki kararlarını etkilemektedir. Dolayısıyla satıcı firmalar, fiyat dışı unsurlar yardımı ile ürünleri farklılaştırarak, satış öncesinde ve satış sonrasındaki sağladıkları olanaklarla rekabet etmektedirler. Geçmiş yıllarda müşteriler açısından fiyat önemli bir etkeni, ancak son senelerde rekabeti belirleyen unsur; fiyatla beraber kalite, pazarlamanın iyi olması, ürünlerdeki yaratıcılık ve ürün çeşitliliği olmuştur.

Otomotiv sektöründe rekabette fiyat dışı rekabet önemli bir stratejidir. Firmaların, pazar paylarını artırma, koruma, genişletme maksadıyla ürünlerin ve hizmetlerin fiyatlarında değişiklik yapmadan; reklam, ürün ve hizmet farklılaştırması türündeki uygulamaları fiyat dışı rekabet olarak ifade edilmektedir. Günümüzün en büyük firmaları arasındaki rekabet temel olarak maliyeti yüksek reklamlarla ve ürün farklılaştırmalarıyla gerçekleşmektedir. (Dowd, 2005, s.17).

Günümüzde sürekli değişmekte olan rekabet şartları fiyat dışı rekabet faktörlerinin önemini daha çok artırmıştır. Tüketicilerin taleplerinin dinamik oluşu ve artık üretilmekte olan ürünlerin ve hizmetlerin kişiye özel talepleri de ön plana çıkarmaktadır.

Fiyat dışı rekabetin satış sonrasındaki hizmetlere doğru yoğunlaştığı görülmektedir. Satış sonrası hizmetlerden bazıları şunlardır; servis indirimleri, kasko, düzenli araç muayeneleri, yol yardımı, ekspres servisler, geçici araç temini, orijinal

parça, ekonomik parça, kalite güvencesi, kredi koruma sigortaları türünde hizmetlerdir.

Otomotiv sektöründeki diğer bir rekabet stratejisi de pazarlama, tutundurma, reklam ve ürün yenileme olarak ifade edilen pazarlama faaliyetleridir. Pazarlama faaliyetini Porter (2010) “Firmanın kar elde etme amacıyla müşterilerin talep ve gereksinimlerini en uygun şekilde karşılamak için mal ve hizmetlerin dağıtımı, reklamı ve fiyatlandırılmasıyla ilgili çalışmalar” olarak ifade etmektedir.

Pazarlama faaliyetleriyle müşterilere firmanın ürün ve hizmetleri hakkında, farklı araçlar üzerinden mesajlar verilmekte, böylece tüketicinin satın alma davranışı ve kararı etkilenmeye çalışılmaktadır. Bunun için tutundurma ve reklam faaliyetleri kullanılmaktadır. Otomotiv sektörü açısından pazarlama faaliyetlerinin önemli bir rekabet stratejisi konumunda olduğu söylenebilir.

4.1.2. Türkiye’de Rekabet Gücüne Katkıda Bulunması Amacıyla Hazırlanan Eylem Planları

Türkiye’de otomotiv sektörünün gelişebilmesi ve rekabet gücünü kazanması için çeşitli çalışmalar yapılmış ve bu çalışmaların neticesinde “Eylem Planları” ortaya konmuştur. Buna göre aşağıda bu planlara yer verilmektedir:

- **Otomotiv Sektörü Eylem Planı**

Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı liderliğinde Türkiye’deki 2015-2018 seneleri arasında yapılan çalışmalarda “Otomotiv Sektörü Stratejisi” belirlenmiştir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2015:35). Buna göre:

Vizyon: “Türkiye’de otomotiv sektörünün sahip olduğu yerli markaları ile birlikte dünya otomotiv pazarında söz sahibi olması olarak belirlenmiştir.”

Genel Amaç: “Türkiye otomotiv sektörünün güçlü ve rekabetçi tedarik sanayi ve kendi ürettiği yerli markaları ile birlikte ileri teknoloji kullanımını yaygınlaştırması ve katma değer oranını yükseltmesidir.”

Hedef 1: Yerli markaların araç üretimlerinin geliştirilebilmesi amacıyla gereken altyapının oluşturulması.

Hedef 2: Otomotiv sektörünün markalaşabilme yeteneğini ve uluslararası rekabet gücünü arttırmak.

Hedef 3: Sektörün güçlendirilmesi için hukuki ve idari düzenlemelerin geliştirilmesi.

- GİTES Eylem Planı

Ekonomi Bakanlığı'nın koordinasyonu ile 2010'da Girdi Tedarik Stratejisi (GİTES) çalışması başlatılmış, ilerleyen senelerde "İhraca Dönük Üretim Stratejisi Değerlendirme Kurulu" oluşturularak Kurul çalışmaları yürütülmüştür.

Kurul, pek çok kamu kurumu ve kuruluşuyla, sivil toplum ve meslek kuruluşları ile çalışmalarını devam ettirmiştir. GİTES'in stratejik hedefleri şu şekildedir (Ekonomi Bakanlığı, 2012:1-17):

- ✓ "Girdi kaynaklarındaki belirsizliğin, girdi ithalindeki ülke/bölge bazlı coğrafik dağılımdaki fazla bağımlılık türündeki dengesizliklerin, hammadde niteliğindeki doğal kaynakların geleceğine dair risklerin en aza indirilmesi,"
- ✓ "İhracata dönük üretimde daha etkin ve düşük maliyetli girdi tedarikinin sağlanması ile üretim ve ihracatın ara malı ithalatına bağımlılığının azaltılması ve bu suretle ihracatta sürdürülebilir rekabet gücüne katkı sağlanmasıdır."

- 2023 İhracat Stratejisi ve Eylem Planı

2023 Türkiye İhracat Stratejisi; ülkenin ulusal stratejik ve politik dokümanlarındaki perspektife uygun olarak, Ekonomi Bakanlığı koordinasyonunda; Ekonomi Bakanlığı ve Türkiye İhracatçılar Meclisi iş birliği ile hazırlanmıştır.

2023 Türkiye İhracat Stratejisinin Vizyonu, "*Cumhuriyetimizin 100. kuruluş yıldönümü olan 2023 yılında 500 milyar dolar ihracata ulaşarak, ülkemizin dünya ticaretinde lider ülkeler arasında yer almasının sağlanması*" olarak belirlenmiştir.

“2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı ile 2023 yılında Türkiye’nin dünya ihracatından aldığı payın % 1,5’e yükseltilmesi ve dünyanın ilk 10 ekonomisi arasında yer alması hedeflemektedir”. Bu strateji; “9 eylem alanı için belirlenen 19 stratejik hedeften ve bu hedeflere ulaşmak için benimsenen performans göstergeleri ile 72 adet eylemden oluşan kapsamlı bir yol haritasını içeren bütünsel bir çerçeveden” oluşmaktadır. Bu bütünsel çerçeve; “bilimsel ve teknolojik dönüşümünü tamamlamış, ulaşım ve lojistik altyapısı güçlü, katma değeri yüksek ve ileri teknolojik ürünler ihraç eden, rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir ihracat artışını gerçekleştiren bir Türkiye’ye ulaşmayı” öngörmektedir.

4.1.3. Türkiye Otomotiv Sektörünün Rekabet Gücü Kazanması Açısından Önemli Faktörler

Küreselleşen dünyada hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler bakımından uluslararası bir seviyede rekabet etmek çok önemli bir husustur. Rekabetçilik genel bir ifadeyle; “*bir ülkenin verimlilik düzeyini belirleyen kurumların, politikaların ve ilgili unsurların bütünü*” olarak açıklanmaktadır. Bir ülkenin rekabet gücünün ölçülmesinde pek çok ülkenin kabul ettiği Dünya Ekonomik Forumu’nun (WEF-World Economic Forum) “Küresel Rekabetçilik Endeksi” kullanılmaktadır. Buna göre yapılmakta olan çalışmalar; “Türkiye’nin, karayolu ve havayolu olmak üzere kabul edilir düzeyde gelişmiş altyapıya kavuşması için liman ve elektrik arzı konularında altyapı iyileştirme ihtiyacı, ilköğretim ve sağlık sisteminin geliştirilmesine dayalı olarak insan kaynaklarının iyileştirilmesi, işgücü piyasalarındaki etkisizliklerin azaltılması ve kamu kurumlarının etkinlik ve şeffaflık düzeyinin artırılmasının gereği” vurgulanmıştır. Rekabetçilik bileşenleri açısından Türkiye’nin aşağıdaki 5 konuda geri kaldığı ifade edilmektedir. (World Economic Forum, 2011:330-331):

- ✓ Kurumsal Yapı (Kamu Özel Sektör İlişkileri)
- ✓ İnovasyon (Teknolojik Altyapı)
- ✓ Makroekonomik İstikrar (Ekonomi Politikaları)
- ✓ Emek Piyasalarının Etkinliği
- ✓ Yükseköğretim ve İşbaşında Eğitim (Eğitim Sistemi)

Daha sonraki senelerde yapılan çalışmalarda ise Türkiye'nin yalnızca iki konuda, yani makroekonomik istikrar ve emek piyasalarının etkinliği konularında ortalamanın altında olduğu ifade edilmiştir.

Yukarıdaki bilgilerin ışığında otomotiv sektörünün rekabet gücü kazanması için, ülkenin ve sektörün hem genel rekabet gücü değerlendirmesinin hem de yeni ekonomik anlayışlarının önemsenmesi gerektiği ifade edilebilir. Başka bir anlatımla; otomotiv sektörünün genel durumunun ülkeden bağımsız değerlendirmek mümkün değildir. Otomotiv sektöründeki ilgili unsurlardaki gelişmeler, bir bütünün parçaları halinde ve bütün yönleri ile özellikle de global rekabet gücü endeksleri ile ölçülerek değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

Otomotiv sektörünün rekabet gücünün arttırılması ve sürdürülebilirliği için yapısal unsurlar sağlanabilecek gelişmeler önemli olmakla birlikte, doğrudan rekabet gücü ile bağlantılıdır.

“Devlet ve şirketlerin, değer zinciri konumlandırması yapmak ve “herkesin herkes ile rekabet ettiği” endüstri modelinden uzak durabilmek amacıyla görev dağılımını organize etmek üzere birlikte çalışması bir gereklilik haline gelmiş durumdadır. Vergi teşvikleri veya destek politikalarının rekabet gücünü artırması amacıyla düzenlenmesi gerekmektedir” (<http://www.strategyand.pwc.com/tr>, 2020, s.19).

Sonuç olarak; firmalar iç ve dış pazarlarda çok yoğun bir rekabet ile karşı karşıyadır. Bu anlamda ürün çeşitliliğinin artırılması, ARGE yatırımları, teknolojik gelişmelere uyum sağlama zorunluluğu ve firma birleşmeleri sektöre talebi artırmaktadır. Dolayısıyla firmalar sürekliliği sağlama adına rakiplerine göre çeşitli avantajlara sahip olmak istemektedirler.

Bu anlamda rekabet gücünü belirleyen unsurlar bir etken tarafından belirlenmemekte, mikro ve makro değişkenler bu hususta etkili olmaktadır. Bu anlamda rekabet olarak görülen avantajlara ulaşabilmek için pek çok klasik unsurun varlığından söz etmek mümkündür. Bunlar; ölçek ekonomileri ve piyasa büyüklükleri,

firmaların teknoloji düzeyi, sermaye yapısı, reklam, birleşme, ithalat, kapasite kullanımı, ücretler vs. olarak sıralanabilir.

4.2. AÇIKLANMIŞ KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER ARAŞTIRMASI

Rekabet ölçümünde kabul gören yaygın bir metot olması nedeniyle çalışmanın bu bölümünde 2016-2020 yılları için Türkiye otomotive yan sanayisinin rekabet gücü incelemesi, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi (AKÜ) hesaplanması ile yapılmıştır. (RCA, Balassa).

4.2.1. Türkiye Otomotiv ana ve yan sanayisinin 2016-2020 yılları GTIP 87 ve 8708 için Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) araştırması

Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) yöntemi, uluslararası rekabet gücünü belirlemede en çok kullanılan yöntemlerden biridir. AKÜ yöntemiyle ülkelerin seçilen ürünlerdeki göreceli ihracat rekabet performansları belirlenmektedir. (Balassa, 1965: 110).

$$AKÜ_{ij} = (X_{ij} / X_{it}) / (X_{wj} / X_{wt})$$

X_{ij} : i ülkesinin j malı ihracatı

X_{it} : i ülkesinin toplam ihracatı

X_{wj} : diğer ülkelerin j malı ihracatı

X_{wt} : diğer ülkelerin toplam ihracatı olarak gösterilmektedir.

Balassa tarafından geliştirilen bu formülde, ihracata konu olan bir malın ülkenin toplam ihracatı içindeki payı, aynı malın dünya ihracatının toplam dünya ihracatı içindeki payına oranlanmaktadır. AKÜ değeri 1'den büyük olduğu takdirde i

ülkesinin j malı için rekabetçi bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. AKÜ değeri 1'den küçük ise j malı için rekabetçi olmadığını veya düşük düzeyde olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Hesaplanan AKÜ değeri “1,25 – 1,50 aralığında ise orta düzeyde, AKÜ değeri 1,51'den büyük ise yüksek düzeyde” rekabet gücüne sahip olduğu kabul edilmektedir.

İhracata konu olan mal, mal grupları ve sektörler, GTIP numaralı bazında ülkeler, ülke grupları ve bölgeler ele alınarak AKÜ hesaplamaları yapılabilmektedir. Net dış ticaret rakamları da kullanılabilir.

Bu yöntem rekabet konusunda yapılan çalışma ve araştırmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır.

4.2.1.1. Yöntem

AKÜ değerlerine baz olan ihracat rakamları ITC <https://www.trademap.org/> dan alınmıştır. Elde edilen veriler ile 2016-2020 yılları AKÜ değerleri hesaplanmıştır. AB 28 ülke toplamı ve üye ülkeleri için 87 otomotiv ve 8708 yan sanayi GTIP numaraları bazında yapılan hesaplamalar Tablo 36-44'te verilmiştir.

Türk Gümrük Tarife Cetvelinde yer alan 17.Bölüm Nakil Vasıtalarına ayrılmıştır. Bu bölümde GTIP 86, 87, 88, 89 ana başlıkları bulunur. 87 ile başlayan başlık “Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları; bunların aksam, parça ve aksesuarı” olarak tanımlanmıştır.

GTIP 87 esas itibariyle (kısaca 8701 Traktörler, 8702 otobüs, minibüs, midibüs, 8703 Binek otomobiller, 8704 Kamyon, kamyonet, 8705 Özel amaçlı motorlu taşıtlar, 8706 Şasiler, 8707 Karoseriler, 8708 (8701-05) motorlu taşıtların aksam parça ve aksesuarları, 8709 Özel araçlar ve yedek parçalarını, 8710 savaş taşıtları ve aksamlarını, 8711 Motorsikletleri, 8712 Motorsuz bisikletleri ve taşıtları, 8713 Engelli araçlarını, 8714 (8711-13) aksam ve parçalarını, 8715 Bebek arabaları ve aksamlarını, 8716 Römork vb. araçları ve aksamlarını) otomotiv ana ve yan sanayinin toplamını ifade eder.

GTIP 8708 taşıt araçlarına ait yedek parça ve aksamlarını temsil eden bir tarife numarası olup otomotiv yan sanayi toplam ihracatının en büyük kalemi olarak yaklaşık % 46'sını ihtiva eder. Dolayısıyla genel olarak otomotiv yan sanayisini temsilen GTIP 8708 numarası kullanılır. GTIP 8708 ihracat rakamı, 2016-2019 yılları toplam Türkiye ihracatının ortalama % 15'ini oluşturan otomotiv ana sanayisi GTIP 87'nin ortalama % 18'sini oluşturan bir ana kalemdir.

Tablo 35'de detaylı rakamlar verilmiş olup, yan sanayi ihracatında yer alan diğer kalemler otomotiv endüstrisi dışından gelen diğer sektörlerden oluşmaktadır.

Tablo 35: OSD Otomotiv Ana ve Yan Sanayi İhracatı

Otomotiv Ana ve Yan Sanayi İhracatı (ABD \$)						
Sektör / Sector	2016	2017	2018	2019	2020	%
Yan Sanayi İhracatı/Total Component Exports	8.946.472.202	9.838.541.337	10.878.550.619	10.617.878.409	9.454.364.327	-10,96
İç ve Dış Lastik/ Tyres	978.124.241	1.131.881.119	1.353.862.295	1.479.469.475	1.248.005.047	-15,65
Emniyet Camı / Safety Glasses	119.553.098	136.486.808	151.148.111	150.706.975	140.363.577	-6,86
Motor (Engine)	370.418.066	486.426.738	581.983.113	518.051.731	461.449.028	-10,93
Akümülatör / Batteries	224.588.995	296.139.813	387.879.636	397.638.079	353.038.608	-11,22
Diğer Aksam ve Parça / Spare Parts&Components	7.253.787.802	7.787.606.860	8.403.677.463	8.072.012.149	7.251.508.068	-10,16
Ana Sanayi İhracatı/Total Vehicle Exports	15.302.656.887	19.147.991.646	21.349.203.156	20.613.852.925	16.491.127.869	-20,00
Otobüs / Bus	1.190.475.986	1.311.098.736	1.503.156.428	1.759.421.232	1.300.660.459	-26,07
Midibus-Minibus / Minibus- Minibus	238.911.957	217.704.499	215.450.022	222.922.952	188.434.402	-15,47
Otomobil (P. Cars)	8.336.928.418	11.790.776.093	12.420.951.066	11.864.837.779	9.312.088.334	-21,52
Kamyon-Kamyonet/HCV-LCV	4.617.147.751	4.849.465.868	5.375.329.018	4.945.381.202	4.254.957.840	-13,96
Römork ve Yarı Römork/Trailer-Semi Trailer	265.338.366	230.168.223	507.223.886	503.258.885	417.420.859	-17,06
Çekici/Truck-Tractor	316.355.575	427.967.083	904.738.051	839.891.843	602.899.224	-28,22
Tarım Traktörü/Farm Tractor	337.498.834	320.811.145	422.354.685	478.139.033	414.666.752	-13,27
Toplam/Total	24.249.129.088	28.986.532.983	32.227.753.774	31.231.731.334	25.945.492.196	-16,93
Kaynak : 2020 OSD Dış Ticaret Raporu-5543						
8708 GTIP trademap verileri	3.868.045.000	4.112.744.000	4.533.407.000	4.867.675.000	4.408.623.001	
OSD Diğer Aksam ve Parçanın %	53,3	52,8	53,9	60,3	60,8	
OSD Toplam Yan Sanayi İhracatının %	43,2	41,8	41,7	45,8	46,6	
OSD Toplam Otomotiv İhracatının %	16,0	14,2	14,1	15,6	17,0	
87 GTIP trademap verileri	19.804.384.000	23.940.852.000	26.758.524.000	26.901.683.000	22.098.148.000	
Trademap 8708 / 87 GTIP oranı %	19,5	17,2	16,9	18,1	20,0	
TR Toplam İhracat trademap verileri	142.606.247.000	156.992.940.000	167.923.862.000	180.870.841.000	169.657.940.000	
87 / TR Toplam İhracatının %	13,9	15,2	15,9	14,9	13,0	

Kaynak: OSD 2020 Dış Ticaret Raporu sayı 5543 ve ITC <https://www.trademap.org/> verileri kullanılarak hazırlanmıştır

4.2.1.2. AKÜ Değerleri ve Yorumları

Türkiye ve AB28 için 2016-2020 yılları GTIP 87 otomotiv ve GTIP 8708 yan sanayi AKÜ değerleri hesabında kullanılan ihracat rakamları Tablo 36-41 arasında verilmiştir. Hesaplanan AKÜ değerleri Tablo 42'de gösterilerek yorumlanmıştır.

Tablo 36: GTIP 87 Otomotiv Sanayi 2016-2020 TÜRKİYE İhracat Rakamları

GTIP 87 Türkiye İhracat Rakamları (000\$)						
TR Toplamı ve Ülkeler						
	İhracat yapılan Ülke	İhracat 2016	İhracat 2017	İhracat 2018	İhracat 2019	İhracat 2020
	World	19.804.384	23.940.852	26.758.524	26.901.683	22.098.148
1	France	2.214.657	2.639.438	2.943.566	3.190.483	2.807.737
2	Germany	2.605.358	2.914.871	3.311.315	3.156.461	2.516.894
3	Italy	2.555.202	2.901.695	3.056.850	2.782.597	2.020.415
4	United Kingdom	2.043.210	2.545.525	2.686.445	2.213.728	2.045.159
5	Spain	1.167.340	1.451.264	1.614.406	1.598.331	1.235.798
6	Slovenia	696.955	824.660	1.050.606	1.137.577	1.033.832
7	Netherlands	664.845	661.340	754.190	1.061.399	479.531
8	United States of America	688.540	1.386.344	1.061.919	1.021.408	849.929
9	Belgium	817.056	1.086.120	1.277.319	1.008.918	992.522
10	Poland	548.597	813.206	986.814	971.787	840.118
11	Israel	428.156	504.671	473.895	712.019	652.332
12	Romania	297.532	362.280	514.421	636.335	413.372
13	Sweden	325.489	442.440	473.407	426.519	355.788
14	Russian Federation	170.238	235.997	335.693	402.708	350.065
15	Morocco	249.684	295.661	350.174	398.754	313.025
16	Iraq	68.211	68.460	99.248	371.167	198.393
17	Portugal	205.692	255.895	354.399	358.165	232.398
18	Hungary	235.062	280.066	369.609	352.584	305.542
19	Oman	4.669	20.933	160.562	291.060	75.122
20	Egypt	141.148	96.241	202.148	278.959	389.402
21	Denmark	224.218	258.803	261.001	241.988	236.349
22	Austria	249.120	266.966	259.676	232.999	161.120
23	Bulgaria	158.526	183.733	221.242	231.475	195.868
24	Ireland	194.579	200.696	196.853	186.812	176.412
25	United Arab Emirates	76.066	67.321	94.848	186.693	283.311
26	Czech Republic	157.786	155.990	178.449	179.115	172.817
27	Greece	95.408	121.601	164.901	163.313	144.169
28	Switzerland	123.601	161.009	149.255	147.800	137.974
29	Ukraine	81.299	133.031	127.126	144.468	155.215
30	Serbia	71.354	80.486	103.865	140.372	113.863
31	Algeria	113.432	81.902	160.963	140.238	63.057
32	Mexico	129.247	107.964	169.664	133.929	136.482
33	Norway	94.981	149.030	125.140	128.866	119.777
34	Azerbaijan	29.310	51.709	51.123	118.323	85.134
35	South Africa	63.318	85.892	90.434	104.248	50.868
36	Saudi Arabia	135.188	78.045	88.748	100.883	128.802
37	Croatia	63.164	72.761	110.248	100.765	55.798
38	Iran, Islamic Republic of	169.938	224.212	126.026	96.104	54.443
39	Qatar	16.269	37.309	87.579	93.838	78.998
40	Taipei, Chinese	6.147	59.496	101.941	78.865	61.764
41	Australia	66.570	82.426	84.854	78.725	100.442
42	Slovakia	48.718	51.818	81.664	76.952	59.675
43	Georgia	32.602	41.638	39.659	75.229	93.306
44	Tunisia	98.614	72.231	61.594	73.288	59.233
45	Chile	40.451	59.410	95.583	72.250	41.587
46	Finland	62.704	68.095	71.105	67.634	66.447
47	Brazil	50.389	54.816	62.325	56.315	49.306
48	Uzbekistan	19.202	15.549	38.432	52.671	31.305
49	Ghana	9.046	8.637	10.203	50.110	35.403
50	Kazakhstan	24.659	28.235	34.138	47.023	52.932

Kaynak: Çevrimiçi <https://www.trademap.org> verileri kullanılarak hazırlanmıştır. Nominal değerlerdir

Not: Yıllara göre toplam ülke sayısı sırasıyla: 172,171,174,180,177'dir. Tabloda ilk 50 ülke gösterilmiştir.

Dünya GTIP 87 otomotiv ihracatı toplamı 1.482 Milyar \$, AB28 toplamı 715,7 Milyar \$ ve Türkiye toplamı 26.9 Milyar \$ olup Dünya ihracatında AB28'in payı % 48,3 ve Türkiye'nin payı % 1,8 dir.

Türkiye'nin ülkelere göre GTIP 87 otomotiv toplam ihracat detayı Tablo 36' da verilmiştir. 26.901.683.000 \$ olan 2019 yılı toplam ihracatı ilk 5, 10, 20 ve 100 ülke bazında incelendiğinde ilk 5 ülke 12.941.600.000 \$ tutar ile % 48 pay, ilk 10 ülke 18.142.689.000 \$ ile % 67 pay, ilk 20 ülke 22.370.959.000 \$ ile % 83 pay ve ilk 100 ülke 26.824.191.000 \$ ile % 99,7 pay almıştır. 20 ülkeye ihracatın % 83'ü yapılmaktadır. Az sayıda ülkeye yapılan yüksek oranlı ihracat avantaj olmakla beraber bu ülkelere bağımlılık yaratmakta ve bu ülkelerde yaşanacak ekonomik ve sosyal çalkantılardan azami derecede etkilenme riski taşımaktadır.

Otomotiv ihracatı içerdiği AB28 ülke sayısı açısından incelendiğinde 2019 yılında Türkiye GTIP 87 ihracatının % 48'i ilk 5 ülkeye yapılmakta olup tamamı AB28 üyeleridir. Aynı durum ilk 10 ülke için de 1 ülke (ABD) istisnası ile 9 AB28 üyesi olarak gerçekleşmekte ve otomotiv ihracatının % 67'sini oluşturmaktadır.

Ihracatın ilk 20 ülkeye yapılan % 83 toplamı içerisindeki ülkelerin 13 adeti AB28 üyesidir. Dünya'ya ihracat yapılan ülke sayısı toplam 180'dir. Ülke sayısının % 11'i ihracatın %83'ünü alarak riskli bir bağımlılık göstermektedir. 20 ülkede oluşabilecek olumsuz bir gelişme ihracat miktarını direkt ve yüksek oranda olumsuz etkileyecektir.

AB28 ülkeleri toplam Türkiye GTIP 87 otomotiv ihracatının % 76'sını alarak Türkiye otomotiv endüstrisinin ana müşterisi konumundadır. Gümrük birliği ve coğrafi yakınlık bu sonuç üzerindeki en büyük etkenlerdir. Dünya'da 231 ülkenin GTIP 87 otomotiv ihracatına konu olduğu göz önüne alındığında Dünya ülke sayısının % 12'sine denk gelen AB üyesi 28 ülke % 76 pay ile önemli bir kümülasyon yaratmıştır.

Türkiye'nin AB28'e olan GTIP 87 AKÜ değerleri 2016-2020 yılları için **1,10 - 1,31** arasında, Dünya'ya doğru olan AKÜ değerleri ise **1,65 - 2,01** arasında hesaplanmıştır (Tablo 42). Türkiye'nin Dünya'ya olan rekabet gücü ve ihracat potansiyeli daha yüksektir.

Tablo 37: GTIP 87 Otomotiv Sanayi 2016-2020 DÜNYA İhracat Rakamları

		GTIP 87 İhracat Rakamları (000\$)				
	Dünya toplamı					
	İhracatçılar	İhracat 2016	İhracat 2017	İhracat 2018	İhracat 2019	İhracat 2020
	World	1.331.603.181	1.431.819.089	1.517.625.561	1.482.457.171	1.252.704.935
1	Germany	244.154.605	256.940.930	263.870.692	244.648.222	211.156.016
2	Japan	141.942.983	146.212.304	154.053.727	148.853.467	122.472.997
3	United States of America	124.702.177	130.394.073	130.730.673	133.040.764	105.158.056
4	Mexico	88.081.769	101.739.526	115.509.368	121.285.877	100.712.177
5	China	60.416.649	67.358.135	75.094.321	74.366.536	76.265.427
6	Korea, Republic of	62.654.796	61.923.273	61.176.438	62.868.094	54.152.568
7	Canada	64.285.366	62.375.408	60.486.099	61.438.011	46.173.510
8	Spain	54.080.876	54.155.840	57.205.375	54.060.748	48.343.367
9	France	45.483.192	51.067.798	56.471.067	52.775.779	44.027.791
10	United Kingdom	51.311.032	53.731.073	54.702.459	50.491.930	36.303.615
11	Italy	39.447.246	43.927.053	45.254.797	41.944.720	38.152.817
12	Czech Republic	34.263.171	38.222.383	40.912.915	40.337.211	36.535.757
13	Belgium	31.442.955	34.278.997	35.343.398	37.994.295	35.860.755
14	Poland	23.956.500	26.499.665	29.982.813	29.704.345	24.767.917
15	Thailand	27.201.182	28.472.386	30.457.807	28.958.658	24.039.115
16	Slovakia	22.033.934	22.566.696	28.044.177	28.922.459	29.420.004
17	Turkey	19.804.384	23.940.852	26.758.524	26.901.683	22.098.148
18	Netherlands	19.671.108	23.191.418	26.323.438	25.179.881	21.960.614
19	Sweden	17.720.686	20.752.711	23.658.811	22.897.052	20.181.504
20	Hungary	18.430.064	19.292.913	20.491.114	21.731.712	19.567.509
21	Austria	14.130.364	16.371.357	19.792.240	19.791.968	16.989.925
22	India	14.986.445	16.210.611	18.277.490	17.412.553	12.996.848
23	Romania	9.795.912	11.478.208	13.861.624	13.079.692	12.180.414
24	United Arab Emirates	7.835.356	12.307.950	12.888.554	12.153.674	694.431
25	South Africa	9.199.957	9.819.745	10.981.046	11.455.786	8.357.224
26	Taipei, Chinese	9.339.219	9.731.234	9.956.194	10.332.296	10.059.514
27	Portugal	5.803.430	6.927.122	10.087.227	10.078.261	8.560.002
28	Brazil	10.971.033	14.723.998	12.652.789	9.178.720	6.787.332
29	Indonesia	5.867.760	6.835.400	7.552.010	8.187.972	6.602.285
30	Argentina	5.006.104	5.764.769	6.693.311	5.805.452	3.284.098
31	Slovenia	4.101.680	5.090.758	5.951.997	5.681.550	4.897.897
32	Finland	2.949.345	4.770.224	5.784.601	5.642.657	4.817.065
33	Morocco	3.137.905	3.394.836	3.875.243	3.830.883	3.614.653
34	Russian Federation	2.563.801	3.433.053	3.150.857	3.758.155	2.722.935
35	Singapore	3.539.191	3.421.437	3.726.751	3.506.673	3.205.791
36	Denmark	2.472.017	2.846.765	3.073.704	3.079.095	3.035.349
37	Viet Nam	2.067.747	2.329.866	2.645.965	2.943.660	3.157.264
38	Switzerland	2.364.310	2.430.978	2.722.746	2.748.620	2.693.921
39	Belarus	1.840.802	2.299.440	2.646.750	2.467.020	1.867.706
40	Malaysia	1.702.178	1.716.990	1.980.970	2.189.410	1.947.403
41	Lithuania	1.028.499	1.430.808	1.554.633	1.812.867	1.627.926
42	Hong Kong, China	1.321.423	1.238.664	1.255.982	1.382.764	1.077.230
43	Australia	2.283.239	1.801.846	1.348.824	1.357.694	1.172.734
44	Luxembourg	943.218	1.098.742	1.153.852	1.255.673	1.195.364
45	Bulgaria	851.647	899.713	1.052.116	1.176.821	1.197.743
46	Kuwait	748.215	897.935	811.859	1.099.965	16.558
47	Estonia	790.626	811.043	971.052	1.071.596	1.025.339
48	Philippines	1.417.528	1.167.592	1.116.319	1.061.144	939.112
49	Norway	801.098	892.420	968.516	980.639	936.996
50	Croatia	500.711	606.621	787.271	956.175	766.367

Kaynak: Çevrimiçi <https://www.trademap.org> verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Nominal değerlerdir

Not: Yıllara göre toplam ülke sayısı sırasıyla: 223, 225, 228, 229, 228 dir. Tabloda ilk 50 ülke gösterilmiştir.

Tablo 38: GTIP 87 Otomotiv Sanayi 2016-2020 AB28 İhracat Rakamları

GTIP 87 AB Ülkeleri İhracat Rakamları (000\$)						
AB Toplamı ve Üye Ülkeler						
	İhracatçılar	İhracat 2016	İhracat 2017	İhracat 2018	İhracat 2019	İhracat 2020
	World	1.331.603.181	1.431.819.089	1.517.625.561	1.482.457.171	1.252.704.935
	European Union (EU 28) Aggregation	646.578.781	698.215.721	747.795.840	715.741.720	623.884.224
1	Germany	244.154.605	256.940.930	263.870.692	244.648.222	211.156.016
2	Spain	54.080.876	54.155.840	57.205.375	54.060.748	48.343.367
3	France	45.483.192	51.067.798	56.471.067	52.775.779	44.027.791
4	United Kingdom	51.311.032	53.731.073	54.702.459	50.491.930	36.303.615
5	Italy	39.447.246	43.927.053	45.254.797	41.944.720	38.152.817
6	Czech Republic	34.263.171	38.222.383	40.912.915	40.337.211	36.535.757
7	Belgium	31.442.955	34.278.997	35.343.398	37.994.295	35.860.755
8	Poland	23.956.500	26.499.665	29.982.813	29.704.345	24.767.917
9	Slovakia	22.033.934	22.566.696	28.044.177	28.922.459	29.420.004
10	Netherlands	19.671.108	23.191.418	26.323.438	25.179.881	21.960.614
11	Sweden	17.720.686	20.752.711	23.658.811	22.897.052	20.181.504
12	Hungary	18.430.064	19.292.913	20.491.114	21.731.712	19.567.509
13	Austria	14.130.364	16.371.357	19.792.240	19.791.968	16.989.925
14	Romania	9.795.912	11.478.208	13.861.624	13.079.692	12.180.414
15	Portugal	5.803.430	6.927.122	10.087.227	10.078.261	8.560.002
16	Slovenia	4.101.680	5.090.758	5.951.997	5.681.550	4.897.897
17	Finland	2.949.345	4.770.224	5.784.601	5.642.657	4.817.065
18	Denmark	2.472.017	2.846.765	3.073.704	3.079.095	3.035.349
19	Lithuania	1.028.499	1.430.808	1.554.633	1.812.867	1.627.926
20	Luxembourg	943.218	1.098.742	1.153.852	1.255.673	1.195.364
21	Bulgaria	851.647	899.713	1.052.116	1.176.821	1.197.743
22	Estonia	790.626	811.043	971.052	1.071.596	1.025.339
23	Croatia	500.711	606.621	787.271	956.175	766.367
24	Latvia	634.434	709.465	840.261	783.392	662.995
25	Ireland	360.814	367.450	412.782	437.880	423.848
26	Greece	150.509	146.913	189.567	181.675	206.794
27	Cyprus	43.461	20.171	17.175	21.479	16.176
28	Malta	26.745	12.884	4.682	2.585	3.354

Kaynak: Çevrimiçi <https://www.trademap.org> verileri kullanılarak hazırlanmıştır. Nominal değerlerdir.

Tablo 39: GTIP 8708 Yan Sanayi 2016-2020 TÜRKİYE İhracat Rakamları

		GTIP 8708 Türkiye İhracat Rakamları (000\$)				
TR Toplamı ve Ülkeler						
	İhracat yapılan Ülke	İhracat 2016	İhracat 2017	İhracat 2018	İhracat 2019	İhracat 2020
	World	3.868.045	4.112.744	4.533.407	4.867.675	4.408.623
1	Germany	792.660	868.231	961.091	951.127	902.294
2	France	367.282	343.813	397.426	410.210	343.441
3	United Kingdom	292.827	282.546	284.946	367.316	318.133
4	United States of America	195.945	210.877	264.692	347.223	285.574
5	Italy	269.171	284.657	303.127	321.445	292.212
6	Spain	187.459	183.138	196.128	274.776	263.376
7	Romania	162.093	176.080	199.286	222.585	195.639
8	Russian Federation	108.099	136.188	178.442	207.792	216.540
9	Poland	122.657	151.418	182.400	187.824	195.237
10	Belgium	199.986	217.960	195.835	175.670	135.403
11	Slovenia	5.883	51.536	61.463	101.490	97.091
12	Algeria	37.807	43.549	95.065	91.022	43.125
13	Czech Republic	60.479	64.159	66.729	88.815	73.121
14	Netherlands	42.328	49.855	58.523	70.014	75.832
15	Iran, Islamic Republic of	139.767	124.381	66.660	66.743	35.423
16	Hungary	45.132	43.811	60.387	63.718	67.869
17	Mexico	35.209	33.208	31.177	59.064	49.295
18	Morocco	48.326	41.146	46.762	46.223	47.110
19	Brazil	33.633	36.749	42.711	35.228	26.058
20	Portugal	6.359	7.084	9.811	34.687	28.869
21	Iraq	21.619	24.125	28.648	34.178	33.357
22	South Africa	24.104	29.944	29.698	34.137	25.983
23	Sweden	44.889	49.256	47.632	31.443	25.392
24	Austria	31.158	32.693	32.412	29.540	20.632
25	Egypt	30.208	19.479	26.524	27.675	23.640
26	Saudi Arabia	47.333	22.007	20.961	26.882	31.596
27	India	12.243	22.362	24.779	26.440	15.384
28	Japan	24.166	49.298	58.495	25.334	11.325
29	Bulgaria	29.301	25.124	24.851	23.672	26.305
30	Ukraine	11.729	15.847	17.031	22.177	24.474
31	Canada	7.777	9.628	13.040	20.585	21.761
32	Israel	18.260	21.372	20.458	20.506	20.210
33	United Arab Emirates	30.290	20.083	16.449	20.406	34.706
34	Serbia	21.356	24.572	24.295	19.520	17.730
35	Denmark	14.198	16.220	17.369	17.685	12.188
36	Slovakia	11.490	14.764	17.089	16.738	17.702
37	China	10.898	11.805	12.525	16.420	19.097
38	Korea, Republic of	12.083	14.472	16.369	16.315	14.450
39	Viet Nam	1.963	2.954	9.765	15.764	5.285
40	Belarus	11.052	12.928	14.226	15.172	17.205
41	Finland	15.036	15.033	13.486	14.254	12.761
42	Azerbaijan	9.616	12.804	11.417	14.149	23.448
43	Libya, State of	2.679	1.968	3.952	10.581	12.065
44	Georgia	7.177	9.998	6.978	10.157	10.025
45	Greece	9.247	9.160	9.585	9.931	10.246
46	Lithuania	10.149	10.098	10.966	9.730	11.949
47	Tunisia	8.805	8.371	8.600	9.669	10.331
48	Croatia	2.164	4.546	7.708	9.667	6.996
49	Macedonia, North	4.301	5.504	5.160	8.642	8.486
50	Australia	6.685	8.224	8.099	7.606	7.364

Kaynak: Çevrimiçi <https://www.trademap.org> verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Nominal değerlerdir.

Not: Yıllara göre toplam ülke sayısı sırasıyla: 153,151,164,159,162 dir. Tabloda ilk 50 ülke gösterilmiştir.

Dünya GTIP 8708 otomotiv yan sanayi ihracatı toplamı 393,6 Milyar \$, AB28 toplamı 183,1 Milyar \$ ve Türkiye toplamı 4,9 Milyar \$ olup Dünya ihracatında AB28'in payı % 46,5 ve Türkiye'nin payı % 1,2 dir.

Türkiye'nin ülkelere göre GTIP 8708 yan sanayi ihracat detayı Tablo 39'da verilmiştir. 4.867.675.000 \$ olan 2019 yılı toplam ihracatı ilk 5, 10, 20 ve 100 ülke bazında incelendiğinde ilk 5 ülke 2.397.321.000 \$ tutar ile % 49 pay, ilk 10 ülke 3.465.968.000 \$ ile % 71 pay, ilk 20 ülke 4.122.972.000 \$ ile % 85 pay ve ilk 100 ülke 4.859.041.000 \$ ile % 99,8 pay almıştır. 20 ülkeye ihracatın % 85'ü yapılmaktadır. Az sayıda ülkeye yapılan yüksek oranlı ihracat avantaj olmakla beraber GTIP 87 otomotiv ihracatında olduğu gibi bu ülkelere bağımlılık yaratmakta ve bu ülkelerde yaşanacak ekonomik ve sosyal çalkantılardan azami derecede etkilenme riski taşımaktadır.

Yan sanayi ihracatı içerdiği AB28 ülke sayısı açısından incelendiğinde 2019 yılında Türkiye GTIP 8708 ihracatının % 49'u ilk 5 ülkeye yapılmakta olup 1 ülke (ABD) istisnası ile 4 ülke AB28 üyesidir. Aynı durum ilk 10 ülke için de 2 ülke (ABD) istisnası ile 8 AB28 üyesi olarak gerçekleşmekte ve % 71'ini oluşturmaktadır.

Yan sanayi ihracatının ilk 20 ülkeye yapılan % 85 toplamı içerisindeki ülkelerin 13 adeti AB28 üyesidir. Dünya'ya ihracat yapılan ülke sayısı toplam 159'dur. Ülke sayısının % 12,5'i ihracatın %85'ini alarak riskli bir bağımlılık göstermektedir. 20 ülkede oluşabilecek olumsuz bir gelişme ihracat miktarını direkt ve yüksek oranda olumsuz etkileyecektir.

AB28 ülkeleri toplam Türkiye GTIP 8708 yan sanayi ihracatının % 71'ini alarak Türkiye otomotiv yan sanayisinin ana müşterisi konumundadır. Gümrük birliği ve coğrafi yakınlık bu sonuç üzerindeki en büyük etkenlerdir. Dünya'da 229 ülkenin GTIP 8708 otomotiv ihracatına konu olduğu göz önüne alındığında Dünya ülke sayısının % 12'sine denk gelen AB üyesi 28 ülke % 71 pay ile önemli bir kümülasyon yaratmıştır.

Türkiye'nin AB28'e olan GTIP 8708 AKÜ değerleri 2016-2020 yılları için **0,81 - 0,90** arasında, Dünya'ya doğru olan AKÜ değerleri ise **1,18 - 1,32** arasında

hesaplanmıştır (Tablo 42). Türkiye'nin Dünya'ya olan rekabet gücü ve ihracat potansiyeli daha yüksektir.

Türkiye 2016-2020 AKÜ değerleri ve ihracat detayları göz önüne alındığında AB28 ülkelerine yüksek ihracat yaparak rekabetçi ve avantajlı durumdadır ancak bir yandan da 28 ülkeye bağımlı kalmaktadır. Türkiye Otomotiv endüstrisi içerisinde bağımlılık riski ve potansiyel pazar gelişmesi açısından AB28'e karşı GTIP 8708 yan sanayide GTIP 87 otomotiv toplamına göre göreceli olarak daha iyi konumdadır. Diğer taraftan Türkiye'nin Dünya pazarlarına hem GTIP 87 otomotiv ve hem GTIP 8708 yan sanayi alanlarında daha geniş bir pazara karşı daha yüksek AKÜ değerleriyle daha yüksek gelişme potansiyeli taşımaktadır.

2016-2020 yılları için GTIP 87 otomotiv AKÜ değerleri AB28 toplamı ve üye ülkeleri için ayrı ayrı hesaplanmış ve Türkiye AKÜ değerleri ile Tablo 43'te karşılaştırılmıştır. Tablo 44'te ise 2016-2020 yılları için GTIP 8708 yan sanayi AKÜ değerleri AB28 toplamı ve üye ülkeleri için ayrı ayrı hesaplanmış ve Türkiye AKÜ değerleri ile karşılaştırılmıştır. Türkiye ülkeler bazında AKÜ değerlerini göz önüne alarak stratejik hedefler belirlemelidir.

AB28 toplamı ve üye ülkelerinin 2016-2020 AKÜ değerleri Dünya genelinde rekabet seviyelerini göstermekte ve özellikle otomotiv endüstrisinin gelişmiş olduğu üye ülkelerde daha da yüksek değerlere çıkarak Türkiye'den daha rekabetçi konuma gelmektedirler. AB28 ve yüksek AKÜ değeri sahibi üye ülkelerinin Dünya pazarlarına yaptıkları yüksek ve sürekli ihracat rakamlarını bu yüksek rekabetçi özellikleri açıklamaktadır.

Türkiye otomotiv ihracatının % 76'sı AB28'e ve üye ülkelerine yapılmaktadır. Bu durum GTIP 87 otomotiv ve 8708 yan sanayi ihracatında daha da detaylı olarak incelenip gelişme stratejileri ülke ve ürün bazında belirlenebilir. Ürün bazında ölçek yaratılarak hem AB28'e hem de Dünya pazarlarına daha yüksek ihracat imkanları yaratılabilir.

Tablo 40: GTIP 8708 Yan Sanayi 2016-2020 DÜNYA İhracat Rakamları

GTIP 8708 İhracat Rakamları (000\$)

Dünya toplamı

İhracatçılar	İhracat 2016	İhracat 2017	İhracat 2018	İhracat 2019	İhracat 2020
World	361.240.973	387.865.503	415.025.244	393.558.305	338.704.183
1 Germany	56.419.185	62.451.994	67.426.305	62.072.410	54.314.050
2 United States of America	43.182.384	45.199.233	45.703.345	43.018.677	33.166.077
3 China	28.369.679	31.049.571	34.849.548	33.625.803	32.942.044
4 Japan	31.699.752	34.538.056	35.873.377	32.697.064	27.042.077
5 Mexico	26.192.503	26.897.461	29.727.122	30.841.842	26.701.510
6 Korea, Republic of	21.840.346	19.522.316	19.489.209	18.981.682	15.765.203
7 Czech Republic	13.576.504	14.726.049	15.634.694	15.165.218	13.238.012
8 Italy	12.532.533	13.765.164	15.371.607	14.536.808	12.553.253
9 Poland	11.162.257	12.390.118	14.492.055	14.352.084	12.260.211
10 France	14.730.716	15.514.899	15.643.911	13.932.725	12.599.982
11 Canada	10.599.799	10.460.384	11.303.333	10.883.287	9.087.694
12 Spain	9.986.105	10.943.978	11.798.867	10.633.202	9.101.578
13 Thailand	6.920.740	7.712.267	8.523.961	8.039.565	6.613.170
14 Hungary	6.027.892	6.636.078	7.446.975	7.368.168	6.620.494
15 Romania	5.918.697	7.365.846	7.648.012	6.928.431	6.178.720
16 United Kingdom	6.301.856	6.605.799	7.117.058	6.488.308	4.977.897
17 Belgium	4.466.876	5.152.185	5.179.861	5.306.139	5.764.003
18 Sweden	5.032.345	5.609.928	5.577.556	5.208.574	4.137.454
19 India	4.020.297	4.437.864	5.139.779	5.022.286	4.146.013
20 Slovakia	4.449.962	4.818.466	5.186.234	5.021.130	4.928.461
21 Turkey	3.868.045	4.112.744	4.533.407	4.867.675	4.408.623
22 Austria	4.524.791	5.023.208	5.377.145	4.733.079	4.029.365
23 Taipei, Chinese	3.856.348	4.125.307	4.118.819	3.910.370	3.683.795
24 Netherlands	3.246.832	3.434.398	3.897.263	3.802.405	3.421.829
25 Portugal	2.664.916	3.070.385	3.865.053	3.538.540	3.227.346
26 United Arab Emirates	1.112.612	2.256.240	2.508.211	2.502.193	178.956
27 Singapore	1.842.993	1.911.304	2.007.941	1.879.407	1.590.238
28 Brazil	1.861.428	2.153.363	2.214.057	1.817.741	1.290.351
29 Indonesia	1.981.046	2.053.116	2.163.097	1.705.438	1.499.413
30 Viet Nam	1.002.967	1.125.431	1.229.461	1.340.160	1.310.796
31 Switzerland	1.263.574	1.323.892	1.370.733	1.215.436	1.018.552
32 Slovenia	967.114	1.089.040	1.233.876	1.137.516	973.355
33 Malaysia	774.047	782.491	838.972	1.069.429	961.919
34 Philippines	1.318.310	1.072.397	1.028.912	960.339	840.376
35 Denmark	794.880	865.276	965.526	918.112	780.376
36 Argentina	721.428	790.117	801.857	763.842	486.010
37 Australia	519.025	624.457	619.452	656.076	636.207
38 South Africa	602.773	676.545	692.643	646.071	526.886
39 Russian Federation	357.893	518.195	560.646	616.999	560.563
40 Norway	459.112	520.342	561.526	550.850	474.435
41 Belarus	219.108	311.445	352.030	400.910	347.433
42 Tunisia	369.231	379.065	425.057	383.938	399.746
43 Hong Kong, China	355.848	351.900	276.940	331.598	268.472
44 Morocco	113.121	135.874	174.633	327.525	580.651
45 Croatia	172.436	224.902	326.215	322.128	288.786
46 Lithuania	240.387	287.734	308.113	298.405	303.843
47 Finland	213.106	250.129	272.165	268.226	246.754
48 Latvia	216.469	236.718	250.297	227.615	193.002
49 Luxembourg	196.065	218.457	239.446	225.443	178.094
50 Serbia	189.573	210.927	215.048	207.747	197.220

Kaynak: Çevrimiçi <https://www.trademap.org> verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Nominal değerlerdir

Not: Yıllara göre toplam ülke sayısı sırasıyla: 204,215,215,218,221 dir. Tabloda ilk 50 ülke gösterilmiştir.

Tablo 41: GTIP 8708 Yan Sanayi 2016-2020 AB28 İhracat Rakamları

		GTIP 8708 AB Ülkeleri İhracat Rakamları (000\$)				
AB Toplamı ve Üye Ülkeler						
	İhracatçılar	İhracat 2016	İhracat 2017	İhracat 2018	İhracat 2019	İhracat 2020
	World	361.240.973	387.865.503	415.025.244	393.558.305	338.704.183
	European Union (EU 28) Aggregation	164.328.834	181.190.515	195.869.676	183.109.445	160.972.228
1	Germany	56.419.185	62.451.994	67.426.305	62.072.410	54.314.050
2	Czech Republic	13.576.504	14.726.049	15.634.694	15.165.218	13.238.012
3	Italy	12.532.533	13.765.164	15.371.607	14.536.808	12.553.253
4	Poland	11.162.257	12.390.118	14.492.055	14.352.084	12.260.211
5	France	14.730.716	15.514.899	15.643.911	13.932.725	12.599.982
6	Spain	9.986.105	10.943.978	11.798.867	10.633.202	9.101.578
7	Hungary	6.027.892	6.636.078	7.446.975	7.368.168	6.620.494
8	Romania	5.918.697	7.365.846	7.648.012	6.928.431	6.178.720
9	United Kingdom	6.301.856	6.605.799	7.117.058	6.488.308	4.977.897
10	Belgium	4.466.876	5.152.185	5.179.861	5.306.139	5.764.003
11	Sweden	5.032.345	5.609.928	5.577.556	5.208.574	4.137.454
12	Slovakia	4.449.962	4.818.466	5.186.234	5.021.130	4.928.461
13	Austria	4.524.791	5.023.208	5.377.145	4.733.079	4.029.365
14	Netherlands	3.246.832	3.434.398	3.897.263	3.802.405	3.421.829
15	Portugal	2.664.916	3.070.385	3.865.053	3.538.540	3.227.346
16	Slovenia	967.114	1.089.040	1.233.876	1.137.516	973.355
17	Denmark	794.880	865.276	965.526	918.112	780.376
18	Croatia	172.436	224.902	326.215	322.128	288.786
19	Lithuania	240.387	287.734	308.113	298.405	303.843
20	Finland	213.106	250.129	272.165	268.226	246.754
21	Latvia	216.469	236.718	250.297	227.615	193.002
22	Luxembourg	196.065	218.457	239.446	225.443	178.094
23	Bulgaria	106.697	126.084	166.496	194.502	216.852
24	Ireland	141.320	148.640	166.104	177.377	165.104
25	Estonia	174.616	156.423	177.466	162.747	187.614
26	Greece	59.517	74.697	97.393	85.123	82.149
27	Cyprus	2.831	1.964	3.691	4.903	2.138
28	Malta	1.929	1.956	292	127	1.506

Kaynak: Çevrimiçi <https://www.trademap.org> verileri kullanılarak hazırlanmıştır. Nominal değerlerdir.

Türkiye ve AB28 için 2016-2020 yılları AKÜ değerleri Tablo 36, 37, 38, 39, 40 ve 41'deki ihracat rakamları kullanılarak hesaplanmış ve Tablo 42'de verilmiştir.

Tablo 42: TÜRKİYE ve AB28 2016-2020 AKÜ Değerleri

AKÜ (RCA) GÖSTERGELERİ - GTIP 87

000\$	2016	2017	2018	2019	2020
TR GTIP 87	19.804.384	23.940.852	26.758.524	26.901.683	22.098.148
TR Toplam İhracat	142.606.247	156.992.940	167.923.862	180.870.841	169.657.940
Dünya GTIP 87	1.331.603.181	1.431.819.089	1.517.625.561	1.482.457.171	1.252.704.935
Dünya Toplam İhracat	15.797.329.860	17.427.030.242	19.169.698.116	18.591.310.421	17.142.104.584
AKÜ TR/Dünya :	1,65	1,86	2,01	1,87	1,78
TR GTIP 87	19.804.384	23.940.852	26.758.524	26.901.683	22.098.148
TR Toplam İhracat	142.606.247	156.992.940	167.923.862	180.870.841	169.657.940
AB (28) GTIP 87	646.578.781	698.215.721	747.795.840	715.741.720	623.884.224
AB 28 Toplam İhracat	5.109.840.289	5.595.978.321	6.170.317.445	5.978.010.835	5.575.098.441
AKÜ TR/AB28 :	1,10	1,22	1,31	1,24	1,16
AB (28) GTIP 87	646.578.781	698.215.721	747.795.840	715.741.720	623.884.224
AB 28 Toplam İhracat	5.109.840.289	5.595.978.321	6.170.317.445	5.978.010.835	5.575.098.441
Dünya GTIP 87	1.331.603.181	1.431.819.089	1.517.625.561	1.482.457.171	1.252.704.935
Dünya Toplam İhracat	15.797.329.860	17.427.030.242	19.169.698.116	18.591.310.421	17.142.104.584
AKÜ AB28/Dünya :	1,50	1,52	1,53	1,50	1,53

AKÜ (RCA) GÖSTERGELERİ - GTIP 8708

000\$	2016	2017	2018	2019	2020
TR GTIP 8708	3.868.045	4.112.744	4.533.407	4.867.675	4.408.623
TR Toplam İhracat	142.606.247	156.992.940	167.923.862	180.870.841	169.657.940
Dünya GTIP 8708	361.240.973	387.865.503	415.025.244	393.558.305	338.704.183
Dünya Toplam İhracat	15.797.329.860	17.427.030.242	19.169.698.116	18.591.310.421	17.142.104.584
AKÜ TR/Dünya :	1,19	1,18	1,25	1,27	1,32
TR GTIP 8708	3.868.045	4.112.744	4.533.407	4.867.675	4.408.623
TR Toplam İhracat	142.606.247	156.992.940	167.923.862	180.870.841	169.657.940
AB (28) GTIP 8708	164.328.834	181.190.515	195.869.676	183.109.445	160.972.228
AB 28 Toplam İhracat	5.109.840.289	5.595.978.321	6.170.317.445	5.978.010.835	5.575.098.441
AKÜ TR/AB28 :	0,84	0,81	0,85	0,88	0,90
AB (28) GTIP 8708	164.328.834	181.190.515	195.869.676	183.109.445	160.972.228
AB 28 Toplam İhracat	5.109.840.289	5.595.978.321	6.170.317.445	5.978.010.835	5.575.098.441
Dünya GTIP 8708	361.240.973	387.865.503	415.025.244	393.558.305	338.704.183
Dünya Toplam İhracat	15.797.329.860	17.427.030.242	19.169.698.116	18.591.310.421	17.142.104.584
AKÜ AB28/Dünya :	1,41	1,45	1,47	1,45	1,46

Kaynak : Çevrimiçi Trademap verileri, <https://www.trademap.org/>

Türkiye 2016-2020 yılları GTIP 87 otomotiv ana ve yan sanayi toplam ihracatı için **1,65 – 2,01** AKÜ değerleri hesaplanmıştır. 2016-2020 yılları arası 28 üyeli olan AB28 için ise AKÜ değerleri **1,50 - 1,53**'tür. Türkiye bu değerleri ile yüksek derecede rekabetçi bir yapıya sahiptir. **1,65 – 2,01** AKÜ rakamları Türkiye'nin Dünya'ya

ihracatta 2016-2020 yılları **1,50 - 1,53** AKÜ değerlerine sahip AB28'den daha yüksek rekabetçi bir konumda olduğunu göstermektedir.

Türkiye'nin hedef grup AB28'e yaptığı ihracatta rekabet durumunu gösteren 2016-2020 yılları AKÜ değerleri ise **1,10 – 1,31** olarak hesaplanmıştır. Türkiye AB28'e karşı rekabetçi ve orta düzey rekabet seviyesini yakalamıştır. Bu değerleri ile Türkiye rekabetçi bir konumda olmakla beraber Türkiye'nin Dünya'ya karşı olan değerlerinden daha düşüktür. Bu durumda Türkiye'nin Dünya pazarlarına doğru olan **1,65 – 2,01** AKÜ değerlerine dayanarak Türkiye'nin AB28 dışındaki ülkelerde, AB28'e doğru yapılan ihracattan daha rekabetçi olduğunu söyleyebiliriz.

AB28'in 2016-2020 yılları için hesaplanan AKÜ rakamları **1,50 - 1,53** arasındadır ve fazla değişkenlik göstermemektedir. Bu sonuç AB28'in Dünya'ya olan yüksek rekabetçiliğini, rekabetçiliğinin sürekliliğini ve belirli seviyelerde sabit kaldığını göstermektedir.

GTIP 8708 otomotiv yan sanayi ihracatı açısından Türkiye 2016-2020 yılları AKÜ değerleri **1,18 – 1,32**'dir. Bu değerler ile Türkiye Dünya'ya yan sanayi ihracatı konusunda ile nispeten orta dereceli rekabetçi bir yapıya sahiptir. AB28'in ise 2016-2020 yılları için Dünya'ya yan sanayi ihracatında hesaplanan **1,41 – 1,47** AKÜ rakamları yüksek yüzeye ulaşmak üzeredir. AB28 **1,41 – 1,47** AKÜ değerleri ile Dünya'ya ihracatta Türkiye'den daha rekabetçi bir konumdadır.

Türkiye'nin AB28'e karşı GTIP 8708 otomotiv yan sanayi ihracatı 2016-2020 yılları AKÜ değerleri **0,81 – 0,90'dir**. Hesaplanan **0,81 – 0,90** AKÜ rakamları Türkiye'nin Dünya'ya karşı olan **1,18 – 1,32** değerlerinden çok daha düşük olup 1'in altında olduğundan Türkiye AB28'e karşı yan sanayi ihracatında rekabetçilik seviyesi düşük düzeyde kalmıştır. Bu durumda Türkiye'nin GTIP 8708 otomotiv yan sanayi ihracatı konusunda AB28 dışındaki ülkelerde, AB28'e doğru yapılan ihracattan daha rekabetçi olduğunu söyleyebiliriz. AB28'in Dünya'ya GTIP 8708 otomotiv yan sanayi ihracatı 2016-2020 yılları **1,41 – 1,47** AKÜ rakamları yüksek rekabet düzeyine çok yakın olup fazla değişkenlik göstermemektedir. Bu belirli düzeyde sabit kalan seviye

AB28'in toplam otomotiv GTIP 87 ihracatının % 25'inden fazlasını yapan GTIP 8708 otomotiv yan sanayi ihracatında sürekliliğini ve rekabet gücünü göstermektedir.

Türkiye'nin GTIP 87 otomotiv sanayi toplam ihracatı içerisinde GTIP 8708 otomotiv yan sanayi ihracatı %18'lik bir paya sahiptir. Türkiye'nin GTIP 8708 otomotiv yan sanayi ihracatında Dünya'ya karşı olan **1,18 – 1,32** AKÜ değerlerinin AB28'e doğru olan **0,81 – 0,90** AKÜ değerlerinden % 46 daha yüksek olması Türkiye'nin Dünya pazarlarında daha rekabetçi olduğunun net göstergesidir. Türkiye bu rekabet avantajına bağlı olarak GTIP 8708 otomotiv yan sanayi ihracatını Dünya pazarlarında daha da yükseltme potansiyeline sahiptir ve toplam GTIP 87 otomotiv ihracatından % 18 pay alan GTIP 8708 yan sanayi ihracatını daha yüksek pay alan seviyelere getirebilir. Bu artış da toplam GTIP 87 otomotiv ihracatını daha yüksek seviyelere getirecektir. Artan GTIP 87 ve 8708 ihracatının hem rekabetçilik seviyesi ve AKÜ değerlerinde hem de tutar olarak pozitif etkileri olacaktır.

Türkiye ve AB28 AKÜ değerlerinin, Türkiye ve AB28'in GTIP 87 otomotiv sanayi ve GTIP 8708 yan sanayi (esas itibariyle % 60 dan fazlasını oluşturan yedek parça ve aksam) ihracat rakamları ve ülke bazında da incelenmesi konuyu daha net bir duruma getirecektir.

2019 yılı sonunda Dünya ve Türkiye genelinde başlayan Covid-19 pandemisi nedeniyle yaşanan sıkıntılar, kapanmalar, yasaklar ve tedarik zincirlerindeki aksaklıklar tüm toplum yaşamını ve ekonomiyi her açıdan aniden ve beklenmedik koşullarda etkilemiştir. Dolayısıyla tüm sektörlerde 2020 yılı verileri verilmekle beraber birçok konuda ani değişimlere uğramış beklenti ve eğilim dışı ani düşüş veya yükselişler olmuştur. Bu bağlamda değerlendirme ve yorumlarda daha anlamlı olan 2019 yılı verileri daha ağırlıklı olarak kullanılmıştır. 2020 kriz senesini takip eden 2021 verileri de bir önceki düşüş ve artışlara göre yeniden ani değişimler göstermiştir. 2022 yılından itibaren tüm ekonomik ve sosyal verilerin yeni normal diye nitelenen trendlere oturması beklenmektedir.

Tablo 43: GTIP 87 Otomotiv Sanayi 2016-2020 AKÜ Değerleri Karşılaştırılması

GTIP 87	AB Ülkeleri, AB28 ve TR AKÜ değerleri				
AB Toplamı ve Üye Ülkeler					
İhracatçılar	İhracat 2016	İhracat 2017	İhracat 2018	İhracat 2019	İhracat 2020
World GTIP 87	1.331.603.181	1.431.819.089	1.517.625.561	1.482.457.171	1.252.704.935
World Toplam İhracat	15.797.329.860	17.427.030.242	19.169.698.116	18.591.310.421	17.142.104.584
AB (EU 28) GTIP 87	646.578.781	698.215.721	747.795.840	715.741.720	623.884.224
AB (EU 28) Toplam İhracat	5.109.840.289	5.595.978.321	6.170.317.445	5.978.010.835	5.575.098.441
AB (EU 28) AKÜ	1,50	1,52	1,53	1,50	1,53
TR GTIP 87	19.804.384	23.940.852	26.758.524	26.901.683	22.098.148
TR Toplam İhracat	142.606.247	156.992.940	167.923.862	180.870.841	169.657.940
TR AKÜ	1,65	1,86	2,01	1,87	1,78
İhracatçılar	İhracat 2016	İhracat 2017	İhracat 2018	İhracat 2019	İhracat 2020
1 Slovakia AKÜ	3,39	3,29	3,79	4,03	4,66
2 Czech Republic AKÜ	2,51	2,55	2,55	2,54	2,60
3 Hungary AKÜ	2,12	2,07	2,09	2,23	2,24
4 Romania AKÜ	1,83	1,98	2,19	2,12	2,35
5 Germany AKÜ	2,17	2,16	2,14	2,06	2,10
6 Spain AKÜ	2,26	2,12	2,09	2,01	2,12
7 Portugal AKÜ	1,24	1,36	1,72	1,88	1,90
8 Sweden AKÜ	1,51	1,65	1,80	1,79	1,77
9 Belgium AKÜ	1,38	1,41	1,38	1,53	1,64
10 Poland AKÜ	1,45	1,46	1,45	1,48	1,33
11 Austria AKÜ	1,16	1,25	1,41	1,45	1,43
12 United Kingdom AKÜ	1,48	1,48	1,41	1,35	1,24
13 France AKÜ	1,10	1,19	1,25	1,19	1,27
14 Luxembourg AKÜ	0,87	0,96	0,96	1,07	1,22
15 Italy AKÜ	1,01	1,05	1,04	0,98	1,05
16 Finland AKÜ	0,61	0,86	0,97	0,97	1,00
17 Croatia AKÜ	0,44	0,47	0,58	0,70	0,62
18 Lithuania AKÜ	0,49	0,59	0,59	0,69	0,68
19 Latvia AKÜ	0,65	0,65	0,70	0,68	0,60
20 Netherlands AKÜ	0,50	0,53	0,57	0,55	0,54
21 Bulgaria AKÜ	0,38	0,35	0,39	0,44	0,51
22 Denmark AKÜ	0,31	0,34	0,36	0,35	0,39
23 Slovenia AKÜ	0,08	0,08	0,08	0,08	0,07
24 Estonia AKÜ	0,08	0,08	0,08	0,08	0,07
25 Cyprus AKÜ	0,17	0,07	0,04	0,08	0,08
26 Greece AKÜ	0,06	0,06	0,06	0,06	0,08
27 Ireland AKÜ	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03
28 Malta AKÜ	0,10	0,06	0,02	0,01	0,02

Kaynak: Çevrimiçi <https://www.trademap.org> verileri kullanılarak hazırlanmıştır. Nominal değerlerdir.

Tablo 43'te Türkiye ile AB28 ve üyelerinin 2016-2020 yılları GTIP 87 otomotiv AKÜ değerleri ülke bazında hesaplanmış ve karşılaştırılmıştır. Türkiye GTIP 87 otomotivde AB28'e karşı Dünya genelinde daha yüksek rekabetçi değerlere sahiptir. Üye ülkelere bakıldığında ise Türkiye 21 üye ülkeden daha rekabetçi 2016-2020 yılları AKÜ değerlerine sahiptir. AB28 içerisinde otomotiv ana ve yan sanayisinde uzun yıllardır üretici konumunda olan ilk 7 ülkenin (Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Romanya, Almanya, İspanya, Portekiz) GTIP 87 otomotiv

AKÜ değerleri ise Türkiye’den daha yüksek olup bu ülkeler daha rekabetçi bir konumda yer almaktadırlar.

Tablo 44: GTIP 8708 Yan Sanayi 2016-2020 AKÜ Değerleri Karşılaştırılması

GTIP 8708		AB Ülkeleri, AB28 ve TR AKÜ değerleri				
AB Toplamı ve Üye Ülkeler						
	İhracatçılar	İhracat 2016	İhracat 2017	İhracat 2018	İhracat 2019	İhracat 2020
	World GTIP 8708	361.240.973	387.865.503	415.025.244	393.558.305	338.704.183
	World Toplam İhracat	15.797.329.860	17.427.030.242	19.169.698.116	18.591.310.421	17.142.104.584
	AB (EU 28) GTIP 8708	164.328.834	181.190.515	195.869.676	183.109.445	160.972.228
	AB (EU 28) Toplam İhracat	5.109.840.289	5.595.978.321	6.170.317.445	5.978.010.835	5.575.098.441
	AB (EU 28) AKÜ	1,41	1,45	1,47	1,45	1,46
	TR GTIP 8708	3.868.045	4.112.744	4.533.407	4.867.675	4.408.623
	TR Toplam İhracat	142.606.247	156.992.940	167.923.862	180.870.841	169.657.940
	TR AKÜ	1,19	1,18	1,25	1,27	1,32
	İhracatçılar	İhracat 2016	İhracat 2017	İhracat 2018	İhracat 2019	İhracat 2020
1	Romania AKÜ	4,07	4,69	4,41	4,23	4,40
2	Czech Republic AKÜ	3,66	3,63	3,57	3,59	3,48
3	Hungary AKÜ	2,56	2,63	2,77	2,85	2,81
4	Poland AKÜ	2,48	2,52	2,56	2,69	2,44
5	Slovakia AKÜ	2,53	2,59	2,56	2,64	2,89
6	Portugal AKÜ	2,10	2,22	2,41	2,49	2,65
7	Germany AKÜ	1,85	1,94	2,00	1,97	2,00
8	Sweden AKÜ	1,58	1,65	1,55	1,53	1,35
9	Spain AKÜ	1,54	1,58	1,57	1,49	1,48
10	Austria AKÜ	1,37	1,41	1,40	1,30	1,26
11	Italy AKÜ	1,19	1,22	1,29	1,28	1,28
12	France AKÜ	1,31	1,33	1,27	1,19	1,34
13	Croatia AKÜ	0,55	0,64	0,88	0,89	0,86
14	Belgium AKÜ	0,72	0,78	0,74	0,81	0,98
15	Latvia AKÜ	0,82	0,81	0,77	0,74	0,64
16	Luxembourg AKÜ	0,67	0,70	0,73	0,73	0,67
17	United Kingdom AKÜ	0,67	0,67	0,67	0,65	0,63
18	Lithuania AKÜ	0,42	0,44	0,43	0,43	0,47
19	Denmark AKÜ	0,37	0,38	0,41	0,39	0,37
20	Netherlands AKÜ	0,30	0,29	0,31	0,31	0,31
21	Bulgaria AKÜ	0,18	0,18	0,23	0,28	0,34
22	Finland AKÜ	0,16	0,17	0,17	0,17	0,19
23	Greece AKÜ	0,09	0,10	0,11	0,11	0,12
24	Cyprus AKÜ	0,04	0,03	0,03	0,07	0,04
25	Ireland AKÜ	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
26	Slovenia AKÜ	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
27	Estonia AKÜ	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
28	Malta AKÜ	0,03	0,03	0,00	0,00	0,03

Kaynak: Çevrimiçi <https://www.trademap.org> verileri kullanılarak hazırlanmıştır. Nominal değerlerdir.

Tablo 44’te Türkiye ile AB28 ve üyelerinin 2016-2020 yılları GTIP 8708 yan sanayi AKÜ değerleri ülke bazında hesaplanmış ve karşılaştırılmıştır. Türkiye GTIP 8708 yan sanayide AB28’e karşı Dünya genelinde göreceli olarak daha düşük rekabetçi değerlere sahiptir. Üye ülkelere bakıldığında ise Türkiye 16 üye ülkeden

daha rekabetçi 2016-2020 yılları AKÜ değerlerine sahiptir. AB28 içerisinde otomotiv ana ve yan sanayisinde üretici konumda olan ilk 12 ülkenin (Romanya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Portekiz, Almanya, İsveç, İspanya, Avusturya, İtalya, Fransa) GTIP 8708 yan sanayi AKÜ değerleri ise Türkiye’den daha yüksek olup bu ülkeler daha rekabetçi bir konumda yer almaktadırlar.

4.3. SEÇİLİ OTOMOTİV YAN SANAYİ FİRMALARININ REKABET GÜCÜNÜN İNCELENMESİ

Seçili otomotiv yan sanayi firmalarının rekabet gücünün incelenmesi amacıyla Porter’ın elmas modeli ışığında hazırlanan ve EK 19B’de örneği verilen soru formu yazarın EK 19A’daki izni ile (AKİŞ, E., “**Küreselleşme Sürecinde Türkiye’nin Uluslararası Rekabet Gücü: Türk Beyaz Eşya Sanayii İçin Bir Uygulama,**” İstanbul, 2008, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.) kullanılarak çevrimiçi uygulanmıştır.

4.3.1. Yöntem

Örnek soru formu incelemeye katılan ve merkezi Marmara Bölgesinde bulunan 16 firma tarafından çevrimiçi doldurulmuştur. Elde edilen veriler analiz edilerek sonuçlar tablolar halinde çıkarılmıştır. Seçili otomotiv yan (tedarik) sanayi firmalarının rekabet gücünü incelemeye yönelik hazırlanan EK 19B’de verilen soru formu 7 bölümden oluşmuştur. Her soruda soru içeriğinin uluslararası rekabet düzeyine göre yüksek/orta/düşük olarak kıyaslanması istenmiştir. Bölüm tanımları ve soru sayıları şu şekildedir:

- A-Girdi koşulları ile ilgili bölüm (9 soru)
- B-Talep koşulları ile ilgili bölüm (4 soru)
- C-İlgili ve destekleyici kuruluşlar ile ilgili bölüm (8 soru)
- D-Firma stratejisi ve rekabet yapısı ile ilgili bölüm (11 soru)
- E-Devletin etkinliği ile ilgili bölüm (6 soru)
- F-Covid-19 salgını etkisi ile ilgili bölüm (5 soru)
- G-Bilgi bölümü (14 soru)

4.3.2. Cevap Değerleri ve Yorumları

A-Girdi koşulları ile ilgili bölüm (9 soru):

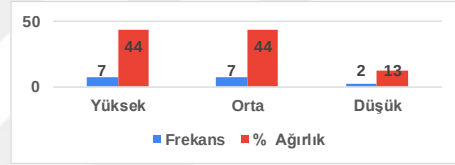
Bu bölümde sektörde işgücünün önemi, işgücünün kalitesi, sermaye yeterliliği, hammaddeye ulaşımı, enerji ihtiyacını karşılama, kullandığı teknoloji, altyapı sistemi, yazılım sistemi ve otomasyon sisteminin uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslanması sorulmuştur. Cevaplar şu şekildedir:

Grafik 1: Girdi Koşulları Bölümü Soru 1-6 Sonuçları

Uluslararası Rekabet Düzeyine göre ;

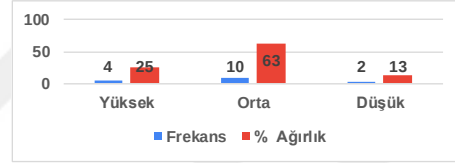
1- Sektörde işgücünün önemi

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	7	44	1
Orta	7	44	1
Düşük	2	13	2
Toplam	16	100	

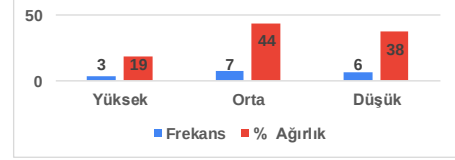
2- Sektörün işgücü kalitesi

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	4	25	2
Orta	10	63	1
Düşük	2	13	3
Toplam	16	100	

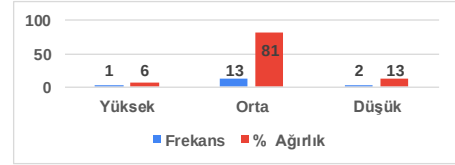
3- Sektörün sermaye yeterliliği

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	3	19	3
Orta	7	44	1
Düşük	6	38	2
Toplam	16	100	

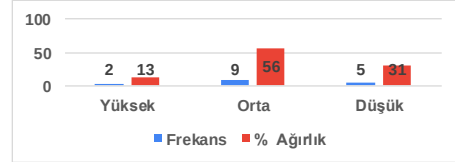
4- Sektörün hammaddeye ulaşımı

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	1	6	3
Orta	13	81	1
Düşük	2	13	2
Toplam	16	100	

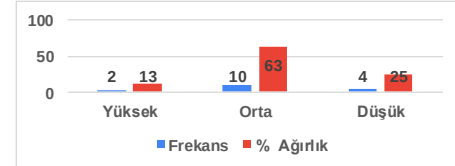
5- Sektörün enerji ihtiyacını karşılama

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	2	13	3
Orta	9	56	1
Düşük	5	31	2
Toplam	16	100	

6- Sektörün kullandığı teknoloji

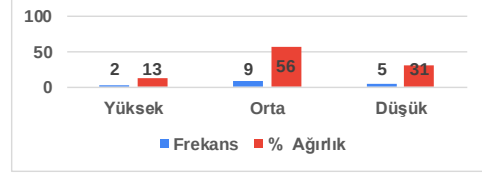
	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	2	13	3
Orta	10	63	1
Düşük	4	25	2
Toplam	16	100	

Grafik 2: Girdi Koşulları Bölümü Soru 7-9 Sonuçları

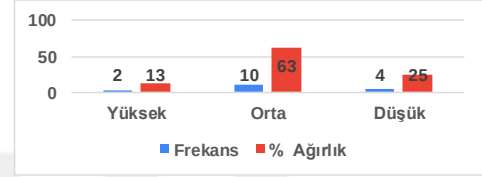
7- Sektörün kullandığı altyapı sistemi

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	2	13	3
Orta	9	56	1
Düşük	5	31	2
Toplam	16	100	

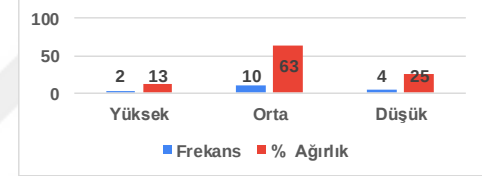
8- Sektörün kullandığı yazılım sistemi

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	2	13	3
Orta	10	63	1
Düşük	4	25	2
Toplam	16	100	

9- Sektörün kullandığı otomasyon sistemi

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	2	13	3
Orta	10	63	1
Düşük	4	25	2
Toplam	16	100	

Uluslararası rekabet düzeyine göre sektörde işgücünün önemi % 88 orta ve yüksek, işgücünün kalitesi % 63 orta ve % 25 yüksek, sermayenin yeterliliği % 44 orta ve % 38 düşük, hammaddeye ulaşımı % 81 orta, enerji ihtiyacını karşılaması % 56 orta ve % 31 düşük, kullandığı teknoloji % 63 orta ve % 25 düşük, kullandığı altyapı sistemi % 56 orta ve % 31 düşük, kullandığı yazılım sistemi % 63 orta ve % 25 düşük, kullandığı otomasyon sistemi % 63 orta ve % 25 düşük seviyede olduğu belirlenmiştir.

Özet olarak sektörde işgücü çok önemli ve kalitesi orta ve yüksek seviyededir; Sermaye yeterliliği orta ve düşüktür, hammaddeye ulaşımı orta seviyededir; enerji ihtiyacını karşılaması, kullandığı teknoloji, altyapı, yazılım ve otomasyon seviyeleri orta ve düşüktür.

Bu durumda sektörün girdi koşullarının, uluslararası rekabet düzeyine göre işgücü için yeterli, hammaddeye ulaşılabilir ancak enerji, teknoloji, altyapı, yazılım ve otomasyon için yeterli olmadığını söyleyebiliriz.

B-Talep koşulları ile ilgili bölüm (4 soru)

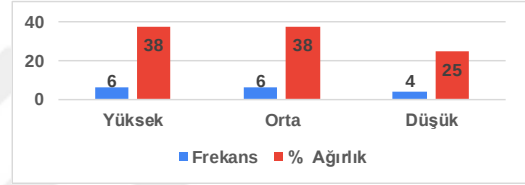
Bu bölümde sektörün iç talep yapısını, dış talep yapısını, AB pazarına yakınlığını ve alıcı yapısının seçici ve bilinçli olmasını uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslanması sorulmuştur. Cevaplar şu şekildedir:

Grafik 3: Talep Koşulları Bölümü Sonuçları

Uluslararası Rekabet Düzeyine göre ;

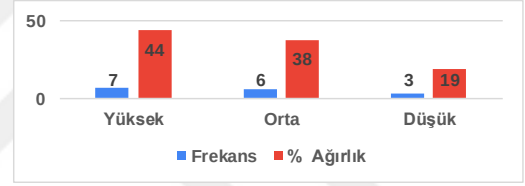
1- Sektörün iç talep yapısı

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	6	38	1
Orta	6	38	1
Düşük	4	25	2
Toplam	16	100	

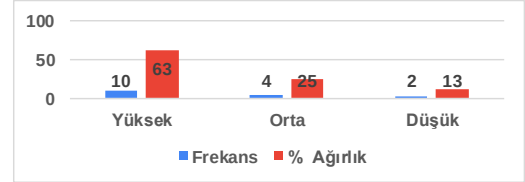
2- Sektörün dış talep yapısı

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	7	44	1
Orta	6	38	2
Düşük	3	19	3
Toplam	16	100	

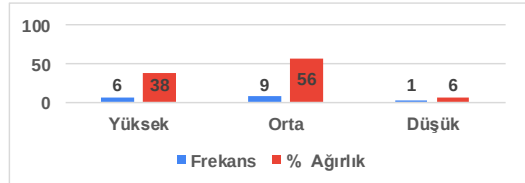
3- Sektörün AB pazarına yakınlığı

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	10	63	1
Orta	4	25	2
Düşük	2	13	3
Toplam	16	100	

4- Sektörün alıcı yapısının seçici ve bilinçli olması

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	6	38	2
Orta	9	56	1
Düşük	1	6	3
Toplam	16	100	

Uluslararası rekabet düzeyine göre sektörde iç talep yapısı % 76 yüksek ve orta, dış talep yapısı % 44 yüksek ve % 38 orta, AB pazarına yakınlığı % 63 yüksek ve % 25 orta, alıcı yapısının seçici ve bilinçli olması % 56 orta ve % 38 yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir.

Özet olarak sektörde iç ve dış talep yapısı yüksek ve orta seviyededir. AB pazarına yakınlığı yüksek ve ortadır, alıcı yapısının seçici ve bilinçli olması orta ve yüksektir.

Bu durumda sektörün talep koşullarının, uluslararası rekabet düzeyine göre yüksek, pazara (AB) yakın ve alıcısının da bilinçli olduğunu söyleyebiliriz.

C-İlgili ve destekleyici kuruluşlar ile ilgili bölüm (8 soru)

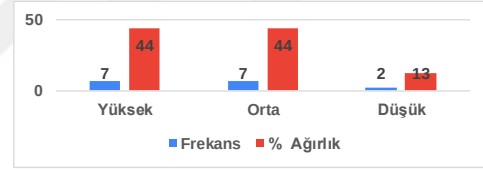
Bu bölümde sektörün diğer sektörlerle ilişkilerini, sektördeki sivil örgütlenmeleri ve STK ile ilişkileri, kontrol ve sertifikasyon kurumları ile ilgili durumu, üniversite ile ilişkilerini, orta eğitim kurumları ile ilişkilerini, kamu kurum ve kuruluşları ile ilişkilerini, yerel yönetimler ile ilişkilerini ve tedarikçiler ile ilişkilerini uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslanması sorulmuştur. Cevaplar şu şekildedir:

Grafik 4: İlgili ve Destekleyici Kuruluşlar Bölümü Soru 1-5 Sonuçları

Uluslararası Rekabet Düzeyine göre ;

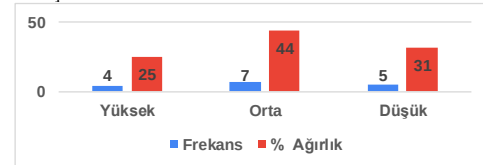
1-Sektörün diğer sektörlerle ilişkileri

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	7	44	2
Orta	7	44	1
Düşük	2	13	3
Toplam	16	100	

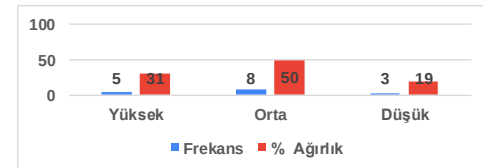
2-Sektördeki sivil örgütlenmeler ve Sivil Toplum Kuruluşları ile ilişkiler

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	4	25	3
Orta	7	44	1
Düşük	5	31	2
Toplam	16	100	

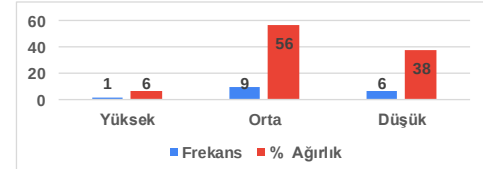
3-Sektörde kontrol ve sertifikasyon kurumları ile ilgili durum

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	5	31	2
Orta	8	50	1
Düşük	3	19	3
Toplam	16	100	

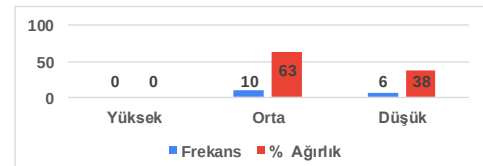
4- Sektörün Üniversite ile ilişkileri

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	1	6	3
Orta	9	56	1
Düşük	6	38	2
Toplam	16	100	

5- Sektörün Orta Eğitim Kuruluşları ile ilişkileri

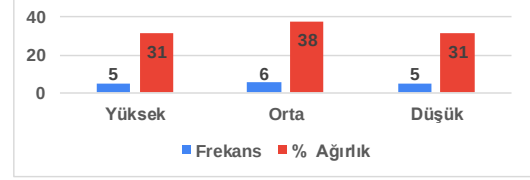
	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	0	0	
Orta	10	63	1
Düşük	6	38	2
Toplam	16	100	

Grafik 5: İlgili ve Destekleyici Kuruluşlar Bölümü Soru 6-8 Sonuçları

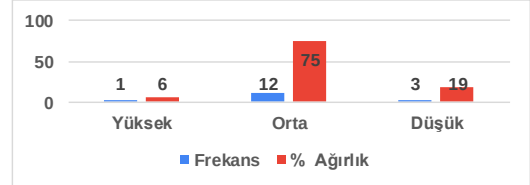
6-Sektörün Kamu Kurum ve Kuruluşları ile ilişkileri

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	5	31	2
Orta	6	38	1
Düşük	5	31	2
Toplam	16	100	

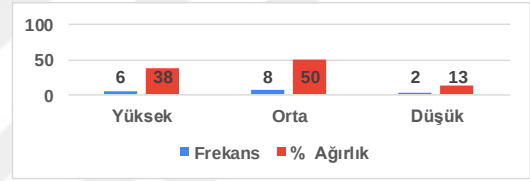
7-Sektörün yerel yönetimler ile ilişkileri

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	1	6	3
Orta	12	75	1
Düşük	3	19	2
Toplam	16	100	

8-Sektörün tedarikçiler ile ilişkileri

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	6	38	2
Orta	8	50	1
Düşük	2	13	3
Toplam	16	100	

Uluslararası rekabet düzeyine göre sektörün diğer sektörlerle ilişkileri % 88 yüksek ve orta, sektördeki sivil örgütlenmeler ve sivil toplum kuruluşları (STK) ile ilişkileri % 44 orta ve % 31 düşük, sektörde kontrol ve sertifikasyon kurumları ile durum % 50 orta ve % 31 yüksek, sektörün üniversite ile ilişkileri % 56 orta ve % 38 düşük, orta eğitim kuruluşları ile ilişkileri % 63 orta ve % 38 düşük, kamu kurum ve kuruluşları ile ilişkileri % 38 orta ve % 31 düşük, yerel yönetimler ile ilişkisi % 75 orta ve % 19 düşük, tedarikçiler ile ilişkisi % 50 orta ve % 38 yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir.

Özet olarak sektörün diğer sektörlerle ilişkileri yüksek, kontrol ve sertifikasyon kurumları ile ilişkileri orta ve yüksek, tedarikçiler ile ilişkileri orta ve yüksek, sivil toplum kuruluşları, üniversite, orta eğitim ve kamu kurum ve kuruluşları ile ilişkileri orta ve düşük, yerel yönetimler ile ilişkileri orta seviyededir.

Bu durumda sektörün ilgili ve destekleyici kuruluşlar ile ilişkilerinin içinde bulundukları sanayiye paralel olarak diğer sektörler, tedarikçiler, kontrol ve sertifikasyon kurumları ile yüksek seviyede yeterli olduğunu ancak eğitim kurumları ve yerel yönetimler ile yeterli yüksek seviyede olmadığını söyleyebiliriz.

D-Firma stratejisi ve rekabet yapısı ile ilgili bölüm (11 soru)

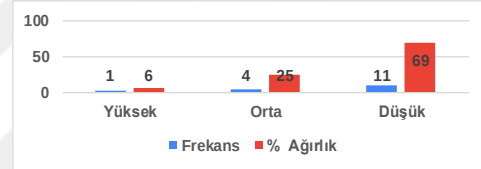
Bu bölümde sektörün ARGE harcamalarını, yarattığı katma değeri, ürün yelpazesini, yer aldığı piyasadaki rekabet düzeyini, teknolojik alt yapısını, KOBİ nitelikli firma yoğunluğunu, kapasite kullanım oranını, stratejik planlama tercihini, tercih ettiği rekabet stratejilerini, tüketici hizmetlerindeki durumunu ve lojistiğin önemini uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslanması sorulmuştur. Cevaplar şu şekildedir:

Grafik 6: Firma Stratejisi ve Rekabet Yapısı Bölümü Soru 1-6 Sonuçları

Uluslararası Rekabet Düzeyine göre ;

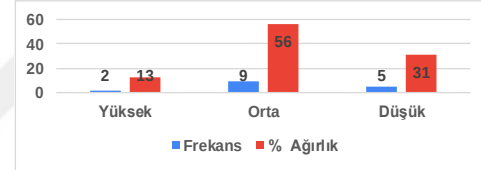
1- Sektörün Ar-Ge harcamaları

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	1	6	3
Orta	4	25	2
Düşük	11	69	1
Toplam	16	100	

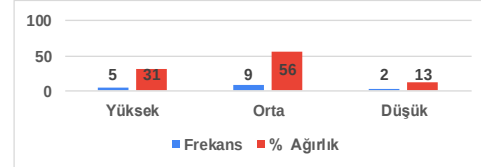
2- Sektörü yarattığı Katma değer

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	2	13	3
Orta	9	56	1
Düşük	5	31	2
Toplam	16	100	

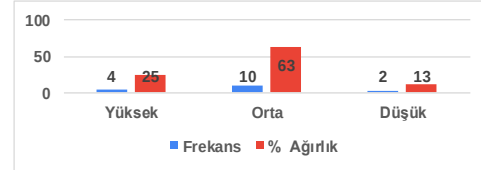
3- Sektörün Ürün Yelpazesi

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	5	31	2
Orta	9	56	1
Düşük	2	13	3
Toplam	16	100	

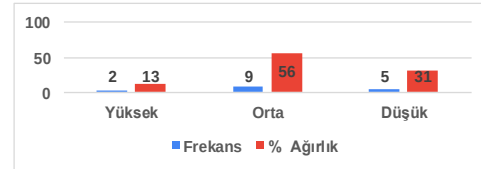
4- Sektörün yer aldığı piyasadaki rekabet düzeyi

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	4	25	2
Orta	10	63	1
Düşük	2	13	3
Toplam	16	100	

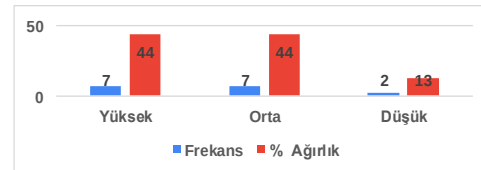
5- Sektörün Teknolojik altyapısı

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	2	13	3
Orta	9	56	1
Düşük	5	31	2
Toplam	16	100	

6- Sektörün Kobi nitelikli firma yoğunluğu

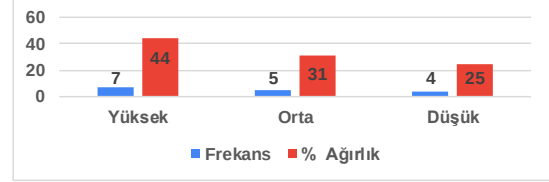
	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	7	44	1
Orta	7	44	1
Düşük	2	13	2
Toplam	16	100	

Grafik 7: Firma Stratejisi ve Rekabet Yapısı Bölümü Soru 7-11 Sonuçları

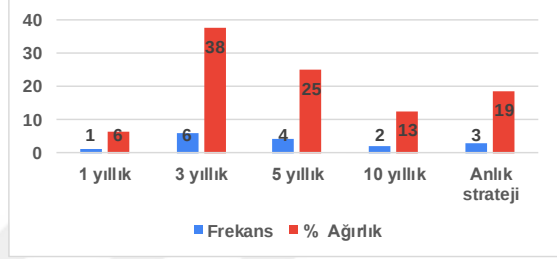
7- Sektörün Kapasite Kullanım Oranını (KKO)

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	7	44	1
Orta	5	31	2
Düşük	4	25	3
Toplam	16	100	

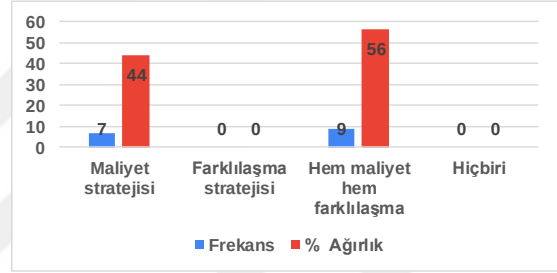
8- Sektörün stratejik planlama tercihi

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
1 yıllık	1	6	5
3 yıllık	6	38	1
5 yıllık	4	25	2
10 yıllık	2	13	4
Anlık strateji	3	19	3
Toplam	16	100	

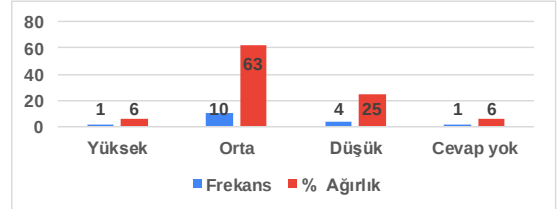
9- Sektörün tercih ettiği rekabet stratejileri

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Maliyet stratejisi	7	44	2
Farklılaşma stratejisi	0	0	
Hem maliyet hem farklılaşma	9	56	1
Hiçbiri	0	0	
Toplam	16	100	

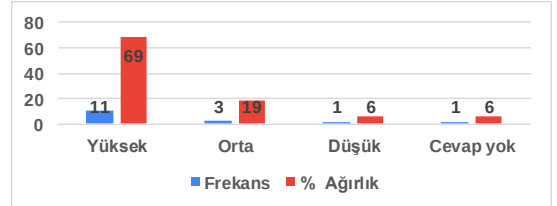
10- Sektörün Tüketici Hizmetlerindeki durumu

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	1	6	3
Orta	10	63	1
Düşük	4	25	2
Cevap yok	1	6	3
Toplam	16	100	

11- Sektörde Lojistiğin önemi

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	11	69	1
Orta	3	19	2
Düşük	1	6	3
Cevap yok	1	6	3
Toplam	16	100	

Uluslararası rekabet düzeyine göre sektörün ARGE harcamaları % 69 düşük ve % 25 orta, yarattığı katma değer % 56 orta ve % 31 düşük, ürün yelpazesi % 56 orta ve % 31 yüksek, piyasadaki rekabet düzeyi % 63 orta ve % 25 yüksek, teknolojik altyapısı % 56 orta ve % 31 düşük, KOBİ firma yoğunluğu % 44 yüksek ve % 44 orta, kapasite kullanım oranı % 44 yüksek ve % 31 orta, stratejik planlama tercihi % 38 3-

yıllık ve % 25 5-yıllık, tercih ettiği rekabet stratejileri % 56 hem maliyet hem farklılaşma ve % 44 maliyet üzerine, tüketici hizmetlerindeki durumu % 63 orta ve % 25 düşük, lojistiğin öneminin ise % 69 yüksek ve % 19 orta seviyede olduğu belirlenmiştir.

Özet olarak sektörün ürün yelpazesi, kapasite kullanım oranı, piyasasındaki rekabet düzeyi ve lojistiğin önemi yüksek seviyededir. KOBİ yoğunluğunun yüksek olduğu sektörde ARGE harcamaları, teknolojik altyapı ve yarattığı katma değer düşüktür. Maliyet stratejisi yüksek oranda tercih ediliyor ancak farklılaşmaya da önem veriliyor. Stratejik planlama tercihleri 3-yıllık ancak anlık stratejiler de uygulanıyor. Tüketici hizmetlerindeki durumu ise orta seviyededir.

Bu durumda firma stratejisi ve rekabet yapısı ile ilgili olarak sektörün ağırlıklı KOBİ yapısı, piyasasındaki yüksek rekabet ve lojistiğin yüksek önemi nedenleriyle maliyetlerine yüksek önem verdiği ve bu nedenle 3yıllık ve anlık stratejiler izlediği görölmektedir. Tüketici hizmetlerinin orta seviyede olması, ARGE, teknoloji ve yarattığı katma değerin düşük seviyesi sektörün yaşam mücadelesinin zorluğunu ve ihtiyaçlarını yansıtmaktadır.

E- Devletin etkinliği ile ilgili bölüm (6 soru)

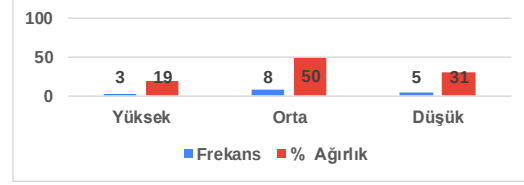
Bu bölümde sektörle ilgili mevzuatın elverişliliğini, sektörün maruz kaldığı bürokratik yapıyı, sektöre verilen teşvikleri, maruz kaldığı vergileri, güvenlik ödemelerini, uygulanan denetim düzeyinin uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslanması sorulmuştur.

Grafik 8: Devletin Etkinliği Bölümü Sonuçları

Uluslararası Rekabet Düzeyine göre ;

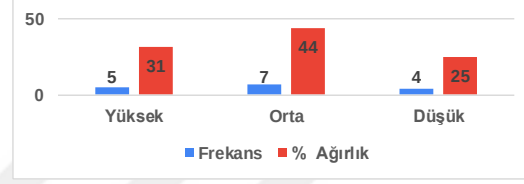
1- Sektörle ilgili Mevzuatın elverişliliği

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	3	19	3
Orta	8	50	1
Düşük	5	31	2
Toplam	16	100	

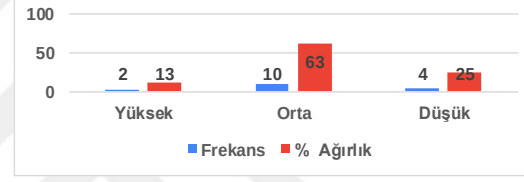
2- Sektörün maruz kaldığı bürokratik yapı

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	5	31	2
Orta	7	44	1
Düşük	4	25	3
Toplam	16	100	

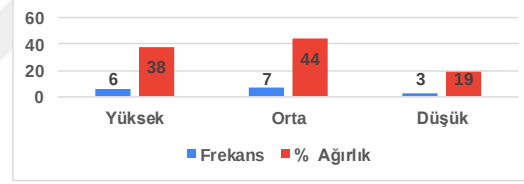
3- Sektöre verilen Teşvikler

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	2	13	3
Orta	10	63	1
Düşük	4	25	2
Toplam	16	100	

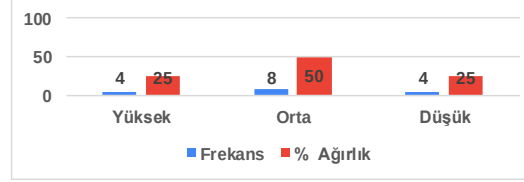
4- Sektörün maruz kaldığı vergiler

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	6	38	2
Orta	7	44	1
Düşük	3	19	3
Toplam	16	100	

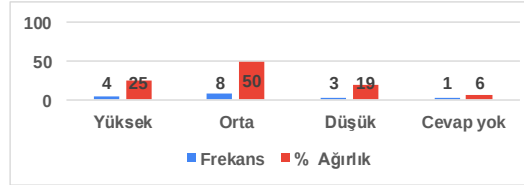
5- Sosyal güvenlik ödemeleri

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	4	25	2
Orta	8	50	1
Düşük	4	25	2
Toplam	16	100	

6- Sektöre uygulanan denetim düzeyi

	Frekans	% Ağırlık	Sıra
Yüksek	4	25	2
Orta	8	50	1
Düşük	3	19	3
Cevap yok	1	6	4
Toplam	16	100	

Uluslararası rekabet düzeyine göre sektörün ilgili mevzuatının elverişliliğinin % 50 orta ve % 31 düşük, sektörün maruz kaldığı bürokratik yapının % 44 orta ve % 31 yüksek, sektöre verilen teşviklerin % 63 orta ve % 25 düşük, maruz kalına vergilerin % 44 orta ve % 38 yüksek, sosyal güvenlik ödemelerinin % 50 orta ve % 25 yüksek,

sektöre uygulanan denetim düzeyinin % 50 orta ve % 25 yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir.

Özet olarak sektörle ilgili mevzuatın elverişliliğinin ve sektöre verilen teşviklerin orta ve düşük bulunduğu, diğer taraftan bürokratik yapının, vergilerin, sosyal güvenlik ödemelerinin ve uygulanan denetim düzeyinin orta ve yüksek seviyede olduğu görülmektedir.

Bu durumda sektörün devletin etkinliği ile ilgili olarak hem mevzuatın elverişliliğini ve teşvikleri yetersiz bulduğu hem de mevcut bürokrasi, vergi, sosyal güvenlik ödemeleri ve denetim düzeyi gibi devlet uygulamalarını yüksek bularak memnun olmadığı söylenebilir.

F-Covid-19 salgını etkisi ile ilgili bölüm (5 soru)

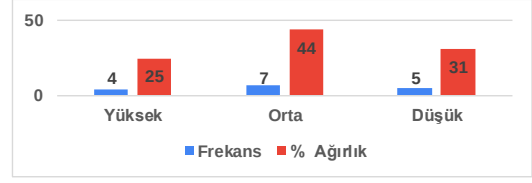
Bu bölümde sektörün Covid-19 salgınından etkilenme düzeyini, maruz kaldığı etkilerin kalıcılığını, maliyetini, yatırım planlarına yansımaları ve etkilerin pozitif gelişme açısından uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslanması sorulmuştur.

Grafik 9: Covid-19 Etkisi Bölümü Sonuçları

Uluslararası Rekabet Düzeyine göre ;

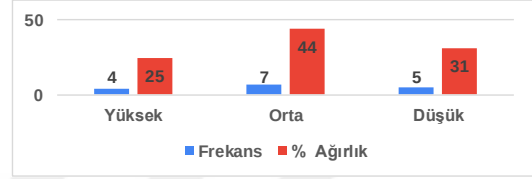
1- Sektörün Covid 19 salgınından etkilenme düzeyi

	Frekans	% Ağırlık	Önem Sırası
Yüksek	4	25	3
Orta	7	44	1
Düşük	5	31	2
Toplam	16	100	

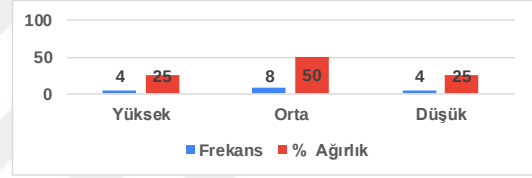
2- Sektörün maruz kaldığı etkilerin kalıcılığı

	Frekans	% Ağırlık	Önem Sırası
Yüksek	4	25	3
Orta	7	44	1
Düşük	5	31	2
Toplam	16	100	

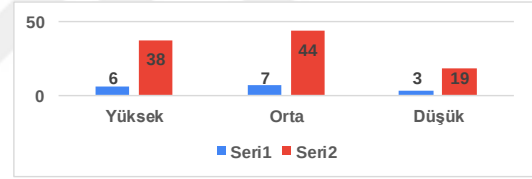
3- Sektörün maruz kaldığı etkilerin maliyeti

	Frekans	% Ağırlık	Önem Sırası
Yüksek	4	25	2
Orta	8	50	1
Düşük	4	25	3
Toplam	16	100	

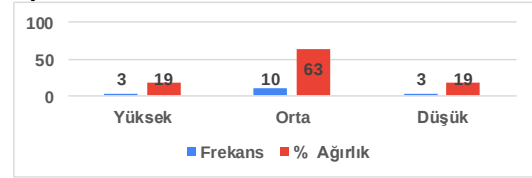
4- Sektörün maruz kaldığı etkilerin yatırım planlarına yansımaları

	Frekans	% Ağırlık	Önem Sırası
Yüksek	6	38	2
Orta	7	44	1
Düşük	3	19	3
Toplam	16	100	

5- Sektörün maruz kaldığı etkilere pozitif bakış açısından bakış

	Frekans	% Ağırlık	Önem Sırası
Yüksek	3	19	2
Orta	10	63	1
Düşük	3	19	3
Toplam	16	100	

Uluslararası rekabet düzeyine göre sektörün Covid-19 salgınından etkilenme düzeyinin % 44 orta ve % 31 düşük, sektörün maruz kaldığı etkilerin kalıcılığının % 44 orta ve % 31 düşük, maliyetinin % 50 orta ve % 25 yüksek, yatırım planlarına yansımalarının % 44 orta ve % 38 yüksek, etkilere pozitif bakış açısının % 63 orta ve % 19 yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir.

Özet olarak sektörde Covid-19 etkilenme düzeyinin ve etkilerin kalıcılığının orta ve düşük bulunduğu, maliyetinin ve yatırım planlarına yansımalarının orta ve

yüksek olduğu ancak pozitif bakış açısının da orta ve yüksek seviyede olduğu görülmektedir.

Bu durumda sektörün Covid-19 salgınından maliyet ve yatırım olarak etkilendiği, etkilenme düzeyinin ve etkilerin kalıcılığının orta seviyede olduğu ancak konuya pozitif bakış açısının hakim olduğu görülmektedir.

G-Bilgi bölümü (14 soru)

Bu bölümde soru formunu dolduran kişinin ve şirketin profilinin tespiti için kişinin yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, üniversite bölümü, yüksek lisans ve doktora durumu, kaç yıldır sektörde ve bu firmada çalıştığı, pozisyonu ve kaç yıldır bu pozisyonda çalıştığı, şirketin de kaç yıldır üretim yaptığı, ürettiği ürünleri, markaları, çalışan kişi sayısı ve eğitim durumları sorulmuştur.

Araştırma sorularını dolduran **kişilerin** profili şu şekilde tespit edilmiştir:

% 81 25-50 orta yaş grubunda, % 81 erkek,
% 56 üniversite, % 44 yüksek lisans mezunu,
% 56 mühendis, % 44 diğer mesleklerden,
% 38 bu sektörde 15 yıl ve üstü çalışan,
% 38 bu firmada 6-10 yıldır çalışan,
% 19 yönetici,
% 19 müdür,
% 19 genel müdür,
% 38 bu pozisyonda çalışma süresi 0-5 yıl olan.

Katılan **firmaların** profili ise şu şekildedir:

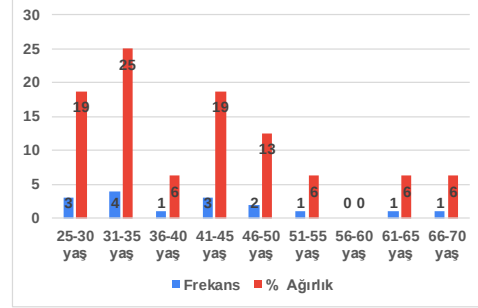
% 38 bu alanda üretim yaptığı süre 15 yıl ve üstü,
% 38 bu alanda üretim yaptığı süre 30 yıl ve üstü,
% 50 250 ve üstü çalışan sayısı olan büyük ölçekli,
% 31 100-249 çalışan sayısı olan orta ölçekli,
% 42 lisans ve lisans üstü çalışan oranı olan.

Grafik 10: Bilgi Bölümü Soru 1-4 Sonuçları

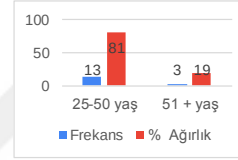
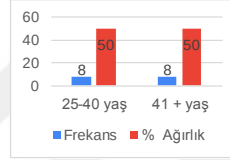
Anketi dolduran kişilere ve şirketlere ait demografik bilgiler:

1- Yaş

	Frekans	% Ağırlık	Sırası
25-30 yaş	3	19	2
31-35 yaş	4	25	1
36-40 yaş	1	6	4
41-45 yaş	3	19	2
46-50 yaş	2	13	3
51-55 yaş	1	6	4
56-60 yaş	0	0	
61-65 yaş	1	6	4
66-70 yaş	1	6	4
Toplam	16	100	

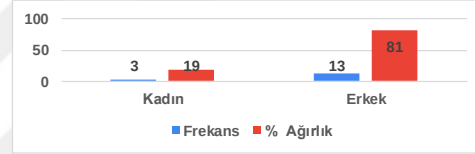

	Frekans	% Ağırlık	Sırası
25-40 yaş	8	50	1
41 + yaş	8	50	1
25-50 yaş	13	81	1
51 + yaş	3	19	2
Toplam	16	100	

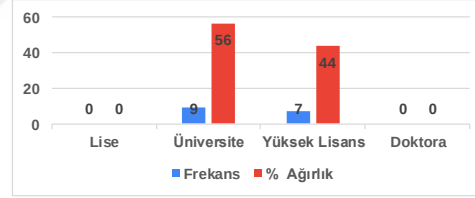
2- Cinsiyet

	Frekans	% Ağırlık	Sırası
Kadın	3	19	2
Erkek	13	81	1
Toplam	16	100	

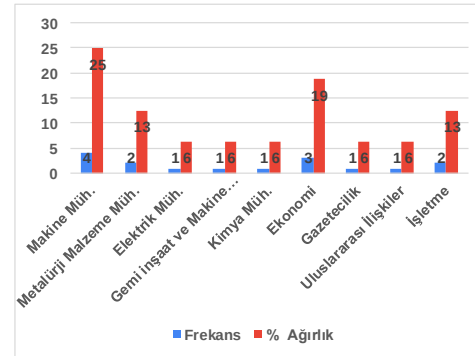
3- Eğitim durumu

	Frekans	% Ağırlık	Sırası
Lise	0	0	
Üniversite	9	56	1
Yüksek Lisans	7	44	2
Doktora	0	0	
Toplam	16	100	

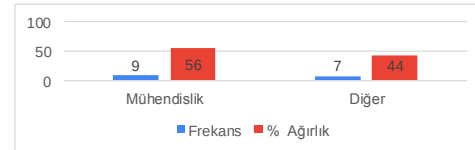

4- Üniversite mezunlarının bitirdiği bölüm

	Frekans	% Ağırlık	Sırası
Makine Müh.	4	25	1
Metalleri Malzeme Müh.	2	13	3
Elektrik Müh.	1	6	4
Gemi inşaat ve Makine Müh.	1	6	4
Kimya Müh.	1	6	4
Ekonomi	3	19	2
Gazetecilik	1	6	4
Uluslararası İlişkiler	1	6	4
İşletme	2	13	3
Toplam	16	100	

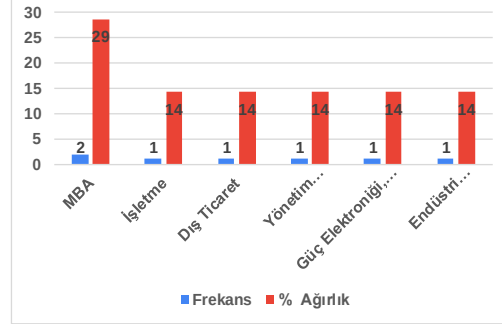
	Frekans	% Ağırlık	Sırası
Mühendislik	9	56	1
Diğer	7	44	2
Toplam	16	100	

Grafik 11: Bilgi Bölümü Soru 5-10 Sonuçları

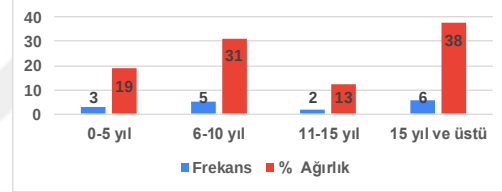
5- Yüksek Lisans veya Doktora yapanların alanları

	Frekans	% Ağırlık	Sırası
MBA	2	29	1
İşletme	1	14	2
Dış Ticaret	1	14	2
Yönetim Organizasyon	1	14	2
Güç Elektroniği, Proses Kontrol	1	14	2
Endüstri Mühendisliği	1	14	2
Toplam	7	100	

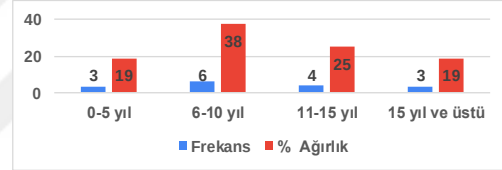
6- Bu sektörde çalışma süresi

	Frekans	% Ağırlık	Sırası
0-5 yıl	3	19	3
6-10 yıl	5	31	2
11-15 yıl	2	13	4
15 yıl ve üstü	6	38	1
Toplam	16	100	

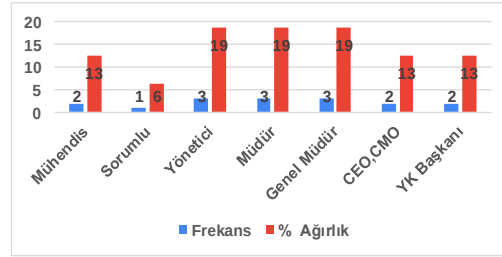
7- Bu firmada çalışma süresi

	Frekans	% Ağırlık	Sırası
0-5 yıl	3	19	3
6-10 yıl	6	38	1
11-15 yıl	4	25	2
15 yıl ve üstü	3	19	3
Toplam	16	100	

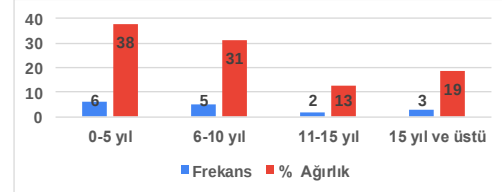
8- İş yerindeki pozisyonunu

	Frekans	% Ağırlık	Sırası
Mühendis	2	13	2
Sorumlu	1	6	3
Yönetici	3	19	1
Müdür	3	19	1
Genel Müdür	3	19	1
CEO, CMO	2	13	2
YK Başkanı	2	13	2
Toplam	16	100	

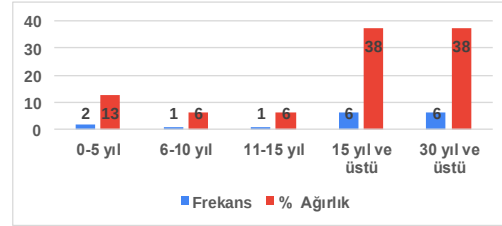
9- Bu pozisyonda çalışma süresi

	Frekans	% Ağırlık	Sırası
0-5 yıl	6	38	1
6-10 yıl	5	31	1
11-15 yıl	2	13	3
15 yıl ve üstü	3	19	2
Toplam	16	100	

10- Firmanın bu alanda üretim yaptığı süre

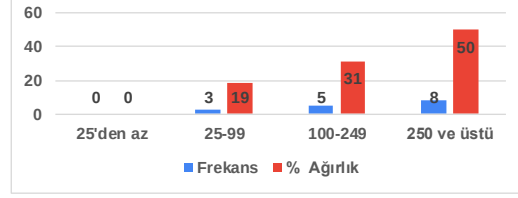
	Frekans	% Ağırlık	Sırası
0-5 yıl	2	13	2
6-10 yıl	1	6	3
11-15 yıl	1	6	3
15 yıl ve üstü	6	38	1
30 yıl ve üstü	6	38	1
Toplam	16	100	

Grafik 12: Bilgi Bölümü Soru 13-14 Sonuçları

13- Firmada çalışan kişi sayısı

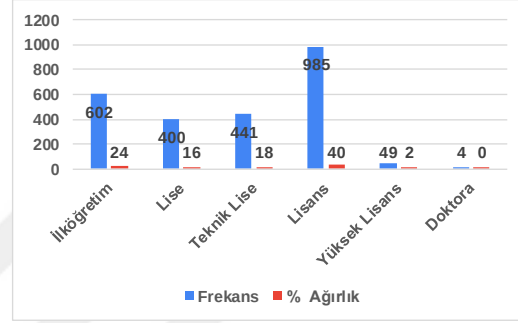
	Frekans	% Ağırlık	Sırası
25'den az	0	0	
25-99	3	19	3
100-249	5	31	2
250 ve üstü	8	50	1
Toplam	16	100	

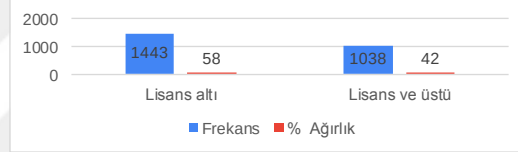
14- Çalışanların eğitim durumu

	Frekans	% Ağırlık	Sırası
İlköğretim	602	24	2
Lise	400	16	4
Teknik Lise	441	18	3
Lisans	985	40	1
Yüksek Lisans	49	2	5
Doktora	4	0	6
Toplam	2481	100	

Not : Frekanslar, tam ve kısmen verilen sayıların işlenmesiyle hesaplanmıştır.

	Frekans	% Ağırlık	Sırası
Lisans altı	1443	58	1
Lisans ve üstü	1038	42	2
Toplam	2481	100	

Sonuç olarak çevrimiçi görüşmelere katılan firma ve kişiler, otomotiv yan sanayisinde konularında uzun süredir çalışan, tecrübeli ve eğitim seviyesi yüksek bir yapıyı göstermektedir. Bu nedenle otomotiv yan ve ana sanayisi son 15 yıldır Türkiye toplam ihracatının birinci sırasında yer almaktadır.

4.4. ÖNERİLER VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de bugüne kadar yaşanan birçok tecrübenin ışığında klasik makro ve mikro ekonomik geleneksel unsurlarla tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Hedefler de yine bu klasik unsurları kullanarak uygulamaya geçirilmesi planlanmıştır.

Halbuki günümüzde öne çıkan uygulamalar ve sonuçlar, daha çok risk alan, zorlayıcı, sanal uygulamaları içeren ve eldeki bilgiyi çok iyi analiz ederek yapay zekadan da yardım alan yaratıcı denenmemiş çözümler olarak ortaya çıkmaktadır.

2019 yılı sonundan itibaren Dünya'yı saran Covid-19 pandemisi ile ortaya çıkan küresel zorlanmalar, hammadde kaynaklarında yaşanan sıkıntılar, eğitim, seyahat, sağlık, sanayi, ulaşım, lojistik, turizm, toplu taşımacılık gibi tüm sektörlerde zorlanmalar, işsizlik, eve kapanmalar, kişisel mesafe yaratımları, maskeler, e-ticaretin patlaması, uzaktan toplantı ve görüşme yazılımları ve uygulamaları, tüm işlemlerin ve yaşamın online sanal hale gelmesi, uzaktan eğitim gibi beklenmeyen hazırlıksız bir hayatı gerçek kılmıştır.

Bir diğer önemli unsur da üretimin devam edebilmesi için bazı özel durumlara sahip olması gerekliliğidir. Bunlar:

1. Ölçek,
2. Özel ve butik üretim,
3. Özgün know-how sahipliği.

Ölçekli üretim bir diğer değişle çok sayıda üretim firmalarda üretimin maliyetini düşürerek rekabet unsurunu arttırmaktadır. Büyük ölçekli üretim için gereken, sermaye, işgücü ve fiziksel yatırım ancak büyük ölçekli şirketlerde yapılabilir. AB normlarında büyük ölçekli şirketler 50 Milyon Euro'dan fazla ciro ve 250 kişiden fazla çalışanı olan şirketlerdir. Türkiye normlarında ise kişi sayısı aynı kalmakla beraber ciro 125 Milyon TL'den fazla olarak tanımlanmaktadır.

ISO 500 içerisinde incelediğimizde ilk 500 içerisinde yer alan şirketlerin tamamı bu şarta sahip olmak bir tarafa çok üzerinde değerlere de sahiptirler. Bu boyutta şirketlerin bir takım zayıf ve hassas yanları olsa da sonuçta yaratılan toplam değer ve güvenilir kurumsal kimlik sürdürülebilirlik açısından en önemli etkenlerdir. Bu şirketler büyük hacimli üretimlerinin yanında büyük miktarda ihracat da yapmaktadırlar. Dolayısıyla ithalatlarını ihracatla karşılayarak ekonomik krizleri de göreceli olarak daha güvenli şekilde atlatmaktadırlar.

Ölçek ekonomisi ve maliyet avantajı belirli bir düzeyden sonra yeniden negatif hale geldiğinde ise diğer yerlerde yatırım yaparak hem pazara yakın olmakta hem de kurdukları etken ve etkin tedarik zinciri ile, iş birliği ve dayanışma içerisinde yapılarını kontrol altında tutmaktadırlar.

Her ne kadar KOBİ ve Mikro işletmelerin kıvraklığını kaybetseler de ARGE konusuna mali yapılarının güçlülüğüne dayanarak büyük fonlar ayırabilmekte ve sürekli tüketicilerini memnun edebilmektedirler. Hantal yapıları karar alma ve aşırı merkezileşme ile zayıf taraf gibi algılansa da inovasyon konusunda kendileri yapmaktan ziyade sürekli küçük girişimcileri, kuluçka merkezlerini ve yaratıcı araştırmaları fonlayarak ve teşvik ederek gene ön saflarda yer almaya devam etmektedirler.

Kendi alanlarına faydalı olacağını gördükleri tüm rakiplerini ve küçük işletmeleri izleyerek bir seviyeden sonra da satın almaktadırlar.

Ekonomik ölçek yerine özel ve butik üretimi tercih eden firmalar ise özellikle otomotivde kişiye özel ve az sayıda çok özel üretim kavramıyla büyük değerler yaratmaktadırlar. Ürettikleri ürünler koleksiyon niteliği taşıyarak yatırım malı haline dahi gelebilmekte ve yıllar itibariyle eski modelleri büyük rakamlarla el değiştirmektedir. Bu durum özellikle ciro açısından büyük ölçeğe ulaşmayı sağlamaktadır.

Ölçek ve özel üretim konularının dışında kalan firmalar ise kendilerine has bir üretim ve mal geliştirerek çok özel bir mal ve hizmet üretebildiklerinde vazgeçilmez bir uzman şirket haline gelebilmektedirler. Dolayısıyla fiziksel anlamda küçük ancak üretilen mal veya hizmet açısından çok büyük ölçeklere ulaşabilmektedirler. Günümüzde elektronik, yazılım, elektrikli araç, özel dizayn araç gibi alanlarda bu tür firmalar görülmektedir.

ISO ikinci 500 içerisinde gördüğümüz büyük ölçekli şirketler bu özellikteki uzmanlaşmış firmalardan oluşmaktadır. Özellikle otomotiv endüstrisinde yan sanayi alanında özel ve tek konuda uzmanlaşmış, bu yöntemle önemli maliyet avantajları yakalamış, vazgeçilmez hale gelmiş ve büyümüş şirketleri görmekteyiz.

İhracatta ilk 1000 firma içerisinde de gene üretim yapan ve üretimden ihracat yapabilen firmalar kriterlere göre büyük ölçekli firmalar olmaktadır. KOBİ ölçeğinde kalanların ise özel konularda uzmanlaşmış üretimleri ile var olduklarını görmekteyiz. Bu tip şirketler sürdürülebilirlik konusunda çok dikkatli olmak zorunda

kalmakta, yaratıcı beceriler geliştirmek ve rakiplerinin pazardaki hakimiyetleri ile sınırlı büyüme veya satın alınma tehdidi ile yaşamaktadırlar. Ayrıca ekonomik krizler, müşteri kaybı ve beklenmedik olaylar karşısındaki kırılgan yapıları firmaları riske sokmaktadır.

Bu nedenle AB ve Türkiye’de öncelikle KOBİ’lere büyük fonlar ve destekler sağlanarak sürdürülebilirlik sağlanmaktadır. Ayrıca mümkün olan her yerde Organize sanayi bölgeleri (OSB) ve özel ya da konu bazında sanayi bölgeleri (KOSB, İMES Makine İhtisas OSB gibi) ile kümeleşmeler açılmakta, alt yapı ve benzeri destekler ile şirketlerin ölçek ekonomisini ve maliyet avantajlarını yakalayabilmeleri ve öncelikle ihracat yapabilmeleri teşvik edilmektedir.

TİM, İMMİB, UİB gibi ihracat odaklı yapılar ile İTO, İSO, TAYSAD, OSD, ODD, MAKFED gibi özel mesleki kuruluşlar sürekli gelişmeyi desteklemekte ve öncelikle KOBİ’lerin gelişmesine önemli derecede yardımcı olmaktadır.

Günümüzde gittikçe daha çok küreselleşen Dünya’ımızda teknoloji, yapay zeka, iletişim ve lojistik olanaklarının beklenenden hızlı gelişmesi de şirketlerin sürekli olarak kendilerini yenilemeleri ihtiyacı, e-ticaret ve sosyal medyada var olma çabaları KOBİ ölçeğindeki üretimi ve şirketleri zorlamaktadır.

Bu durumda otomotiv endüstrisinde AB ye ihracatımızda ana sanayinin yanı sıra yan sanayide de işletmeleri büyük ölçekli hale getirerek daha kuvvetli rekabet avantajı yaratacak öneriler şunlardır:

4.4.1.Otomotiv Sektöründe Yurt Dışında ve Avrupa Birliği’nde Yeni Yapılanma

Üretim yapmak ve otomotiv endüstrisinde rekabetçi sürdürülebilirliği sağlamak için ölçekli ve güçlü olmak yanında, 2020 yılında küresel ve yerel olarak yaşananlar ile 2021 de devam eden güncel şartlar herkesi farklı düşünmeye ve hareket etmeye itmektedir. Tüm sanayi ve ticaret hayatı ile şirketler de bu paralelde yeniden yapılanmalara, dijital ortamda iş yapma çözümlerine ve fiziksel değişimlere giderek üretim ve satış konularını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Bu koşullar altında artık her konuya yeniden bakış açısı gerekmektedir.

Müşteriyi bulmak, korumak, iletişimi sağlamak ve memnuniyet yaratmak klasik koşullara yeni eklemeler gerektirmektedir. Otomotiv sektörü Covid-19 nedeniyle her ne kadar üretim de yara alsa da satışlarında çok büyük sorunlar yaşamamıştır. Üstelik yeni mesafe ve hijyen kuralları ile sağlık endişesi kişilerin ulaşım tercihini mümkün olduğu koşullarda toplu taşımadan bireysel araç kullanımına itmiştir. Diğer taraftan sağlık ve doğal afetlerde yaşanan durumlar neticesinde artan çevre bilinci, tüm araçların elektrik ile çalışabilir hale gelmesini teşvik etmektedir.

Birçok ülkede ve AB’de alınan kararlara bağlı olarak karbon salınımının cezalandırılma baskılarının artması, sınırda karbon düzenlemesi, enerji ticaret sistemi, AB’nde 1990 yılına göre karbon emisyonlarının 2030 yılına kadar % 55 azaltılmasını ve 2050 yılında karbon-nötr bir kıta olmasını öngören “fit for 55” paketi gibi uygulamalar çabuk teknolojik çözümlere olan ihtiyacı ortaya çıkartmıştır.

Bu durumda fosil kaynaklı yakıt olan petrol dışındaki alternatif enerji kaynakları güneş, rüzgar, biokütle, hidrojen ve hidro elektrik süratle arttırılmaya çalışılmaktadır. Depolanabilir olan biokütle, hidrojen ve elektrik alternatif enerji kaynakları olarak taşıt araçlarında kullanılabilmektedir. Günümüzde neredeyse tüm taşıtlar teknolojik olarak elektrik enerjisiyle çalışabilir hale gelmiştir. Elektrik enerjisinin kaynakları da süratle yenilenebilir kaynaklara doğru kaymaktadır. Elektrik arz ve talep dengesinin ne zaman ve nasıl karşılanabileceği konusu da gündemi sürekli meşgul etmektedir.

Bu değişen yaşam koşulları altında otomotiv şirketleri de üretim ve satış işlevlerini yeniden gözden geçirmek zorundadırlar. Yeşil üretim, yeşil ve ters lojistik, karbon ayak izi düşük doğa dostu ürünler gibi konular ön plana çekilmiştir. Dolayısıyla sadece üretimde değil, tüm müşteri ilişkileri yönetiminde de çabuk ve doğru çözümler için satış ve pazarlama koşullarını değiştirmek şarttır.

Küresel bir ana üretici ve yan sanayici olmak için klasik yöntemlerin yanında yeni yöntemler ile müşterinin ayağına gitme, müşteriye hizmet yaratma kavramlarını süratle geliştirmek önceliklidir. Bu kapsamda şunlar yapılmalıdır:

Satış ve hizmet konuları yeniden tanımlanmalıdır. Fiziksel aracın satılması, kiralanması, yenilenmesi, dönüştürülmesi, servis ve bakım hizmeti verilmesi, otopark imkanları yaratılması, ödeme ve sigorta koşullarının pratik hale getirilmesi bir arada düşünülmelidir. Bu bağlamda da gerek yurtiçi ve gerekse yurtdışında yeniden yapılanma, teşkilatlanma ve hizmet anlayışı süratle yaratılmalıdır. Tüm otomotiv endüstrisinin bir araya gelerek tek çözüm yaratması banka ortak atm'leri gibi çözüm ve sinerji yaratacaktır. Ortak belirlenecek alım satım, kullanım, park, servis bakım, şarj gibi uygulamalar ile sinerjik büyük ölçek etkisi yaratılarak hem maliyetler de azalma ve kontrol edilebilme sağlanacak hem de müşteri de güven yaratılacaktır.

Rekabet unsuru, müşterinin kazanılması ve sadakatının sağlanması müşteriye yaratılacak fayda ve memnuniyet ile daha da müşteri dostu hale gelecektir. Üretici ve Müşteri sadece araç üzerinde anlaşıp, diğer koşullar tekdüze ve standart olacağından müşteriye yormayacak ancak tercihi de sağlayacaktır. Bu uygulama ve hizmet sadece fosil yakıtlı, elektrikli ya da hibrit yeni araçlara değil eski ve kullanımda olan tüm araçlara da verileceğinden bu yönetime bir an önce geçen firmalar tercih edilecektir.

Örneğin benzer bir uygulama olarak kara, deniz, hava, demiryolu terminalleri ve limanları gösterilebilir. Bu büyük ölçekli uzmanlaşmış işletmeler marka, model, şirket ve mal türü gözetmeksizin tek düze, standart, çok kapsamlı ve güvenilir bir hizmet vermekte ve üstelik çok daha büyük istihdam yaratmaktadırlar. Bu işletmelerden hizmet alan birbirinden çok farklı taşımacılık ve seyahat şirketleri ise sadece, müşterilere kendilerini tercih etmeleri için değişik yöntemler sunmak üzerine odaklanmaktadırlar.

Bu uygulama otomotiv de adaptasyon ile uygulandığında ve benimsendiğinde yurtiçi ve yurtdışında yaygınlaştırılarak tercih yaratacaktır. Otomotiv ticaretimiz olsun ya da olmasın bu yeni bir konsept olarak tüm ülkelerde uygulanabilir ve yatırım yapılabilir.

Yurtiçinde başlatılacak bu markadan bağımsız tek satış/hizmet/servis/bakım yeniden yapılanma uygulaması hem ölçek yaratacak hem de tüketicide güven yaratacaktır. Bilahare hızla AB içerisinde yaşayan ve halen otomotiv sektöründe iş sahibi ya da çalışan olan kişilerle uygulamaya geçirilebilir, kuracakları işletmeler

desteklenebilir. STK'lar ve Kamu-Özel ortaklıkları bu konuda koordinasyonu ve sorumluluğu çatı şirket kurulumları ile yüklenerek üretici firmalara çözüm yaratacaklardır.

Kurulum ve işletme maliyetleri yeni istihdam ve yatırım destekleri ile yasal kanun ve yönetmelikler çerçevesinde desteklenebilir. Üretici firmaların zaman içerisindeki tasarrufları üretici şirketlere hem maddi kaynak yaratacak hem de sadece üretim, teknoloji, inovasyon, model ve fayda yaratma üzerine odaklanmalarını sağlayarak verimliliklerini arttıracaktır.

Tüketici tercihi ve memnuniyeti yaratacak bu uygulama ile hem yeni bir yapılanma sağlanacak hem de ana ve yan sanayide ölçek büyüklüğünün sağlanması desteklenmiş olacaktır. Bu yapıya doğru yedek parça ve hizmet sağlayan yan sanayi firmalarının da hem üretim hem de kalite güvencesi daha mümkün olacak ve istikrarlı büyüme sağlayacaklardır.

4.4.2.Otomotiv Sektöründe Sanal 5.0 Organize Sanayi Bölgesi Kurulumu

Türkiye’de uzun yıllardan beri fiziksel alanların tahsisi ile Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) kurulmuş ve kurulmaktadır. TAYSAD, GOSB, İMES Dilovası, Makine İhtisas OSB gibi birçok dev fiziksel alanlarda yeraltı ve yerüstü ortak yapılar kurularak organize sanayi bölgeleri ile kümelenmeler sağlanmaktadır. Benzer üretici ve faaliyet konusu olan firmaların bir araya gelmeleri ortak aynı fiziksel alanda yapılandırılmaktadır. Tabii ki bu ortak yapılanma çevre, altyapı, enerji, arıtma gibi hizmetlerle birleştirilerek sinerji, fayda ve denetim sağlanmakta ve firmaların tek tek yapmalarının sebep olacağı maliyet ve kaynak israfına büyük tasarruflar getirmektedir.

Ancak OSB ve benzeri yapılanmalar, kümelenmeler düzenli olmanın dışında çok fazla ortak paydalar oluşturmamaktadır. Kurulum sadece fiziksel amaçlarla yapıldığından ve resmi yönetimin görevi de mecburi hizmetlerin yürütülmesinden sorumluluk olduğundan, o bölgelerde yer alan kurumlar arasında iş birliği, eşgüdüm, paylaşım ve benzeri işlevler yeterince sağlanamadığı gibi aynı birkaç yüz dairesel binalarda oturan kişi ve ailelerin birbirlerini tanımamaları gibi sonuçlar yaratmaktadır.

Halbuki bir arada bulunan firmaların yaratabileceği çok büyük sinerjiler vardır. Aynı konuda yer alan işletmeler birçok konuda birbirlerine yardımcı olmadıkları gibi rakip de olmaktadır. Bu da istenmeyen sonuçlar yarattığından OSB'ler kendi işlerine kapanık işletme kümeleri haline gelmektedirler.

Ayrıca aynı OSB de yer alan çok sayıda işletmeye farklı firmalar, bilgi işlem, yazılım, İK, OGSB, muhasebe, lojistik, depolama, eğitim, servis, yemek ve temizlik gibi birçok konuda hizmet vermektedir. Her hizmet firması ayrı bir maliyet ve rekabet içerisinde çalışmakta, hizmet veren de alan da memnun olamamaktadır. Bu durum çok fazla kaynak israfına yol açmaktadır. Dolayısıyla OSB'ler sadece fiziksel alan birliği amaçlı kalmaktadır.

Bu öngörülemeyen sıkıntılar endüstri 5.0 koşullarını ulaşılabilecek SANAL ortamda kurulacak Dikey veya Yatay OSB'ler ile giderilebilir. En standart çalışan ve organize endüstri olan ileri teknolojiye sahip otomotiv endüstrisi bu konuda öncülük edebilir.

Yapısal olarak binlerce parçadan meydana gelen bir araç değişik yer ve mahallerde bulunan yüzlerce tedarikçi ile birlikte çalışılarak nihai ürün haline getirilmektedir. Bu mesafeler iletişim zorlukları yaratmakta, gecikmelere yol açmakta ve denetlenememektedir. Bu eşgüdüm sıkıntıları ve iş birliği için yüzlerce kişi verimsiz çalışmaktadır. Bu maliyet yaratan unsurların çözümü olacak Sanal OSB'nin amacı bir işin veya iş kolunun tüm faktörlerini bir araya getiren dikey veya yatay tamamlayıcı bir yapı olmasıdır. Günümüzde bütün büyük araç üreticileri yüzlerce tedarikçiden oluşan kendi fiziksel zincirlerini kurmuştur ve büyük maliyetlerle israfa neden olmaktadır.

Bir araç ana sanayide üretilirken Dikey Sanal OSB'ye üye olan tüm şirketler tarafından online takip edilmeli, başından sonuna kadar tüm operasyonlar en yalın şekilde yerine getirilmelidir. Ortak hedef birliği, eşgüdüm, iş birliği, takip ve dayanışma, sorumluluk sağlayarak planlı, programlı ve en az envanter yapılı bir tedarik zinciri sistemi ve yönetimi yaratacaktır. Birbirine rakip yan sanayi şirketleri yerine birbirlerini tamamlayan destekleyen ve uyaran bir yan sanayi şirketleri zinciri

oluşacak ve bu Dikey OSB deki şirketlerin de ölçeğinin güvenli şekilde büyümesini sağlayacaktır.

Diğer taraftan bu Dikey OSB de yer alacak yüzlerce firma sanal ortamda aynı yazılımları, hizmetleri, eğitimleri, insan kaynaklarını, mali müşavirlik ve benzeri hizmetleri çok daha verimli ve çok daha ucuza kullanacaktır. Bu anlamda hizmet veren ve verimsiz mali yapı ile sıkıntı çeken çok sayıda küçük firma yerine daha az sayıda sağlam ve güçlü büyük şirketler oluşacaktır. Ayrıca kayıt dışı ekonomik yapılar mecburi olarak bir Sanal OSB de faaliyet göstereceğinden tamamen kayıt içerisine girecektir.

Sanal OSB'ler aynı niteliklere sahip ancak birbirinden çok uzakta olan işletmelerin sanal ortamda Yatay OSB olarak bir araya getirilerek yapılanması amacıyla da oluşturulabilir. Benzer veya aynı faaliyet kolundaki işleri yapan işletmeler sanal ortamda daha büyük yapılar oluşturarak hem maddi hem de manevi güçlü bir dayanışma ve üretim örneği yaratacaklardır. Günümüzde birçok küresel yazılım, tanıtım, danışmanlık, araştırma ve benzeri hizmet konularında sanal ortamda çalışılmaktadır. Halen küresel birçok şirkette Dünya'nın her ülkesinde çalışanlar ile ortak platformlar yaratılmış ve büyük kazançlar sağlanmaktadır. Sanal Yatay OSB'ler de aynı prensiplerle çalışacaklardır.

Sanal Yatay OSB, örneği verilen şirketler ve platformlar gibi tek bir resmi kurumsal kimliğe sahip olacak ancak sanal bir yapıda çalışacaktır. Bu çalışma tarzı ile iş bölümü ve eşgüdüm artarak aynı iş kolunda kırıcı rekabet yerini olumlu iş birliği ve büyümeye bırakacaktır. Yine oluşacak pozitif sinerji ile birçok konuda bireysel ve yetersiz kalan çalışma, ARGE, ÜRGE ve teknolojiye yatırım gibi faaliyetler küçük fonların birleştirilmesiyle ortak alanda çok daha yüksek seviyede doğru şekilde yapılabilecektir. Bu tarz çalışma bireysel sermaye ve kaynak yetersizliğine çözüm olarak önemli gelişmelere ve faydalara yol açacaktır. Diğer taraftan Dikey OSB örneğinde verilen hizmetler de ortak olarak alınacak, maliyetler paylaşılacak ve kaynak israfı da önlenmiş olacaktır. Bu paylaşımlar şirket birleşmeleri, ortaklık çalışmaları gibi sonuçlar ile de hem yan sanayi firmalarının hem de yan sanayiye

hizmet veren şirketlerin büyük ölçeklere ulaşmasına yardımcı olacaktır. KOBİ'lerin tereddüt eden Aile firması yapıları yerini güçlü ve cesaretli yapılara bırakacaktır.

Rekabet edebilmek ve üstünlük yaratabilmek için OSB'lerdeki şirketlerin % 90'ından fazlasını oluşturan KOBİ'lerin Endüstri 4.0 içeriğine ulaşabilmeleri ve daha öteye 5.0'a geçebilmeleri için bu SANAL OSB kavramı tüm organizasyonu ve geliştirmeyi sağlayacaktır. Maliyeti yüksek olan bu alana yatırım yapamayan veya yapmak isteyip güvenilir bir liman arayan firmalara öncülük edecek bir yapı oluşturulacaktır. Anlaşılabilir, uygulanabilir adımlarla, kademe kademe gerçekleştirilerek cesaretlendirilen desteklenen KOBİ'ler mevcut endişelerinden kurtularak yüksek girişimcilik becerileri ile bir an önce 4.0 tamamlayıp 5.0'a geçeceklerdir. Halen, otomotiv yan sanayi seçilmiş firmalar rekabet gücü incelemesi sonuçlarından da görülebileceği gibi bireysel sıkıntılar genel gelişmeye engel olmakta ve mevcut rekabet üstünlüğünü kaybetme riskini taşımaktadır. AB Komisyonu bu konuyu da öncelikle direkt olarak desteklemekte ve ilgili çalışmalarını sürdürmektedir. (https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/research-area/industrial-research-and-innovation/industry-50_en).

Endüstri 4.0 gereği otomasyon, elektronik alt yapı, yazılımlar, yeniden yapılanma, üretimin online anlık takibi ve iyileştirilmesi, nesnelerin interneti, envanter takibi, firelerin azaltılması, kapasite kullanımlarının takibi, verimliliğin artırılması, geleneksel emek yoğun çalışmaktan ekipman ve proses yoğunluğuna geçiş, elektronik tedarik zinciri kurulumu ve takibi, online bilgi paylaşımı gibi birçok konu çözülecektir. 5.0 öncesi altyapı tamamlanacak ve ARGE, inovasyon, ve insan odaklı çalışma şekli kurularak müşteri talepleri yönünde rekabette sürdürülebilirlik, süreklilik ve güvenilirlik sağlanarak dayanıklılık arttırılacaktır. Yapay zeka, sanal zeka, arttırılmış gerçeklik gibi kavramların eklenmesi mümkün olacak ve otomotiv ana ve yan sanayisi hangi yakıta hangi yöne giderse gitsin adaptasyon sağlanabilecek, şirketlerin geleceği yakalamaları mümkün olacaktır. Rekabet üstünlüğü sürekli ve artan ihracat ile pekişecektir.

Kısaca, fiziksel alan bazlı OSB'ler yerine Yatay ve Dikey Sanal OSB'ler ile faaliyetleri ortak yürüten planlı sinerjik ve verimli büyük ölçekli oluşumlar

yaratılacaktır. Sanal ortamdaki iş birliği aynı fiziksel alana bağımlılığı ortadan kaldıracaktır. Otomotiv yan sanayi şirketlerinin hedeflenen ölçek ekonomisi, büyüklüğü, mali ve teknoloji konularında güçlenmeleri Türkiye'ye ihracat konusunda büyük avantaj ve rekabet gücü getirecek, sadece AB'ye ihracatta değil tüm Dünya'ya hitap eder gücü kazanacaklardır. Bu uygulama tüm sektörlerle yayıldığında OSB'ler sanal platformlar haline gelecek ve fiziksel yer zorunluluğundan veya uzakta olmalarının sıkıntılarından kurtulacaklardır.

4.4.3.Otomotiv Sektöründe Tedarik Zinciri Serbest Bölge yapılanması

Otomotiv endüstrisinde ana üretici şirketler tarafından kurulmuş olan ve yüzlerce yan sanayi tedarikçisinden oluşan dev zincir yapılar binlerce parçanın üretimini, takibini ve teslimini yapmakla yükümlüdürler. Her şey anında tedarik (just in time -JIT) prensibi ile yalın bir şekilde yürümelidir. Bu amaçla ana üretici şirketler tüm risklerini tedarikçiler ve daha küçük yan sanayici şirketler üzerine aktarmışlardır.

Özel geliştirilen yazılımlar ve tedarikçi takip sistemleri ile anlık planlı takip yapılır ve tüm tedarikçilerin performansları ölçülür. Sistem kalite, sayı ve teslim konularında sert kurallarla çalışır, cezai uygulamaları ve yaptırımları vardır. Bu sıkıntıları aşmak için tedarikçiler birçok aşamada envanter bulundururlar, özellikle tedarik güclüğü olan mamul, yarı mamul ve hammaddelerde fazla stok taşırlar. Yan sanayideki tedarikçilerin başarılı ve zamanında bir performansı için bu maliyetleri taşımaları beklenir.

Diğer taraftan ana üreticiler aynı işleri yapan yan sanayi şirketlerinin maliyetlerini de adım adım kontrol ederek hem kendi aralarında ezici bir rekabete yol açarlar hem de açtıkları her alımda fiyatta daha da indirim istenir. Ana sanayinin her plansız ve mecburi duruşları yan sanayi tedarikçisine ürettiği malları teslim edememesi nedeniyle ek maliyetler getirir. Bu durum yan sanayi şirketleri üzerinde taşınan ağır bir yükür. Ana üreticilerin risk maliyetlerini taşıyan yan sanayinin bir türlü sağlıklı büyümesi ve ölçek ekonomisine ulaşması çok zorlaşmış olur.

4.4.3.1.Tedarik Zinciri ve İthalat yapılanması

Tedarik zincirinin bu kesintisiz zor yapısı yurtiçinden sağlanan hammadde ve malzemelerde fazla sıkıntı yaratmamakla beraber ithalatta çok önemli zorluklar taşımaktadır. İthalat uluslararası kuralları ve maliyetleri olan birçok aşamada da risk taşıyan bir operasyondur. Bu koşullarda ithalata bağımlı olan tedarikçiler ve üreticiler riskleri en aza indirebilmek amacıyla daha yüksek envanter taşırlar. Bu maliyetin en önemli ek ödemeleri gümrük masrafları, komisyonları, vergileri ve millileştirme giderleridir.

Firmanın kendi işlettiği bir C Tipi Özel Antreposu yoksa her parti ithalatı millileştirerek birçok masrafa katlanacak ve ana firmaya verinceye kadar herhangi bir gelir elde edemeyecektir. Yan sanayideki tedarikçilere bu aşamada daha planlı çalışmaları için destek olmak ve sık sık ihtiyaç kadar mal çekerek maliyetlerini en aza indirmek üzere ithalatta büyük hacimli gümrük ötesi Serbest Bölgeler ve bu bölgelerde düşük ücretli Depolar kurulabilir. Bu depoları çok sayıda otomotiv firması ortak kullanılarak hem gümrük maliyetlerini hem de malzeme tedarik edememe risklerini en aza indirmiş olacaklardır.

Genelde yan sanayideki tedarikçilerin depolama kapasiteleri azdır ve fiziksel alanlarını tercihen üretim amaçlı kullanmaya çalışırlar. Serbest bölgelerde kurulacak bu ortak büyük ölçekli depolar gümrükleme giderleri ve finansmanından tasarruf sağlamakla beraber tedarikçilerin depolama ihtiyaç ve maliyetlerini de ayrıca azaltacaktır.

Genelde ana üretici firmaların kendi antrepoları olması nedeniyle bu konuya fazla önem vermezler ve bütün ithalat planlarını çok daha az maliyetlerle uygularlar.

Diğer taraftan serbest bölge dahilinde gümrüksüz olan bu alanlarda birtakım operasyonlar da yapılabilir. Birkaç firmanın bir araya gelerek Sanal OSB kurulumu ile serbest bölgeler ve antrepolar çok verimli şekilde iş birliği ve hatta kısmi üretim amaçlı da kullanılabilir. Bu tür operasyonlar neticesinde serbest bölgeden gümrük oluşmadan direkt ihracat da yapılmasına imkan olacaktır.

Her koşulda ortaya çıkacak maliyet avantajları hem yan sanayideki tedarikçilerin hem de dolayısıyla ana üreticilerin maliyetlerini azaltarak pazarda daha iyi rekabet etmelerine de olanak sağlayacaktır. Olumlu koşulların neticesi kesinlikle ölçekte büyümeye, ölçek ekonomisine ve ihracatta artışa yol açacaktır.

4.4.3.2.Tedarik Zinciri ve İhracat yapılanması

Otomotiv yan sanayi tedarikçilerinin ithalatta yaşadıkları bu sıkıntılar aynı şekilde ihracat işleminde de geçerlidir. Kurulacak bu serbest bölge ve depolar hem ithalatta millileştirme yapmadan malzeme stoklanmasına ve hem de serbest bölgelerde yapılabilecek bazı işlemlerin yerinde uygulanması ile ihracat öncesi maliyet ve finansman avantajları sağlayacak ve rekabet gücünü arttıracaktır. Reeksport amaçlı operasyonlar da kurularak maliyet ve teslim süresi (termin) avantajları sağlanabilir.

Ana üretici firmaların ise hali hazırda yurtiçinde kurulu olmaları nedeniyle serbest bölge kullanımlarına gerek kalmamaktadır. Ancak gerek komple yeni yatırımların ve gerekse ek yatırımların serbest bölgelerde yapılması gümrük hattı ötesi operasyonlar nedeniyle ihracatta önemli maliyet ve rekabet avantajları da yaratacaktır.

Otomotiv endüstrisinde yapılacak bu serbest bölge uygulamaları, ortak düşük ücretli depo ve antrepo kurulumları hem ana üreticinin hem de yan sanayi tedarikçilerinin risklerini ve maliyetlerini en aza indirecektir. Ayrıca Lojistik kolaylıklar ve tasarruflar da sağlayacaktır. Diğer taraftan bu bölgelerde yapılacak Sanal OSB uygulamaları ile ihracatta elde edilecek her türlü avantaj yan sanayi şirketlerinin ölçek büyümesine de yardımcı olacaktır.

Covid-19 pandemi döneminde yapılan tüm araştırmalar ve yaşanan sıkıntılar genelde hammadde, malzeme ve konteyner tedarik sıkıntıları ile bu malların fiyatlarının çok artması yönündedir. Önerilen serbest bölge operasyonları, depolama ve antrepo kullanımları riskleri en aza indirerek malzemesiz ve hammaddesiz kalarak üretim duruşlarına engel olacak, maliyet ve fiyat artışlarından koruyacaktır. Daha sürdürülebilir risk yönetimi ile de üretim ve tedarikte süreklilik ve avantaj sağlanacaktır.

Önerilen tüm bu iyileştirmeler ve yeni uygulamalar ile otomotiv yan sanayi şirketlerinde maliyet avantajı ve ölçek büyümesi sağlanacak hem AB'ye hem de Dünya'ya yapılacak ihracat artışı ile rekabette üstünlük sağlanacaktır.

4.4.4.Değerlendirme

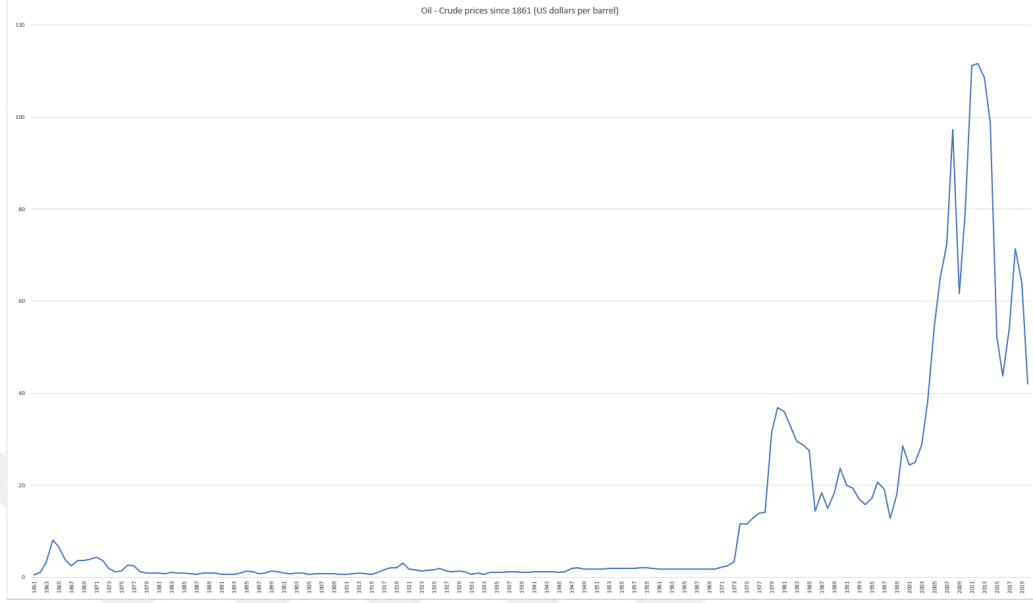
Türkiye 1923 yılından 24 Ocak 1980 tarihine kadar genel olarak tarıma ve ithal ikamesine dayalı kapalı denebilecek bir ekonomi izlemiştir. Yurtiçi talebin yüksekliği ile kurulan sanayiler sadece ithal maliyetine bakarak başarılı olmuşlar ve birçok malda temin süreleri uzamış ve kuyruklar oluşmuştur. 1970'li yıllarda yaşanan küresel petrol krizinin (Şekil 14) tetiklediği ekonomik kriz Türkiye'ye de vurarak 1970-1980 arası büyük bir bunalıma sebep olmuştur. Yaşanan ticari, sanayi ve toplumsal kargaşa neticesinde 43.Hükümet tarafından alınan radikal kararlar ile serbest ekonomiye geçiş başlamıştır.

Genel içerik olarak şu kararlar alınmıştır:

- Devalüasyon (% 32,7) yapılarak günlük kur uygulamasına başlanması, konvertibilite kavramı,
- Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT) ekonomik faaliyetlerde küçültülmesi,
- Sübvansiyonların azaltılması,
- Faiz, kur, fiyat serbestileri,
- Yabancı yatırımlara destek,
- İhracatın teşvik edilmesi ve İthalatın serbest bırakılması gibi serbest piyasa ekonomisinin temel faktörleri.

1980 ihtilalini müteakiben yapılan 1983 seçimleri ile yeniden kurulan 45.Hükümet 1986 yılında 3291 sayılı Özelleştirme Kanunu çıkararak KİT'lerin çeşitli yöntemlerle elden çıkarılması ile ekonomideki Devlet ağırlığının ve yüksek maliyetinin azaltılmasına geçilmiştir.

Şekil 14: 1861-2019 Ham petrol fiyatları \$/varil

Kaynak: Oceanflynn-Own work,CCBY-SA4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=87757293>

24 Ocak kararları ve 1983 sonrası uygulamalar ile Türkiye ekonomisinde önemli gelişmeler yaşanmış ve nihayetinde 6 Mart 1995 tarihinde Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği Anlaşması imzalanarak 1 Ocak 1996 tarihinde Ortak Gümrük tarifesi (OGT) yürürlüğe girmiştir.

1980 ve 1996 tarihleri ile Türkiye ekonomisi Dünya'ya entegre olmuş ve şirketler uluslararası rekabet ile yüzü yüze gelmişlerdir. Tarım ağırlıklı ve ithal ikamesi hakim bir ekonomide mevcut içe dönüklük yüzünü dışa dönük Dünya rekabetine çevirmiş ve gereken önlemleri alınmaya başlamıştır. Tablo 1-5 de verildiği üzere Türkiye Dış Ticaret hacmi 1980 yılında yaklaşık 11 Milyar \$, 1996 yılında yaklaşık 67 Milyar \$ olup 2013 yılında 400 Milyar \$'ı geçmiş 2020 yılı sonu itibariyle 370 Milyar \$ olmuştur. (Rakamlar özel ticaret sistemine göre verilmiş olup gümrük antrepoları ve serbest bölgeler hariç, ülke içine serbest dolaşıma giren ve çıkan toplamlardır).

1996 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı % 53,2 iken 2019 yılında % 84,6 ya ulaşmıştır. Bu durumda 1996 yılında AB Gümrük Birliği karşısında endişe duyulurken ekonomi ve ihracat pozitif yönde büyük gelişme göstermiştir. 23 Milyar \$

olan 1996 yılı ihracatı 2019 yılında 171 Milyar \$ rakamını geçmiştir. Bu süreç Türkiye’de ihracata dayalı ekonomik büyümenin şirketler tarafından öğrenildiği ve başarı ile uygulandığı anlamına gelmektedir. Şirketler Dünya piyasaları ile entegre olmuş maliyet, verimlilik ve fiyat konularında Dünya genelinde rekabet edebilir hale gelmişlerdir.

Diğer taraftan sektörel olarak incelendiğinde yıllık ihracatın ilk on kaleminden ilk 7 sektörün ileri teknoloji sahibi olan ve rekabet gücü yükselen sektörler olduğu görülmektedir. Bu durum 1996 Gümrük Birliği ertesinde şirketlerin yapısal dönüşümlerini çok iyi bir şekilde gerçekleştirdiklerini göstermektedir, sonuç başlangıçtaki korkulan boşa olduğunu ispat etmiştir. İktisat bilimi bir kere daha haklı çıkmış ve serbest piyasa koşulları ve serbest rekabet unsurları ekonomiyi doğru yönde etkileyeceği ortaya çıkmıştır. Tarıma dayalı ve ithal ikamesi özelliğindeki ekonomi yerini sanayileşmeye, dışa ve rekabete açık bir yapıya bırakmıştır.

Tablo 45: En Fazla İhracat Yapan Sektörler 2019

En fazla ihracat yapan ilk 10 sektör				
	SEKTÖR (Bin\$)	2019	2020	Değ. %
1	Otomotiv Endüstrisi	30.587.064	25.548.566	-16,5%
2	Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	20.588.207	18.263.488	-11,3%
3	Hazırlanmış ve Konfeksiyon	17.697.030	17.143.441	-3,1%
4	Çelik	13.813.214	12.675.179	-8,2%
5	Elektrik Elektronik	11.235.669	11.055.082	-1,6%
6	Demir ve Demir Dışı Metaller	8.120.551	8.255.705	1,7%
7	Tekstil ve Hammaddeleri	7.919.588	7.286.561	-8,0%
8	Makine ve Aksamları	7.833.008	7.542.789	-3,7%
8	Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamuller	6.787.841	7.301.341	7,6%
10	Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri	5.529.995	5.566.505	0,7%

Kaynak : TİM

Türkiye ihracat toplamının ülke grupları bazındaki paylarını gösteren Tablo 46’da AB28’in Türkiye ihracatı içindeki payının 2018 ve 2020 yılları arasında ortalama payı % 48,9 dur. AB27’nin payının ise ortalama % 42,5 tir. Dolayısıyla AB

grup olarak Türkiye'nin en büyük ihracat ortağı olup 2013 yılından bu yana ihracattaki payı AB28 olarak % 1,7'den % 47,9'a, AB27 olarak ise % 36,1 den % 41,3' çıkmıştır. Avrupa Birliği'nin tüm ekonomik, siyasi, sosyal ve teknolojik göstergelerinin Dünya'nın en iyilerinden olduğunu göz önüne alırsak bu gruba yılda 70-77 Milyar \$ ihracat yapılabilmesi Türkiye'nin sanayi ve şirketleri açısından 1980'li ve 1990'lı yıllardan bu yana geldiği teknolojik ve kalite standartları seviyesinin önemli gelişme gösterdiğini teyit etmektedir. Ayrıca AB içerisinde yer alan benzer sektör ve şirketler ile de rekabet edebilir konumdadır.

Tablo 46: Türkiye İhracatı İçinde Ülke Gruplarının Payı

Ülke gruplarına göre yıllık ihracat, toplam içindeki payı (%)								
			Pay (%)					
Ülke grubu	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
A-Avrupa Birliği (AB 27)	41,3	42,4	43,7	41,3	40,2	37,4	37,3	36,1
B-Diğer ülkeler	58,7	57,6	56,3	58,7	59,8	62,6	62,7	63,9
1-Diğer Avrupa (AB Hariç)	14,4	13,5	13,5	12,3	14,8	16,8	15,6	14,9
2-Kuzey Afrika	5,4	6,0	5,6	4,8	5,4	5,9	6,2	6,8
3-Diğer Afrika	3,5	3,2	2,9	2,6	2,6	2,8	2,6	2,7
4-Kuzey Amerika	6,6	5,5	5,9	6,3	5,4	5,1	4,7	4,7
5-Orta Amerika ve Karayipler	0,9	1,0	0,9	0,8	0,6	0,6	0,6	0,7
6-Güney Amerika	1,1	1,0	1,1	0,8	0,8	0,9	1,2	1,4
7-Yakın ve Orta Doğu	18,5	19,4	18,3	23,2	22,7	22,7	23,7	24,2
8-Diğer Asya	7,5	7,4	7,5	7,2	6,9	7,3	7,5	8,0
9-Avustralya ve Yeni Zelanda	0,5	0,4	0,5	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4
10-Diğer Ülke ve Bölgeler	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1
Birleşik Krallık	6,6	6,2	6,5	6,0	8,0	7,2	6,1	5,7
C-Avrupa Birliği (AB 28)	47,9	48,7	50,2	47,4	48,2	44,6	43,5	41,7
D-Diğer ülkeler	52,1	51,3	49,8	52,6	51,8	55,4	56,5	58,3

Kaynak : TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/>

AB28 ülkenin dış ticareti açısından ithalat toplamı incelendiğinde Tablo 47'de toplam Dünya ithalatı içerisinde 2019 yılında AB28'in payı % 31,3'tür. Almanya

3.sırada olup Dünya ithalatındaki payı % 6,5'tir. 2019 yılı Dünya ithalatını yapan ilk 10 ülke Tablo 18'da verilmiştir. Bu ilk 10 ülkenin toplamı Dünya ithalatının % 52,6'sını gerçekleştirmiştir. Türkiye 2019 yılında Dünya ithalatında % 1,1 pay ile 22.sırada yer almaktadır.

Tablo 47: Toplam Dünya İthalatı, AB28 ve TR Payı

000 \$		ÜLKELERİN DÜNYA'DAN İTHALATI - TÜM ÜRÜNLER						
		2016	2017	2018	2019	2020	2019 Payı	2020 Payı
	World	15.965.656.664	17.680.718.068	19.562.788.897	18.996.743.625	17.469.276.741	100,0%	100,0%
1	USA	2.249.113.117	2.406.362.556	2.612.379.157	2.568.396.449	2.407.543.964	13,5%	13,8%
2	China	1.588.695.867	1.840.957.060	2.134.987.265	2.068.950.255	2.055.590.612	10,9%	11,8%
3	Germany	1.056.664.804	1.164.586.085	1.286.008.402	1.236.217.435	1.171.622.058	6,5%	6,7%
4	Japan	608.071.912	672.100.069	749.092.205	720.964.445	634.678.167	3,8%	3,6%
5	United Kingdom	636.367.936	640.907.689	671.694.258	692.494.170	631.221.475	3,6%	3,6%
6	Hong Kong, China	559.283.575	609.088.414	660.155.685	637.949.069	568.329.124	3,4%	3,3%
7	France	547.124.448	589.317.440	627.327.031	578.590.151	573.061.310	3,0%	3,3%
8	Netherlands	408.052.966	461.902.679	521.035.628	514.857.688	482.763.693	2,7%	2,8%
9	Korea, Republic of	406.059.974	478.413.948	535.172.391	503.259.397	467.540.264	2,6%	2,7%
10	Italy	406.670.670	453.583.034	503.581.134	474.957.328	422.648.102	2,5%	2,4%
							52,6%	53,9%
	AB28	5.020.685.893	5.526.170.193	6.154.799.577	5.955.163.531	5.532.752.869	31,3%	31,7%
22	Türkiye	198.601.934	233.799.651	223.046.879	210.346.890	219.514.373	1,1%	1,3%

Kaynak: Trademap verilerinden hazırlanmıştır.

AB28 ülkenin toplam ihracatı incelendiğinde ise Tablo 48'de toplam Dünya ihracatı içerisinde 2019 yılında AB28'in payı % 32,2'dir. Almanya 3.sırada olup Dünya ihracatındaki payı % 8,0'dir. İlk 10 ülke 2019 Dünya ihracatının % 51,3'ünü gerçekleştirmiştir. Türkiye 2019 yılında Dünya ihracatında % 1,0 pay ile 29.sırada yer almaktadır.

Tablo 48: Toplam Dünya ihracatı, AB28 ve TR payı

000 \$		ÜLKELERİN DÜNYA'YA İHRACATI - TÜM ÜRÜNLER						
		2016	2017	2018	2019	2020	2019 Payı	2020 Payı
	World	15.797.329.860	17.427.030.242	19.169.698.116	18.591.310.421	17.142.104.584	100,0%	100,0%
1	China	2.118.980.582	2.271.796.142	2.494.230.195	2.498.569.866	2.590.607.686	13,4%	15,1%
2	USA	1.451.459.684	1.546.462.344	1.665.992.032	1.645.174.335	1.431.406.392	8,8%	8,4%
3	Germany	1.332.489.067	1.444.776.367	1.556.622.939	1.486.877.250	1.377.863.429	8,0%	8,0%
4	Japan	645.589.410	698.021.623	738.164.252	705.842.013	640.953.137	3,8%	3,7%
5	Netherlands	468.176.328	527.907.822	587.893.084	576.784.455	551.597.804	3,1%	3,2%
6	Hong Kong, China	490.188.457	523.809.550	569.138.524	555.100.606	475.071.675	3,0%	2,8%
7	Korea, Republic of	495.465.606	573.716.618	605.169.190	542.333.337	512.788.606	2,9%	3,0%
8	Italy	461.667.625	507.430.236	549.906.996	537.748.429	495.976.960	2,9%	2,9%
9	France	516.588.131	549.861.455	569.105.740	535.711.019	551.515.756	2,9%	3,2%
10	Mexico	373.904.303	409.476.446	450.920.374	460.703.804	418.140.902	2,5%	2,4%
							51,3%	52,8%
	AB28	5.109.840.289	5.595.978.321	6.170.317.445	5.978.010.835	5.575.098.441	32,2%	32,5%
29	Türkiye	142.606.247	156.992.940	167.923.862	180.870.841	169.657.940	1,0%	1,0%

Kaynak: Trademap verilerinden hazırlanmıştır.

Türkiye 2016-2020 yılları Dünya ithalat ve ihracatının yaklaşık % 31-32'sini gerçekleştiren AB28 ülkelerine kendi ihracatının yaklaşık % 48'ini yapmaktadır. AB28 içerisindeki önde gelen Almanya, Birleşik Krallık, Hollanda, Fransa ve İtalya toplam AB28 toplam Dünya ithalat ve ihracatının yarısından fazlasını yapmaktadırlar. Benzer durum AB27 için de geçerlidir. AB28 topluluk ve önde gelen üye ülkeleri olarak 2016-2018 arası Dünya dış ticaretindeki değer toplamını ve 2016-2020 arası % payını sürekli olarak arttırmıştır. Dünyanın önemli bir dış ticaret ortağıdır. Dolayısıyla Türkiye'nin de gerek gümrük birliği ve gerekse mesafe yakınlığı nedenleriyle gittikçe büyüyen AB28 ve üye ülkeleriyle dış ticaretini daha da yükseltmesi mümkündür.

Tablo 49'de Dünya ithalatına GTIP fasıl kodları dağılımı olarak baktığımızda 2019 yılı itibariyle ilk 10 fasıl Dünya ithalatının % 65,4'ünü oluşturmaktadır. Otomotiv ana ve yan sanayi toplamını gösteren 87. Fasıl büyüklük açısından 4.sırada olup % 7,9 ile 1,5 Trilyon \$ büyüklüğe sahiptir. AB28 ve Türkiye Otomotiv ana ve yan sanayi 87.fasıl rakamları incelendiğinde AB28, Dünya 87.fasıl ithalatının % 41,4 ile yaklaşık 625 Milyar \$'lık bir kısmını yapmaktadır ve ana oyuncudur. Türkiye'nin aynı ithalattaki payı % 0,7 olup esas itibariyle AB28'den otomobil ve bu otomobillere ait gerekli parçaların ithalatı içeriklidir.

GTIP 87 otomotiv sanayi içinde GTIP 8708 yan sanayi verileri incelendiğinde, Dünya 87.fasıl rakamı % 26,4 ile 399 Milyar \$ boyutundadır. AB28 GTIP 8708 otomotiv yan sanayi 87.fasılın içerisinde % 28 pay ile göreceli olarak Dünya payından daha fazladır. Türkiye'de ise otomobil pazarında ithal otomobiller hakim olup ithal pazar payı % 60 olduğundan 87.fasıl ithalatı içerisinde 8708'in payı ise % 50'ye kadar yükselmektedir. Bu da esas itibariyle eski ve yeni model ithal otomobillerin 10 yıl yedek parça yükümlülüklerinden kaynaklanmaktadır.

Dünya ithalat rakamlarının büyüklüğü göz önüne alındığında, Tablo 43 ve 44 de verilen 2016-2020 AKÜ rekabet değerleri ışığında Türkiye, AB28 ve Dünya ile rekabet edebilecek bir konumda olduğundan Dünya'daki ihracat payını da arttırabilecek bir durumdadır.

Tablo 49: Ürün Bazında Toplam Dünya İthalatı, AB28 ve TR Payı

000 \$		ÜRÜN BAZINDA DÜNYA İTHALATI							
	GTİP	TANIM	2016	2017	2018	2019	2020	2019 Payı	2020 Payı
	'Toplam	Tüm Ürünler	15.965.656.664	17.680.718.068	19.562.788.897	18.996.743.625	17.469.276.741	100,0%	100,0%
1	'85	Elektrikli makina	2.467.808.293	2.743.614.267	2.970.944.404	2.903.070.890	2.937.556.004	15,3%	16,8%
2	'27	Mineral yakıtlar,	1.553.903.226	2.029.670.377	2.611.797.156	2.360.197.909	1.595.844.194	12,4%	9,1%
3	'84	Kazanlar, makinalar	1.934.257.812	2.118.343.295	2.328.774.682	2.283.690.480	2.139.976.098	12,0%	12,2%
4	'87	Motorlu kara	1.339.626.687	1.442.903.037	1.529.644.908	1.509.091.238	1.262.211.874	7,9%	7,2%
5	'71	Kıymetli veya	585.697.749	604.361.152	628.518.135	656.283.478	692.667.203	3,5%	4,0%
6	'30	Eczacılık ürünleri	515.618.351	554.073.446	609.527.659	643.913.120	695.966.029	3,4%	4,0%
7	'39	Plastikler ve	547.485.520	604.109.562	663.496.047	632.660.165	602.957.318	3,3%	3,5%
8	'90	Optik, fotoğraf,	529.997.671	568.655.378	610.070.715	614.848.994	598.580.425	3,2%	3,4%
9	'29	Organik kimyasal	363.634.225	406.847.068	475.561.053	438.075.683	406.261.379	2,3%	2,3%
10	'72	Demir ve çelik	308.105.199	380.962.190	436.818.831	385.825.252	333.067.773	2,0%	1,9%
								65,4%	64,5%
		AB28 '87	527.642.758	575.162.478	630.470.770	624.827.857	531.373.346	41,4%	42,1%
		Türkiye '87	17.840.604	17.427.897	13.895.044	10.008.035	15.291.564	0,7%	1,2%
		Dünya 8708	358.590.120	386.511.187	419.346.527	399.014.154	339.251.569	26,44%	26,88%
		AB28 8708	151.346.641	166.489.856	184.343.181	175.339.284	148.312.890	11,62%	11,75%
		Türkiye 8708	5.185.333	6.166.672	5.967.181	5.179.393	5.227.611	0,34%	0,41%

Kaynak: Trademap verilerinden hazırlanmıştır.

Aynı değerlendirme ihracat konusunda yapıldığında ise Dünya ve AB28 için ithalat konusundaki benzer rakamlar ve sonuçlar görülmektedir. Dikkat edilmesi gereken konu AB28 ve Türkiye'nin Dünya'da net ihracatçı pozisyonunda olmalarıdır. AB28'in 87.fasıl net fazlası 90 Milyar \$'dır. Türkiye'nin 87.fasıldaki net fazlası ise 16.9 Milyar \$ olup dış ticarete sürekli en fazla veren fasılların ilk sırasında yer alan bir nitelikte olmasıdır.

Son 10 yıllık OSD dış ticaret verilerine göre (Şekil 15); otomotiv sektörü 2011, 2013 ve 2015 yılları haricinde dış ticaret fazlası verdi. Otomotiv sektörünün son 10 yıllık dış ticaret fazlası ortalama olarak 4.7 Milyar \$ değerinde gerçekleşti.

Şekil 15: Türkiye GTIP 87 Dış Ticaret Dengesi

Kaynak: TÜİK - 87.00 kapsamında yapılan dış ticaret; motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları; bunların aksam, parça ve aksesuarı dış ticaret verilerini içermektedir. (GTS).
http://www.osd.org.tr/sites/1/upload/files/2020_OSD_Dis_Ticaret_Raporu-5543.pdf

Türkiye GTIP 8708 ihracatı ana gösterge olan 87.fasılın içerisinde % 18'lik bir paya sahip olup Dünya (% 26,5) ve AB28 (% 25,6) paylarına göre % 42-47 oranında daha düşük olduğundan önemli miktarda atırılabilme potansiyeli vardır. Bu konuda Türkiye yan sanayisinin ihracatını arttırabilmesi için daha büyük ölçekli ve daha geniş ürün yelpazesine sahip yan sanayi üreticilerine ihtiyacı olduğu sonucu çıkarılabilir.

Tablo 50: Ürün Bazında Toplam Dünya İhracatı, AB28 ve TR Payı

000 \$		ÜRÜN BAZINDA DÜNYA İHRACATI					2019 Payı	2020 Payı
GTIP	TANIM	2016	2017	2018	2019	2020		
'Toplam	Tüm Ürünler	15.797.329.860	17.427.030.242	19.169.698.116	18.591.310.421	17.142.104.584	100,0%	100,0%
1 '85	Elektrikli makina ve	2.280.406.399	2.520.697.727	2.741.486.009	2.697.121.018	2.742.198.381	14,5%	16,0%
2 '84	Kazanlar, makinalar,	1.863.490.045	2.056.732.394	2.264.786.994	2.203.761.942	2.068.680.042	11,9%	12,1%
3 '27	Mineral yakıtlar,	1.496.161.514	1.932.387.173	2.485.213.205	2.040.565.070	1.504.199.744	11,0%	8,8%
4 '87	Motorlu kara	1.331.603.181	1.431.819.089	1.517.625.561	1.482.457.171	1.252.704.935	8,0%	7,3%
5 '71	Kıymetli veya yan	653.833.877	656.304.859	646.022.326	648.302.724	692.216.124	3,5%	4,0%
6 '39	Plastikler ve	534.192.230	586.415.097	642.810.270	613.844.068	597.591.747	3,3%	3,5%
7 '90	Optik, fotoğraf,	530.372.185	574.645.259	610.427.350	608.394.567	585.273.460	3,3%	3,4%
8 '30	Eczacılık ürünleri	481.825.935	514.428.380	571.432.641	603.159.501	662.554.745	3,2%	3,9%
9 '99	Özel amaçlı GTIP ler	423.358.394	394.490.022	413.429.030	586.220.288	311.543.452	3,2%	1,8%
10 '29	Organik kimyasal	336.682.661	373.781.896	435.623.748	405.262.893	379.188.758	2,2%	2,2%
							63,9%	63,0%
	AB28 '87	646.578.781	698.215.721	747.795.840	715.741.720	623.884.224	48,3%	49,8%
	Türkiye '87	19.804.384	23.940.852	26.758.524	26.901.683	22.098.148	1,8%	1,8%
	Dünya 8708	361.240.973	387.865.503	415.025.244	393.558.305	338.704.183	26,55%	27,04%
	AB28 8708	164.328.834	181.190.515	195.869.676	183.109.445	160.972.228	12,35%	12,85%
	Türkiye 8708	3.868.045	4.112.744	4.533.407	4.867.675	4.408.623	0,33%	0,35%

Kaynak: Trademap verilerinden hazırlanmıştır.

Dünya GTIP 87 ve 8708 ihracat rakamlarının yaklaşık % 50'sini oluşturan AB28 Otomotiv ana ve yan sanayisi, Avrupa Birliği içerisinde hayati önem taşıyan anahtar bir endüstri olup sürekli desteklenmekte ve Avrupa ekonomisinin temel direği olarak nitelendirilmektedir. Avrupa Birliği taşıt araçları sektöründe Dünya'nın en büyük üreticilerindendir ve ARGE konusunda en büyük özel sektör yatırımcısıdır. AB'nin bu rekabetçiliğini ve küresel teknolojik liderliğini sürdürmesini desteklemek için Avrupa Komisyonu küresel teknolojik (harmonizasyon) uyum konusunu desteklemekte ve ARGE için fon sağlamaktadır. Teknik harmonizasyon ile sağlanan uluslararası standartlara uyum uluslararası ticarete teknolojik engellere karşı önlem alınması imkanını yaratmaktadır.

Bugün 448 milyon nüfusa sahip 27 ülkeden oluşan Avrupa Birliği içerisinde otomotiv sektöründe 13.8 milyon kişinin çalıştığı, AB istihdamının % 6,1 ini oluşturduğu ve endüstri olarak AB GDP'sinin % 7 sini yarattığı belirtilmektedir. Taşıt araçları vergi geliri 398.4 Milyar Avro'dur. Avrupa Birliği otomotiv endüstrisine son derece stratejik olarak yaklaşmakta ve büyümenin % 80'nin AB dışından beklendiği endüstride, Avrupa Birliği Yönetimi uluslararası tercihli ticaret ve yatırım anlaşmaları yapma üzerine odaklanarak AB şirketlerinin üçüncü ülkelere girmesinde ve ölçek ekonomisinden fayda sağlamalarına olanak tanımaktadır. AB Komisyonu küresel teknik uyum üzerine odaklanıp sağlanan yaygın teknik şartların geliştirme harcamalarının azalmasına, yönetim prosedürlerinin birbirini tekrar etmesini engelleyeceğine ve bunun da Avrupa otomotiv endüstrisine rekabetçilik konusunda anahtar güç sağlayacağını belirtmektedir. (çevrimiçi, https://ec.europa.eu/growth/sectors/automotive-industry_en , 20 Ekim2021).

514 milyon nüfuslu AB28 olarak bakıldığında da otomotiv endüstrisinde direkt ve dolaylı olarak 14.6 milyon kişi çalışmakta olup toplam AB istihdamının % 6,7'sini temsil etmektedir. Avrupa Birliği içerisinde üretimde çalışanların % 11,5'i olan 3.7 milyon kişi otomotiv endüstrisindedir. Taşıt araçları önde gelen AB ülkeleri için 440.4 Milyar Euro vergi geliri yaratmaktadır. Otomobil endüstrisi AB için 74 Milyar Euro dış ticaret fazlası sağlamakta ve endüstride yaratılan gelir toplam Avrupa Birliği GSMH' sının % 8'ini oluşturmaktadır. Avrupa toplam ARGE harcamasının % 33'ü

olan 62 Milyar Euro ile Avrupa’da inovasyona en çok yatırım yapan sektördür. (ACEA, 2020/2021 Pocket Guide, s.3).

Günümüzde AB’de 17 ülkede 185 otomotiv fabrikası vardır. Bu fabrikaların 84’ü otomobil, 22’si pikap, 29’u kamyon, 29’u otobüs ve 51 adedi motor üretimi yapmaktadır. (ACEA, <https://www.acea.auto/figure/>, 20 Ekim 2021).

2019 yılında AB28’de 18.5 milyon araç üretilmiştir. OICA Uluslararası Otomotiv Sanayicileri Birliği üretim verilerine göre 92 milyon adet olan Dünya üretiminin 20’sini oluşturan bu üretimin 5.6 milyon adeti Dünya’ya ihraç edilerek yaratılan fazla 74 Milyar Avro’dur. (ACEA, 2020/2021 Pocket Guide, s.3).

2019 yılında AB28’de bulunan taşıt araçları sayısı (AB27 + UK) 318 milyon adettir. AB27 olarak bakıldığında 277.7 milyon adet aracın 242.7 milyon adeti otomobil, 28.1 milyonu pikap, 6.2 milyonu ağır vasıta ve 692.000 adeti otobüstür. Otomobil sayısının en fazla olduğu ülkeler sırasıyla Almanya 47.7 milyon, İtalya 39.5, Fransa 38.2 milyon, İspanya 25 milyon ve Polonya 24.3 milyon adet olup 5 ülke yaklaşık 175 milyon toplam ile AB’nin % 72’sini oluşturmaktadırlar. Pikap sayısı ise 6 milyon ile en fazla Fransa’da olup İtalya’da 4.2 milyon, İspanya’da 3.8 milyon ve Almanya’da 2.8 milyon adet vardır. 4 ülke yaklaşık 17 milyon adet ile toplamın % 60’ına sahiptirler. Ağır vasıtada Polonya’da 1.2 milyon, Almanya’da 1.01 milyon ve İtalya’da 946 bin kamyon vardır. Bu 3 ülke 3.1 milyon adet kamyon ile toplamın % 50 sini temsil etmektedir. En fazla otobüs sayısına sahip olan ülkeler Polonya 122 bin, İtalya 100 bin ve Fransa 94 bin adettir. 316 bin adet otobüs 3 ülkede bulunmakta ve toplamın % 46’sını oluşturmaktadır. Bu detaylı bilgilerden ortaya çıkan kritik sonuç Almanya, İtalya, Fransa, İspanya ve Polonya’dan oluşan 5 ülkenin yaklaşık 200 milyon adet toplam araç ile 277.7 milyon AB27 toplamının % 72’sini oluşturmalarıdır. (ACEA, 2020/2021 Pocket Guide, s.3).

Avrupa Birliği’nde 2019 yılında 1000 kişiye düşen otomobil sayısı 628 adettir. Luxemburg 694 adet ile en yüksek, Latvia ise 342 adet ile en düşük otomobil yoğunluğuna sahiptir. Macaristan ve Latvia’da hanelerin yarısında otomobil yok iken Fransa’da hanelerin %31’inde 2 otomobil vardır. Bu durumda taşıt araçları sahipliği

eşit dağılımlı olmayıp 5 ülkede yoğunlaşmıştır. Araç yaşları ve yakıt özellikleri de bu eşitsizliği teyit etmektedir. 2019 yılı ACEA verilerine göre AB27’de otomobiller ortalama 11.5 yaşında (en yüksek 16-en düşük 6.5 arası), hafif araçlar 11.6 yaşında (19.5-6.2), kamyonlar 13 yaşında (21.2-6.4) ve otobüsler 11.7 yaşındadır (19.9-4.8). Kişi başına düşen araç sayısı, araçların yaşı ve yakıt özellikleri ülkelerin GDP’leri ile direkt ilişkilidir.

Her ne kadar AB’de 2020 ve 2021 yıllarında elektrik dahil alternatif yakıtlı araçlara yönelme varsa da 2019 itibariyle otomobillerin % 95,2’si klasik benzin ve dizel (52,9+42,3), hafif ticari araçların % 97,3’ü (7,8+89,5), kamyonların % 99,1’i (1,3+97,8) ve otobüslerin %95,3’ü (0,8+94,5) fosil yakıtlarla çalışmaktadır. Bu değerlere sahip AB27 taşıt araçları mevcudunun ve yeni üretilen otomobillerin 2030’da % 55, 2035’te ise % 100 azaltılmış sıfır emisyonlu araçlara bırakması, 2050 yılı itibariyle de karbon-nötr bir Avrupa Birliği’ne ulaşılması kolay olmayacaktır.

Bu durum Türkiye ana ve yan sanayi açısından fırsat olarak da değerlendirilmelidir. 1995 yılından itibaren Türkiye’de benzinli otomobillerde LPG’ye dönüşüm uygulanmaya başlamıştır. Benzin ile LPG birim fiyatları arasındaki fark araç sahipleri lehine fırsat yaratmıştır. O yıllarda otomobillerde dizel kullanımının fazla olmaması bu dönüşümü teşvik etmiştir. EK 2A’da verilen sayılar ışığında 2013 yılına kadar bu değişim hızla devam etmiş özellikle kırsal kesimde ve taksilerde yaygın halde kullanılır hale gelmiştir. Avrupa’daki gelişmeler neticesinde 2000 yılından itibaren dizel araçların piyasada satışlarının yaygınlaşması ve dizel ve benzin fiyatları arasındaki dizel lehine olan fark dizel yakıt kullanan araçların hızla artmasına destek olmuştur. İlk olarak 2012 yılında bir araştırma laboratuvarında belirlenen dizel yazılım skandalının 2015 yılında Volkswagen tarafından kabul edilmesiyle dizelin çevreye diğer yakıtlardan çok daha fazla zararlı ve kanserojen olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle birçok ülke otomobillerde dizel kullanımına sınırlamalar getirmiş ve hatta AB üyesi ülkelerde yasaklamalar konmuştur. Halen yeni dizel otomobil üretimi AB’de yasak ya da çok sınırlı miktarda ihracat amaçlı olarak yapılmaktadır. Halen Türkiye’deki araçların yakıt dağılımı EK 2B’de verilmiştir. Türkiye’de otomotiv yan sanayi ve servislerinin önemli derecede araçlarda alternatif yakıt dönüşüm tecrübesi

ve bilgi birikimi oluşmuştur. Bu tecrübe yeni yapılanma önerisi için önemli bir rekabet gücü ve kaynak olacaktır.

Benzer bir durum şu anda AB ülkelerinde benzin ve dizel dışında doğaya zarar vermeyen alternatif enerji kaynaklı araçlara geçiş olarak yaşanmaktadır. Elektrik, hidrojen ve sıvı doğal gaz (LNG) kullanımı arttırılmaya çalışılmaktadır. Bu amaçla AB Komisyonu sert kurallara ve hedeflere tabi “Yeşil mutabakatı” ve “fit for 55” program ve eylem planlarını yayınlamıştır. Bu program dahilinde 2050 yılında karbon-nötr bir Avrupa hedeflenmektedir. Yeni üretilen araçlarda alternatif enerjiler, öncelikle elektrik yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır, ancak altyapının hazırlanmasının kolay olmayacağı bariz bir gerçektir.

AB Komisyonu tarafından yapılan son hesaplamalara göre otomobil CO2 emisyonlarının 2030 yılına kadar % 50 seviyesinde azaltılabilmesi için 6 milyon adet halka açık şarj noktasına ihtiyaç vardır. Hedeflere ulaşılmasını zaman gösterecektir. ACEA Basın bülteni fit-for-55, 14.07.2021).

Avrupa Birliği’nde bugün gelinen bu nokta, Türk otomotiv yan sanayisi ve teknik servis tecrübesi ile bu çalışmada yer alan yeni bir hizmet ve servis yapılanması önerisini destekleyici bir anlam taşımaktadır. Ayrıca AB’de mevcut 277.7 milyon araç gerek servis, yedek parça ve gerekse dönüşüm işlemleri açısından da göz önüne alınmalı ve hazırlık yapılmalıdır.

Halen Avrupa Birliği’nde ulaşımın birinci sırasında yer alan mevcut otomobiller yılda ortalama 12.000 km yapmaktadır. AB’de 100 yıldır teşvik edilen ve modern yaşamın göstergesi olarak kişisel seyahat özgürlüğünü temsil eden otomobil kullanımı ulaşımın % 70’inden fazlasını oluşturan özel araç, taksi veya araç paylaşımı ile otomobil kullanılarak yapılmaktadır. Her ne kadar yeni otomobil satışlarının % 24,5’ünü elektrik dahil alternatif yakıtlı araçlar oluştursa da halen yollardaki toplam mevcut otomobillerin sadece % 4,6’sını teşkil etmektedir. (ACEA, çevrimiçi, <https://www.acea.auto>)

Bu durumda yaklaşık 243 milyon adet otomobilin akıbetinin ne olacağı belirsizdir. Henüz oldukça yüksek olan elektrikli ve alternatif yakıtlı otomobillerin

satış fiyatı her ne kadar mevcut ülkeler tarafından desteklense de 243 milyon otomobilin 2050 hedefini tutturabilmesi için her yıl bugün AB27’de üretilen toplam otomobillerin tamamının elektrikli olmasını gerektirmektedir. Bu durum teknolojik imkanlar ve pil üretim koşulları nedeniyle henüz yeterli değildir.

AB dışında Dünya’da da benzeri durum yaşanacağından otomotiv yan sanayisinin büyük ölçekli üretime geçmeli ve stratejik planlarını bu koşullara uygun hale getirmelidir. Bu amaçla yeni yapılanma önerisi dahilinde AB’de ve Dünya’da lojistik, yedek parça depolama ve hizmet amaçlı merkezler de kurularak çabuk hizmet verilebilir. Aksi takdirde kısa ve orta vadede dizel ve benzinli motor ve araçların yerini alternatif araçlar alacağından otomotiv endüstrisi bu yöne kayacak, iş ve üretim kayıpları olacaktır. Yan sanayinin bu yeni koşullara bir an önce hazırlanması gerekmektedir.

Nitekim Türkiye’de TOGG girişimi yatırımını tamamlayıp elektrikli otomobil üretimine 2022 yılında başlayacaktır. Türkiye için önemli bir ihtiyacı yerine getirip ihracat yapma hedefi olmakla birlikte Türkiye’de bulunan 13 milyon otomobil ve toplam 20 milyon taşıt aracının dönüşümü de gerekecektir. TOGG mevcut kapasitesi ile uzun yıllar tam kapasitede çalışmak durumunda olacaktır. Türkiye’deki bu ihtiyaç bu çalışma kapsamındaki önerileri desteklemektedir.

Diğer taraftan uluslararası taşımacılıkta önemli bir güce sahip olan Türkiye’yi yaklaşık 874 bin adet kamyon filosuyla Avrupa Topluluğu’na taşımacılıkta sıkıntılı günler beklemektedir. Avrupa Birliği dizel satışı ve kullanımına getirilecek kısıtlama ve yasaklamalar mevcut araçların taşımacılığını zora sokacaktır. Bu çerçevede kamyon filolarının alternatif yakıtlara dönüştürülmesi veya yenilenmesi gerekecektir. Araçların dönüşümü ve bakımı konusunda Türk yan sanayi ve servislerinin bilgi ve tecrübe birikimi çok değerli bir kaynak ve destek olacaktır. 4.4.1.Yeni yapılanma önerisi yedek parça üretimi, dönüşüm ve servis konularında büyük ölçekli yapılanmayı da beraberinde getirecektir.

Otomotiv endüstrisi Türkiye için ihracatta 15 yıldır birinci sırada yer alan bir sektördür. T.C. Ticaret Bakanlığı'nın Oto Ana ve Yan Sanayi Şubat 2021 raporunda 2019 yılı bilgilerine göre Türkiye,

- “Dünyada toplam motorlu araç üretiminde on dördüncü, (2019-14.)
- Avrupa Birliği'nde toplam motorlu araç üretiminde dördüncü, (2019-4.)
- Otomobil üretiminde yedinci, (2019-7.) ve
- Hafif ticari araç üretiminde üçüncü, (2019-3.)” dır.

T.C. Ticaret Bakanlığı'nın aynı konuda Ağustos 2021 raporunda ise 2020 yılı bilgilerine göre Türkiye,

- “Dünyada toplam motorlu araç üretiminde on dördüncü, (2020-14.)
- Avrupa Birliği'nde toplam motorlu araç üretiminde dördüncü, (2020-4.)
- Otomobil üretiminde beşinci, (2020-5.) ve
- Hafif ticari araç üretiminde ikinci, (2020-2.)” dir.

Uludağ İhracatçılar Birliği Türkiye Otomotiv Endüstrisi 2020 raporunda Türkiye otomotiv endüstrisini,

- “Dünya'nın 14. Ve Avrupa'nın 4. Büyük motorlu taşıt üreticisi,
- 2 milyon araç üretim kapasitesine sahip,
- Ticari araç üretiminde Avrupa üçüncüsü,
- Binek araç üretiminde Avrupa yedincisi,
- 2019 yılında 16 milyar USD dış ticaret fazlası veren,
- 10 milyar USD yan sanayi ihracatı olan,
- İhracatta yan sanayi payının % 37 olduğu,
- Üretiminin % 71'ini ihraç eden,
- İhracatının % 75'ini Avrupa Birliği Ülkelerine yapan,
- 200 ülkeye ihracat yapmış,
- Son 15 yılın ihracat şampiyonu ve
- 156 ARGE Merkezi ile en fazla ARGE Merkezine sahip sektör olarak tanımlamaktadır”.

Bu durumda Türkiye için hayati öneme sahip otomotiv endüstrisinin bu önemini sürdürebilmesi için ilgili tüm tarafların günümüz koşullarını iyi değerlendirip geleceği bugünden planlayan çalışmalarda bulunması şarttır. Gelecek varsayımları hızlı değişmekte, öngörülemeyen Covid-19 benzeri etkenler, iklim değişiklikleri ve yarattığı felaketler ülkeleri farklı yönlelere kaydırabilmektedir.

ABD’li yayıncı Wards’a göre Dünya’da 1.4 milyar araç bulunmaktadır. Bu varsayımına göre Dünya’da ortalama 1000 kişiye 188 araç düşmektedir. Bu yoğunluk 2016 verilerine göre Dünya’da değişik yöre ve ülkeler için 36 ile 831 araç arasında aşırı dengesiz bir dağılım göstermektedir.

1.4 milyar araç AB’ne benzer şekilde değerlendirildiğinde neredeyse tamamına yakınının petrol kökenli benzin ve dizel yakıtlı olduğu da bir gerçektir. Dünya üretiminin büyük ölçüde alternatif yakıtla yapıldığı varsayımıyla bile tüm araçların alternatif yakıtla geçmesi çok uzun yıllar alacaktır. Bu durumda Dünya’da ulaşımın devam edebilmesi için mevcut araç parkının bakımı, yedek parçası ve dönüşüm ihtiyaçları için mevcut teknolojilerde üretim devam etmek zorundadır. Göreceli olarak üretici sayıları azalmakla beraber kalan büyük ölçekli üreticilerin 2050’li yıllara kadar üretim yapması gerekecektir. Nitekim Avrupa Birliği’nin de karbon-nötr bir kıta hedefi için 2050 yılı belirlenmiştir.

Tablo 51: 1960-2018 Dünya Araç Sayıları, Nüfusu ve Araç Yoğunluğu

	1960 - 2018 Dünya araç kayıtları tarihsel trendi (bin adet)										
	1960	1970	1980	1990	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018
Otomobil kayıtları	98.305	193.479	320.390	444.900	548.558	617.914	723.567	931.260	973.353	1.015.643	1.042.274
Kamyon ve otobüs kayıtları	28.583	52.899	90.592	138.082	203.272	245.798	309.395	332.434	348.919	356.044	389.174
Dünya toplamı	126.888	246.378	410.982	582.982	751.830	863.712	1.032.962	1.263.694	1.322.272	1.371.687	1.431.448
Dünya nüfusu (milyon)	3.035	3.700	4.458	5.327	6.143	6.542	6.957	7.380	7.464	7.548	7.631
AB 28 nüfusu (milyon)	409	442	464	478	488	496	504	509	511	513	514
Dünya araç sayısı /1000	42	67	92	109	122	132	148	171	177	182	188
kaynak : https://en.wikipedia.org/wiki/Motor_vehicle , https://www.worldometers.info/world-population/world-population-by-year/ , https://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_the_European_Union											

Sonuç olarak otomotiv yan sanayisinde sadece güdümlü AB pazarında değil aynı zamanda serbest rekabete açık Dünya pazarlarında büyüme de hedeflenmelidir. Türkiye’nin AB28 ‘e karşı olan 2016-2020 yılları GTIP 8708 yan sanayi rekabet gücü

AKÜ değerleri dūřüktür, rekabetçi değildir dolayısıyla Türkiye AB28 karşısında sadece planlanmış tedarikçi konumundadır. Bu nedenle de AB28'deki en küçük bir dalgalanmayı da çok ağır seviyede hissetmektedir. Halbuki Dünya'ya karşı olan 2016-2020 yılları AKÜ değerleri AB28'e karşı olan değerlerinden göreceli olarak daha yüksektir. Bu durumda Dünya pazarları daha çok hedeflendiğinde üretim artışı ve ölçek büyümesi imkanını yakalayacaktır.

Bu durumda büyük ölçekli üretim yapıldığında yaşam sürdürölürken bir yandan da alternatif yakıtlı araçların yan sanayi üretimlerine başlanarak süratle arttırılmalıdır. Aksi takdirde bugün otomotiv endüstri toplamında yakalanmış olan rekabet gücü ve ihracat performansı zamanla azalacak ve mevcudu koruma çabaları üreticilerin ortadan kalkmasına yol açacaktır.

Mevcut üretim koşullarında kısa sürede endüstri 4.0 teknolojik gelişmeleri ve otomasyon süratle uygulanmalı, maliyetler ölçek ekonomisiyle ve verimlilik ile düşürölmeli, dolayısıyla ek katma değer ve kar yaratılmalıdır. Halen yan sanayide yer alan üreticilerin mevcut yapıda kademeli gelişme adaptasyonu yerine komple yeni yatırımlar yapılmalıdır. Bu konuda Sanal OSB'ler kavramı ile iş birlikleri, birleşmeler ve paylaşımlar desteklenip teşvik edilebilir. Otomotiv yan sanayisindeki uluslararası şirketler farklı çözümler planlarken, yerel şirketlerin KOBİ ve aile şirketi yapıları dönüşüm ve değişime yeteri kadar hızla ve cesaretle yatırım yapmalarını zorlamaktadır.

Endüstri 5.0 sürecine giren Dünya artık otomasyon, otonom araçlar, nesnelerin interneti, yapay zeka, arttırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik gibi konuları hızla günlük yaşama sokmaktadır. Bu hızlı dönüşüm mutlaka otomotiv endüstrisinin gündemine alınarak çalışmalara başlanmalı ve Sanal OSB oluşumlarına geçilmelidir. Türkiye'de halen toplam 368 OSB (265 faal, 42 altyapısı hazırlanan, 35 planlama aşamasında, 26 kamulaştırma safhasında) vardır. (Çevrimiçi <https://osbuk.org/view/osb/osbliste.php>, 15 Nisan 2022). OSB'ler Türkiye genelinde ortak fiziki alanlarda yerleşmişlerdir. Ortak alanların önemli katkıları olmakla beraber çalışma süreçleri verimlilikleri için yeterli olmamaktadır.

Avrupa Birliği Komisyonu internet sitesinde otomotiv endüstrisinde büyümenin % 80'ninin AB dışında olacağını açıkça belirtmekte ve stratejilerini üçüncü ülkelerle anlaşma ve tercihli ticaret ve yatırım anlaşmaları kurma üzerine odaklandığını yazmaktadır. Bu amaçla Komisyon, Dünya geneline teknolojik uyum (harmonizasyon) çalışmalarını hızlandırarak desteklemekte ve zaten AB'de en büyük ARGE harcaması yapan sektöre ARGE yatırımların için fon ayırmaktadır. Şirketlerin sahip oldukları ekonomik ölçekten fayda elde etmeye devam etmeleri esas teşkil etmektedir.

AB Komisyonun ifade ettiği bu gerçeği göz önüne alarak Türkiye otomotiv endüstrisinin de benzer stratejiler içinde olması, ilgili tarafların daha da yoğun çalışarak fazlasıyla destek olması gerekmektedir. Türkiye'nin bağlantılı tedarikçisi olduğu otomotivde AB büyük ihracatçı ve 74 milyar Euro dış ticaret fazlası yapan bir konumdadır.

Sonuç olarak bölüm 2016-2020 yılları için hesaplanan AKÜ değerleri de göz önüne alınarak öncelikle Dünya'da ve paralelinde AB'de büyümeyi sağlamaya uygun ihracat stratejileri geliştirilmelidir. Stratejiler hazırlanırken seçilmiş otomotiv yan sanayi firmalarının rekabet gücünün incelenmesi çalışması ile direkt elde edilen aşağıdaki sonuçlar değerlendirilerek tedbirler alınmalıdır.

Rekabet gücü inceleme çalışmasına katılan otomotiv yan sanayisindeki KOBİ ve büyük ölçekli Aile şirketlerinden oluşan firmalara uluslararası rekabet düzeyine göre cevaplandırmaları amacıyla Porter'in Elmas Modeline uygun olarak yöneltilen sorulara ait değerlendirme aşağıda açıklanmıştır. Porter'ın, şirketlerin rekabetçi olabilmeleri için elmas şeklinde tasarladığı modelinde firmaların rekabet avantajı yaratabilmeleri için etkiye sahip faktörler dört başlıkta toplanmıştır. “Girdi koşulları, talep koşulları, firma stratejisi ve rekabet yapısı, ilgili ve destekleyici endüstrilerin varlığı” faktörleri ve bu faktörleri dışardan etkileyen bir başka faktör olan Devlet de modelde yer almaktadır.

Girdi koşulları: Sektörde işgücü çok önemlidir ve mevcut kalitesi yüksektir. Ancak, sermaye yeterliliğinin yüksek olmadığı ve bu nedenle hammaddeye, enerjiye,

teknolojiye, altyapıya, otomasyona ve yazılım sistemlerine ulaşılması yetersiz seviyede kalmaktadır.

Talep koşulları: Sektörde iç ve dış talep yapısı yüksek, AB pazarına yakın ve alıcılar seçici ve bilinçlidir.

İlgili ve destekleyici kuruluşlar: Sektörün diğer sektörlerle, sivil toplum kuruluşları ve STK'larla, kontrol ve sertifikasyon kurumları ile, kamu kurumları ve tedarikçilerle ilişkileri yüksek seviyededir. Yerel yönetimler, orta öğretim ve üniversite ilişkileri ise yetersiz seviyedir. Sektörün içinde bulunduğu sektöre özel ilişkilerde gayet iyi ancak öğretim kurumları ve yerel yönetimlerle ilişkilerinin yetersiz olduğu açıktır.

Firma stratejisi ve rekabet yapısı: KOBİ (aile firması) yoğunluğunun hakim olduğu ve lojistiğin çok önem taşıdığı sektörde, bulunduğu piyasasındaki rekabet düzeyi, ürün yelpazesi ve kapasite kullanım oranı yüksektir. Sermaye yetersizliği ve sıkı çalışma koşulları nedenleriyle ARGE harcamaları, teknolojik altyapı ve yarattığı katma değer düşüktür. Bu nedenlere dayalı olarak kısa vadeli planlarla çalışmakta ve maliyet stratejisini tercih etmektedirler. Tüketici hizmetleri de yetersiz kalmaktadır. Yaşam mücadelesi ve sürekliliği sağlamak ön plana çıkmaktadır.

Devletin etkinliği: Sektörde ilgili mevzuatın elverişliliğinin ve sektöre verilen teşviklerin yetersiz kaldığı buna karşın bürokratik yapının, vergilerin, sosyal güvenlik ödemelerinin ve uygulanan denetim düzeyinin yüksek seviyede olduğu ifade edilmiştir. Sektörün eğilimi devletin etkinliğini fazla bulduğu ve memnun olmadığı yönündedir.

Sonuç olarak seçilmiş firmaların rekabet gücünün incelenmesi çalışmasından çıkan verileri Porter'ın Elmas Modeli çerçevesinde değerlendirdiğimizde Girdi Koşulları başlığında sektördeki KOBİ ve Aile Şirketleri yoğunluğu nedeniyle yetersiz kalan sermaye yapıları her türlü girdiye ulaşabilmelerine rağmen girdilerin çoğunun ithal kökenli olması nedeniyle sıkıntı yaşatmaktadır. Planlama, verimlilik ve yatırım hesapları yetersiz kalmaktadır ve dezavantaj yaratmaktadır, zayıf yönlüdür.

Yüksek toplam talep koşulları büyüme, ihracat ve yatırım yapma imkanı vermekte, fırsatlar yaratmakta ancak gene sermaye yetersizliği, talep dalgalanması ve AB'ye yüksek seviyede bağımlılık avantajlı durumu dezavantaja çevirmektedir.

Sektörün kuruluşundan bu yana özel sermaye olması ve sektör içi tecrübe birikimi yaratıcılık, girişimcilik, risk alma ve ani çözümler yaratma şeklinde şirketlerin hem kendi içlerinde hem de kurdukları mesleki kuruluşlar altında avantaj yaratan bir imkan sağlamaktadır güçlü yöndür. Sektör ilgili ve destekleyici kuruluşlar açısından çok iyi bir düzeyde olmasına rağmen orta ve yüksek eğitim kurumlarından bu derecede faydalanamamaktadır. Eğitim kurumlarının gerçek hayattan uzak akademik otoriter yapıları gereken desteği sağlayamamaktadır. Ayrıca yerel yönetimlerin bitmek bilmeyen talepleri şirketler üzerinde baskı oluşturmaktadır. Bu nedenlerle sektör içi yaratılan avantaj seviyesi aşağıya düşmektedir.

Sürekli yetersiz sermaye, öngörülemeyen riskler, çeviklik ihtiyacı ve endüstri 4.0 bilinci şirketlere baskı yaratmakta, şirketler geleceğe yönelik çalışmalarda kaygı ve endişe duyarak ölçek yatırımı, ARGE, teknoloji, yazılım, otomasyon ve yapay zeka gibi konulardan uzak durmaktadırlar. Bu şirketlere kaçınılmaz hayati dezavantaj ve zayıflık yaratan bir durumdur ve tehdit oluşturmaktadır.

Çok başarılı sektör içi bir yapıya ve 15 yıldır en çok ihracat yapan sektör özelliğine sahip olan otomotiv ana ve yan sanayisi, devletin üzerlerindeki vergi, SGK, bürokrasi ve denetim etkinliğinden memnun değillerdir.

Dolayısıyla Porter'in elmas modeli ile değerlendirdiğimizde sonuç olarak, bugün ve kısa vadede rekabetçi bir yapıya sahip otomotiv ana ve yan sanayisi orta ve uzun vadede bu özelliğini korumada sıkıntılı olduğu görülmektedir. Türkiye'nin savunma sanayisinde yarattığı başarı, benzer bir şekilde otomotiv endüstrisi için de uygulanmalı, yüksek düzeyli çevik bir yapı altında özel olarak desteklenmeli, mevcut rekabetçi yapısı korunmalı ve geliştirilmelidir. Avrupa Birliği içerisinde otomotiv ana ve yan sanayisi çok özel öneme haizdir ve AB Komisyonu tarafından özenle ve öncelikle desteklendiği internet sitesinde açıkça ifade edilmektedir.

Covid-19: Sektörün Covid-19 salgınından maliyet ve yatırım olarak etkilendiği ancak etkilenme düzeyinin ve etkilerin kalıcılığının orta seviyede olduğu ve konuya pozitif bakış açısının hakim olduğu görülmektedir.

Sektörde uzun yıllardır sürekli yaşanan krizlerden kazanılan tecrübe ile Covid-19 salgını da başarıyla yönetilerek en az zararla atlatılmış ve 2021 yılında kriz öncesi dönemden daha iyi seviyelere gelinmiştir.

Elde edilen cevap verilerinin direkt yetkili ve konuya hakim kişilerin görüşlerini yansıtmaya dayanarak, özetle;

Sektöre sermaye yeterliliği konusunda destek olunarak hayatta kalma mücadelesi ve baskısına bağlı tedirgin maliyet öncelikli kısa vadeli bakış açısından kurtarılacak orta ve uzun vadeli vizyon dahilinde Dünya'ya yaygın büyüme hedefli stratejiler ile çalışması sağlanmalıdır. AB'ye bağlantılı tedarikçilik yanında büyük ölçekli üretim ile Dünya hedeflenmelidir.

Girdi koşullarının iyileştirilmesi, maliyetlerin düşürülmesi, üretimde sürekli iyileştirmenin etkin uygulanması, verimliliğin artması, eğitim kurumları ile ilişkilerin yeniden düzenlenmesi, ARGE ve teknolojik altyapı, yazılım ve endüstri 5.0 ve benzeri konularda ürkek ve geride kalan mevcut yapıya önder ve örnek olunacak etkin önlemler alınmalı, devletin etkinliği yeniden düzenlenmeli ve KOBİ ve Aile yapısının girişimciliği desteklenmelidir. Üniversite, resmi ve yarı resmi kurumların hantallığı yerini çevik ve destek olucu bir yapıyla değiştirmelidir.

Otomotiv ana ve yan sanayisi diğer endüstri kollarıyla da entegre olmalıdır. Savunma sanayisinde özel ve tüzel yerel şirketlerin kısa sürede gösterdiği başarı otomotiv ana ve yan sanayisine de aktarılmalıdır. Dünya ve AB otomotiv stratejileri geniş perspektifte yakından izlenerek sektörde dönüşüm 5 yıl içerisinde tamamlanmalıdır. Bu bağlamda bu çalışmada açıklanan Yeni Yapılanma, Sanal OSB ve Tedarik Zinciri Serbest Bölge konuları da katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, Türkiye otomotiv yan sanayisi Avrupa Birliği'ne ihracatta tedarikçi kimliğine sahip ancak dışarda daha yüksek bir rekabet gücüne sahiptir. Bu

rekabet gücünün sürekliliği ve 2019 yılı sonrasında yaşanan Covid-19 süreci, 2016 yılında yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler İklim değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMFCCC) Paris İklim Anlaşması, BM IPCC Dünya İklim Değişikliği takibi, BM SDG13 İklim Hedefi, Avrupa Birliği'nin Yeşil Mutabakat programı, fit-for-55 planı, CBAM Sınırdaki Karbon tespit mekanizması ve yaptırımları paralelinde otomotiv endüstrisindeki değişimler, alternatif yakıtlı (NGV, CNG, LNG, LPG, hidrojen, bioethanol, biodiesel ve elektrikli araçlar kategorisindeki gelişmeler sektörü çok dikkatli ve çevik olmaya itmektedir.

Her ne kadar Dünya'da halen mevcut 1.4 milyar aracın (Tablo 51) alternatif yakıtlara değişimi, 70-90 milyon adet yıllık Dünya araç üretiminin (EK 3) tamamı dahi alternatif yakıtlara uygun üretilse uzun zaman alacak olması, Türkiye'de yer alan otomotiv yan sanayi sektöründeki firmaların sektörün rekabet gücünü devam ettirebilmeleri için öneriler ve sonuç bölümünde işlenen konuların da bir an önce göz önüne alınması gerekmektedir.

AKÜ Araştırması ve Seçili Otomotiv Yan Sanayi Firmalarının Rekabet Gücünün İncelenmesi çerçevesinde tespit edilen konular IMD WCY Dünya Rekabet Yıllığı, WEF GCR Küresel Rekabet Endeksi, WIPO GII Küresel İnovasyon Endeksi, UNIDO CIP Rekabetçi Endüstriyel Endeksi, OECD ARGE raporları ve WIPO Patent sayıları gibi göstergelerle de teyit edilmektedir. (Tablo 52).

Tablo 52: TÜRKİYE ANA GÖSTERGELERİ

Tanım	Yıl	Nominal		PPP		Birim	Kaynak
		değer	sırası	değer	sırası		
TR GDP toplam	2017	852	17.			Milyar \$	worldometers
TR GDP per capita	2017	10.498	53.	28.002	67.	\$	"
TR Nüfus	2017	81.1	18.			Milyon	"
	2020	84.3	17.			Milyon	"
TR GDP toplam	2017	859		2.264		Milyar \$	OECD
	2020	720		2.371		Milyar \$	"
TR GDP per capita	2017	10.695		28.193		\$	"
	2020	8.635		28.435		\$	"
Dünya GDP 190 ülke	2017	80.9		80.2		Trilyon \$	"
Dünya GDP per capita	2017			17.100		\$	"
Dünya Nüfus	2017	7.547				Milyar	"
	2020	7.795				Milyar	"
Enflasyon TR	2017	11.1				%	OECD
	2020	12.2				%	"
Enflasyon OECD	2017	2.2				%	"
	2020	1.3				%	"
IMD WCY Dünya Rekabet Yıllığı raporu 64 ülke	2017		47.				IMD
	2021		51.				"
WEF GCI Küresel Rekabet Endeksi 141 ülke	2015		51.				WEF
	2019		61.				"
WIPO GII Küresel İnovasyon Endeksi 132 ülke	2017		43.				WIPO
	2021		41.				"
UNIDO CIP Rekabetçi Endüstriyel Performans Endeksi 152 ülke	2018		28.				UNIDO
	2019		28.				"
Dünya Patent Başvuru Sayıları Toplam 180 ülke/ofis	2019	3.224.000				adet	WIPO
TR Patent Başvuru Sayısı (payı % 0.25)	2019	8.088	21.			adet	"
OECD AR-GE harcama toplamı 44 ülke	2019	1.454				Trilyon \$	OECD
TR AR-GE harcama toplamı (payı % 1.7)	2019	24.8	12.			Milyar \$	"
OECD ortalaması AR-GE/GDP oranı	2019	2.47				%	"
TR AR-GE/GDP oranı	2019	1.06	31.			%	"
OECD Araştırmacı sayısı en yüksek ülke Çin	2012	2.069.650	1.			kişi	"
OECD Araştırmacı sayısı en yüksek ülke Japonya	2019	942.180	1.			kişi	"
TR Araştırmacı sayısı	2019	243.773	7.			kişi	"
OECD ortalaması Araştırmacı Sayısı/1000 çalışan	2018	8.9				%	"
TR Araştırmacı Sayısı/1000 çalışan	2019	4.9	29.			%	"
OECD Araştırmacı Sayısı/1000 çalışan oranı en yüksek ülke Kore	2019	15.9	1.			%	"
Dünya GTIP 87 otomotiv ihracatı 229 ülke	2019	1.482,4				Milyar \$	Trademap
AB28 GTIP 87 otomotiv ihracatı	2019	715.8				Milyar \$	"
Almanya GTIP 87 otomotiv ihracatı	2019	244.7	1.			Milyar \$	"
TR GTIP 87 otomotiv ihracatı	2019	26.9	17.			Milyar \$	"
Dünya GTIP 8708 oto.yans.yd.par.ihracatı 218 ülke	2019	393.6				Milyar \$	Trademap
AB28 GTIP 8708 oto.yans.yd.par.ihracatı	2019	183.1				Milyar \$	"
Almanya GTIP 8708 oto.yans.yd.par.ihracatı	2019	62.1	1.			Milyar \$	"
TR GTIP 8708 oto.yans.yd.par.ihracatı	2019	4.9	21.			Milyar \$	"

Tablo 52 ışığında son değerlendirme yapıldığında Türkiye nüfus ve GDP açısından Dünya'da 17. sırada olup kişi başına gelirden PPP Satın alma gücü paritesi

ile Dünya ortalamasının % 64 üzerindedir ve G20 ülkeleri arasında yer almaktadır. Kabul görmüş rekabet değerlendirmelerine bakıldığında son yıllarda artan yaklaşık 25 milyar \$ ARGE harcamasıyla, patent başvuruları, araştırmacı sayısı ve endüstriyel hamleleri ile öncelikle Dünya İnovasyon Endeksi'nde 10 sıra yukarıya atlamış ve 41.sıraya gelmiştir.

Her ne kadar kurumsal, hukuki ve finansal nedenlerle uluslararası rekabet endekslerine yansımada Türkiye otomotiv ana ve yan sanayisinde Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler AKÜ değerlerine sahip olarak Dünya'da ana ve yan sanayi ihracatında ilk % 8-10 ülke arasında yer almakta ve oldukça rekabetçi bir yapıya sahip bulunmaktadır.

Türkiye, otomotivdeki bu avantajlı yapısını sürdürebilmesi ve geleceğe taşıyabilmesi için öneri ve sonuç bölümlerindeki hususları gecikmeden dikkate alarak, OECD Rekabet Değerlendirme yöntemini kullanarak, bir an önce otomotiv ana ve yan sanayi üretiminde büyük ölçeklere ulaşarak verimliliği, ivmeyi ve endüstri 5.0 gelişimini sağlamalıdır.

SONUÇ

Bugün 4.5 Milyar yaşında olduğu tahmin edilen Dünya’ımızda insanoğlunun ilk tarih sahnesine çıkması bundan yaklaşık 200.000 yıl önce olduğu varsayılmaktadır. M.Ö. 60000 yılında başlayan tarih öncesi Taş ve Maden Çağlarında insanoğlu madenleri kullanmayı öğrenir. M.Ö. 4000 de tekerlek ve M.Ö. 3200 de yazı bulunmasıyla başlayan ilk çağ, kavimler göçünün yaşandığı M.S.375 yılında tamamlanır. Kavimler Göçü ile yeryüzüne yayılan insanların çok zor koşullar altında yaşadıkları orta çağ ve yeni çağ savaşlar barışlar keşifler ile doludur. Bu tecrübe birikiminin getirdiği 1789 Fransız ihtilali içinde bulunduğumuz yakın çağı başlatır.

İnsanlar, tüm bu gelişmelerin yaşanması sürecinde ekip biçerek, basit üretimler yaparak ve bir yerden bir yere ihtiyaçlarını taşıyarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Tarih sürecinde önceleri mal değiş tokuşu (takas) ile yapılan alışveriş sonraları Lidyalıların MÖ.7.yy’da parayı icat etmeleri ile para ile yapılmaya başlamıştır.

17.ve 18.yy’da sanayi devrimi süresinde ticaret ve sanayinin Dünya geneline yayılması iktisat teorileri ve iktisatçıların ortaya ve ön plana çıkmasına yol açmıştır. Ülkelerin ürettikleri malların, sermayenin, emeğin ve teknolojinin gelişimi ile ilgili birçok incelemeler ve araştırmalar yapılmış, 20.yy’da yaşanan seri üretim patlamasıyla da Dünya’da uluslararası sert rekabet ortaya çıkmış ve mukayeseli üstünlükler teorileri gerçek olmuştur.

Doğal kaynaklar, gelişen lojistik imkanlar, paranın finansal yönetimi ve teknolojik gelişmelerin 1995’te yaygınlaşan internet kullanımı ile Dünya genelinde bilgi ve iletişimin 365 gün 24 saat izlenebilir hale gelmesi küreselleşmeyi hızlandırmıştır. Ortaya çıkan çok uluslu uluslararası küresel şirketler Dünya genelinde anında üretime olanak tanıyan planlı programlı tedarik zincirlerini kurmuşlar ve anlık izler hale getirmişlerdir.

Küreselleşen endüstriler ve bu endüstrilere sahip olan ülkeler çok hızlı, etkin ve üstün rekabet olanaklarına kavuşup devleşerek süratle gelişip Dünya’ya hakim hale gelmişlerdir.

Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Dünya Ekonomik Forumu (WEF), Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü (OECD), Dünya Gümrük Örgütü (WCO) ve benzeri kurulan sivil toplum örgütleri mevcut her türlü standart bilginin kaydedildiği veri tabanlarını oluşturarak serbest paylaşımına açmışlardır.

Ulaşılması kolaylaşan ve serbestleşen anında çevrimiçi büyük bilgi paylaşımı ile küreselleşen üretim ve ticaret, uluslararası ticaretin gizliliğini ve korumacılığını azaltarak ülkelerin ve şirketlerin araştırma geliştirme, yaratıcılık, hızlilik, emeğe değer ve tüketici hizmetlerine maksimum önem verilmesini sağlamıştır. Günümüzde bu konulara öncelik veren şirket ve ülkeler diğerlerinin önüne geçme imkanını yakalamaktadırlar.

Artan küresel rekabet artık iktisat teorilerinde yer alan bir konu olmaktan çıkarak Dünya genelinde tüm piyasaları düzenleyici ve kendine özel hukuku olan bir unsur haline gelmiştir. Ülkeler gerek iç ve gerekse dış kaynakları en iyi şekilde kullanarak maliyetlerini azaltmakta, verimliliklerini ve ihracatlarını arttırarak ülkelerinin gelirlerini ve dolayısıyla kişi başına gelirlerini en yüksek seviyeye çıkarmaktadırlar.

Dünya’da kurulan bu yeni küresel fiziksel düzen aynı zamanda elektronik ortamda çevrimiçi e-ticareti yaratmıştır. E-Ticaret’in uluslararası alışverişi, sanal ortamda sınırların olmadığı bir serbest ticaret şekline getirmesi büyük ticari cirolara ulaşılmasını da sağlamıştır. Günümüzde e-ticareti kullanmayan bir şirketin özel koşullar haricinde sürekliliğini sağlaması oldukça zordur.

Yeni düzen özellikle Dünya’yı saran Covid-19 salgını sürecinde kendini daha da geliştirmiş ve şirketlere var olma savaşlarında büyük yardım sağlamıştır. Hem fiziksel hem de sanal ortamda çok kanallı satış kavramını (omni-channel) yaratmıştır. Bu gelişmeler tedarik zincirlerinin yeniden göz önüne alınmasını ve dizaynını da ihtiyaç olarak gündeme getirmiştir. Sınır tanımayan yeni yapılar ve lojistik ağlar ortaya çıkmaktadır. Bu yapılar günümüzde rekabetin de ana unsurlarından biri haline gelmiştir. Bu durumda birbirlerine bağımlılığı artıran zincirler ve şirketler riskleri iyi yönetemedikleri takdirde büyük sıkıntılara da düşmektedirler. Halen 2022 itibarıyla

Dünya’da otomotiv sanayisinde ABD, AB, Japonya, Çin gibi ülkelerde yaşanan akıllı elektronik çip yokluğu üretimleri ya durdurmakta ya da aksatmaktadır.

Rekabet unsuru artık ülkeler kadar endüstrileri, sektörleri, şirketleri ve hatta GTIP numarası bazında malları da bağlamış ve izlenmesini mecburi hale getirmiştir. Mukayeseli üstünlükler ülke, endüstri, şirket ve mal seviyesinde izlenmek zorundadır. Güncel gelişmelerin ve yatırımların hızlı değiştiği varsayımıyla takip edilmeyen rekabet üstünlük endeksleri ile Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler, kritik veriler haline geldiğinden artık yaygın bir şekilde tüm ilgili taraflarca sürekli hesaplanmakta ve izlenmektedir.

Ülkelerin Dünya’da diğer ülkeler karşısında güçlü olabilmeleri için sadece ekonomik alanda değil siyasi yapılanmalarda da hakimiyetlerini koruyabilmeleri veya yaratabilmeleri için rekabetçi olma mecburiyetleri yadsınamaz bir gerçektir. Bir ülkenin refahı, adil gelir dağılımı, para birimi değeri, teknolojik gelişimi, yaratıcılığı, insan kaynağı gelişimi, kaynaklarının verimliliği, patent sayıları ve AR-GE harcamaları rekabetin temel unsurları haline gelmiştir.

İktisat biliminin önemli bir konusu olan Rekabet bugünkü Dünya’da malların kolaylıkla her noktadan elektronik ortamda görülebildiği, izlenebildiği, detay bilgilerinin yayınlanabildiği, sınır ötesi alışverişinin yapılabildiği ve ulaştırılabildiği bir ortamda uluslararası belirlenen teknik kalite, belge ve teknolojik yapıya sahip olmayı da şart hale getirmiştir. Bu koşullarda iç veya dış talep müşteri, üretici ve satıcının birbirini tanımadığı ve gerek de duymadığı bir ortamda toplam küresel talep halini almıştır. Böylece üretim ölçekleri için önemli bir yeni durum ve imkan ortaya çıkmıştır. Verimlilik, maliyet avantajları ve kusursuz üretim rekabet edebilmek ve üstünlük sağlayabilmek için varsayım haline gelmiştir.

Günümüzde garanti ve iade koşullu satış şartları, tüketicileri koruyan kanun ve yönetmelikler, farklı ödeme olanakları, kısa sürede doğru teslimat ve kullanıcı bilgisi bulma ve paylaşma kolaylığı rekabet unsurlarına dahil olmuştur. Tüketici tercihini elindeki maksimum bilgi ile gerçekleştirmekte olup İktisat teorilerindeki tam bilgili seviyelere ulaşmıştır. IMD, WEF, UNIDO, WTO ve benzeri uluslararası kuruluşlar

rekabet konusunda ülkeleri ulaşılabilir en detaylı bilgiler ile incelemekte, uluslararası derecelendirmeler yapmakta ve serbestçe yayınlamaktadır. Gizliliğin kalmadığı küresel bir piyasada bulunan alıcı, müşteri ve tüketiciler artık kaliteli ürün ve maksimum fayda sağlamanın ötesinde karbon ayak izi, sıfır atık, yeşil üretim, yeşil lojistik, doğa dostu ve sosyal katkılar gibi diğer koşulları da tercihlerinde unsur haline getirmişlerdir. Bu koşullar rekabet konusunda iyi, sürekli ve sürdürülebilir olmayı hem kolaylaştırmış hem de zorlaştırmıştır. Bu yeni duruma ayak uydurup ötesine geçebilen ülkeler, şirketler ve endüstriler başarılı olup rekabette öne geçmektedirler.

Sonuç olarak Türkiye’de otomotiv sektöründe 2016-2020 yılları verileri ile AKÜ değerleri sektör toplamı GTIP 87 için **1,65 - 2,01** ve yan sanayi GTIP 8708 için **1,18 - 1,32** olarak hesaplanmıştır. Bu AKÜ değerleri ile Türkiye, AB28 ve Dünya ile rekabet edebilecek bir konumda olup AB28 ve Dünya pazarlarında ihracat payını daha da arttırabilecek bir durumdadır. Bu rekabetçi konumu Türkiye otomotiv ana ve yan sanayisine 2011-2020 yılları arasında toplam net 4.7 Milyar \$ değerinde 10 yıllık bir dış ticaret fazlası yaratarak net ihracatçı niteliği de kazandırmıştır.

Türkiye’nin bulunduğu coğrafik konumu göz önüne alındığında hem AB hem de Dünya’nın gelişmiş ülkelerine olan yakınlığı tedarik zinciri konusunda önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bu avantaj, tedarik zincirinin gümrüksüz serbest bölgelerde yeniden yapılanması ile daha da süratli ve verimli hale getirilmelidir.

Türkiye’nin araçlarda LPG dönüşümünde kazandığı tecrübe birikimi, halen Avrupa ve Türkiye’de bulunan 300 milyondan fazla fosil yakıtlı araçların elektrik, biyodizel ve hidrojen gibi yeşil enerjiye dönüştürülmesinde önemli rol oynamalıdır. Otomotiv yan sanayisi, daha uzun yıllar kullanılacağı belli olan bu araçlara ihtiyaç duyulan yedek parçaları üretme ve ihraç etme konusunda tedbirleri hızla almalıdır.

Diğer taraftan otomotiv sektöründe ana ve yan sanayisinde gerçekleşen ihracat rakamlarının öncelikle büyük ölçekli firmalar tarafından yapıldığı İSO 500 ve TİM İlk 1000 şirket analizleri ile belirlendiğinden, endüstri 5.0 imkanları ile kısa sürede sanal organize sanayi bölgeleri kurularak fiziksel ortam bağımlılığından ve zorluğundan kurtularak çok daha verimli ve büyük ölçekli şirketler yaratılmalıdır. Özellikle

otomotiv yan sanayi şirketlerinin bilgi, beceri ve kapasite paylaşımı ile işbirliği ve koordinasyon imkanlarının arttırılması sonucunda birbirleriyle rekabet etmekten ziyade birlikte ölçek, güç ve rekabet avantajı yaratmaya geçmeleri sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, M.: “Serbest Ticaret, Ekonomik Özgürlükler ve Refah” **Bilgi**, Sayı:53, 2010, 1-28.
- ACEA.: (Çevrimiçi) <https://www.acea.auto/> 10 Aralık 2021.
- Adıgüzel, M.: **Küresel Rekabet Gücü Türkiye için Sistemik ve Eklektik Bir Yaklaşım**, Ankara, 2011, Nobel.
- Akdoğan, N.: **Tek Düzen Muhasebe Sisteminde Maliyet Muhasebesi Uygulamaları**, Ankara, 2006, Gazi Kitabevi.
- Akgemci, T.: **Stratejik Yönetim**, Ankara, 2008, Gazi Kitabevi, Yenilenmiş 2. Baskı.
- Akiş, E.: “Küreselleşme Sürecinde Türkiye'nin Uluslararası Rekabet Gücü: Türk Beyaz Eşya Sanayii İçin Bir Uygulama,” İstanbul, 2008, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aktan, C., Vural, İ.: **Yeni Ekonomi ve Yeni Rekabet, Rekabet Dizisi:1**, Ankara, 2004, Tisk Yayınları.
- Aktaş, C.: **Gelişmekte Olan Ülkelerde Rekabet Politikası: Bir Çerçeve Çalışması**, Ankara, 2003, Rekabet Kurumu.
- Alpay, Y., Alkin, E.: **Olaylarla Türkiye Ekonomisi Yirminci Yüzyıl Türkiye Ekonomi Tarihi**, İstanbul, 2017, Hümanist Kitap Yayıncılık.
- Altay, B.: “Avrupa Birliği'nde Rekabet Politikaları, Türkiye ve Avrupa Birliği'nin İhracatta Rekabet Gücünün Ölçülmesi,” Afyonkarahisar, 2006, Doktora Tezi, Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ardıç, İ.: **Yatay Yoğunlaşmalarda Potansiyel Rekabet**, Ankara, 2004, Rekabet Kurumu Yayın No:0149.
- Arer, C.: “Türk Otomotiv Sektöründe Uluslararası Rekabet Gücünün Artırılmasında Tasarımın Önemi,” İstanbul, 2010, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Arrighi, G.: **Uzun Yirminci Yüzyıl Para Göç ve Çağımızın Kökenleri** (çev.) Recep Boztemur, Ankara, 2016, İmge Kitabevi.

- Atik, H.: **Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü.** Ankara, 2005, Detay Yayıncılık.
- Arabacı, M.C.: “Dünya Otomotiv Sanayinde Yaşanan Gelişmeler Çerçevesinde Türkiye’deki Otomotiv Ana ve Yan Sanayi İlişkileri”, Ankara, 2006, Uzmanlık Tezi, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü Hazine Müsteşarlığı.
- Avrupa Birliği Başkanlığı: T.C. Dışişleri Bakanlığı, AB Başkanlığı. Avrupa Birliğinin Tarihçesi: https://www.ab.gov.tr/_105.html (Çevrimiçi) 03 Mayıs 2020.
- Avrupa İşletmeler Ağı (Çevrimiçi) [http://www.aia-istanbul.org /](http://www.aia-istanbul.org/), 3 Mayıs 2020.
- Ayaz, B.: **Üç Büyük Uluslararası Derecelendirme Kuruluşları. Uluslararası Kredi Derecelendirme Kuruluşları ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Roller** (s. 8-10), Adana, 2016, Çukurova Üniversitesi.
- Ayber, M.: “Marka İçi ve Markalararası Rekabetin Dengelenmesi Gereken Hallerde Rekabet Otoritelerinin Yaklaşımları,” Ankara, 2003, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi.
- Balassa, B.: **Trade Liberalisation and Revealed Comparative Advantage**, The Manchester School of Economic and Social Studies, Vol.33, 1965, pp. 99-117.
- Baran, A.: "Avrupa Topluluğunun Bütünleşmesi Konusuna Sosyolojik Bir Bakış ve AT-Türkiye İlişkileri", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 11 Sayı 1-2, 1994, s. 85-116.
- Batra, A., Khan, Z.: "Revealed Comparative Advantage: An Analysis for India and China", **Indian Council for Research on International Economic Relations**, V. 168, 2005, pp. 1-85.
- Baumol, W., Blinder, A.: **Economics Principles & Policy**, South-Western Cengage Learning, 2008.

- Bayar, F.: **Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye.** **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Sayı 32, 2017, s. 25-34.
- Bedir, A.: **Gelişmiş Otomotiv Sanayilerinde Ana-Yan Sanayi İlişkileri ve Türkiye'de Otomotiv Yan Sanayinin Geleceği**, DPT, 1999, 2495.
- Bedir, A.: **Uluslararası Ticarete Fiyata Dayalı Rekabet Gücü ile Endüstri İçi Ticaret Arasındaki İlişki: Türk İmalat Sanayi Örneği**, Ankara, 2009, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Bellante, D.: "Edward Chamberlin: Monopolistic Competition and Pareto Optimality", **Journal of Business & Economisc Research (JBBER)**, Vol.2, No.4, 2011, pp.17-28.
- Bilgin, G.: **Küresel Pazarlama Kapsamında Dünya Otomotiv Sanayi ve Türkiye Otomotiv Sanayinin Durumu**, Ankara, 1999, DTM Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü.
- Buckley, P., Pass, C., Prescott, K.: "Measures of International Competitiveness: A Critical Survey", **Journal of Marketing Management**, 4(2), 1988, pp.175-200.
- Bumin, B., Alabay, N.: **İşletmecilikte Çağdaş Yönelimler**, Ankara, 2003, Gazi Kitabevi.
- Büyükerşen, A.: **"Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması'nın Sonuçları ve Türkiye Örneği,"** Eskişehir, 2008, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çalışkan, Z.: "Sağlık Hizmetlerinde Önceliklerin Belirlenmesinde Ekonomik Değerlendirme Yöntemi Olarak Maliyet-Etkililik Analizi", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 14, 2009, 311-332.
- Çapoğlu, G.: **Prices, Profits and Financial Structures**, Edward Elgar Publishing, 1991.

- Dedeoğlu, B.: "Türkiye’de AB Karşıtlığı-Küreselleşme Karşıtlığı İlişkisi. Uluslararası İlişkiler", Cilt 7, Sayı 28, 2011, s. 85-109.
- Dilek, S., Keskingöz, H.: "Restoran İşletmelerinde Rekabet Üstünlüğü Sağlayan Faktörler: Kastamonu’da Bir Uygulama", **Econder International Academic Journal**, 1(2), 2017, pp. 111-126.
- Dinler, Z.: **Mikro Ekonomi**, Bursa, 2013, Ekin Yayınları.
- Doğan, M.: **Büyük Türkçe Sözlük**. Ankara, 2001, Vadi Yayınları, 15. Baskı.
- Doğan, Ö., Marangoz, M., Topoyan, M.: "İşletmelerin İç ve Dış Pazarda Rekabet Gücünü Etkileyen Faktörler ve Bir Uygulama", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.5, S.2, 2003, s. 112-121.
- Doğanlar, M., Bal, H., Özmen, M.: "Uluslararası Ticaret ve Türkiye'nin İhracat Fonksiyonu", **Manas Üniversitesi S.B.E. Dergisi**, Sayı:7, 2004, s. 83-109.
- Dönmez, C.: "Avrupa Birliğinde Hizmetlerin Serbest Dolaşımı", **Adalet Dergisi**, Sayı:31, 2009, ss. 1-15.
- DPT.: **Otomotiv Sanayi Çalışma Grubu Rapor ve Tartışmalar**, 3. İzmir İktisat Kongresi, 1993, s. 31.
- Dulupçu, M.: **Küresel Rekabet Gücü Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme**, Ankara, 2001, Nobel Yayın Dağıtım.
- Dura, C., Atik, H.: **Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye**, Ankara, 2014, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Durand, M., Simon, J., Webb, C.: **OECD’s Indicators of International Trade and Competitiveness**, OECD Economics Department Working Papers, No:120, 1992 pp. 5.
- Ege, A.: "AB Ortak Dış Ticaret Politikası", ODTÜ Perşembe Konferansları, Ankara, 2000, s. 73-102.
- Egeli, H.: "Türk İmalat Sanayinde Sektörler Arası İlişkiler, İthalata Bağımlılık ve İhracata Katkı," **Sosyal Bilimler Dergisi**", 1997, s.150-161.

- Elmacı, O., "Sürdürülebilir Rekabet Gücüne Yönelik Vizyon Arayışlarında
Kurnaz, N.: Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yaklaşımı", Sabancı Üniversitesi
TÜSİAD Rekabet Forumu, 2004, s.1.
- Erdoğan, E.: "Türk Elektronik Sektörünün 2000-2012 Dönemi İçin Uluslararası
Rekabet Gücünün İncelenmesi," İstanbul, 2014, Yüksek Lisans
Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erkan, B.: "Ülkelerin Karşılaştırmalı İhracat Performanslarının Açıklanmış
Karşılaştırmalı Üstünlük Katsayılarıyla Belirlenmesi: Türkiye-
Suriye Örneği", **Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Dergisi**, c.8, 2012, s.15, 197-201.
- Erkan, H., "Bilgi Ekonomisinde Teori ve Politika. 3. Ulusal Bilgi, Ekonomi
Erkan, C.: ve Yönetim Kongresi", (s. 351-364). Eskişehir, 2004, Osmangazi
Üniversitesi.
- Erkekoğlu, **İmalat Sanayi Rekabet Gücü Araştırması Kayseri Örneği**,
H.: Ankara, 2008, Palme Yayıncılık.
- European (Çevrimiçi) <https://europa.eu/european-union/> 12 Ocak 2022.
Union
- Eurostat: Statistics. (Çevrimiçi) <https://ec.europa.eu/eurostat/data/statistics-a-z/abc>, 05 Şubat 2021.
- Feurer, R., "Defining Competitiveness: A Holistic Approach", **Management
Chaharbagh Decision**, Vol. 32, 1994, pp. 49-58 .
- I.K.:
- Frank, R., **Principles of Economics**, McGraw-Hill Higher Education, 2008.
Bernanke,
B.:
- Gabaçlı, N.: "Türkiye Otomotiv Sektörü ve Küresel Rekabet Gücünün
Analizi," İstanbul, 2018, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Girit, İ.: "Avrupa Birliği Gelişimi, Kurumları ve İşleyişi," İstanbul, 2015,
Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü.

- Görener, A., "Türk Otomotiv Sektörünün Ülke Ekonomisine Katkıları ve Geleceğe Yönelik Sektörel Beklentiler", **Journal of Yasar University**, 3(10), 2008, s.1213-1232.
- Görener, Ö.: "Rekabet Politikalarının Esasları", **Siyasa**, ESİAD, Y.1, S.1, 2005, s. 63-84.
- Günalp, B., "Ülke Kredi Notu Belirleyicileri: Türkiye'nin Kredi Notunun Ülke Karşılaştırmalı Analizi," Ankara, 2015, Uzmanlık Tezi, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Haspolat, F.: "Ülke Kredi Notu Belirleyicileri: Türkiye'nin Kredi Notunun Ülke Karşılaştırmalı Analizi," Ankara, 2015, Uzmanlık Tezi, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Hayek, F.: **Individualism and Economic Order**, London, 1947, The University of Chicago Press.
- Hua, R.: "Benchmarking China Firm Competitiveness: A Strategic Framework", **Journal of Technology Management in China**, 2 (2), 2007, pp. 105-118.
- İlkay, S.: "Beşeri Sermaye ile Uluslararası Rekabet Gücü Arasındaki İlişki: Türkiye ve Seçilmiş Diğer G20 Ülkeleri Üzerine Bir Analiz," Kayseri, 2019, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- IMD.: (2014). "**World Competitiveness Yearbook, Methodology and Principles of Analysis**", (Çevrimiçi) <http://www.imd.org/uupload/imd.website/wcc/methodology.pdf>, 10 Ekim 2020.
- İmer, H.: "Türkiye İmalat Sanayinde Sektörel Kümelenme ve Rekabet Gücü: Seçilmiş Bölgeler İçin Bir Analiz," İzmir, 2015, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İMMİB.: (Çevrimiçi) <http://www.immib.org.tr/> 10 Mart 2021.
- İSO.: (Çevrimiçi) <http://www.iso.org.tr/> 1 Ekim 2021.
- İTO.: (Çevrimiçi) <http://www.ito.org.tr/> 9 Nisan 2021.
- İSO500.: (Çevrimiçi) <http://www.iso500.org.tr/> 18 Ocak 2022.

- Karabıyık, E.: “TR62 Bölgesi’nde Sektörel Rekabet Gücünün Değerlendirilmesi,” Adana, 2018, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karacaoğlu, K.: "Rekabet Üstünlüğünü Etkileyen Unsurların Yapısal Eşitlik Modeli ile Belirlenmesi: ISO 500 Büyük sanayi İşletmesi Örneği", Erciyes Üniversitesi, **İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.34, 2009, Temmuz-Aralık, s.165-187.
- Kargın, N.: “Küreselleşme Sürecinde Otomotiv Sektörü ve Bu Süreçte Türkiye’nin Yeri,” İstanbul, 2009, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karluk, R., Tonus, Ö.: "Avrupa Birliği'nin Genişleme Perspektifinde Türkiye'nin Yeri", Türkiye İktisat Kongresi, Mayıs 2004, (s. 4-29), Eskişehir Anadolu Üniversitesi,
- Kartal, M.: “Avrupa Borç Krizinin Nedenleri, Yayılması ve Türkiye Ekonomisine Etkileri,” Konya, 2019, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kepenek, Y.: **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul, Genişletilmiş 29. Basım, 2019, Remzi Kitabevi.
- Kozelsky, T., Novak, R.: **Automotive Industry: Future Trends**, EU Office, 2015, Special Analysis, 5.
- Krugman, P.: "Myths and Realities of U.S. Competitiveness", **American Association for the Advancement of Science**, 254(5033), 1991, pp. 811-815.
- Krugman, P.: "Competitiveness: A Dangerous Obsession", **Foreign Affairs**, 73(2), 1994, pp. 28-44.
- Kumral, N.: "Bölgesel Rekabet Gücünü Artırmaya Yönelik Politikalar", **Ege University Working Papers in Economics**, 2008, s. 1-14.
- Küçükkalay, M.: **Dünya İktisat Tarihi**, İstanbul, 2016, Beta Yayınları.
- Lederman, D., **Lessons from NAFTA for Latin America and the Caribbean**. 2004, The World Bank.

- Maloney, F.,
Serven, L.:
Liesner, H.: "The European Common Market and British Industry", **The Economic Journal**, Vol.68, No:270, 1958, pp. 302-316.
- Lombana, J.: "Looking for a Distinctive Model with Which to Analyze Competitiveness", **ACR**, 19 (3&4), 2011, pp. 32-44.
- Makroekonomik : "Ülke Riski ve Global Sektörel Görünüm Raporu", (Temmuz-Ağustos 2015), **Ekonomik Görünüm Dergisi**, 13.
- Miller, R.: **Economics Today**, New Jersey, 2011, Prentice Hall.
- Nakamura L.: **Economics and the New Economy: The Invisible Hand Meets Creative Destruction. Business Review** - Federal Reserve Bank of Philadelphia, 2000, Jul/Aug, ABI/INFORM Global.
- Newman, P.: "The Myth of The Competitiveness Cure," *Maclean's*, Vol.107, 1994, No.44.
- OECD.: Ekonomi, (Çevrimiçi) <https://www.oecd.org/economy/>, 2 Şubat 2021.
- OİB.: (Çevrimiçi) <http://www.oib.org.tr/> 8 Şubat 2022.
- OİCA.: (Çevrimiçi) <http://www.oica.net/> 10 Şubat 2021.
- OSD.: Otomotiv Sanayii Genel ve İstatistik Bülteni, (Çevrimiçi) <http://osd.org.tr>, 15 Aralık 2021.
- Özcan, H.: "Dünden Bugüne Dış Ticaretimizdeki Gelişmeler". **Dış Ticaret Dergisi**, Özel Sayı, 1998, s.41-76.
- Özdemir, Ü.,
Yiğit, K.,
Oral, M.: "Cumhuriyetten Günümüze Ekonomi Politikaları Bağlamında Türk Dış Ticaretinin Gelişimi", **Doğu Coğrafya Dergisi**, Cilt 21, Sayı 35, 2016, s. 149-174.
- Özdamar, G.,
Albeni, M.: "Türkiye Otomotiv Sanayisi Dış Ticaret Rekabet Gücü Üzerine Bir İnceleme", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. s.13, 2011.
- Özgüven, A.: **İktisadi Düşünceler–Doktrinler ve Teoriler**, İstanbul, 2001, Filiz Kitapevi.

- Pamuk, Ş.: **Türkiye'nin 200 Yıllık İktisat Tarihi**, İstanbul, 2019, X. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Porter, M.: "Competitive Advantage of Nations," **Harward Business Review**, March-April, 1990, pp. 73-93.
- Porter, M.: **Rekabet Stratejisi: Sektör ve Rakip Analizi Teknikleri**, İstanbul, 2008, Çev. Gülen Ulubilgen, Sistem Yayıncılık.
- Porter, M.: **Rekabet Üzerine**, İstanbul, 2010, Çev. K. Tanrıyar, Optimist Yayınları.
- Porter, M., Linde, V.: "Toward a New Conception of the Environment-Competitiveness Relationship", **The Journal of Economic Perspectives**, Vol. 9/4, 1995, pp. 97-118
- Püsküllüoğlu, A.: **Türkçe Sözlük**, İstanbul, 2007, Can Yayınları.
- Ricardo, D.: **On the Principles of Political Economy and Taxation**, London, 2001, Batoche Books.
- Rosselet-McCaule, Y.S.: "Methodology and Principles of Analysis," **IMD World Competitiveness Yearbook**, 2008, 472-476.
- Sabır, H.: "Dünya Ticaretinin Serbestleşmesi Sürecinde Küresel Rekabet Sistemi ve Politikaları". **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2001, s. 55-67.
- Sarıdoğan, E.: **Mikroekonomi ve Makroekonomi Düzeyinde Küresel Rekabet Gücünü Etkileyen Faktörler ve Stratejiler**, İstanbul, 2010, İstanbul Ticaret Odası.
- Schiff, M., Olarreaga, M., Wang, Y.: **Trade-Related Technology Diffusion and the Dynamics of North-South and South-South Integration**, The World Bank, 2002.
- Seyidoğlu, H.: **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, İstanbul, 2013, Güzem Can Yayınları.

- Seyidoğlu, H.: **İktisat Biliminin Temelleri**, İstanbul, 2017, Geliştirilmiş 3. Baskı, Yılmaz Basın Yayın.
- Seymen, D.: “Dış Ticarete Yeni Korumacı Eğilimler ve Türk Dış Ticareti Açısından Değerlendirilmesi,” 2009, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sezgin, Ş.: "Türkiye’de 1990-2006 Yılları Arasında Dış Ticaret-Ekonomik Büyüme İlişkisi", **Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 22, 2009, s. 175-190.
- Shafaei, R.: "An Analytical Approach to Assessing the Competitiveness in the Textile Industry". **Journal of Fashion Marketing and Management**, 13 (1), 2009, pp. 20-36.
- Sloman, J., Wride, A.: **Economics**, New Jersey, 2009, Prentice Hall.
- Stigler, G.: "Perfect Competition, Historically Contemplated", **The Journal Of Political Economy**, Vol.65, 1957, No:1, 1-17.
- Şahin, D.: “Türkiye’de İmalat Sanayinin Yapısal Dönüşümü ve Rekabet Gücündeki Değişim: Çin Ekonomisi İle Karşılaştırma,” Kayseri, 2015, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şengezer, E.: “AB ile Entegrasyonun Türk Ekonomisine ve Türkiye’nin Uluslararası Rekabet Gücüne Etkilerinin Ölçülmesi Üzerine Bir Yaklaşım Denemesi,” İstanbul, 2004, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tanyeri, İ.: "Adam Smith’in Rekabet Analizi Üzerine", **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 12, 2000, s. 307-320.
- TAYSAD.: (Çevrimiçi) <http://www.taysad.org.tr/> 1 Mart 2022.
- T.C. Bilim, San. ve Tek. Bak. San. Gen.Mdlüğü: T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı-Sanayi Genel Müdürlüğü, **Türkiye Otomotiv Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı** (2016-2019), 2016.

- T.C. Ekonomi Bakanlığı: T.C. Ekonomi Bakanlığı. **Girdi Tedarik Stratejisi (GİTES) ve Eylem Planı 2013- 2015**, 2012.
- TİM.: İhracat, (Çevrimiçi) <https://tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari>, 15 Mayıs 2021.
- T.C. Ticaret Bakanlığı: İstatistik, (Çevrimiçi) <https://ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri>, 01 Temmuz 2020.
- TDK.: **Türkçe Sözlük**. "Rekabet". (Çevrimiçi) <https://sozluk.gov.tr/>, 18 Şubat 2020.
- TOBB.: (Çevrimiçi) <http://www.tobb.org.tr/AvrupaBirligiDairesi> 1 Kasım 2021.
- Tomlinson, P., Coffey, D.: "Globalisation, vertical relations and the jmode firm". **Journal of Post Keynesian Economics**, 26 (1), 2003, pp. 117-144.
- Topçuoğlu, M.: **Rekabeti Kısıtlayan Teşebbüsler Arası İşbirliği Davranışları ve Hukuki Sonuçları**, Ankara, 2001, Rekabet Kurumu.
- Tutar, E., Tutar, F., Eren, M.: "Uluslararası Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Rolü, Güvenilirlik Açısından Sorgulanması ve Türkiye". **Akademik Bakış Dergisi**, 25, 2011, 1-24.
- Tutar, H.: **İşletme ve Yönetim Terimleri Ansiklopedik Sözlük**, Ankara, 2013, Detay Yayıncılık.
- Tutkavul, K.: "İşletmelerin Sürdürülebilir Rekabet Gücü ve Rekabet Üstünlüğü Sağlamada Verecekleri Stratejik Kararların Kaynak Tüketim Muhasebesi Modeliyle Doğrulanmasına Yönelik Ampirik Bir Çalışma," Kütahya, 2016, Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- TÜİK.: Dış Ticaret. (Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, 15 Mart 2022.
- TÜSİAD.: **Yeni Rekabet Stratejileri ve Türk Sanayisi**, İstanbul, 2002, Yayın No: 322.

- TÜSİAD.: (Çevrimiçi) <http://www.tusiad.org.tr/> 11 Aralık 2021.
- TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu REF, **Otomotiv Sektörü Rekabet Gücü Raporu**, 2010, 15.
- Üniversitesi
- Rekabet
- Forumu
- REF.:
- UIB.: (Çevrimiçi) <http://www.uib.org.tr/> 23 Mart 2022.
- UNIDO.: (Çevrimiçi) <http://www.unido.org/> 21 Ocak 2022.
- Ülgen, H., **İşletmelerde Stratejik Yönetim**, İstanbul, 2004 Literatür
- Mirze, S. Yayınları.
- Vietor, R., "Macroeconomic Policy And U.S. Competitiveness". **Harvard Business Review**, 2012, 1-22.
- Weinzierl, M.:
- Vollrath, T.: "A Theoretical Evaluation Of Alternative Trade Intensity Measures Of Revealed Comparative Advantage". **Weltwirtschaftliches Archiv**, Vol.127, No.2, 1991, pp. 265-280.
- Vural, İ.: **Uluslararası Rekabet Gücünün Tesvikiinde Devletin Rolü, Kamu Ekonomisi ve Kamu Politikası**, İstanbul, 2006, Seçkin Yayıncılık
- WEF.: **World Competitiveness Report**. Cenevre, 2004, World Economic Forum.
- WEF.: (Çevrimiçi) <http://www.weforum.org/> 5 Şubat 2022.
- Williamson, G.: **Winners and Losers Over Two Centuries of Globalization**, Helsinki, 2002, UNU/WIDER.
- WIPO.: (Çevrimiçi) <http://www.wipo.int/> 17 Ocak 2022.
- Wolff, F., "Competitiveness, Innovation and Sustainability - Clarifying The Concepts and Their Interrelations". Oeko Institut e.V., (Çevrimiçi) <http://www.oeko.de/oekodoc/596/2007-142-en.pdf>, 2 Şubat 2020.
- Schmitt, K.,
- Hochfeld, C.:
- WTO.: **World Trade Report 2008: Trade in a Globalizing World**. (Çevrimiçi)

https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report08_e.pdf, 1 Şubat 2020.

WTO.: Dünya Ticaret Örgütü Hakkında. (Çevrimiçi)
https://www.wto.org/english/thewto_e/thewto_e.htm, 1 Şubat 2020.

EKLER

EK 1:

1963 - 2019 Yılları Türkiye Araç Üretim Adetleri

OTOMOTİV SANAYİİ FİRMALARININ ÜRETİM ADETLERİ								
YILLAR	OTOMOBİL	KAMYON	KAMYONET	OTOBÜS	MİNİBÜS	MİDİBÜS	TRAKTÖR	TOPLAM
1963	30	999	1.458	12	831	0	7.982	11.112
1964	100	2.741	885	56	401	0	7.008	11.189
1965	60	2.350	300	122	1.199	0	6.419	10.450
1966	18	6.258	2.476	174	0	252	8.969	18.147
1967	1.760	7.816	2.736	325	622	0	13.976	27.235
1968	2.852	9.408	2.270	466	895	0	15.118	31.009
1969	3.902	10.859	3.030	882	1.095	84	13.412	33.264
1970	3.680	6.041	4.395	806	1.099	4	7.518	23.523
1971	12.888	4.747	4.508	608	1.891	30	15.687	40.359
1972	29.628	8.596	6.044	988	3.748	0	22.893	71.897
1973	46.855	11.723	8.674	1.267	4.533	22	32.585	105.659
1974	59.906	10.591	11.881	1.113	4.584	148	25.363	113.568
1975	67.291	14.670	18.489	1.284	5.222	239	32.365	139.560
1976	62.992	20.498	19.415	1.376	4.910	302	36.602	146.095
1977	58.245	20.700	14.016	1.077	5.152	467	31.380	131.037
1978	54.085	13.144	6.879	972	3.163	444	17.673	96.360
1979	43.808	13.367	9.384	1.151	4.222	547	14.484	86.963
1980	31.529	8.308	7.322	1.101	2.130	491	16.936	67.817
1981	25.306	12.486	5.454	1.584	2.040	378	25.358	72.608
1982	31.195	15.131	4.991	1.703	4.850	587	35.716	94.173
1983	42.509	17.514	6.822	1.964	6.712	1.382	41.799	118.702
1984	54.832	17.518	7.279	1.766	7.460	2.750	46.782	138.387
1985	60.353	18.162	7.888	1.637	7.397	2.191	37.830	135.458
1986	82.032	13.646	6.605	1.813	7.318	1.508	28.053	140.975
1987	107.185	13.545	7.580	1.137	8.026	1.434	35.986	174.893
1988	120.796	12.842	7.196	1.078	6.401	1.449	30.167	179.929
1989	118.314	11.763	7.250	1.069	5.898	1.984	18.077	164.355
1990	167.556	16.933	10.553	1.689	7.898	4.288	30.098	239.015
1991	195.574	16.918	13.541	1.075	9.912	4.401	21.381	262.802
1992	265.245	21.266	16.984	1.415	11.450	6.399	21.723	344.482
1993	348.095	31.343	19.766	1.933	12.084	7.435	32.809	453.465
1994	212.651	12.108	9.602	1.034	4.924	2.855	25.169	268.343
1995	233.412	19.759	16.808	1.279	7.645	3.537	44.068	326.508
1996	207.757	29.432	21.032	2.499	10.171	5.856	52.590	329.337
1997	242.780	43.693	32.435	3.449	12.935	9.060	55.565	399.917
1998	239.937	31.823	45.517	3.040	13.910	10.275	60.500	405.002
1999	222.041	13.096	37.551	2.327	12.894	9.953	27.435	325.297
2000	297.476	28.348	68.807	4.213	20.597	11.506	37.434	468.381
2001	175.343	6.683	76.672	2.501	6.486	3.000	15.052	285.737
2002	204.198	12.295	116.872	2.684	6.139	4.377	10.840	357.405
2003	294.116	19.041	195.606	4.490	13.625	6.794	29.778	563.450
2004	447.152	31.790	301.563	4.839	28.161	9.903	40.665	864.073
2005	453.663	37.227	349.885	5.406	26.162	7.109	36.527	915.979
2006	545.682	37.026	369.862	6.019	20.728	8.263	38.841	1.026.421
2007	634.883	34.544	391.737	6.946	21.999	9.305	33.518	1.132.932
2008	621.567	36.800	449.434	7.526	21.123	10.660	24.807	1.171.917
2009	510.931	8.246	330.044	5.931	11.829	2.624	14.861	884.466
2010	603.394	23.851	442.408	5.268	16.978	2.658	30.425	1.124.982
2011	639.734	37.396	479.110	6.907	22.475	3.509	45.506	1.234.637
2012	577.298	29.129	426.633	6.427	29.335	4.158	42.255	1.115.233
2013	633.604	30.082	410.556	8.345	37.750	5.197	40.509	1.166.043
2014	733.439	29.909	359.911	6.442	35.420	5.324	48.403	1.218.848
2015	791.027	35.838	468.933	8.789	47.078	7.131	51.238	1.410.034
2016	950.888	17.374	461.837	8.083	44.415	3.330	50.746	1.536.673
2017	1.142.906	23.502	462.389	8.166	55.036	3.732	53.841	1.749.572
2018	1.026.461	25.537	429.361	8.541	56.934	3.316	37.686	1.587.836
2019	982.642	19.003	386.245	9.199	61.629	2.526	23.899	1.485.143

Kaynak: OSD Otomotiv Sanayii Genel ve İstatistik Bülteni 2020

EK 2A:

Türkiye Araç Parkı

YILLAR	TÜRKİYE ARAÇ PARKI						TOPLAM
	OTOMOBİL	KAMYON	KAMYONET	MINIBUS	OTOBUS	TAKTİK	
1963	72.034	49.356	30.739	7.543	11.728	50.844	222.242
1964	79.449	46.721	28.658	9.196	11.216	51.781	227.021
1965	87.584	49.317	29.804	10.476	11.693	54.608	243.482
1966	91.469	47.931	31.482	11.239	12.041	65.108	259.250
1967	112.867	56.889	39.927	16.008	13.332	74.982	314.005
1968	125.375	62.616	43.441	18.967	13.948	84.874	349.221
1969	137.345	69.478	48.655	20.540	15.520	96.407	387.945
1970	137.771	70.770	52.152	20.916	15.980	105.865	403.454
1971	153.676	73.433	57.011	22.380	17.040	118.525	442.065
1972	187.272	78.920	62.796	25.559	18.504	135.726	508.777
1973	240.360	86.780	71.043	30.055	20.011	156.139	604.388
1974	313.160	95.309	81.025	34.122	21.404	200.466	745.486
1975	403.546	108.381	98.579	40.623	23.763	243.066	917.958
1976	488.894	122.176	116.861	46.066	25.388	281.802	1.061.167
1977	560.424	138.093	134.213	51.999	27.096	320.578	1.232.403
1978	624.438	146.551	144.695	56.836	28.559	370.259	1.371.338
1979	688.687	157.095	155.278	61.596	30.634	402.777	1.496.067
1980	742.252	164.893	165.821	64.707	32.783	436.369	1.606.825
1981	776.432	172.372	172.269	66.514	33.839	458.714	1.680.140
1982	811.465	180.772	178.762	69.598	35.432	491.001	1.767.030
1983	856.350	190.277	186.427	73.585	38.478	513.516	1.858.633
1984	919.577	197.721	198.106	80.697	43.638	556.781	1.996.520
1985	983.444	205.496	212.505	87.951	47.119	583.974	2.120.489
1986	1.087.234	217.111	224.755	97.917	50.798	612.731	2.290.546
1987	1.193.021	225.872	233.480	106.314	53.554	637.449	2.449.690
1988	1.310.257	234.166	240.718	112.885	56.172	654.636	2.608.834
1989	1.434.830	241.392	248.567	118.026	58.859	672.845	2.774.519
1990	1.649.879	257.353	263.407	125.399	63.700	692.454	3.052.192
1991	1.864.344	273.409	280.891	133.632	68.973	704.373	3.325.622
1992	2.181.388	379.410	308.180	145.312	75.592	828.580	3.918.462
1993	2.619.852	406.396	354.290	159.900	84.254	870.559	4.495.253
1994	2.861.640	419.374	374.473	166.424	87.545	895.506	4.804.962
1995	3.058.511	432.216	397.743	173.051	90.197	937.526	5.069.246
1996	3.274.156	453.796	442.788	182.694	94.978	988.142	5.436.554
1997	3.570.105	489.071	529.838	197.057	101.896	1.053.381	5.941.348
1998	3.838.631	519.749	626.004	211.495	108.361	1.107.157	6.411.397
1999	4.072.326	531.690	692.935	221.683	112.186	1.131.626	6.762.446
2000	4.422.180	557.295	794.459	235.885	118.454	1.159.070	7.267.343
2001	4.534.803	562.063	833.175	239.381	119.306	1.179.068	7.467.796
2002	4.600.140	567.152	875.381	241.700	120.097	1.180.127	7.584.597
2003	4.700.343	579.010	973.457	245.394	123.500	1.184.256	7.805.960
2004	5.400.440	647.420	1.259.867	318.954	152.712	1.210.283	8.969.676
2005	5.772.745	676.929	1.475.057	338.539	163.390	1.247.767	9.674.427
2006	6.140.992	709.535	1.695.624	357.523	175.949	1.290.679	10.370.302
2007	6.472.156	729.202	1.890.459	372.601	189.128	1.327.334	10.980.680
2008	6.796.629	744.217	2.068.007	383.548	199.934	1.358.577	11.548.912
2009	7.093.964	727.302	2.204.951	384.053	201.033	1.368.032	11.979.335
2010	7.544.871	726.359	2.399.038	386.973	208.510	1.404.872	12.670.623
2011	8.113.111	728.458	2.611.104	389.435	219.906	1.466.206	13.528.222
2012	8.648.875	751.650	2.794.606	396.119	235.949	1.515.421	14.342.620
2013	9.283.923	755.950	2.933.050	421.848	219.885	1.565.817	15.180.473
2014	9.857.915	773.728	3.062.479	427.264	211.200	1.626.938	15.959.524
2015	10.589.337	804.319	3.255.299	449.213	217.056	1.695.152	17.010.376
2016	11.317.998	825.334	3.442.483	463.933	220.361	1.765.764	18.035.873
2017	12.035.978	838.718	3.642.625	478.618	221.885	1.836.222	19.056.046
2018	12.398.190	845.462	3.755.580	487.527	218.523	1.885.952	19.591.234
2019	12.503.049	844.481	3.796.919	493.373	213.358	1.906.999	19.760.179

KAYNAK: T.C. BAŞBAKANLIK TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU

EK 2B:

Türkiye Araç Parkı ve Otomobil Yakıt Cinsi Dağılımı

Yıllara göre motorlu kara taşıtları sayısı, 2002-2020

Yıl	Genel Toplam	Otomobil	Minibüs	Otobüs	Kamyonet	Kamyon (1)	Motosiklet	Özel amaçlı	Traktör	Araç Parkı
2002	8 655 170	4 600 140	241 700	120 097	875 381	567 152	1 046 907	23 666	1 180 127	7 584 597
2003	8 903 843	4 700 343	245 394	123 500	973 457	579 010	1 073 415	24 468	1 184 256	7 805 960
2004	10 236 357	5 400 440	318 954	152 712	1 259 867	647 420	1 218 677	28 004	1 210 283	8 989 676
2005	11 145 826	5 772 745	338 539	163 390	1 475 057	676 929	1 441 066	30 333	1 247 767	9 674 427
2006	12 227 393	6 140 992	357 523	175 949	1 695 624	709 535	1 822 831	34 260	1 290 679	10 370 302
2007	13 022 945	6 472 156	372 601	189 128	1 890 459	729 202	2 003 492	38 573	1 327 334	10 980 880
2008	13 765 395	6 796 629	383 548	199 934	2 066 007	744 217	2 181 383	35 100	1 358 577	11 548 912
2009	14 316 700	7 093 964	384 053	201 033	2 204 951	727 302	2 303 261	34 104	1 368 032	11 979 335
2010	15 095 603	7 544 871	386 973	208 510	2 399 038	726 359	2 389 488	35 492	1 404 872	12 670 623
2011	16 089 528	8 113 111	389 435	219 906	2 611 104	728 458	2 527 190	34 116	1 466 208	13 528 222
2012	17 033 413	8 648 875	396 119	235 949	2 794 606	751 650	2 657 722	33 071	1 515 421	14 342 620
2013	17 939 447	9 283 923	421 848	219 885	2 933 050	755 950	2 722 826	36 148	1 565 817	15 180 473
2014	18 828 721	9 857 915	427 264	211 200	3 062 479	773 728	2 828 466	40 731	1 626 938	15 959 524
2015	19 994 472	10 589 337	449 213	217 056	3 255 299	804 319	2 938 364	45 732	1 695 152	17 010 376
2016	21 090 424	11 317 998	463 933	220 361	3 442 483	825 334	3 003 733	50 818	1 765 764	18 035 873
2017	22 218 945	12 035 978	478 618	221 885	3 642 625	838 718	3 102 800	60 099	1 838 222	19 056 046
2018	22 865 921	12 398 190	487 527	218 523	3 755 580	845 462	3 211 328	63 359	1 885 952	19 591 234
2019	23 156 975	12 503 049	493 373	213 358	3 796 919	844 481	3 331 326	65 470	1 908 999	19 760 179
2020	24 144 857	13 099 041	493 395	212 407	3 938 732	859 670	3 512 576	70 309	1 958 727	20 561 972

TÜİK, Motorlu Kara Taşıtları, Aralık 2020

(1) Ağır tonajlı yük taşıtlarını da kapsar (çekici, damperli kamyon, tanker, çöp kamyonu vb.).

Trafiğe kayıtlı otomobillerin yakıt cinsine göre dağılımı, 2004 - 2020

Yıl	Toplam	Benzin	(%)	Dizel	(%)	LPG	(%)	Elektrikli - Hibrit (1)	(%)	Bilinmeyen (2)	(%)
2004	5 400 440	4 062 486	75,2	252 629	4,7	793 081	14,7	-	-	292 244	5,4
2005	5 772 745	3 883 101	67,3	394 617	6,8	1 259 327	21,8	-	-	235 700	4,1
2006	6 140 992	3 838 598	62,5	583 794	9,5	1 522 790	24,8	-	-	195 810	3,2
2007	6 472 156	3 714 973	57,4	763 946	11,8	1 826 126	28,2	-	-	167 111	2,6
2008	6 796 629	3 531 763	52,0	947 727	13,9	2 214 661	32,6	-	-	102 478	1,5
2009	7 093 964	3 373 875	47,6	1 111 822	15,7	2 525 449	35,6	-	-	82 818	1,2
2010	7 544 871	3 191 964	42,3	1 381 631	18,3	2 900 034	38,4	-	-	71 242	0,9
2011	8 113 111	3 036 129	37,4	1 756 034	21,6	3 259 288	40,2	47	0,0	61 613	0,8
2012	8 648 875	2 929 216	33,9	2 101 206	24,3	3 569 143	41,3	228	0,0	49 082	0,6
2013	9 283 923	2 888 610	31,1	2 497 209	26,9	3 852 336	41,5	436	0,0	45 332	0,5
2014	9 857 915	2 855 078	29,0	2 882 885	29,2	4 076 730	41,4	525	0,0	42 697	0,4
2015	10 589 337	2 927 720	27,6	3 345 951	31,6	4 272 044	40,3	889	0,0	42 733	0,4
2016	11 317 998	3 031 744	26,8	3 803 772	33,6	4 439 631	39,2	1 160	0,0	41 691	0,4
2017	12 035 978	3 120 407	25,9	4 256 305	35,4	4 616 842	38,4	1 685	0,0	40 739	0,3
2018	12 398 190	3 089 626	24,9	4 568 665	36,8	4 695 717	37,9	5 367	0,0	38 815	0,3
2019	12 503 049	3 020 017	24,2	4 769 714	38,1	4 661 707	37,3	15 053	0,1	36 558	0,3
2020	13 099 041	3 201 894	24,4	5 014 356	38,3	4 810 018	36,7	36 487	0,3	36 286	0,3

TÜİK, Motorlu Kara Taşıtları, Aralık 2020

Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

(1) Elektrikli, benzin-elektrik ve dizel-elektrik otomobilleri kapsamaktadır.

(2) Yakıt türü bilinmeyenler, ruhsat işlemlerinde yakıt türü boş bırakılan veya sehven hatalı veri girişi yapılan otomobilleri kapsamaktadır.

- Bilgi yoktur.

EK 3:

Ülkeler ve Bölgeler İtibariyle Dünya Toplam Araç Üretimi (OICA)

OICA correspondents survey				
WORLD MOTOR VEHICLE PRODUCTION BY COUNTRY/REGION AND TYPE				
UNITS	YTD 2019	YTD 2020	VARIATION	SOURCES
ALL VEHICLES	Q1-Q4	Q1-Q4		
EUROPE	21.579.464	16.921.311	-21,6%	
- EUROPEAN UNION 28 countries	18.002.188	13.771.638	-23,5%	
- EUROPEAN UNION 15 countries	13.622.777	10.189.787	-25,2%	
AUSTRIA	179.400	104.544	-41,7%	WKO
BELGIUM	285.797	267.460	-6,4%	Febiac
FINLAND, CARS ONLY	114.785	86.270	-24,8%	VDA
FRANCE, CARS AND LCV ONLY	2.175.350	1.316.371	-39,5%	CCFA
GERMANY, CARS AND LCV ONLY	4.947.316	3.742.454	-24,4%	VDA
ITALY	915.291	777.165	-15,1%	ANFIA
NETHERLANDS, CARS ONLY	176.113	127.058	-27,9%	VDA
PORTUGAL	345.688	264.236	-23,6%	ACAP
SPAIN	2.822.632	2.268.185	-19,6%	ANFAC
SWEDEN	279.000	249.000	-10,8%	Bilsmeden
UNITED KINGDOM	1.381.405	987.044	-28,5%	SMMT
- EUROPEAN UNION New Members	4.379.411	3.581.851	-18,2%	
CZECH REPUBLIC	1.433.961	1.159.151	-19,2%	Autosap
HUNGARY	498.158	406.497	-18,4%	VDA
POLAND	649.864	451.382	-30,5%	PZPM
ROMANIA	490.412	438.107	-10,7%	APIA
SLOVAKIA	1.107.902	985.000	-11,1%	VDA
SLOVENIA	199.114	141.714	-28,8%	CCFA
- OTHER EUROPE	3.577.276	3.149.673	-12,0%	
SERBIA	35.120	23.375	-33,4%	UPDVS
CIS	2.080.912	1.828.420	-12,1%	
RUSSIA	1.720.116	1.435.335	-16,6%	OAR
AZERBAIJAN	2.523	1.949	-22,8%	OAR
BELARUS	30.494	31.273	2,6%	OAR
KAZAKHSTAN	49.400	74.831	51,5%	OAR
UKRAINE	7.266	4.952	-31,8%	Ukrautoprom
UZBEKISTAN	271.113	280.080	3,3%	OAR
TURKEY	1.461.244	1.297.878	-11,2%	OSD
AMERICA	20.148.849	15.690.215	-22,1%	
- NAFTA	16.822.606	13.375.622	-20,5%	
CANADA	1.916.585	1.376.623	-28,2%	Informa/ Ward's
MEXICO	4.013.137	3.176.600	-20,8%	Informa/ Ward's
USA	10.892.884	8.822.399	-19,0%	Informa/ Ward's
- SOUTH AMERICA	3.326.243	2.314.593	-30,4%	
ARGENTINA, CARS AND LCV ONLY	314.787	257.187	-18,3%	ADEFA
BRAZIL	2.944.988	2.014.055	-31,6%	ANFAVEA
COLOMBIA	66.468	43.351	-34,8%	CCFA
ASIA-OCEANIA	49.333.841	44.289.900	-10,2%	
AUSTRALIA	5.606	4.730	-15,6%	Truck Industry Council
CHINA	25.750.650	25.225.242	-2,0%	CAAM
INDIA	4.524.366	3.394.446	-25,0%	SIAM
INDONESIA	1.286.848	691.286	-46,3%	Gaikindo & AAF
IRAN	821.060	880.997	7,3%	CCFA
JAPAN	9.684.507	8.067.557	-16,7%	JAMA
MALAYSIA	571.632	485.186	-15,1%	MAA
MYANMAR	15.496	10.753	-30,6%	AAAF (ASEAN Automotive Federation)
PAKISTAN	186.751	117.375	-37,1%	PAMA
PHILIPPINES	95.094	67.297	-29,2%	AAF
SOUTH KOREA	3.950.614	3.506.774	-11,2%	Kama
TAIWAN	251.304	245.615	-2,3%	EIU
THAILAND	2.013.710	1.427.074	-29,1%	Thaiauto
VIETNAM	176.203	165.568	-6,0%	AAF
AFRICA	1.113.651	720.156	-35,3%	
ALGERIA	60.012	754	-98,7%	CCFA
EGYPT	18.500	23.754	28,4%	CCFA
MOROCCO	403.218	248.430	-38,4%	CCFA
SOUTH AFRICA	631.921	447.218	-29,2%	Naamsa
TOTAL	92.175.805	77.621.582	-15,8%	
UNITS	YTD 2019	YTD 2020	VARIATION	
ALL VEHICLES	Q1-Q4	Q1-Q4		
DEVELOPED COUNTRIES	44.086.110	35.144.470	-20,3%	
EMERGING COUNTRIES	48.089.695	42.477.112	-11,7%	
TOTAL	92.175.805	77.621.582	-15,8%	
DEVELOPED COUNTRIES = EU15 + NAFTA + AUSTRALIA + JAPAN + SOUTH KOREA				
EMERGING COUNTRIES = ALL OTHERS				
CARS: Audi, BMW, JLR, Mercedes not reported				
COMMERCIAL VEHICLES: SINCE 2015Q1: Scania, Daimler Trucks, Volvo Buses not reported				
Estimate				
N/A : Non Available				

EK 4:

Dünya Toplam Araç Üretimi ve Üreticileri Sıralaması (OICA)

WORLD MOTOR VEHICLE PRODUCTION OICA correspondents survey

WORLD RANKING OF MANUFACTURERS

Rang	GROUP	Year 2016	Year 2017
		SUM	SUM
	Total	94 020 883	96 922 080
1	TOYOTA	10 213 486	10 466 051
2	VOLKSWAGEN	10 126 281	10 382 334
3	HYUNDAI	7 889 538	7 218 391
4	G.M.	6 971 710	6 856 880
5	FORD	6 457 773	6 386 818
6	NISSAN	5 556 241	5 769 277
7	HONDA	4 999 266	5 236 842
8	FIAT	4 681 457	4 600 847
9	RENAULT	3 373 278	4 153 589
10	PSA	3 152 787	3 649 742
11	SUZUKI	2 945 295	3 302 336
12	SAIC	2 564 786	2 866 913
13	DAIMLER AG	2 526 450	2 549 142
14	B.M.W.	2 359 756	2 505 741
15	GEELY	1 266 456	1 950 382
16	CHANGAN	1 715 871	1 616 457
17	MAZDA	1 586 013	1 607 602
18	DONGFENG MOTOR	1 315 490	1 450 999
19	BAIC	1 343 682	1 254 483
20	MITSUBISHI	1 091 500	1 210 263
21	SUBARU	1 024 604	1 073 057
22	GREAT WALL	1 094 360	1 041 025
23	TATA	925 205	932 387
24	IRAN KHODRO	636 000	710 869
25	SAIPA	531 000	648 324
26	MAHINDRA	605 376	612 595
27	ISUZU	654 480	612 421
28	CHERY	631 454	605 331
29	FAW	557 174	592 688
30	GAC	384 937	513 870
31	ANHUI JAC AUTOMOTIVE	651 291	493 199
32	BYD	510 572	421 590
33	BRILLIANCE	464 210	362 166
34	HUNAN JIANGNAN	335 585	315 363
35	CHINA NATIONAL HEAVY DUTY TRUCK	199 941	296 594
36	CHONGQING LIFAN MOTOR CO.	278 389	214 145
37	SHANNXI	116 034	189 066
38	ASHOK LEYLAND	145 434	160 208
39	SOUTH EAST (FUJIAN)	114 515	159 473
40	PACCAR	139 605	153 405
41	CHANGFENG	88 888	135 682
42	RONGCHENG HUATAI	84 621	132 511
43	TESLA	83 922	101 027
44	HAIMA CARS	152 980	94 932
45	GAZ	87 207	88 902
46	CHENGDU DAYUN	59 298	79 737
47	NAVISTAR	48 447	68 258
48	ZHENGZHOU YUTONG	71 192	67 231
49	PROTON	73 400	67 170
50	LEYLAND TRUCKS	14 729	59 795

EK 5:

Türkiye Otomotiv Sektörünün 2009-2019 Yılları Dış Ticaret Verileri

Dış Ticaret Verileri (1.000 \$)												
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Değişim 19/18 (%)
Türkiye Toplam İthalatı	140.928.421	185.544.332	240.841.676	236.545.141	251.661.250	242.177.117	207.234.359	198.618.235	233.799.651	223.047.438	202.702.566	-9,1%
Türkiye Toplam İhracatı	102.142.613	113.883.219	134.906.869	152.461.737	151.802.637	157.610.158	143.838.871	142.529.584	156.992.940	167.933.943	171.471.038	2,1%
Türkiye Toplam Dış Ticaret Açığı	-38.785.809	-71.661.113	-105.934.807	-84.083.404	-99.858.613	-84.566.959	-63.395.487	-56.088.651	-76.806.711	-55.113.495	-31.231.528	-43,3%
Otomotiv İthalatı	8.975.864	13.419.356	17.184.080	14.514.293	16.808.266	15.735.932	17.543.573	17.840.587	17.427.897	13.895.055	9.638.794	-30,6%
Otomotiv İhracatı	12.251.734	13.812.677	15.803.438	15.148.114	17.000.250	18.063.448	17.462.631	19.801.974	23.940.852	26.758.596	26.175.170	-2,2%
Otomotiv Dış Ticaret Açığı/Fazlası	3.275.870	393.321	-1.380.642	633.820	191.984	2.327.517	-80.942	1.961.388	6.512.955	12.863.540	16.536.376	28,6%
Otomotiv İhracatın İthalat Karşılama Oranı	1,36	1,03	0,92	1,04	1,01	1,15	1,00	1,11	1,37	1,93	2,72	41,0%
Otomotiv İthalatının Türkiye Toplam İçindeki Payı (%)	6,4	7,2	7,1	6,1	6,7	6,5	8,5	9,0	7,5	6,2	4,8	-23,7%
Otomotiv İhracatının Türkiye Toplam İçindeki Payı (%)	12,0	12,1	11,7	9,9	11,2	11,5	12,1	13,9	15,2	15,9	15,3	-4,2%
Otomobil İthalatı	4.266.673	6.821.775	8.477.252	7.251.417	9.130.102	7.721.017	9.227.428	9.841.764	8.606.787	5.905.940	3.380.601	-43%
Otomobil İhracatı	6.086.488	6.210.110	6.485.592	6.069.128	6.856.457	7.255.971	6.899.721	8.356.035	11.814.903	12.441.971	11.897.545	-4%
Otomobil Dış Ticaret Açığı/Fazlası	1.819.815	-611.665	-1.991.660	-1.182.289	-2.273.645	-465.046	-2.327.707	-1.485.729	3.208.116	6.536.030	8.516.944	30%
Otomobil İhracatın İthalat Karşılama Oranı	1,43	0,91	0,77	0,84	0,75	0,94	0,75	0,85	1,37	2,11	3,52	67%
Otomobil İthalatının Otomotiv İçindeki Payı (%)	47,5	50,8	49,3	50,0	54,3	49,1	52,6	55,2	49,4	42,5	35,1	-17%
Otomobil İhracatının Otomotiv İçindeki Payı (%)	49,7	45,0	41,0	40,1	40,3	40,2	39,5	42,2	49,4	46,5	45,5	-2%

EK 6:

İlk 20 Ülke Bazında Otomotiv Dış Ticareti Dengesi

Ülkelere Göre Toplam Otomotiv Dış Ticaret Dengesi (İhracatımızda İlk 20 Ülke) 2009-2019:

GTİP 87 - Dış Ticaret Dengesi (1000 \$)	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019	
												İhracat	İthalat
Fransa	1.648.409	663.091	481.771	624.142	928.442	1.128.958	746.890	1.172.278	1.465.839	1.952.884	2.274.574	3.165.928	891.354
Almanya	-1.381.474	-2.518.140	-3.844.416	-3.136.404	-3.899.777	-3.081.402	-3.693.840	-2.605.024	-2.010.600	-551.924	639.251	3.027.830	2.388.579
İtalya	1.057.717	1.029.812	788.250	577.305	548.885	596.989	634.295	1.570.667	1.884.206	2.292.713	2.142.942	2.734.327	591.885
İngiltere	430.177	541.104	336.692	431.923	909.453	1.498.279	1.552.577	1.059.504	1.628.095	1.951.113	1.837.608	2.173.181	335.573
İspanya	-594.101	-705.360	-839.530	-671.330	-940.498	-495.381	-692.550	-697.495	-208.009	337.105	770.026	1.520.965	750.939
Slovenya	432.660	161.578	406.802	349.939	470.547	510.600	574.628	675.301	796.642	1.030.684	1.109.639	1.132.072	22.433
Hollanda	559	-20.203	95.156	255.224	209.455	177.855	104.299	473.760	521.461	602.551	959.851	1.028.413	68.562
Belçika	371.031	143.324	308.395	386.320	629.808	710.864	675.361	691.754	944.707	1.124.553	932.620	1.005.277	72.657
Polonya	-71.177	-192.464	-350.261	-165.809	-270.268	-282.745	-356.173	-321.346	-5.861	412.709	468.611	953.348	484.737
ABD	334.896	241.811	353.369	586.979	460.671	146.293	400.558	410.570	1.124.583	789.357	734.504	952.793	218.289
İsrail	68.850	358.061	343.993	290.230	388.373	507.005	464.376	427.160	504.417	473.447	710.832	711.619	787
Romanya	27.226	-28.916	-26.407	-100.064	-363.313	-165.665	-239.443	-127.901	-84.872	119.476	239.680	609.559	369.879
İsviçre	49.278	112.822	110.653	133.682	177.132	161.550	207.857	250.600	347.273	379.415	336.002	422.685	86.683
Fas	70.321	30.262	58.526	132.334	211	33.380	14.699	-138.016	-117.407	131.116	323.283	396.925	73.642
Rusya	229.880	585.717	830.137	766.773	941.441	640.632	208.550	165.721	226.268	296.391	385.480	395.563	10.083
Macaristan	20.680	29.120	11.835	8.369	-99.284	-217.091	-166.856	-136.232	-11.375	144.336	144.224	350.519	206.295
Portekiz	54.061	109.029	68.344	21.178	32.392	68.578	72.275	157.933	215.952	316.123	261.125	335.249	74.124
Ukrain	4.099	2.667	4.676	2.738	2.997	3.537	6.316	4.652	20.774	160.413	289.713	289.972	259
Mısır	69.942	111.876	36.009	51.385	108.016	200.315	139.325	140.803	96.058	201.935	278.052	278.240	188
Danimarka	27.721	66.812	101.195	120.378	176.052	213.691	214.107	217.825	250.834	251.881	234.408	241.955	7.547

Tüik tarafından yayınlanan 87 GTİP kapsamında dış ticaret verileri baz alınarak hesaplanmıştır.

EK 7:

İlk 20 Ülke Bazında Otomobil Dış Ticareti Dengesi

Ülkelere Göre Toplam Otomobil Dış Ticaret Dengesi (İhracatımızda İlk 20 Ülke) 2009-2019:

GTİP 87 - Dış Ticaret Dengesi (1000 \$)	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019	
												İhracat	İthalat
Fransa	1.594.967	706.133	513.369	553.054	649.813	850.951	581.008	719.568	1.066.401	1.282.885	1.417.410	1.806.940	389.530
İtalya	747.652	671.922	639.648	527.097	491.325	660.178	668.710	1.370.330	1.650.731	1.659.220	1.370.359	1.394.783	24.424
Almanya	-1.115.043	-1.817.195	-2.394.080	-2.220.400	-2.930.925	-2.356.251	-2.980.101	-2.459.135	-1.811.208	-990.865	-47.359	1.030.149	1.077.508
İngiltere	-115.462	-237.619	-401.407	-322.009	-349.402	116.745	122.923	-40.998	294.660	639.878	828.420	981.439	153.019
İspanya	-483.747	-665.595	-792.245	-598.187	-888.784	-485.075	-782.784	-846.817	-367.075	191.688	513.307	952.015	438.708
İsrail	122.360	310.302	292.665	252.304	349.480	466.579	413.836	372.503	443.106	380.385	623.739	623.739	0
Slovenya	421.997	64.611	92.930	85.101	178.871	192.442	240.933	233.134	347.190	469.539	534.405	534.758	353
Polonya	-63.564	-181.928	-311.760	-197.556	-244.472	-171.201	-241.078	-287.904	51.139	315.510	389.605	532.781	143.176
Belçika	269.272	36.929	-4.443	-1.805	140.062	220.303	200.649	222.099	433.379	531.963	402.637	431.149	28.512
Hollanda	47.568	82.427	82.157	107.772	188.350	176.219	150.476	209.687	271.727	314.541	339.344	353.859	14.515
İsviçre	46.062	107.385	148.006	120.960	138.147	147.986	121.233	162.283	262.573	288.987	256.175	310.147	53.972
ABD	346.599	205.301	348.370	499.972	359.760	-118.498	105.635	-58.501	687.122	260.003	293.222	293.635	413
Portekiz	19.194	66.807	42.182	18.069	29.693	52.995	60.650	123.180	177.521	256.246	198.760	243.679	44.919
Mısır	40.614	77.227	11.974	21.434	67.914	156.308	93.683	103.754	68.346	163.578	226.964	226.964	0
Macaristan	12.764	24.462	22.591	1.744	-125.244	-257.111	-226.504	-154.214	-18.348	84.594	183.538	202.883	19.345
Fas	13.601	-4.365	4.718	56.168	-108.464	-74.638	-79.913	-253.018	-230.475	-18.246	119.928	182.281	62.353
Romanya	-12.456	-104.369	-157.642	-237.970	-500.991	-299.740	-335.879	-211.677	-158.662	-83.776	-9.641	177.045	186.686
İrlanda	2.202	54.426	42.503	30.641	50.241	112.934	112.992	132.323	131.646	121.588	136.366	136.366	0
Avusturya	14.916	42.647	83.516	79.542	103.634	142.619	87.706	134.411	175.595	140.561	88.806	129.630	40.824
Bulgaristan	16.360	21.361	47.350	44.820	38.172	64.063	61.919	69.844	103.361	126.117	124.711	124.711	0

TÜİK tarafından yayınlanan 87.03 GTİP kapsamında otomobil dış ticaret verileri baz alınarak hazırlanmıştır.

EK 8:

ISO 500 Çalışmasında Kullanılan Ekonomik Faaliyet Kodları Tanımı

Ekonomik Faaliyet Kodları

Çalışma kapsamında her kuruluşun ekonomik faaliyeti ile ilgili olarak hem Avrupa Topluluğu'nda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistik Sınıflaması (NACE Rev. 2, 2020) hem de Birleşmiş Milletler-Tüm Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması (ISIC Rev. 2)'na ilişkin ekonomik faaliyet kodu bilgileri yer almaktadır. Kuruluşların ISIC Rev.2 ekonomik faaliyet kodları, çalışmamız kapsamında firmalardan ya da bağlı oldukları odalardan temin edilen NACE Rev.2 ekonomik faaliyet kodları kullanılarak oluşturulmuştur.

Avrupa Topluluğu Ekonomik Faaliyetlerin İstatistik Sınıflaması (NACE Rev.2, 2020)

Kod	Tanım
B	MADENCİLİK VE TAŞ OCAKÇILIĞI
05	Kömür ve linyit çıkartılması
06	Ham petrol ve doğal gaz çıkarımı
07	Metal cevherleri madenciliği
08	Diğer madencilik ve taş ocaklığı
09	Madenciliği destekleyici hizmet faaliyetleri
C	İMALAT
10	Gıda ürünlerinin imalatı
11	İçeceklerin imalatı
12	Tütün ürünleri imalatı
13	Tekstil ürünlerinin imalatı
14	Giyim eşyalarının imalatı
15	Deri ve ilgili ürünlerin imalatı
16	Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç)
17	Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı
18	Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması
19	Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı
20	Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı
21	Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı
22	Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı
23	Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı
24	Ana metal sanayi
25	Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)
26	Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı
27	Elektrikli teçhizat imalatı
28	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı
29	Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı
30	Diğer ulaşım araçlarının imalatı
31	Mobilya imalatı
32	Diğer imalatlar
32.1	Mücevherat, bijuteri eşyaları ve ilgili ürünlerin imalatı
32.2	Müzik aletleri imalatı
32.3	Spor malzemeleri imalatı
32.4	Oyun ve oyuncak imalatı
32.5	Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı
32.9	Başka yerde sınıflandırılmamış imalatlar
D	ELEKTRİK, GAZ, BUHAR VE İKLİMLENDİRME ÜRETİMİ VE DAĞITIMI
35	Elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtım

Birleşmiş Milletler Tüm Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması (ISIC Rev.2)

Kod	Tanım
210	Madencilik ve Taşocaklığı
311	Gıda Maddeleri Sanayi
312	Başka Yerde Sınıflandırılmamış Gıda Maddeleri Sanayi
313	İçki Sanayi (Alkollü ve Alkolsüz)
314	Tütün İşleme Sanayi
321	Dokuma Sanayi
322	Giyim Eşya Sanayi
323	Kürk ve Deri Sanayi
324	Ayakkabı Sanayi
331	Ağaç ve Mantar Ürünleri Sanayi
332	Ağaç, Mobilya ve Mefruşat Sanayi
341	Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayi
342	Basım Sanayi
351	Ana Kimya Sanayi
352	Diğer Kimyasal Ürünler Sanayi
353	Petrol Ürünleri Sanayi
354	Çeşitli Petrol ve Kömür Türevleri Sanayi
355	Lastik Ürünleri Sanayi
356	Başka Yerde Sınıflandırılmamış Plastik Ürünler Sanayi
361	Çanak, Çömlek, Çini, Porselen Sanayi
362	Cam ve Camdan Mamul Eşya Sanayi
369	Taş ve Toprağa Dayalı Diğer Sanayi
371	Demir-Çelik Ana Metal Sanayi
372	Demir-Çelik Dışında Ana Metal Sanayi
381	Metal Eşya Sanayi
382	Makine Sanayi (Elektrikli Olanlar Hariç)
383	Elektrik Makineleri, Aletleri ve Cihazları Sanayi
384	Taşıt Araçları Sanayi
385	Mesleki, Bilimsel, Sağlık Amaçlı Aletler ve Malzemeler Sanayi
390	Diğer İmalat Sanayi
400	Elektrik Sektörü

EK 9A:

ISO İlk ve İkinci 500 Çalışması Ekleri 2019 (İlk 500)

2019 Sıra No	2018 Sıra No		Üretimden Satışlar (Net) (TL)	İhracat (Bin \$)	Ücretli Çalışanlar (Adet)
İLK 500 OTOMOTİV ANA SANAYİ					
2	2	Ford Otomotiv Sanayi A.Ş.	37.070.563.066	5.869.880	10.746
3	3	Toyota Otomotiv Sanayi Türkiye A.Ş.	25.850.659.907	4.232.517	5.161
4	4	Oyak-Renault Otomobil Fabrikaları A.Ş.	24.635.365.339	3.633.837	7.527
7	5	TOFAŞ Türk Otomobil Fabrikası A.Ş.	17.214.311.459	2.354.419	7.256
12	10	Hyundai Assan Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	10.903.560.018	1.889.304	-
14	12	Mercedes-Benz Türk A.Ş.	9.943.691.164	-	-
51	61	BMC Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	3.396.379.700	125.857	2.718
56	48	Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş.	3.294.932.820	-	-
60	69	MAN Türkiye A.Ş.	3.118.994.638	550.076	-
92	49	Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayi A.Ş.	2.182.370.896	341.878	2.011
146	135	Karsan Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	1.500.333.196	198.974	1.075
180	202	Anadolu Isuzu Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	1.210.820.863	134.458	817
221	157	Hema Endüstri A.Ş.	1.023.162.717	130.700	2.080
269	192	Temsa Ulaşım Araçları San. ve Tic. A.Ş.	874.566.777	105.884	1.376
		TOPLAM ANA SANAYİ (14)	142.219.712.560	19.567.784	40.767
		İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	1.021.869.453.958	73.515.291	696.792
			13,9%	26,6%	5,9%
İLK 500 OTOMOTİV YAN SANAYİ					
31	28	Bosch San. ve Tic. A.Ş.	5.235.877.230	923.763	7.518
99	99	Autoliv Cankor Otomotiv Emniyet Sistemleri San. ve Tic. A.Ş.	2.098.945.656	163.261	-
115	114	Maxion İnci Jant Sanayi A.Ş.	1.812.660.300	244.511	1.350
116	124	Beyçelik Gestamp Otomotiv Sanayi A.Ş.	1.810.679.524	58.627	2.137
133	123	Federal Mogul Powertrain Otomotiv A.Ş.	1.632.723.455	222.589	-
149	176	CMS Jant ve Makina Sanayii A.Ş.	1.477.053.416	156.939	-
171	195	Aunde Teknik Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	1.293.762.128	238.706	3.009
173	121	Tırsan Treyler San. ve Tic. A.Ş.	1.279.692.300	221.621	863
187	170	Toyota Boshoku Türkiye Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	1.174.850.775	12.412	1.177
223	210	CMS Jant Sanayi A.Ş.	1.018.814.139	-	-
234	196	Assan Hanil Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	1.004.367.619	1.263	997
245	249	Farplas Otomotiv A.Ş.	956.162.056	17.771	1.869
261	263	Coşkunöz Metal Form Makina Endüstri ve Ticaret A.Ş.	893.446.616	-	-
273	118	Yazaki Otomotiv Yan San. ve Tic. A.Ş.	868.757.683	-	-
274	273	Chassis Brakes International Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	863.230.770	-	-
278	299	AYD Otomotiv Endüstri San. ve Tic. A.Ş.	845.475.275	101.743	2.675
312	328	Teknorot Otomotiv Ürünleri San. ve Tic. A.Ş.	755.435.225	-	-
313	360	Stackpole International Otomotiv Ürünleri Ltd. Şti.	754.839.242	-	-
326	278	Ortadoğu Rulman San. ve Tic. A.Ş.	734.123.742	-	1.943
331	323	Ege Endüstri ve Ticaret A.Ş.	724.932.323	-	583
344	-	Beyçelik Gestamp Şasi Otomotiv Sanayi A.Ş.	707.555.776	36.700	883
351	329	Yarış Kabin San. ve Tic. A.Ş.	687.197.927	45.228	-
352	197	Aptiv Turkey Teknoloji Hizmetleri Ltd. Şti.	685.192.109	41.848	-
363	361	Nursan Kablo Donanımları San. ve Tic. A.Ş.	666.858.428	27.946	1.967
395	366	Tırsan Kardan San. ve Tic. A.Ş.	636.030.418	86.091	-
412	355	Maxion Jantaş Jant San. ve Tic. A.Ş.	595.353.654	76.824	584
419	-	Standard Profil Ege Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	583.135.609	58.691	2.031
444	438	Kalibre Boru San. ve Tic. A.Ş.	546.741.825	32.633	503
460	468	Jantisa Jant San. ve Tic. A.Ş.	520.705.976	73.352	914
487	-	Murat Ticaret Kablo Sanayi A.Ş.	492.970.335	61.089	-
490	456	OPSAN Orijinal Sac Parça San. ve Tic. A.Ş.	491.141.364	-	-
		TOPLAM YAN SANAYİ (31)	33.848.712.895	2.903.608	31.003
		İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	1.021.869.453.958	73.515.291	696.792
			3,4%	4,1%	4,7%
		İLK 500 TOPLAM OTOMOTİV ANA VE YAN SANAYİ (45)	176.068.425.455	22.471.392	71.770
		İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	1.021.869.453.958	73.515.291	696.792
			17,2%	30,6%	10,3%

EK 9B:**ISO İlk ve İkinci 500 Çalışması Ekleri 2019 (İkinci 500)**

2019 Sıra No	2018 Sıra No	İKİNCİ 500 OTOMOTİV KURULUŞLARI	Üretimden Satışlar (Net) (TL)	İhracat (Bin \$)	Ücretli Çalışanlar (Adet)
3	-	AKA Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	481.439.818	-	-
7	57	Sampa Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	474.748.494	102.493	1.334
10	-	B-Plas Bursa Plastik Metal İnş.En.Mad.Jeo.Tur.Siv.Hav.veTar.San.veTic.A.Ş.	472.131.370	1.707	445
29	-	Kanca El Aletleri Dövme Çelik ve Makina Sanayii A.Ş.	451.156.716	33.482	643
30	-	Cevher Jant Sanayii A.Ş.	449.832.095	-	-
49	-	Ermatal Otomotiv ve Eşya San. Tic. A.Ş.	429.396.770	12.739	764
59	156	Akwel Bursa Turkey Otomotiv A.Ş.	423.768.116	45.894	819
81	194	Ak-Pres Metal Yedek Parça Makine San. ve Tic. A.Ş.	401.115.699	-	-
102	13	Grammer Koltuk Sistemleri San. ve Tic. A.Ş.	386.900.818	55.148	-
118	64	ZF Lemförder Aks Modülleri San. ve Tic. A.Ş.	376.051.071	26.614	411
128	29	Maysan Mando Otomotiv Parçaları San. ve Tic. A.Ş.	371.427.484	26.799	-
130	102	Pressan Madeni Eşya San. ve Tic. A.Ş.	370.651.379	9.318	542
134	124	BPO B-Plas Plastic Omnium Otomotiv Plastik ve Metal Yan Sanayi A.Ş.	369.262.469	7.692	175
151	128	Çelikel Alüminyum Döküm İmalat San. ve Tic. A.Ş.	353.162.310	56.500	550
162	200	Kirpart Otomotiv Parçaları San. ve Tic. A.Ş.	347.438.414	47.133	-
164	48	Parsan Makina Parçaları Sanayii A.Ş.	346.506.892	55.074	-
179	24	Akım Metal San. ve Tic. A.Ş.	338.138.824	23.129	951
214	255	Fil Filtre A.Ş.	317.941.589	15.032	-
258	58	Tümosan Motor ve Traktör Sanayi A.Ş.	300.100.924	5.118	415
268	240	Yazaki Wiring Technologies Türkiye Elektrik Sistemleri San. ve Tic. Ltd. Şti.	294.764.654	-	-
281	195	Kale Oto Radyatör San. ve Tic. A.Ş.	289.559.471	12.344	615
294	251	Ege Fren San. ve Tic. A.Ş.	284.688.124	-	-
299	+	Fibrosan Cam Takviyeli Polyester San. ve Tic. A.Ş.	282.936.369	33.732	226
386	292	Arfesan Arkan Fren Elemanları San. ve Tic. A.Ş.	247.766.450	39.293	269
392	278	Katmerciler Araç Üstü Ekipman San. ve Tic. A.Ş.	245.993.503	16.687	336
393	302	Erkunt Traktör Sanayii A.Ş.	245.834.061	17.668	329
395	+	EMS Mobil Sistemler A.Ş.	244.821.714	23.062	135
396	372	A-Plas Genel Otomotiv Mamülleri San. ve Tic. Ltd. Şti.	244.308.767	-	-
405	428	Alka Sanayi İnşaat ve Ticaret A.Ş.	241.358.653	15.331	264
409	+	Yıldız Pul Otomotiv Motor Parçaları Sanayi A.Ş.	240.454.249	26.967	550
411	417	Hema Otomotiv Sistemleri A.Ş.	240.098.260	7.749	347
421	457	Formfleks Otomotiv Yan San. ve Tic. A.Ş.	234.477.937	-	-
434	+	Ecoplas Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	224.891.169	13.612	695
436	299	Kros Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	223.137.363	36.621	431
465	473	Kat Mekatronik Ürünleri A.Ş.	210.444.952	33.147	354
		İKİNCİ 500 TOPLAM OTOMOTİV (35)	11.456.706.948	800.085	11.600
		İKİNCİ 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	157.024.326.543	9.833.361	237.586
			7,3%	8,1%	4,9%
		İSO İLK 1000 DEKİ OTOMOTİV FİRMA TOPLAMI (80)	187.525.132.403	23.271.477	83.370
		İSO İLK 1000 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	1.178.893.780.501	83.348.652	934.378
			15,9%	27,9%	8,9%

EK 10A:

ISO İlk ve İkinci 500 Çalışması Ekleri 2015 (İlk 500)

2015 Sıra No	2014 Sıra No		Üretimden Satışlar (Net) (TL)	İhracat (Bin \$)	Ücretli Çalışanlar (Adet)
İLK 500 OTOMOTİV ANA SANAYİ					
2	2	Ford Otomotiv Sanayi A.Ş.	14.732.855.608	3.847.112	10.745
4	3	Oyak-Renault Otomobil Fabrikaları A.Ş.	9.893.409.307	2.678.134	6.132
5	9	TOFAŞ Türk Otomobil Fabrikası A.Ş.	8.434.241.768	2.103.078	7.182
8	13	Hyundai Assan Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	6.236.714.393	212.989	-
12	12	Mercedes-Benz Türk A.Ş.	5.239.924.773	654.041	6.951
15	15	Toyota Otomotiv Sanayi Türkiye A.Ş.	4.260.334.675	1.088.784	2.766
24	24	Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş.	2.828.471.671	346.478	-
79	88	Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayi A.Ş.	1.075.336.294	149.448	2.339
90	171	MAN Türkiye A.Ş.	957.172.909	301.454	1.872
97	126	Temsa Global San. ve Tic. A.Ş.	920.427.074	103.688	1.558
111	150	Anadolu Isuzu Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	851.295.800	26.361	970
209	199	Honda Türkiye A.Ş.	509.797.717	47.124	771
		TOPLAM ANA SANAYİ (12)	55.939.981.989	11.558.691	41.286
		İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	450.505.063.364	53.449.817	648.413
			12,6%	21,9%	6,7%
İLK 500 OTOMOTİV YAN SANAYİ					
2015 Sıra No	2014 Sıra No		Üretimden Satışlar (Net) (TL)	İhracat (Bin \$)	Ücretli Çalışanlar (Adet)
22	22	Bosch San. ve Tic. A.Ş.	2.937.537.726	1.059.063	7.985
133	166	Yazaki Otomotiv Yan San. ve Tic. A.Ş.	741.441.233	36.328	4.840
134	138	Autoliv Cankor Otomotiv Emniyet Sistemleri San. ve Tic. A.Ş.	740.364.908	117.733	-
139	183	Maxion İnci Jant Sanayi A.Ş.	722.166.908	187.916	974
141	156	Beyçelik Gestamp Kalıp ve Oto Yan Sanayi Pazarlama ve Ticaret A.Ş.	719.249.309	60.100	2.014
142	158	CMS Jant ve Makina Sanayii A.Ş.	708.652.351	191.902	1.571
144	168	Hema Endüstri A.Ş.	678.548.246	131.643	2.062
152	159	Tırsan Treyler San. ve Tic. A.Ş.	647.677.925	76.296	605
158	223	Assan Hanil Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	638.207.182	670	964
178	239	Aunde Teknik Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	584.759.788	180.919	2.316
182	163	Coşkunöz Metal Form Makina Endüstri ve Ticaret A.Ş.	564.544.642	41.320	-
187	-	Federal Mogul Powertrain Otomotiv A.Ş.	551.385.081	125.692	1.668
252	357	CMS Jant Sanayi A.Ş.	437.184.425	150.734	1.167
253	286	Ortadoğu Rulman San. ve Tic. A.Ş.	431.882.431	-	-
277	282	Gates Powertrain Plastik Metal ve Makina San. ve Tic. Ltd. Şti.	404.592.628	-	-
300	275	Bosch Rexroth Otomasyon San. ve Tic. A.Ş.	380.949.554	125.682	-
318	396	Ege Endüstri ve Ticaret A.Ş.	364.362.315	95.062	558
356	371	Erkunt Traktör Sanayii A.Ş.	325.652.465	8.607	306
363	327	Yarış Kabin San. ve Tic. A.Ş.	320.963.780	29.852	968
387	456	B-Plas Bursa Plastik Metal İnş.En.Mad.Jeo.Tur.Siv.Hav.veTar.San.veTic.A.Ş.	302.415.526	4.151	981
405	367	Toyota Boshoku Türkiye Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	287.738.537	12.986	906
409	-	Katmerciler Araç Üstü Ekipman San. ve Tic. A.Ş.	285.949.539	35.813	227
414	424	Teknorot Otomotiv Ürünleri San. ve Tic. A.Ş.	280.504.007	91.676	1.402
424	-	Yazaki Wiring Technologies Türkiye Elektrik Sistemleri San. ve Tic. Ltd. Şti.	276.543.044	-	-
427	366	Maxion Jantaş Jant San. ve Tic. A.Ş.	274.800.865	60.449	426
443	482	Ermetal Otomotiv ve Eşya San. Tic. A.Ş.	262.644.517	13.505	889
447	480	Aydınlar Yedek Parça San. ve Tic. A.Ş.	259.883.251	1.812	1.496
489	-	BPO B-Plas Plastic Omnium Otomotiv Plastik ve Metal Yan Sanayi A.Ş.	231.753.159	12.005	214
496	-	Cevher Jant Sanayii A.Ş.	227.323.414	75.059	469
		TOPLAM YAN SANAYİ (29)	15.589.678.756	2.926.975	35.008
		İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	450.505.063.364	53.449.817	648.413
			3,3%	5,2%	5,1%
		İLK 500 TOPLAM OTOMOTİV ANA VE YAN SANAYİ (41)	71.529.660.745	14.485.666	76.294
		İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	450.505.063.364	53.449.817	648.413
			15,9%	27,1%	11,8%

EK 10B:**ISO İlk ve İkinci 500 Çalışması Ekleri 2015 (İkinci 500)**

2015 Sıra No	2014 Sıra No		Üretimden Satışlar (Net) (TL)	İhracat (Bin \$)	Ücretli Çalışanlar (Adet)
		İKİNCİ 500 OTOMOTİV KURULUŞLARI			
61	219	ZF Sachs Süspansiyon Sistemleri San. ve Tic. A.Ş.	201.342.070	31.346	601
70	288	OPSAN Orijinal Sac Parça San. ve Tic. A.Ş.	197.853.686	-	-
77	196	Maysan Mando Otomotiv Parçaları San. ve Tic. A.Ş.	194.416.567	29.612	490
92	195	Kanca El Aletleri Dövme Çelik ve Makina Sanayii A.Ş.	186.311.351	33.442	503
160	353	ZF Lemförder Aks Modülleri San. ve Tic. A.Ş.	167.785.909	40.820	405
162	119	Jantsa Jant San. ve Tic. A.Ş.	166.974.563	42.405	660
178	265	Kale Oto Radyatör San. ve Tic. A.Ş.	164.519.647	10.724	617
180	166	Grammer Koltuk Sistemleri San. ve Tic. A.Ş.	164.290.731	43.933	-
189	236	Çukurova İnşaat Makinaları San. ve Tic. A.Ş.	163.264.809	31.872	598
190	296	Çelikel Alüminyum Döküm İmalat San. ve Tic. A.Ş.	163.249.097	44.600	455
215	+	Hattat Tarım Makinaları San. ve Tic. A.Ş.	157.244.634	268	65
217	60	Sampa Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	157.224.152	58.745	921
219	250	Parsan Makina Parçaları Sanayii A.Ş.	156.700.631	45.384	809
229	261	Murat Ticaret Kablo Sanayi A.Ş.	155.021.146	30.024	1.587
264	+	Başak Traktör Tarım Ziraat ve İş Makinaları San. Tic. A.Ş.	144.532.551	84	-
298	393	Pressan Madeni Eşya San. ve Tic. A.Ş.	138.295.854	7.625	440
330	+	Arobus Araç İmalat San. ve Tic. A.Ş.	130.542.900	9.990	355
336	+	Volkan İtfaiye Araçları San. ve Tic. A.Ş.	129.120.096	4.977	271
362	375	Ege Fren San. ve Tic. A.Ş.	124.952.367	22.596	264
390	446	Kırpart Otomotiv Parçaları San. ve Tic. A.Ş.	118.562.113	27.830	470
391	415	Hema Otomotiv Sistemleri A.Ş.	118.339.290	4.225	277
419	465	Formfleks Yalıtım Ürünleri San. ve Tic. A.Ş.	112.875.713	1.467	435
438	385	Hema TRW Otomotiv Direksiyon Sistemleri A.Ş.	109.228.525	14.146	55
451	+	Ak-Pres Metal Yedek Parça Makine San. ve Tic. A.Ş.	105.423.322	-	-
460	+	MGI Coutier Makina Yedek Parça İmalat ve Sanayi A.Ş.	103.558.499	20.099	483
472	+	Yarış Otomotiv Makina ve Yedek Parça San. ve Tic. A.Ş.	100.610.686	420	431
		İKİNCİ 500 TOPLAM OTOMOTİV (26)	3.832.240.909	556.634	11.192
		İKİNCİ 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	75.641.645.932	7.855.586	218.601
			5,1%	7,1%	5,1%
		İSO İLK 1000 DEKİ OTOMOTİV FİRMA TOPLAMI (67)	75.361.901.654	15.042.300	87.486
		İSO İLK 1000 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	526.146.709.296	61.305.403	867.014
			14,3%	24,5%	10,1%

EK 11A:

ISO İlk ve İkinci 500 Çalışması Ekleri 2010 (İlk 500)

2010 Sıra No	2009 Sıra No		Üretimden Satışlar (Net) (TL)	İhracat (Bin \$)	Ücretli Çalışanlar (Adet)
İLK 500 OTOMOTİV ANA SANAYİ					
3	6	Ford Otomotiv Sanayi A.Ş.	6.004.819.331	2.643.720	7.988
4	3	Oyak-Renault Otomobil Fabrikaları A.Ş.	5.871.042.516	3.236.949	5.877
5	5	TOFAŞ Türk Otomobil Fabrikası A.Ş.	5.448.847.625	2.346.818	6.824
14	13	Toyota Otomotiv Sanayi Türkiye A.Ş.	2.326.270.180	1.381.505	-
15	22	Mercedes-Benz Türk A.Ş.	2.221.362.664	499.026	4.209
37	43	Hyundai Assan Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	1.150.155.807	112.194	-
41	84	Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş.	1.021.679.933	215.883	1.641
78	88	BMC San. ve Tic. A.Ş.	644.975.536	51.542	2.657
91	100	Honda Türkiye A.Ş.	572.774.517	195.461	-
109	162	Karsan Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	501.475.571	179.114	953
141	134	Otokar Otomotiv ve Savunma San. A.Ş.	394.739.112	19.368	1.341
142	71	MAN Türkiye A.Ş.	392.974.925	-	-
149	123	Temsa Global San. ve Tic. A.Ş.	376.741.659	121.338	1.626
268	293	Anadolu-Isuzu Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	225.850.548	28.755	525
		TOPLAM ANA SANAYİ (14)	27.153.709.924	11.031.673	33.641
		İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	255.144.469.261	53.756.340	550.939
			10,6%	20,5%	6,1%
İLK 500 OTOMOTİV YAN SANAYİ					
40	37	Bosch San. ve Tic. A.Ş.	1.023.734.995	679.763	4.927
68	81	Delphi Automotive Systems Ltd. Şti.	731.720.691	376.419	5.586
125	142	Autoliv Cankor Otomotiv Emniyet Sistemleri San. ve Tic. A.Ş.	436.002.114	178.561	941
158	209	CMS Jant ve Makina Sanayii A.Ş.	354.265.610	202.547	1.276
171	185	Federal-Mogul Piston Segman ve Gömlek Üretim Tesisleri A.Ş.	332.976.013	147.949	1.322
181	176	Standard Profil Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	325.286.138	146.460	3.126
218	297	Hema Endüstri A.Ş.	273.319.595	101.012	2.318
225	213	Yazaki Otomotiv Yan San. ve Tic. A.Ş.	261.562.661	118.723	2.116
245	226	Coşkunöz Metal Form Makina End. ve Tic. A.Ş.	246.589.784	25.649	1.290
260	262	Major SKT Oto Donanım San. ve Tic. A.Ş.	234.485.794	349	650
296	254	Beyçelik Gestamp Kalıp ve Oto Yan Sanayi Pazarlama ve Tic. A.Ş.	200.883.791	21.523	867
314	444	Hayes Lemmerz İnci Jant Sanayi A.Ş.	187.399.480	69.012	527
334	-	Tırsan Treyler San. Tic. ve Nakliyat A.Ş.	176.672.140	17.955	321
335	-	Hayes Lemmerz Jantaş Jant San. ve Tic. A.Ş.	176.466.400	72.514	413
336	402	Ortadoğu Rulman San. ve Tic. A.Ş.	176.142.831	71.151	1.447
372	355	Ermatal Otomotiv ve Eşya San. Tic. A.Ş.	161.816.864	4.830	686
381	432	Teknik Malzeme Tic. ve San. A.Ş.	159.014.504	70.691	320
421	346	Toyota Boshoku Türkiye Otomotiv San. ve Tic. A.Ş.	146.553.802	500	732
457	442	Bosch Fren Sistemleri San. ve Tic. A.Ş.	136.551.924	15.360	249
461	-	ZF Sachs Süspansiyon Sistemleri San. ve Tic. A.Ş.	134.472.816	52.000	-
493	-	Bosch Rexroth Otomasyon San. ve Tic. A.Ş.	125.814.499	-	-
		TOPLAM YAN SANAYİ (21)	6.001.732.446	2.372.968	29.114
		İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	255.144.469.261	53.756.340	550.939
			2,4%	4,4%	5,3%
		İLK 500 TOPLAM OTOMOTİV ANA VE YAN SANAYİ (35)	33.155.442.370	13.404.641	62.755
		İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	255.144.469.261	53.756.340	550.939
			13,0%	24,9%	11,4%

EK 11B:**ISO İlk ve İkinci 500 Çalışması Ekleri 2010 (İkinci 500)**

2010 Sıra No	2009 Sıra No		Üretimden Satışlar (Net) (TL)	İhracat (Bin \$)	Ücretli Çalışanlar (Adet)
		İKİNCİ 500 OTOMOTİV KURULUŞLARI			
8		- Hema TRW Otomotiv Direksiyon Sistemleri A.Ş.	122.025.427	491	148
13		- Teknorot Otomotiv Ürünleri San. ve Tic. A.Ş.	120.862.498	71.406	1.180
23		- Erkunt Traktör San. A.Ş.	119.401.152	16.517	-
58	41	Farplas Oto Yedek Parçaları İmalatı İthalatı ve İhracatı A.Ş.	113.167.044	6.206	488
77	385	Erkunt Sanayi A.Ş.	109.052.664	48.200	947
99	28	Yazaki Wiring Technologies Türkiye Elektrik Sistemleri San. ve Tic. Ltd. Şti.	103.359.096	895	834
128	129	Halla Otomotiv İklimlendirme Sistemleri Üretim San. ve Tic. A.Ş.	97.870.183	120	196
159	165	Kale Oto Radyatör San. ve Tic. A.Ş.	90.924.021	15.635	504
162		- Hattat Tarım Makinaları San. ve Tic. A.Ş.	90.716.717	8.045	136
185	186	Cevher Jant San. A.Ş.	87.251.907	49.291	336
189	223	Kanca El Aletleri Dövme Çelik ve Makina San. A.Ş.	86.894.151	33.130	431
208	140	Arma Filtre Sistemleri San. ve Tic. A.Ş.	85.060.854	32.815	996
212	332	JANTSA Jant San. ve Tic. A.Ş.	84.530.430	27.699	480
232		- Mecaplast Otomotiv Ürünleri San. ve Tic. A.Ş.	81.714.533	16.020	400
255	427	Çukurova İnşaat Mak. San. ve Tic. A.Ş.	79.313.511	29.480	557
259	500	Ege Endüstri ve Tic. A.Ş.	79.053.230	38.713	330
298	295	Aydınlar Yedek Parça San. ve Tic. A.Ş.	74.764.981	-	775
300	145	Pressan Madeni Eşya San. ve Tic. A.Ş.	74.329.844	5.893	444
323	460	Yarış Kabin San. ve Tic. A.Ş.	72.063.582	19.287	246
365	378	Bosal Mıymasan Metal İşleme Sanayi A.Ş.	67.034.101	11.367	358
381		- Formfleks Yalıtım Ürünleri San. ve Tic. A.Ş.	64.922.962	2.559	407
410		- Murat Ticaret Kablo San. A.Ş.	62.230.156	14.593	562
411		- Parsan Makina Parçaları San. A.Ş.	61.883.804	31.675	460
435	428	S.F.A. Soğutma Sanayi İç ve Dış Tic. A.Ş.	59.556.241	19.287	512
439	260	Katmerciler Araç Üstü Ekipman San. ve Tic. A.Ş.	59.237.388	16.901	54
441	324	TI Otomotiv San. ve Tic. Ltd. Şti.	59.148.014	-	-
445		- EMS Mobil Sistemleri ve Hastane Malz. İnş. San. ve Tic. A.Ş.	58.975.453	5.976	150
447		- Maysan Mando Otomotiv Parçaları San. ve Tic. A.Ş.	58.839.674	12.896	-
448	442	Beltan Vibracoustic Titreşim Elemanları San. ve Tic. A.Ş.	58.673.063	35.073	240
490	422	Coşkunöz-Ma Otomotiv Ürünleri San. ve Tic. A.Ş.	54.525.437	2.961	37
495	407	MGI Coutier Makina Yedek Parça İmalat ve San. A.Ş.	53.941.751	21.770	274
		İKİNCİ 500 TOPLAM OTOMOTİV (31)	2.491.323.869	594.901	12.482
		İKİNCİ 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	41.449.232.492	8.194.440	195.240
			6,0%	7,3%	6,4%
		İSO İLK 1000 DEKİ OTOMOTİV FİRMA TOPLAMI (66)	35.646.766.239	13.999.542	75.237
		İSO İLK 1000 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	296.593.701.753	61.950.780	746.179
			12,0%	22,6%	10,1%

EK 12A:

ISO İlk ve İkinci 500 Çalışması Ekleri 2005 (İlk 500)

2005 Sıra No	2004 Sıra No		Üretimden Satışlar (Net) (TL)	İhracat (Bin \$)	Ücretle Çalışanlar Ortalaması (Adet)
İLK 500 OTOMOTİV ANA SANAYİ					
2	2	FORD OTOMOTİV SANAYİ A.Ş.	5.107.936.784	2.094.008	7.964
3	3	TOYOTA OTOMOTİV SANAYİ TÜRKİYE A.Ş.	3.381.843.074	2.322.208	-
7	4	OYAK-RENAULT OTOMOBİL FABRİKALARI A.Ş.	2.860.706.832	1.422.601	4.382
9	9	TOFAŞ TÜRK OTOMOBİL FABRİKASI A.Ş.	2.232.024.573	859.377	4.399
13	16	MERCEDES-BENZ TÜRK ANONİM ŞİRKETİ	1.516.807.146	465.739	3.835
21	20	HYUNDAI ASSAN OTOMOTİV SAN. VE TİC. A.Ş.	1.076.101.613	209.903	1.841
28	29	BMC SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	743.225.337	78.668	3.054
53	42	TÜRK TRAKTÖR VE ZİRAAT MAKİNELERİ A.Ş.	485.859.576	106.636	957
58	73	TEMSA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	473.265.524	131.011	1.352
62	55	UZEL MAKİNA SANAYİ A.Ş.	443.522.997	45.115	877
74	64	MAN TÜRKİYE A.Ş.	389.634.360	250.617	2.620
98	107	ANADOLU ISUZU OTOMOTİV SANAYİ VE TİC. A.Ş.	312.596.878	42.923	729
121	111	OTOKAR OTOBÜS KAROSERİ SANAYİ A.Ş.	266.333.534	78.043	924
137	82	KARSAN OTOMOTİV SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	244.224.522	6.789	887
156	104	HONDA TÜRKİYE A.Ş.	216.000.351	54.493	499
185	231	ASKAM KAMYON İMALAT VE TİCARET A.Ş.	183.900.416	1.049	433
199	151	OTOYOL SANAYİ A.Ş.	174.890.538	22.134	1.019
		TOPLAM ANA SANAYİ (17)	20.108.874.055	8.191.314	35.772
		İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	150.347.763.973	36.936.840	514.642
			13,4%	22,2%	7,0%
İLK 500 OTOMOTİV YAN SANAYİ					
30	27	BOSCH SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	723.647.452	529.906	3.902
113	122	FEDERAL-MOGUL SAPANCA SEGMAN VE GÖMLEK ÜRETİM TESİSLERİ A.Ş.	277.406.120	120.932	1.390
116	128	HEMA ENDÜSTRİ A.Ş.	272.146.137	67.565	1.637
119	127	AUTOLİV ÇANKOR OTOMOTİV EMNİYET SİSTEMLERİ SAN. VE TİC. A.Ş.	267.003.498	91.665	896
127	109	TEKNİK MALZEME TİC. VE SAN. A.Ş.	257.733.416	38.233	819
134	113	DELPHI AUTOMOTIVE SYSTEMS LTD. ŞTİ.	248.744.849	139.792	2.460
146	119	TOYOTA BOSHOKU TÜRKİYE OTOMOTİV SAN. VE TİC. A.Ş.	227.485.974	143	566
201	195	CMS JANT VE MAKİNA SANAYİ A.Ş.	170.606.048	100.322	932
235	257	YAZAKİ OTOMOTİV YAN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	146.153.355	70.735	1.801
262	232	STANDARD PROFİL OTOMOTİV SAN. VE TİC. A.Ş.	134.082.711	52.019	1.334
291	305	HAYES LEMMERZ JANTAŞ JANT SAN. VE TİC. A.Ş.	123.258.081	55.721	580
292	223	VOLKSWAGEN ELEKTRİK SİSTEMLERİ A.Ş.	123.185.909	91.080	690
307	251	TIRSAN TREYLER SAN. TİC. VE NAKLİYAT A.Ş.	118.247.229	19.545	315
312	283	ORTADOĞU RULMAN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	117.060.059	49.161	1.726
313	285	COŞKUNÖZ METAL FORM MAKİNA END. VE TİC. A.Ş.	116.910.696	17.437	853
332	334	TEKLAS KAUÇUK SANAYİ VE TİC. A.Ş.	106.323.009	54.636	354
388	361	KALE OTO RADYATÖR SAN. VE TİC. A.Ş.	89.876.580	12.846	700
391	416	BOSCH FREN SİSTEMLERİ SAN. VE TİC. A.Ş.	89.405.000	9.917	261
403	402	ERKUNT SANAYİ A.Ş.	86.800.967	42.994	1.126
406	473	EGE ENDÜSTRİ VE TİCARET A.Ş.	86.310.693	36.408	492
413	389	ÇUKUROVA İNŞAAT MAK. SAN. VE TİC. A.Ş.	84.510.880	25.093	690
426	412	HEMA TRW OTOMOTİV DİREKSİYON SİSTEMLERİ A.Ş.	82.750.134	674	128
457	-	UZEL OTOMOTİV SİSTEMLERİ A.Ş.	77.102.323	11.239	600
473	498	PARSAN MAKİNA PARÇALARI SANAYİ A.Ş.	74.224.106	35.238	632
477	448	BEYÇELİK KALIP VE OTO YAN SANAYİ PAZARLAMA VE TİCARET A.Ş.	73.245.098	610	530
484	399	NURSAN ELEKTRİK DONANIM SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	72.153.013	13.051	578
		TOPLAM YAN SANAYİ (26)	4.246.373.337	1.686.962	25.992
		İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	150.347.763.973	36.936.840	514.642
			2,8%	4,6%	5,1%
		İLK 500 TOPLAM OTOMOTİV ANA VE YAN SANAYİ (43)	24.355.247.392	9.878.276	61.764
		İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	150.347.763.973	36.936.840	514.642
			16,2%	26,7%	12,0%

EK 12B:**ISO İlk ve İkinci 500 Çalışması Ekleri 2005 (İkinci 500)**

2005 Sıra No	2004 Sıra No	İKİNCİ 500 OTOMOTİV KURULUŞLARI	Üretimden Satışlar (Net) (TL)	İhracat (Bin \$)	Ücretle Çalışanlar Ortalaması (Adet)
2	17	BELDEYAMA MOTORLU VASITALAR SAN. VE TİC. A.Ş.	68.684.647	26.645	355
43	-	YAZAKI WIRING TECHNOLOGIES TÜRKİYE ELEKTRİK SİSTEMLERİ SANAYİ VE TİC. A.Ş.	63.084.627	4.317	843
44	-	MATAY OTOMOTİV YAN SAN. VE TİC. A.Ş.	62.965.229	4.595	260
56	90	EGE FREN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	61.829.040	25.613	288
75	97	HAYES LEMMERZ İNCİ JANT SANAYİ A.Ş.	59.653.798	22.910	260
76	227	JANTSA JANT SAN. VE TİC. A.Ş.	59.493.964	29.509	520
111	110	FARPLAS OTO YEDEK PARÇALARI İMALATI İTHALATI VE İHRACATI A.Ş.	55.026.123	5.316	537
126	-	POWERTRAIN MEKANİK SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.	53.597.748	16.637	249
134	147	AKKARDAN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	52.947.374	9.649	390
135	121	BOSAL MİMAYSAN METAL İŞLEME SANAYİ A.Ş.	52.403.414	9.716	311
139	87	ERMETAL OTOMOTİV VE EŞYA SANAYİ TİCARET A.Ş.	51.485.716	3.064	550
144	4	HEMA DIŞLI SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	50.976.293	2.744	820
145	92	MAJOR SKT OTO DONANIM SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	50.751.591	6.490	292
153	144	TİRSAN KARDAN SAN. VE TİC. A.Ş.	49.807.967	15.554	410
161	159	BELTAN VIBRACOUSTIC TİTREŞİM ELEMANLARI SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	48.610.044	27.853	321
174	-	TEKNOROT OTOMOTİV ÜRÜNLERİ SANAYİ VE TİCARET LIMITED ŞİRKETİ.	47.953.529	29.205	737
176	166	ZF SACHS SÜSPANSİYON SİSTEMLERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	47.747.073	8.650	385
181	-	HATTAT TARIM MAK. SAN. VE TİC. A.Ş.	47.477.876	-	75
184	-	ERKUNT TARIM MAKİNALARI SAN. A.Ş.	47.210.363	5.571	113
194	-	ARMA FİLTRE SİSTEMLERİ SAN. VE TİC. A.Ş.	46.246.336	18.301	750
209	257	TAKOSAN OTOMOBİL GÖSTERGELERİ SAN. VE TİC. A.Ş.	45.166.851	5.768	265
254	184	HP PELZER PİMSA OTOMOTİV A.Ş.	41.222.389	2.216	325
289	174	FEDERAL-MOGUL İZMİT PİSTON VE PİM ÜRETİM TESİSLERİ A.Ş.	39.496.514	6.615	180
329	282	CONTITECH LASTİK SAN. VE TİC. A.Ş.	36.937.009	11.288	180
336	-	TERBAY MAKİNA ENDÜSTRİ VE TİC. A.Ş.	36.542.549	607	175
350	235	ARFESAN ARKAN FREN ELEMANLARI SAN. VE TİC. A.Ş.	35.336.665	20.526	233
357	425	BİSAN BİSİKLET MOPED OTOMOTİV SAN. VE TİC. A.Ş.	34.888.723	1.636	512
360	373	EGE SOĞUTMACILIK KLİMA SOĞUK HAVA TESİSLERİ İHR. İTH. SAN. VE TİC. A.Ş.	34.842.953	1.854	241
361	436	BIANCHİ BİSİKLET SAN. VE TİC. A.Ş.	34.839.246	15.829	290
364	-	CEVHER JANT SANAYİ A.Ş.	34.617.941	26.791	244
402	348	YARIŞ KABİN SAN. VE TİC. A.Ş.	32.395.024	11.021	215
429	-	İZMİR SENKROMEÇ SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.	30.356.707	6.907	377
456	464	MAYSAN MANDO OTOMOTİV PARÇALARI SAN. VE TİC. A.Ş.	28.975.920	3.925	177
490	-	RAMZEY MOTORSİKLET SAN. VE DIŞ TİC. LTD. ŞTİ.	27.592.572	7.380	292
		İKİNCİ 500 TOPLAM OTOMOTİV (34)	1.571.163.815	394.702	12.172
		İKİNCİ 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	21.981.830.495	5.840.698	182.231
			7,1%	6,8%	6,7%
		İSO İLK 1000 DEKİ OTOMOTİV FİRMA TOPLAMI (77)	25.926.411.207	10.272.978	73.936
		İSO İLK 1000 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	172.329.594.468	42.777.538	696.873
			15,0%	24,0%	10,6%

EK 13A:

ISO İlk ve İkinci 500 Çalışması Ekleri 2000 (İlk 500)

2000 Sıra No	1999 Sıra No		Üretimden Satışlar (Net) (TL)	İhracat (Bin \$)	Ücretle Çalışanlar Ortalaması (Adet)
İLK 500 OTOMOTİV ANA SANAYİ					
3	4	OYAK-RENAULT OTOMOBİL FABRİKALARI A.Ş.	760.821.050	474.240	4.058
8	11	TOFAŞ TÜRK OTOMOBİL FABRİKASI A.Ş.	501.713.948	236.535	4.843
11	12	FORD OTOMOTİV SANAYİ A.Ş.	386.087.066	11.900	3.707
13	21	MERCEDES-BENZ TÜRK ANONİM ŞİRKETİ	326.676.739	182.384	3.248
32	51	HYUNDAI-ASSAN OTOMOTİV SAN. VE TİC. A.Ş.	160.620.609	1.077	840
34	78	BMC SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	154.815.186	11.852	2.269
39	67	UZEL MAKİNA SAN.A.Ş.	142.400.762	50.042	1.956
50	94	KARSAN OTOMOTİV SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	120.550.881	24.663	765
71	79	ANADOLU-ISUZU OTOMOTİV SANAYİ VE TİC.A.Ş.	97.394.705	22.984	689
73	97	TÜRK TRAKTÖR VE ZİRAAT MAK. A.Ş.	96.020.000	8.577	975
74	148	MAN KAMYON VE OTOBÜS SAN.A.Ş.	95.922.283	44.712	1.590
78	101	TOYOTA SABANCI OTOMOTİV SAN. TÜRKİYE A.Ş.	92.075.951	1.830	776
82	105	OTOYOL SANAYİ A.Ş.	88.108.129	18.991	1.400
90	188	CHRYSLER KAMYON İMALAT VE TİCARET A.Ş.	84.328.090	1.548	524
106	100	OTOKAR OTOBÜS KAROSERİ SANAYİ A.Ş.	71.894.024	14.601	562
112	149	ANADOLU HONDA OTOMOBİLCİLİK A.Ş.	66.931.213	384	487
		TOPLAM ANA SANAYİ (16)	3.246.360.636	1.106.320	28.689
		İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	34.096.974.169	11.967.016	558.288
			9,5%	9,2%	5,1%
İLK 500 OTOMOTİV YAN SANAYİ					
2000 Sıra No	1999 Sıra No		Üretimden Satışlar (Net) (TL)	İhracat (Bin \$)	Ücretle Çalışanlar Ortalaması (Adet)
70	77	BOSCH SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	98.862.349	145.800	2.224
145	143	TEKNİK MALZEME TİC. VE SAN. A.Ş.	51.507.971	40.612	419
177	327	FEDERAL-MOGUL SAPANCA SEGMAN VE GÖMLEK ÜRETİM TESİSLERİ A.Ş.	44.454.559	29.248	730
219	297	HEMA ENDÜSTRİ A.Ş.	36.959.527	26.934	950
251	285	CMS JANT VE MAKİNA SANAYİ A.Ş.	33.103.784	39.285	664
324	390	HEMA DIŞLI SAN VE TİC A.Ş.	25.938.054	15.687	875
330	360	STANDART PROFİL OTOMOTİV SAN. VE TİC. A.Ş.	25.579.579	23.527	700
358	418	NURSAN ELEKTRİK DONANIM SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	23.865.230	18.026	779
370	416	ORTADOĞU RULMAN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	23.045.933	12.598	1.050
382	-	JANTAŞ JANT SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	22.276.987	17.972	575
419	-	ÇUKUROVA İNŞAAT MAK. SAN. VE TİC. A.Ş.	20.643.494	7.269	515
432	461	BELDEYAMA MOTORLU VASİTALAR SAN. VE TİC.A.Ş.	20.009.885	10.228	354
434	-	KALE OTO RADYATÖR SAN.VE TİC. A.Ş.	19.874.986	4.962	664
448	-	TIRSAN TREYLER SAN. TİC. VE NAK. A.Ş.	19.075.392	9.841	162
451	-	TÜRKİYE ZİRAİ DONATIM A.Ş. GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	18.911.498	-	1.117
455	423	LEAR TEKNİK OTO YAN SAN. LTD. ŞTİ	18.597.522	25.284	242
485	-	COŞKUNÖZ METAL FORM MAKİNA END. VE TİC. A.Ş.	17.619.342	7.530	682
		TOPLAM YAN SANAYİ (17)	520.326.092	434.803	12.702
		İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	34.096.974.169	11.967.016	558.288
			1,5%	3,6%	2,3%
		İLK 500 TOPLAM OTOMOTİV ANA VE YAN SANAYİ (33)	3.766.686.728	1.541.123	41.391
		İLK 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	34.096.974.169	11.967.016	558.288
			11,0%	12,9%	7,4%

EK 13B:**ISO İlk ve İkinci 500 Çalışması Ekleri 2000 (İkinci 500)**

2000 Sıra No	1999 Sıra No	İKİNCİ 500 OTOMOTİV KURULUŞLARI	Üretimden Satışlar (Net) (TL)	İhracat (Bin \$)	Ücretle Çalışanlar Ortalaması (Adet)
10	105	PARSAN MAKİNA PARÇALARI SANAYİ A.Ş.	16.343.636	9.779	520
12	158	AUTOLİV-CANKOR OTOMOTİV EMNİYET SİSTEMLERİ SAN. VE TİC. A.Ş.	16.177.371	17.554	307
16	-	BOSCH FREN SİSTEMLERİ SAN. VE TİC. A.Ş.	16.097.796	3.822	185
22	242	MATAY OTOMOTİV YAN SAN. VE TİC. A.Ş.	15.970.791	740	250
43	-	EGE ENDÜSTRİ VE TİCARET A.Ş.	15.174.594	7.749	315
46	89	ERKUNT SANAYİ A.Ş.	15.140.405	13.717	652
59	373	İSTANBUL FRUEHAUF TAŞIT ARAÇLARI SAN.VE TİC.A.Ş.	14.768.582	8.260	223
71	389	EGE FREN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	14.393.570	12.516	193
103	102	SAI AUTOMOTİVE POLİFLEKS SAN.VE TİC.A.Ş.	13.327.931	-	179
108	-	S.F.A.SOĞUTMA SANAYİ İÇ VE DIŞ TİC.A.Ş.	13.228.735	11.375	371
110	121	AKA OTOMOTİV SAN. VE TİC. A.Ş.	13.216.859	465	310
153	224	FEDERAL-MOĞUL İZMİT PİSTON VE PİM ÜRETİM TESİSLERİ A.Ş.	11.679.127	1.752	360
155	314	AKKARDANSA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	11.647.135	3.446	340
198	208	HAYES LEMMERZ İNCİ JANT SANAYİ A.Ş.	10.614.762	12.187	189
208	-	TAKOSAN OTOMOBİL GÖSTERGELERİ SAN. VE TİC. A.Ş.	10.437.475	955	205
226	472	ERMETAL OTOMOTİV VE EŞYA SANAYİ TİCARET A.Ş.	9.942.722	675	237
230	384	OMTAŞ OTOMOTİV TRANSMİSYON AKSAMI SAN. VE TİC. A.Ş.	9.858.574	1.279	268
259	307	LUCAS DİZEL SANAYİ VE TİC. A.Ş.	9.334.137	11.753	334
279	235	BIANCHİ BİSİKLET SAN. VE TİC. A.Ş.	9.020.551	5.413	252
292	-	ARFESAN ARKAN FREN ELEMANLARI SAN. VE TİC. A.Ş.	8.661.134	7.911	232
295	391	OLGUN ÇELİK SAN. VE TİC. A.Ş.	8.644.889	5.282	250
302	-	KABEL KABLO ELAMANLARI SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	8.534.865	-	492
306	446	TİRSAN KARDAN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	8.505.790	4.044	348
309	416	BİSAN BİSİKLET MOPED ÜRETİM SAN. VE TİC. A.Ş.	8.463.508	1.238	450
337	184	BEŞER BALATACILIK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	7.903.608	2.069	240
373	-	FARPLAS OTO YEDEK PARÇALARI İMALATI İHRACATI VE İTHALATI A.Ş.	7.310.827	593	249
394	-	MAYSAN HALLA OTOMOTİV PARÇALARI SAN. VE TİC.A.Ş.	7.089.801	3.723	193
407	-	BOSAL MİMAYSAN METAL İŞLEME SANAYİ ANONİM ŞİRKETİ	6.984.372	2.423	100
478	-	ÇUKUROVA MAKİNA İMALAT VE TİC.A.Ş.	6.072.059	-	176
		İKİNCİ 500 TOPLAM OTOMOTİV (29)	324.545.606	150.720	8.420
		İKİNCİ 500 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	5.060.363.182	2.520.864	147.611
			6,4%	6,0%	5,7%
		İSO İLK 1000 DEKİ OTOMOTİV FİRMA TOPLAMI (62)	4.091.232.334	1.691.843	49.811
		İSO İLK 1000 BÜYÜK FİRMA TOPLAMI	39.157.337.351	14.487.880	705.899
			10,4%	11,7%	7,1%

EK 14A:**TİM 1000 İhracatçı Çalışması Ekleri 2019**

2019 Sektörel Sıralaması Otomotiv	Firma Unvanı	2019 Sektörel İhracat (\$)
1	FORD OTOMOTİV SANAYİ A.Ş.	5.799.408.386,43
2	TOYOTA OTOMOTİV SANAYİ TÜRKİYE A.Ş.	4.221.281.327,22
3	OYAK-RENAULT OTOMOBİL FABRİKALARI A.Ş.	2.311.738.513,08
4	TOFAŞ TÜRK OTOMOBİL FABRİKASI A.Ş.	2.191.736.999,41
5	KİBAR DIŞ TİCARET A.Ş.	1.514.919.424,99
6	MERCEDES-BENZ TÜRK A.Ş.	1.490.888.825,35
7	TGS DIŞ TİCARET A.Ş.	1.268.990.187,55
8	BOSCH SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	883.229.822,89
9	MAN TRUCK&BUS SE DAR MÜKELLEF TEMSİLCİSİ MAN TÜRKİYE A.Ş.	538.825.468,76
10	GOODYEAR LASTİKLERİ TİCARET A.Ş.	268.431.270,74
11	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	248.089.245,35
12	BRISA BRIDGESTONE SABANCI LASTİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	242.460.900,54
13	FEDERAL MOGUL DIŞ TİCARET A.Ş.	236.403.176,31
14	TOYOTA MOTOR EUROPE ADAPAZARI ŞUBESİ	234.281.017,71
15	MAXİON İNCİ JANT SANAYİ A.Ş.	220.782.373,56
16	TİRSAN TREYLER SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	199.755.536,85
17	PETLAS LASTİK SANAYİ TİCARET A.Ş.	198.404.175,56
18	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	190.508.476,11
19	PROMETON TURKEY ENDÜSTRİYEL VE TİCARİ LASTİKLER A.Ş.	162.917.572,49
20	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	147.648.314,73
21	HONDA TÜRKİYE A.Ş.	132.435.797,90
22	ANADOLU-ISUZU OTOMOTİV SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	131.164.532,34
23	CMS JANT VE MAKİNA SANAYİ A.Ş.	126.959.920,49
24	DÖKTAŞ DÖKÜMCÜLÜK TİCARET VE SANAYİ A.Ş.	118.037.474,52
25	ADININ AÇIKLANMASINI İSTEMİYOR	117.131.634,16
26	KARSAN OTOMOTİV SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	114.285.987,97
27	YİĞİT AKÜ MALZEMELERİ NAKLİYE TURİZM İNŞAAT SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	105.631.330,95
28	TEMSA ULAŞIM ARAÇLARI SANAYİ TİCARET A.Ş.	103.853.995,79
29	AUTOLİV ÇANKOR OTOMOTİV EMNİYET SİSTEMLERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	102.109.030,46
30	İNCİ GS YUASA AKÜ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	101.236.075,62
31	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	91.973.155,38
32	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	84.636.220,77
33	MAXİON JANTAŞ JANT SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	75.132.797,82
34	HEMA EXİM TİCARET A.Ş.	65.123.686,06
35	NEMAK İZMİR DÖKÜM SANAYİ A.Ş.	60.426.472,69
36	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	57.640.706,82
37	MURAT TİCARET KABLO SANAYİ A.Ş.	57.221.340,73
38	CHASSİS BRAKES İNTERNATİONAL OTOMOTİV SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	56.832.911,95
39	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	56.701.475,16
40	ERKUNT SANAYİ A.Ş.	56.038.249,92
41	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	55.379.858,05
42	BEYÇELİK GESTAMP OTOMOTİV SANAYİ A.Ş.	54.835.886,53
43	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	54.037.438,42
44	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	53.746.923,86
45	BOZANKAYA OTOMOTİV MAKİNE İMALAT İTHALAT VE İHRACAT A.Ş.	53.478.166,34
46	SAMPA OTOMOTİV SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	52.737.102,97
47	EGE ENDÜSTRİ VE TİCARET A.Ş.	51.854.233,17
48	GRAMMER KOLTUK SİSTEMLERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	51.698.497,40
49	PIRELLİ OTOMOBİL LASTİKLERİ A.Ş.	51.245.971,75
50	ODELO OTOMOTİV AYDINLATMA A.Ş.	50.657.895,56
51	TİRYAKİLER OTO MAKİNA TİCARET VE SANAYİ A.Ş.	47.942.632,38
52	KRONE TRAILER İNTERNATİONAL TİCARET LTD. ŞTİ.	47.114.043,09
53	ÖZKA LASTİK VE KAÜÇUK SANAYİ TİCARET A.Ş.	46.629.324,96
54	PIRELLİ LASTİKLERİ DIŞ TİCARET A.Ş.	46.557.929,37
55	BELTAN VİBRACOUSTİC TİTREŞİM ELEMANLARI SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	43.674.665,91
56	EKU FREN VE DÖKÜM SANAYİ A.Ş.	42.450.148,11
57	YARIŞ KABİN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	41.960.108,18

EK 14B:**TİM 1000 İhracatçı Çalışması Ekleri 2019**

58	CENGİZ MAKİNA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	41.870.270,73
59	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	41.121.558,35
60	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	41.035.209,88
61	TİRSAN KARDAN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	40.198.472,36
62	ARFESAN ARKAN FREN ELEMANLARI SANAYİ TİCARET A.Ş.	39.126.899,67
63	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	38.454.876,94
64	OLGUN ÇELİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	36.281.746,64
65	MİKROPOR MAKİNA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	35.148.055,00
66	FERRO DÖKÜM SANAYİ VE DİŞ TİCARET A.Ş.	33.089.572,25
67	SİO AUTOMOTİVE PAZARLAMA VE TİCARET A.Ş.	33.080.455,61
68	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	31.801.422,06
69	TEKNİK MALZEME TİCARET VE SANAYİ A.Ş.	31.177.008,68
70	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	30.234.642,13
71	ÇELİKEL ALÜMİNYUM DÖKÜM İMALAT SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	30.125.899,80
72	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	29.707.871,09
73	ADININ AÇIKLANMASINI İSTEMİYOR	29.048.679,74
74	ESAN AKÜMÜLATÖR VE MALZEMELERİ SANAYİ TİCARET A.Ş.	28.400.368,36
75	KOLSAN İTHALAT İHRACAT VE PAZARLAMA LTD. ŞTİ.	27.495.959,31
76	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	27.278.456,11
77	MAYSAN MANDO OTOMOTİV PARÇALARI SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	26.798.714,85
78	ADİENT TURKEY SEATING OTOMOTİV LTD. ŞTİ.	25.786.403,39
79	AKWEL BURSA TURKEY OTOMOTİV A.Ş.	24.368.529,94
80	AKD DÖKÜM TİCARET A.Ş.	24.277.163,58
81	ZF LEMFÖRDER AKS MODÜLLERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	23.077.195,80
82	HEKİMOĞLU DÖKÜM SANAYİ NAKLİYAT VE TİCARET A.Ş.	22.398.623,27
83	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	22.298.042,76
84	EEFZ DİŞ TİCARET A.Ş.	22.042.003,33
85	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	22.015.335,35
86	ADININ AÇIKLANMASINI İSTEMİYOR	21.684.859,09
87	DİNİZ ADIENT OTO DONANIM SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	21.356.154,93
88	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	20.348.233,72
89	BEYÇELİK GESTAMP ŞAŞİ OTOMOTİV SANAYİ A.Ş.	19.500.850,94
90	MİTA KALIP VE DÖKÜM SANAYİ A.Ş.	19.331.121,88
91	ROLLMECH AUTOMOTİVE SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	16.684.401,10
92	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	16.319.847,32
93	DOĞU PRES OTOMOTİV VE TEKNİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	15.422.300,57
94	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	14.037.788,54
95	ŞEM OTOMOTİV DİŞ TİCARET LTD. ŞTİ.	12.745.733,24
96	ARAŞTIRMAYA KATILMIYOR	12.324.699,57
97	AKIM METAL SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	9.024.724,56
OTOMOTİV TOPLAM		26.287.794.791,62
Makine ve Aksamları		
1	TÜRK TRAKTÖR VE ZİRAAT MAKİNELERİ A.Ş.	359.280.341,07
6	ORTADOĞU RULMAN SANAYİ TİCARET A.Ş.	84.994.520,19
10	SAME DEUTZ FAHR TRAKTÖR SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	38.464.335,14
11	ÇUKUROVA İNŞAAT MAKİNALARI SANAYİ TİCARET A.Ş.	38.016.802,18
18	ESTAŞ KAM MİLİ İMALAT İTHALAT İHRACAT SANAYİ TİCARET LTD. ŞTİ.	27.452.540,23
31	DEMİSAŞ DÖKÜM EMAYE MAMULLERİ SANAYİ A.Ş.	9.954.321,19
32	BİRİNCİ OTOMOTİV SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	9.305.191,14
Makine ve Aksamları Otomotiv TOPLAM		567.468.051,14
GENEL OTOMOTİV TOPLAMI (104)		26.855.262.842,76

EK 15A:

TİM 1000 İhracatçı Çalışması Ekleri 2015

2015 Sektörel Otomotiv Sıralama	FİRMA ÜNVANI	Sektörel İhracat 2015 (\$)
1	FORD OTOMOTIV SAN. A.S.	3.798.828.905,33
2	OYAK-RENAULT OTOMOBİL FAB.A.S.	2.643.446.572,07
3	TOFAŞ TÜRK OTOMOBİL FAB. A.Ş.	2.042.098.785,40
4	KİBAR DIŞ TİC.A.Ş	1.824.932.755,86
5	TOYOTA OTOMOTIV SAN. TÜRKİYE A.S.	1.180.118.178,25
6	BOSCH SAN.VE TİC.A.Ş	1.022.169.174,88
7	MERCEDES-BENZ TÜRK A.Ş.	632.171.950,95
8	MAN TÜRKİYE A.Ş.	295.392.162,44
9	GOODYEAR LASTİKLERİ T.A.Ş.	262.411.476,89
10	TÜRK PIRELLİ LASTİKLERİ A.Ş	245.166.448,94
11	HYUNDAI-ASSAN OTOMOTİV SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	212.072.087,90
12	TOYOTA MOTOR EUROPE ADAPAZARI ŞUBESİ	205.727.346,08
13	MAXION İNCİ JANT SANAYİ ANONİM ŞİRKETİ	187.742.664,14
14	CMS JANT VE MAKİNA SAN.A.S.	185.652.255,37
15	Adının Açıklanmasını İstemiyor	171.468.157,42
16	Adının Açıklanmasını İstemiyor	155.654.003,27
17	PETLAS LASTİK SANAYİ VE TİC.A.Ş.	147.294.698,77
18	FEDERAL MOGUL DIŞ TİC.A.Ş.	145.206.064,89
19	VALEO OTOMOTİV SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	144.563.167,66
20	AUTOLİV CANKOR OTO.EMNİYET SİS SAN.VE TİC.A.Ş	115.160.516,17
21	TEMSA GLOBAL SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	100.574.465,20
22	Araştırmaya Katılmıyor	92.629.112,46
23	LİM OTOMOTİV TİCARET ANONİM ŞİRKETİ	91.430.594,24
24	HEMA EXİM TİCARET A.Ş.	77.123.751,57
25	S.S.P OTOMOTİV SANAYİ VE DIŞ TİC.A.Ş.	67.326.366,32
26	TIRSAN TREYLER SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	65.647.536,08
27	İNCİ GS YUASA AKÜ SANAYİ VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ	64.687.555,58
28	YİĞİT AKÜ MALZEMELERİ NAK.TUR.İNŞ.SAN.VE TİC.A.Ş.	62.537.162,38
29	Araştırmaya Katılmıyor	59.876.469,47
30	MAXION JANTAŞ JANT SANAYİ VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ	58.929.089,24
31	FARBA OTOMOTİV AYDINLATMA VE PLASTİK FAB.A.S.	53.526.061,96
32	BELTAN VIBRACOUSTIC TİTRESİM ELEMANL.SAN.VE TİC.A.S.	53.339.053,94
33	CEVHER DOKUM SANAYİ A.S.	53.333.021,45
34	Adının Açıklanmasını İstemiyor	48.303.992,70
35	GRAMMER KOLTUK SİST.SAN.VE TİC A.Ş	43.854.374,20
36	BEYÇELİK GESTAMP KALIP VE OTO YAN SANAYİ PAZ. VE TİC. A.Ş.	40.717.282,09
37	Adının Açıklanmasını İstemiyor	38.096.139,56
38	JOHNSON CONTROLS GEBZE OTOM. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.	37.199.202,92
39	JANTSA JANT SANAYİ VE TİC.A.Ş.	36.610.206,75
40	Adının Açıklanmasını İstemiyor	36.482.731,66
41	ACCELL DIŞ TİCARET LTD.ŞTİ.	35.911.983,13
42	FERRO DÖKÜM SANAYİ VE DIŞ TİCARET A.Ş.	35.690.911,04
43	KATMERCİLER ARACUSTU EKİPMAN SAN.VE TİC.A.S.	33.882.864,18
44	SAMPA OTOMOTİV SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	33.122.791,48
45	Araştırmaya Katılmıyor	32.950.996,18
46	YAZAKI WIRING TECHNOLOGIES TÜRKİYE ELEK.SİS.SAN.TİC.LTD.ŞTİ.	32.751.229,85
47	YAZAKİ OTOM.YAN SAN.VE TİC.A.Ş	32.304.798,32

EK 15B:

TİM 1000 İhracatçı Çalışması Ekleri 2015

48	ZF SACHS SÜSPANSİYON SIST. SAN.VE TIC. A.Ş.	31.338.219,99
49	SIO AUTOMOTIVE PAZARLAMA VE TİCARET A.Ş.	30.945.841,01
50	Adının Açıklanmasını İstemiyor	30.694.201,22
51	FM MOTORPARTS OTOMOTİV A.Ş.	30.479.742,23
52	TIRYAKILER OTO MAKİNATICARET VE SANAYİ A.S.	30.471.800,10
53	ARFESAN ARKAN FREN ELEMANLARI SAN.TIC.A.Ş.	30.007.392,77
54	Araştırmaya Katılmıyor	29.999.262,11
55	ERKUNT SANAYİ A. Ş.	29.538.387,52
56	Araştırmaya Katılmıyor	28.865.972,88
57	CENGİZ MAKİNA SAN. VE TİC. A.Ş.	28.305.278,68
58	MAYSAN MANDO OTOMOTİV PARÇ. SAN.VE TIC.AŞ	28.100.425,75
59	FICOSA INTERNATIONAL OTOMOTİV SAN.VE TIC.A.S.	28.089.844,09
60	ANADOLU ISUZU OTOM.SAN.VE TİC. A.Ş	27.446.072,20
61	MİKROPOR MAKİNA SAN. VE TİC. A. Ş.	27.384.355,21
62	SEHA MÜHENDİSLİK MÜŞAVİRLİK TİCARET MAKİNA SAN.A.Ş.	27.154.564,91
63	Adının Açıklanmasını İstemiyor	27.140.053,65
64	BOSTANCI DAMPER MAK. KALIP MOB. VE METAL SAN. TİC. LTD. ŞTİ.	26.835.839,27
65	YARIS KABİN SAN.VE TIC.A.S.	25.309.621,67
66	TIRSAN KARDAN SAN. VE TİC. A. Ş.	25.186.747,92
67	ROLLMECH AUTOMOTİVE SAN.VE TIC.A. S.	24.354.584,45
68	CPS PRESSFORM SAN.VE TİC.A.Ş.	22.695.053,42
69	PARSAN MAKİNA PARÇALARI SAN. A.S.	21.573.334,29
70	ZF LEMFÖRDER TLM DIŞ TİC.LTD.ŞTİ	21.180.184,48
71	HİSARLAR İTHALAT İHRACAT PAZARLAMA A. Ş.	21.150.105,99
72	ÇELİKEL ALÜMİNYUM DÖKÜM İMALAT SAN. VE TİC. A. Ş.	20.984.599,31
73	Araştırmaya Katılmıyor	20.612.807,77
74	PE-GA OTOMOTİV SÜSPANSİYON SAN .VE TIC.A.Ş.	20.329.143,37
75	Araştırmaya Katılmıyor	19.804.566,73
76	Araştırmaya Katılmıyor	19.006.676,84
77	MECAPLAST OTOMOTİV URUNLERİ SANAYİ VE TİCARET A.S.	18.780.348,77
78	Araştırmaya Katılmıyor	18.332.450,00
79	Adının Açıklanmasını İstemiyor	18.239.719,19
80	Adının Açıklanmasını İstemiyor	17.880.466,61
81	PETROGAS MAKİNA BAŞINÇILI KAPLAR İTH. İHR. SAN. VE TİC. A.Ş	16.553.537,48
82	AUTOLIV METAL PRES SAN.VE TIC. A.S.	15.143.814,90
83	Adının Açıklanmasını İstemiyor	14.962.126,75
84	AKD DÖKÜM TİCARET A.Ş.	14.937.175,08
85	OTOKAR OTOMOTİV VE SAVUNMA SAN.A.Ş.	14.551.823,96
86	BAŞBUĞ OTO YEDEK PARÇA SAN.İTH İHR.VE TIC.AŞ.	13.341.927,20
87	MİTA KALIP VE DÖKÜM SANAYİ A. Ş.	12.348.842,64
88	NURSAN KABLO DONANIM SAN. VE TİC. A.Ş.	11.570.948,68
89	METAL MATRİS SAN.VE TİC.A.Ş.	11.344.664,89
90	YILMAR DIS.TİCARET LTD.STİ.	10.900.814,25
	OTOMOTİV TOPLAM	17.999.990.456,86
Makine ve Aksamları		
1	TÜRK TRAKTÖR VE ZİRAAT MAK.A.Ş.	338.079.605,10
2	ORTADOĞU RULMAN SAN.VE TİC.A.Ş	103.972.633,09
7	DEKANYA OTOMOTİV SAN. TİC. A.Ş.	46.253.852,64
18	ÇUKUROVA İNŞAAT MAKİNALARI SAN VE TİC.A.Ş.	22.638.325,10
19	ESTAŞ KAM MİLİ İMLİTH.İHR.SAN .TİC.LTD.ŞTİ.	22.140.062,29
	Makine ve Aksamları Otomotiv TOPLAM	533.084.478,22
	GENEL OTOMOTİV TOPLAMI (95)	18.533.074.935,08

EK 16A:**TİM 1000 İhracatçı Çalışması Ekleri 2010**

2010 Sektörel Otomotiv Sıralama	FİRMA ÜNVANI	Sektörel İhracat 2010 (\$)
1	OYAK RENAULT OTOMOTİV FABRİKALARI A.Ş.	3.236.934.429,14
2	FORD OTOMOTİV SANAYİ A.Ş.	2.643.720.223,40
3	TOFAŞ TÜRK OTOMOBİL FABRİKALARI A.Ş.	2.315.914.653,02
4	TOYOTA OTOMOTİV SANAYİ TÜRKİYE A.Ş.	1.310.513.718,70
5	BOSCH SAN. VE TİC. A.Ş.	684.108.899,49
6	TÜRK PIRELLI LASTİKLERİ A.Ş.	324.851.214,33
7	GOODYEAR LASTİKLERİ T.A.Ş.	287.044.066,93
8	KORDSA GLOBAL END. İPLİK VE KORD BEZİ SAN. VE TİC. A.Ş.	242.527.055,90
9	TÜRK TRAKTÖR VE ZİRAAT MAK. A.Ş.	218.264.854,82
10	DELPHI AUTOMOTIVE SYSTEMS LTD. ŞTİ.	209.639.068,78
11	MAN TÜRKİYE A.Ş.	208.587.482,62
12	HONDA TÜRKİYE A.Ş.	206.221.793,66
13	CMS JANT VE MAKİNA SAN. A.Ş.	200.891.510,13
14	KARSAN OTOMOTİV SAN. VE TİC. A.Ş.	178.180.627,16
15	AUTOLIV CANKOR OTO. EM. SİS. SAN. VE TİC. A.Ş.	175.570.164,44
16	FEDERAL MOGUL PİSTON SEGMAN VE GÖMLEK ÜRE. TES. A.Ş.	149.994.521,40
17	STANDARD PROFİL OTOM. SAN. VE TİC. A.Ş.	130.289.113,07
18	NEXANS TÜRKİYE END. VE TİC. A.Ş.	129.110.102,02
19	TEMSA GLOBAL SAN. VE TİC. A.Ş.	121.338.307,62
20	PETLAS LASTİK SAN. VE TİC. A.Ş.	118.162.551,82
21	VALEO OTOM. SİS. END. A.Ş.	91.011.976,10
22	TOYOTA MOTOR EUROPE ADAPAZARI ŞUBESİ	80.236.196,13
23	ORTADOĞU RULMAN SAN. VE TİC. A.Ş.	72.166.492,93
24	HAYES LEMMERZ JANTAŞ JANT SAN. VE TİC. A.Ş.	69.910.622,49
25	HAYES LEMMERZ İNCİ JANT SANAYİ A.Ş.	69.011.561,91
26	TÜRK PRYSMIAN KABLO VE SİSTEMLERİ A.Ş.	68.659.180,73
27	LİM OTOMOTİV TİCARET LTD. ŞTİ.	62.990.233,91
28	TEKNİK MALZ. TİC. VE SAN. A.Ş.	59.300.755,94
29	İNCİ AKÜ SAN. VE TİC. A.Ş.	58.836.242,78
30	MAKO ELEKTRİK SAN. VE TİC. A.Ş.	57.603.385,70
31	BMC SAN. VE TİC. A.Ş.	50.899.646,60
32	ZF SACHS SÜSP. SİS. SAN. TİC. A.Ş.	50.122.834,75
33	DEMİSAŞ DÖKÜM EMAYE MAMUL SAN. A.Ş.	49.324.179,14
34	CONTITECH DIŞ TİC. LTD. ŞTİ	40.704.741,45
35	ERKUNT SANAYİ A.Ş.	37.352.217,46
36	COŞKUNÖZ RADYATÖR VE ISI SAN. TİC. A.Ş.	37.180.825,72
37	MUTLU AKÜ VE MALZEMELERİ SANAYİ A.Ş.	36.374.443,84
38	COŞKUNÖZ DIŞ TİCARET A.Ş.	35.777.066,71
39	S.S.P OTOMOTİV SANAYİ VE DIŞ TİC. A.Ş.	34.355.531,96
40	ARMA FİLTRE SİST. SAN. VE TİC. A.Ş.	33.170.170,55
41	KANCA EL ALET. DÖVME ÇELİK VE MAKİNE SAN. A.Ş.	33.130.244,83

EK 16B:**TİM 1000 İhracatçı Çalışması Ekleri 2010**

42	BELTAN VIBRACOUSTIC TİTREŞİM ELEMAN. SAN. VE TİC. A.Ş.	32.892.905,14
43	PARSAN MAKİNA PARÇALARI SAN. A.Ş.	32.308.699,14
44	EGE ENDÜSTRİ VE TİC. A.Ş.	31.020.267,65
45	TRELLEBORG ÇERKEZKÖY OTOMOTİV SAN. VE TİC. A.Ş.	30.569.463,95
46	REPKA KAUÇUK SAN. VE TİC. A.Ş.	28.547.412,10
47	ÇELİKEL ALÜMİNYUM DÖKÜM İMALAT SAN. VE TİC. A.Ş.	28.102.070,23
48	JANTSA JANT SAN. VE TİC. A.Ş.	27.699.317,19
49	ÇUKUROVA İNŞAAT MAKİNALARI SAN. VE TİC. A.Ş.	27.527.147,45
50	KALİBRE BORU SAN. VE TİC. A.Ş.	27.167.646,90
51	ELECTRICFIL UNİFİL OTOMOTİV SAN. VE TİC. A.Ş.	25.704.682,50
52	CENGİZ MAKİNA SAN. VE TİC. A.Ş.	24.495.774,06
53	SAMPA DIŞ TİCARET LTD. ŞTİ.	23.331.775,85
54	SARTEL ELEKTRİK KABLO VE MOT. MAK. İNŞ. TUR. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.	22.696.233,30
55	ARFESAN ARKAN FREN ELEMANLARI SAN. VE TİC. A.Ş.	22.631.621,00
56	REHA TEKS. DIŞ TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.	22.126.910,89
57	AKD DÖKÜM TİCARET A.Ş.	22.115.669,78
58	YAPRAK OTOMOTİV TURİZM SAN. TİC. LTD. ŞTİ.	21.972.310,45
59	MGI COUTIER MAK. YEDEK PARÇA İML. VE SAN. A.Ş.	21.769.679,39
60	BEYÇELİK GESTAMP KALIP VE OTO YAN SAN. PAZ. VE TİC. A.Ş.	21.523.238,60
61	SİO OTOMOTİVE PAZARLAMA VE TİCARET A.Ş.	21.432.179,42
62	SEHA MÜH. MÜŞ. TİC.VE MAK. SAN. LTD. ŞTİ.	20.614.336,02
63	YAZAKİ OTOMOTİV YAN SAN. VE TİC. A.Ş.	20.512.451,27
64	AKTAŞ SÜSPANSİYON DIŞ TİC. A.Ş.	20.240.700,40
65	HİDİR USTA MOTOR ARAÇ. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.	17.872.950,35
66	LASPAR KAUÇUK YEDEK PAR. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.	17.825.802,50
67	YARIŞ KABİN SAN. VE TİC. A.Ş.	17.816.300,59
68	TİRYAKİLER OTO MAKİNE TİC. VE SAN. A.Ş.	17.628.310,36
69	SERİN OTOMOTİV SANAYİ TİC. A.Ş.	17.501.592,38
70	TEKNO KAUÇUK SAN. A.Ş.	17.171.181,20
71	TİRSAN TREYLER SAN. TİC. VE NAK. A.Ş.	17.036.839,97
72	ROLLMECH AUTOMOTIVE SAN. VE TİC. A.Ş.	16.525.064,72
73	TRELLEBORG ÇERKEZKÖY İTH. VE İHR. OTO. TİC. A.Ş.	16.396.276,74
74	HİSARLAR İTH. İHR. PAZ. A.Ş.	16.384.149,68
75	METAL MATRİS SAN. VE TİC. A.Ş.	16.255.407,38
76	YILMAR DIŞ TİC. LTD. ŞTİ.	16.123.646,92
77	ZF LEMFÖRDER TLM DIŞ TİC. LTD. ŞTİ.	16.110.215,12
78	ESTAŞ KAM MİLİ İML. İTH. İHR. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.	16.083.379,21
79	BOSCH FREN SİSTEMLERİ A.Ş.	15.828.398,02
OTOMOTİV TOPLAMI (79)		15.049.544.917,90

EK 17A:**TİM 1000 İhracatçı Çalışması Ekleri 2005**

2005 Sektörel Otomotiv Sıralama no	FİRMA ADI	2005 Sektörel İhracat (ABD \$)
1	TOYOTA OTOMOTİV SANAYİ TÜRKİYE A.Ş.	2.322.208.851
2	FORD OTOMOTİV SANAYİ A.Ş.	2.075.384.630
3	OYAK RENAULT OTOMOBİL FABRİKALARI A.Ş.	1.422.601.139
4	TOFAŞ TÜRK OTOMOBİL FABRİKASI A.Ş.	859.331.638
5	BOSCH SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	533.180.000
6	MERCEDES-BENZ TÜRK A.Ş.	466.145.267
7	GOODYEAR LASTİKLERİ T.A.Ş.	260.000.000
8	TÜRK PIRELLİ LASTİKLERİ A.Ş.	211.263.000
9	HYUNDAI ASSAN OTOMOTİV SAN. VETİC. A.Ş.	210.375.525
10	FEDERAL MOGUL SAPANCA SEGMAN VE GÖMLEK ÜRETİM TESİSLERİ A.Ş.	120.932.180
11	TÜRK TRAKTÖR VE ZİRAATİ MAK. A.Ş.	113.000.000
12	DÖKTAŞ DÖKÜMCÜLÜK TİCARET VE SANAYİ A.Ş.	105.446.290
13	CMS JANT VE MAKİNA SANAYİİ A.Ş.	100.464.075
14	AUTOLİV ÇANKOR OTOMOTİV EMNİYET SİSTEMLERİ SAN. VE TİC. A.Ş.	80.830.612
15	BMC SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	78.668.000
16	YAZAKİ OTOMOTİV YAN SAN. VE TİCARET A.Ş.	70.735.148
17	TOYOTA MOTOR EUROPE ADAPAZARI ŞUBESİ	68.583.517
18	BRİSA BRİDGESTONE SABANCI LASTİK SAN. VE TİC. A.Ş.	68.296.909
19	HEMA ENDÜSTRİ A.Ş.	67.118.743
20	DELPHI AUTOMOTİVE SYSTEMS LTD. ŞTİ.	65.025.921
21	GRAMMER KOLTUK SİSTEMLERİ A.Ş.	63.715.000
22	OTOKAR A.Ş.	58.508.444
23	TEKLAS KAUÇUK SAN. VE TİC. A.Ş.	54.612.235
24	HAYES LEMMERZ JANTAŞ JANT SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	53.706.342
25	VALEO OTOMOTİV SİSTEMLERİ ENDÜSTRİSİ A.Ş.	53.315.000
26	ORTADOĞU RULMAN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	49.189.166
27	UZEL MAKİNE SANAYİ A.Ş.	45.526.302
28	CEVHER DÖKÜM SAN. A.Ş.	44.798.150
29	ANADOLU ISUZU OTOMOTİV SAN. VE TİC. A.Ş.	41.578.164
30	ERKUNT SANAYİ A.Ş.	40.546.000
31	HONDA TÜRKİYE A.Ş.	39.716.210
32	TEKNİK MALZEME TİCARET VE SANAYİ A.Ş.	38.233.247
33	EGE ENDÜSTRİ VE TİCARET A.Ş.	36.408.000
34	PARSAN MAKİNA PARÇALARI SANAYİ A.Ş.	35.238.065
35	BELTAN VIBRACOUSTIC TİTREŞİM ELEMANLARI SAN. VE TİC. A.Ş.	30.387.893

EK 17B:**TİM 1000 İhracatçı Çalışması Ekleri 2005**

36	JANTSA JANT SAN. VE TİC. A.Ş.	26.650.000
37	BELDEYAMA MOTORLU VASITALAR SAN. VE TİC. A.Ş.	25.662.126
38	EGE FREN SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.	25.640.356
39	LİM OTOMOTİV TİCARET LTD. ŞTİ.	25.594.144
40	KANCA EL ALETLERİ DÖVME ÇELİK VE MAKİNA SAN. A.Ş.	25.459.000
41	CONTİTECH LASTİK SAN. VE TİC. A.Ş.	25.250.000
42	HAYES LEMMERZ İNCİ JANT SANAYİ A.Ş.	23.573.000
43	ARFESAN ARKAN FREN ELEMANLARI SAN. VE TİC. A.Ş.	20.526.461
44	TIRSAN TREYLER SAN. TİC. VE NAK. A.Ş.	18.655.138
45	ERKU DIŞ TİCARET VE PAZARLAMA A.Ş.	18.069.660
46	COŞKUNÖZ DIŞ TİCARET A.Ş.	17.423.717
47	MGI COUTIER MAKİNA YEDEK PARÇA İMALAT VE SAN. A.Ş.	17.276.365
48	TİRYAKİLER OTO MAKİNA TİCARET VE SANAYİ A.Ş.	15.970.160
49	TRELLEBORG OTOMOTİV SAN. VE TİC. A.Ş.	15.944.000
50	FORMPART OTOMATİK PAZ. VE TİC. A.Ş.	15.816.548
51	YİĞİT AKÜMÜLATÖR ELEKTRİK İNŞ. TAAH. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.	15.602.579
52	SEHA MÜH. MÜS. TİC. VE MAK. SAN. LTD. ŞTİ.	15.000.000
53	KALİBRE BORU SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	13.080.741
54	MOPİSAN MOTOR YEDEK PARÇA SAN. TİC. A.Ş.	13.070.401
55	AKDÖKÜM SANAYİ A.Ş.	12.402.818
56	İNCİ AKÜ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	12.011.000
57	ÇELİKEL ALÜMİNYUM DÖKÜM İMAL. SAN. VE TİC. A.Ş.	12.000.000
58	KOLUMAN MOTORLU ARAÇLAR TİCARET VE SANAYİ A.Ş.	11.495.035
59	HİSARLAR İTHALAT İHRACAT PAZARLAMA A.Ş.	11.035.000
60	YARIŞ KABİN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	11.025.703
61	TAKOSAN OTOMOBİL GÖSTERGELERİ SAN. VE TİC. A.Ş.	10.629.320
62	PARSAT-PİSTON DAĞITIM SAN. VE TİC. A.Ş.	10.409.306
63	PILOT TAŞIT BÜRO KOLTUKLARI SAN. TİC. A.Ş.	10.383.895
64	KALE OTO RADYATÖR SAN. VE TİC. A.Ş.	10.234.583
65	EKU FREN KAMPANA SAN TİC. LTD. ŞTİ.	9.974.701
66	OXFORD AUTOMOTIVE MEK. MET. İŞL. END. TİC. A.Ş.	9.791.000
67	SAMPA OTOMOTİV SAN. TİC. LTD. ŞTİ.	9.106.545
68	ZF SACHS SÜSPANSİYON SİS. SAN. TİC. A.Ş.	9.026.663
69	DİTAŞ DOĞAN YEDEK PARÇA İMALAT VE TEKNİK A.Ş.	9.013.425
70	AKKARDAN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	8.860.000
71	SUPSAN MOTOR SUPAPLARI SAN. VE TİC. A.Ş.	8.170.000
	OTOMOTİV TOPLAMI (71)	10.534.903.053

EK 18:

AVRUPA Taşıt Araçları Mevcudu

VEHICLES IN USE: EUROPEAN UNION, EFTA, EUROPE

Total motor vehicles

	2015	2016	2017	2018	2019	%change 19/18
Austria	5,201,750	5,288,596	5,383,312	5,484,120	5,563,614	1.4
Belgium	6,426,136	6,538,097	6,635,970	6,714,591	6,776,859	0.9
Croatia	1,627,318	1,688,490	1,737,689	1,852,052	1,928,071	4.1
Czech Republic	5,889,700	6,119,482	6,360,831	6,586,168	6,785,310	3.0
Denmark	2,838,426	2,914,147	2,977,066	3,034,660	3,081,749	1.6
Estonia	783,131	816,206	845,660	872,655	931,261	6.7
Finland	3,028,333	3,048,059	3,096,961	3,130,640	3,158,696	0.9
France	43,996,880	44,583,280	45,201,990	45,214,948	44,999,481	-0.6
Germany	48,474,430	49,334,769	50,143,706	50,902,159	51,603,398	1.4
Greece	6,205,256	6,235,761	6,288,455	6,311,567	6,408,994	1.5
Hungary	3,686,197	3,821,432	4,003,461	4,199,078	4,395,683	4.7
Ireland	2,403,226	2,461,354	2,494,671	2,543,146	2,626,894	3.3
Italy	42,241,934	42,962,046	43,597,915	44,168,726	44,764,755	1.3
Latvia	652,140	672,832	699,068	719,251	741,676	3.1
Lithuania	1,261,060	1,302,556	1,329,361	1,361,208	1,389,469	2.1
Luxembourg	425,633	437,309	451,781	465,749	479,146	2.9
Netherlands	9,405,822	9,537,917	9,726,225	9,951,587	10,140,469	1.8
Poland	24,261,232	25,329,863	26,258,652	27,306,660	28,366,267	3.9
Portugal	5,781,700	5,824,700	6,041,200	6,281,200	6,489,300	3.3
Romania	6,084,275	6,427,322	7,021,160	7,521,031	8,034,375	6.8
Slovakia	2,367,911	2,461,598	2,573,459	2,680,735	2,745,280	2.4
Slovenia	1,220,271	1,254,480	1,307,521	1,343,369	1,373,563	2.2
Spain	26,713,286	27,353,455	28,115,002	28,836,817	29,463,309	2.2
Sweden	5,279,391	5,398,128	5,498,418	5,541,213	5,572,062	0.6
EUROPEAN UNION	256,255,438	261,711,879	267,789,534	273,033,330	277,759,682	1.7
Norway	3,182,873	3,237,743	3,299,782	3,330,492	3,393,228	1.9
Switzerland	4,924,478	5,003,551	5,065,798	5,126,732	5,037,061	-1.7
EFTA	8,107,351	8,241,294	8,365,580	8,457,224	8,430,289	-0.3
Russia	48,881,846	49,694,718	50,573,828	51,799,028	52,884,759	2.1
Turkey	15,315,224	16,270,109	17,217,824	17,705,282	17,851,180	0.8
United Kingdom	38,219,610	39,240,439	39,675,562	39,985,260	40,386,429	1.0
EUROPE	366,779,469	375,158,439	383,622,328	390,980,124	397,312,339	1.6

Kaynak: ACEA vehicles in use report, january 2021 (Bulgaristan, Kıbrıs, Malta ve İzlanda hariç).

EK 19A: İzin Belgesi

Sn. Doç. Dr. Elife Akiş'in yazılı izni ile kullanılan soru formu aşağıda Ek 19A' da verilmiştir. Mevcut forma dönemsel önemine binaen Covid-19 bölümü eklenmiştir. Form 16 firmaya çevrimiçi olarak uygulanmıştır.

Sayın Numan Sait Eren,

“Küreselleşme Sürecinde Türkiye'nin Uluslararası Rekabet Gücü: Türk Beyaz Eşya Sanayii İçin Bir Uygulama” adlı doktora tez çalışmamda kullandığım EK 3'de yer alan “Beyaz Eşya Sektörünün Rekabet Gücünü Ölçmeye Yönelik Anket” sorularını doktora çalışmanızda atıf göstermek koşuluyla kullanabilirsiniz.

Doktora tez çalışmanızda başarılar dilerim.

Doç. Dr. Elife Akiş

EK 19B:

SEÇİLİ OTOMOTİV YAN (TEDARİK) SANAYİ FİRMALARININ REKABET GÜCÜNÜN İNCELENMESİNE YÖNELİK SORU FORMU

A- GİRDİ KOŞULLARI İLE İLGİLİ BÖLÜM

- 1- Sektörde işgücünün önemini uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük
- 2- Sektörün işgücü kalitesini uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük
- 3- Sektörü sermaye yeterliliği açısından uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük
- 4- Sektörü hammaddeye ulaşımı açısından uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük
- 5- Sektörü enerji ihtiyacını karşılama bakımından uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük
- 6- Sektörün kullandığı teknolojiyi uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük
- 7- Sektörün kullandığı altyapı sistemini uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük
- 8- Sektörün kullandığı yazılım sistemini uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük
- 9- Sektörün kullandığı otomasyon sistemini uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük

B- TALEP KOŞULLARI İLE İLGİLİ BÖLÜM

- 1- Sektörün iç talep yapısını uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük
- 2- Sektörün dış talep yapısını uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük
- 3- Sektörün AB pazarına yakınlığını uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük
- 4- Sektörün alıcı yapısını seçici ve bilinçli olması açısından uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük

C- İLGİLİ VE DESTEKLEYİCİ KURULUŞLAR İLE İLGİLİ BÖLÜM

- 1- Sektörün diğer sektörlerle ilişkilerini uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
☐ Yüksek ☐ Orta ☐ Düşük
- 2- Sektördeki sivil örgütlenmeleri ve Sivil Toplum Kuruluşları ile ilişkilerini uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
☐ Yüksek ☐ Orta ☐ Düşük
- 3- Sektörde kontrol ve sertifikasyon kurumları ile ilgili durumu uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
☐ Yüksek ☐ Orta ☐ Düşük
- 4- Sektörün Üniversite ile ilişkilerini uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
☐ Yüksek ☐ Orta ☐ Düşük
- 5- Sektörün Orta Eğitim Kuruluşları ile ilişkilerini uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
☐ Yüksek ☐ Orta ☐ Düşük
- 6- Sektörün Kamu Kurum ve Kuruluşları ile ilişkilerini uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
☐ Yüksek ☐ Orta ☐ Düşük
- 7- Sektörün yerel yönetimler ile ilişkilerini uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
☐ Yüksek ☐ Orta ☐ Düşük
- 8- Sektörün tedarikçiler ile ilişkilerini uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
☐ Yüksek ☐ Orta ☐ Düşük

D- FİRMA STRATEJİSİ VE REKABET YAPISI İLE İLGİLİ BÖLÜM

- 1- Sektörün ARGE harcamalarını uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
☐ Yüksek ☐ Orta ☐ Düşük
- 2- Sektörü yarattığı Katma değeri uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
☐ Yüksek ☐ Orta ☐ Düşük
- 3- Sektörün Ürün Yelpazesini uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
☐ Yüksek ☐ Orta ☐ Düşük
- 4- Sektörün yer aldığı piyasadaki rekabet düzeyini uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
☐ Yüksek ☐ Orta ☐ Düşük
- 5- Sektörün Teknolojik altyapısını uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız. ☐ Yüksek ☐ Orta ☐ Düşük
- 6- Sektörü Kobi nitelikli firma yoğunluğu bakımından uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız
☐ Yüksek ☐ Orta ☐ Düşük
- 7- Sektörün Kapasite Kullanım Oranını (KKO) uluslararası rekabet

- düzeyine göre kıyaslayınız.
- ( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük
- 8- Sektörün stratejik planlama tercihini lütfen belirtiniz
( ) 1 yıllık ( ) 3 yıllık ( ) 5 yıllık ( ) 10 yıllık ( ) Anlık strateji
- 9- Sektörün tercih ettiği rekabet stratejilerini lütfen belirtiniz
( ) Maliyet stratejisi ( ) Farklılaşma stratejisi ( ) Hem maliyet hem farklılaşma ( ) Hiçbiri
- 10- Sektörün Tüketici Hizmetlerindeki durumunu uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük
- 11- Sektörde Lojistiğin önemini uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük

E- DEVLETİN ETKİNLİĞİ İLE İLGİLİ BÖLÜM

- 1- Sektörle ilgili Mevzuatın elverişliliğini uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük
- 2- Sektörün maruz kaldığı bürokratik yapıyı uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük
- 3- Sektöre verilen Teşvikleri uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük
- 4- Sektörün maruz kaldığı vergileri uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük
- 5- Sosyal güvenlik ödemelerini uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük
- 6- Sektöre uygulanan denetim düzeyini uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız.
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük

F- COVID-19 SALGINI ETKİSİ İLE İLGİLİ BÖLÜM

- 1- Sektörün Covid-19 salgınından etkilenme düzeyini uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük
- 2- Sektörün maruz kaldığı etkilerin kalıcılığını uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük
- 3- Sektörün maruz kaldığı etkilerin maliyetini uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük

- 4- Sektörün maruz kaldığı etkilerin yatırım planlarınıza yansımaları uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük
- 5- Sektörün maruz kaldığı etkileri pozitif gelişme açısından uluslararası rekabet düzeyine göre kıyaslayınız
( ) Yüksek ( ) Orta ( ) Düşük

G-BİLGİ BÖLÜMÜ

(Bilgi bölümü soru formunu dolduran kişinin profilini edinmek içindir. Kişi ve Şirkete ait bilgiler kesinlikle gizli tutulacaktır).

1- Yaşınız:

.....

2- Cinsiyetiniz: K: ..... E: .....

3- Eğitim Durumunuz

( ) Lise ( ) Üniversite ( ) Yüksek Lisans ( ) Doktora

4- Üniversite mezunuysanız, bitirdiğiniz bölümü lütfen belirtiniz.

.....

5- Yüksek Lisans veya Doktora yaptıysanız, hangi alanda yaptığınızı lütfen belirtiniz.

.....

6- Kaç yıldır bu sektörde çalışıyorsunuz?

( ) 0-5 yıl ( ) 6-10 yıl ( ) 11-15 yıl ( )

15 yıl ve üstü 7- Kaç yıldır bu firmada

çalışıyorsunuz?

( ) 0-5 yıl ( ) 6-10 yıl ( ) 11-15 yıl ( ) 15 yıl ve üstü

8- İş yerinizdeki pozisyonunuzu lütfen belirtiniz.

.....

9- Kaç yıldır bu pozisyonda çalışıyorsunuz?

( ) 0-5 yıl ( ) 6-10 yıl ( ) 11-15 yıl ( ) 15 yıl ve üstü

10- Firmanız kaç yıldır bu alanda üretim yapıyor?

( ) 0-5 yıl ( ) 6-10 yıl ( ) 11-15 yıl ( ) 15 – 20 yıl ( ) 30 yıl ve üstü

11- Hangi ürünleri üretiyorsunuz?

a-

b-

c-

d-

12- Ürünleriniz piyasada hangi marka veya markalarla bulunmaktadır?

a-

b-

c-

d-

13- Firmanızda kaç kişi çalışmaktadır?

( ) 25'den az ( ) 25-99 ( ) 100-249 ( ) 250 üstü

14- Çalışanlarınızın eğitim durumu

(Lütfen parantez içine hangi eğitim seviyesinde olan kişi sayısını belirtiniz)

( ) İlköğretim ( ) Lise ( ) Teknik Lise ( ) Lisans

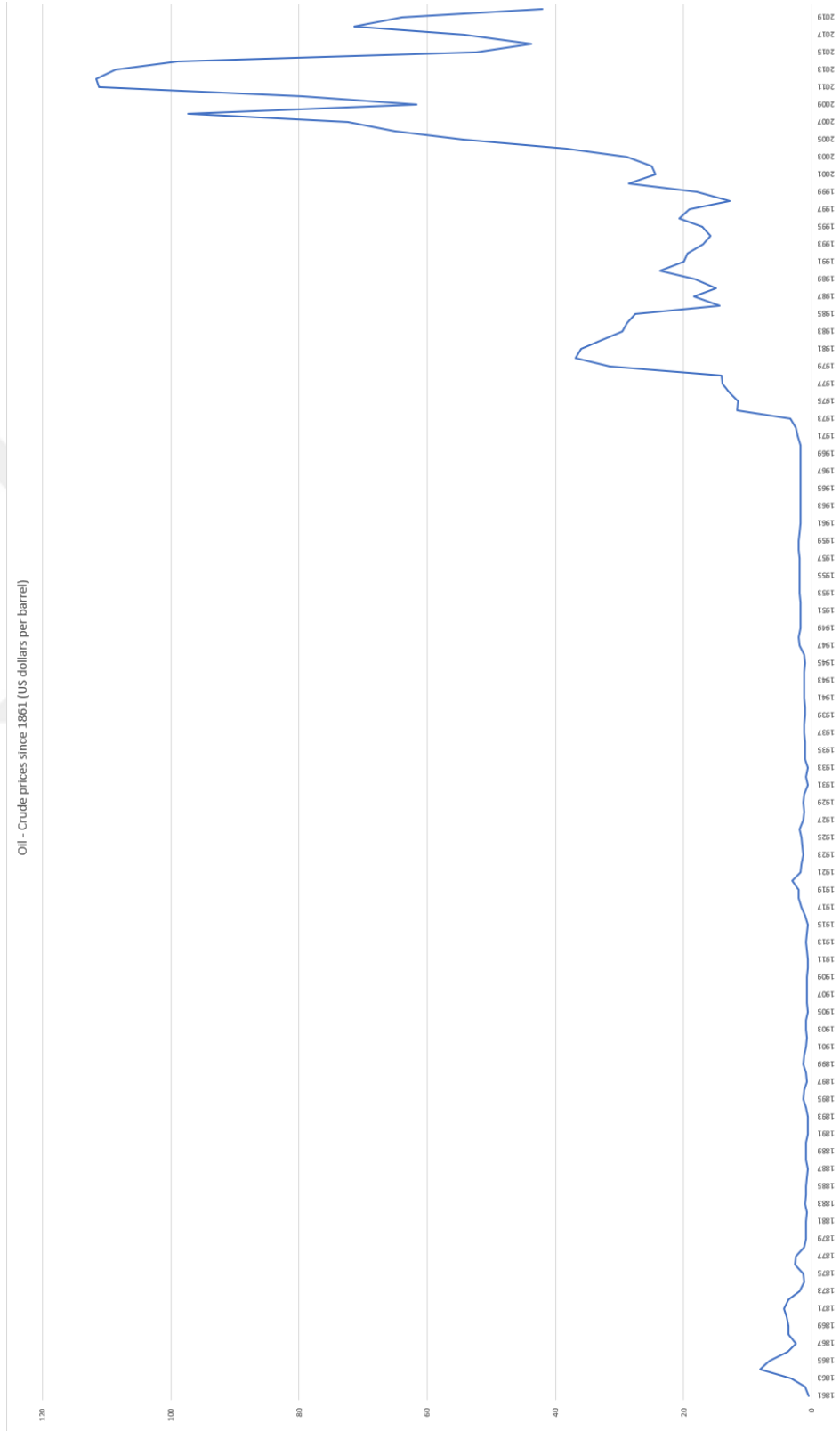
( ) Yüksek Lisans ( ) Doktora

Teşekkür ederiz.

Saygılarımızla,

EK 20: Şekil 14'te verilen grafik: 1861-2019 Ham Petrol Fiyatları \$/Varil

Kaynak: Oceanflynn-Own work, CCBY-SA4.0,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=87757293>, 18 Şubat 2022

EK 21A:

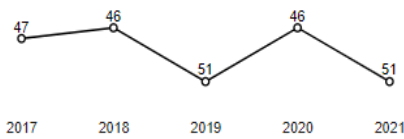
IMD TÜRKİYE 2021 Rekabet Raporu

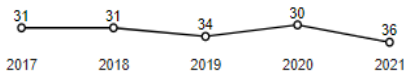
Rank 2021

51st of 64

Overall Performance

Peer Group Ranking - Europe - Middle East - Africa

Basic Facts

Land area (km2 '000)	785	2020
Exchange Rate (Per \$)	7.009	2020
Population (million)	83.61	2020
GDP (\$ billion)	720.2	2020
GDP (PPP) per capita (\$)	30,455	2020
Real GDP growth (%)	1.8	2020
Consumer price inflation (%)	12.28	2020
Unemployment rate (%)	13.15	2020
Labor force (million)	30.87	2020
Current account balance (%)	-5.10	2020

Direct Investment

Stocks inward (\$ billion)	164.9	2019
Flows inward (% of GDP)	1.22	2019

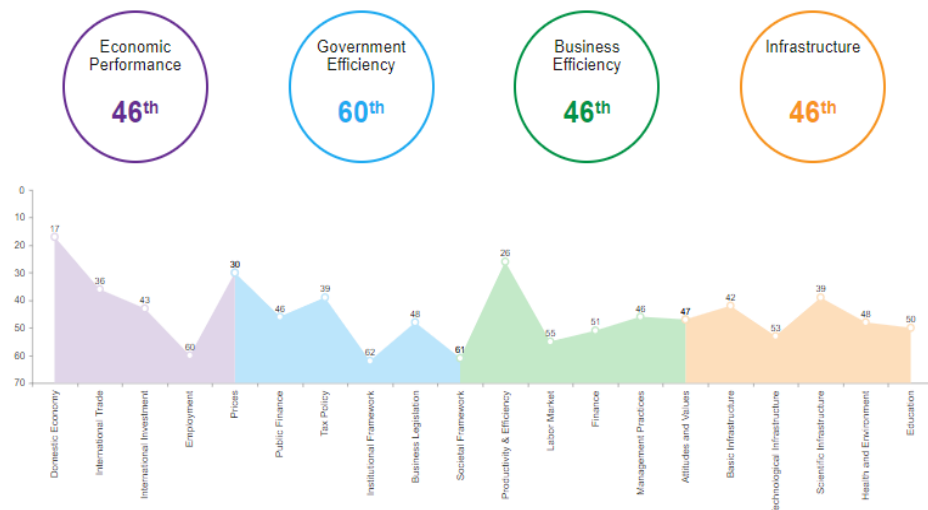
CHALLENGES IN 2021

- Global recession due to COVID-19.
- Macroeconomic imbalances.
- Geopolitical risks.
- Political uncertainty.
- Uncertainty in legal framework.

Provided by:
TUSIAD, Turkish Industry and Business Association, Economic Research Department

COMPETITIVENESS LANDSCAPE for 2021

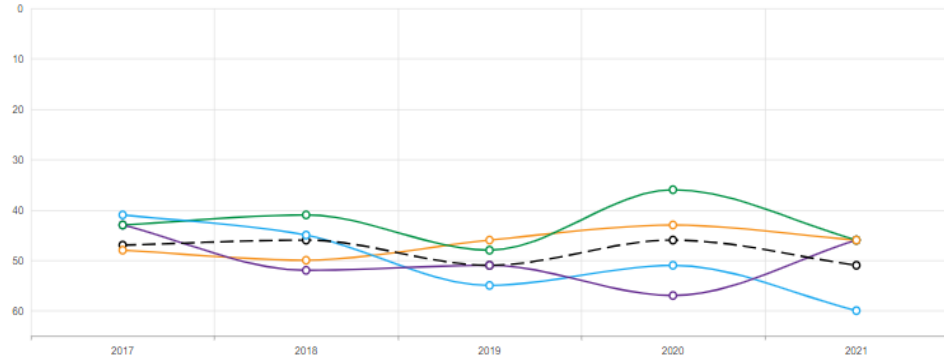
Country profile comparison

EK 21B:

IMD TÜRKİYE 2021 Rekabet Raporu 2017-2021 Faktör Gelişimi

OVERALL RANKING AND FACTORS

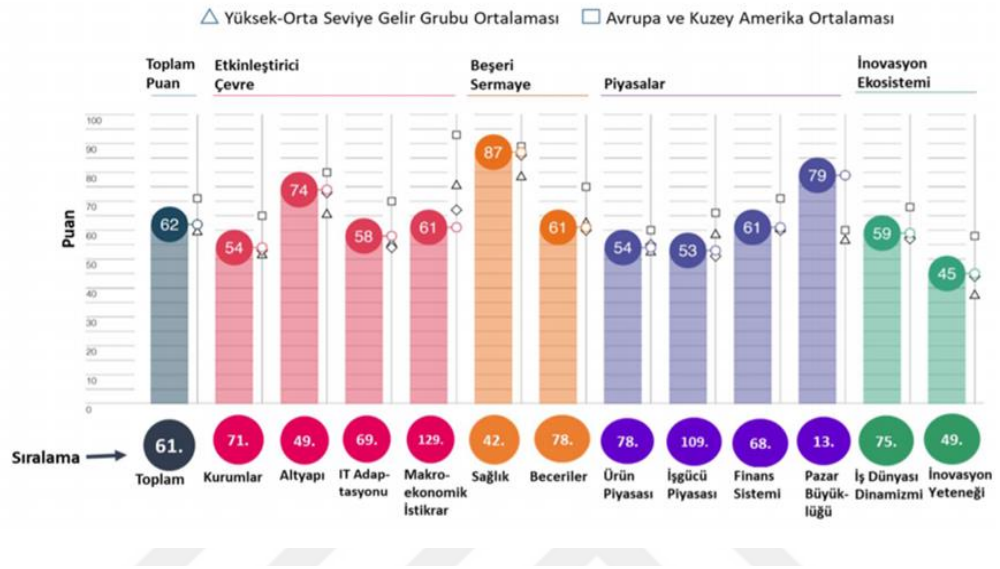

	2017	2018	2019	2020	2021
Overall Rank	47	48	51	48	51
Economic Performance	43	52	51	57	48
Government Efficiency	41	45	55	51	60
Business Efficiency	43	41	48	38	48
Infrastructure	48	50	48	43	48

Kaynak: <https://worldcompetitiveness.imd.org/countryprofile/TR/wcy>, 20 Mart 2022

EK 22:

WEF TÜRKİYE 2019 Rekabet Raporu

Seçili Göstergeler

Nüfus milyon	82,0	GSYH (SAGP) % dünya GSYH'si	1,70
Kişi Başı GSYH uss	9.346,2	5 Yıllık Ortalama Doğrudan Yabancı Yatırım Akışı % GSYH	1,6
10 Yıllık Ortalama Yıllık GSYH Artışı %	5,5		

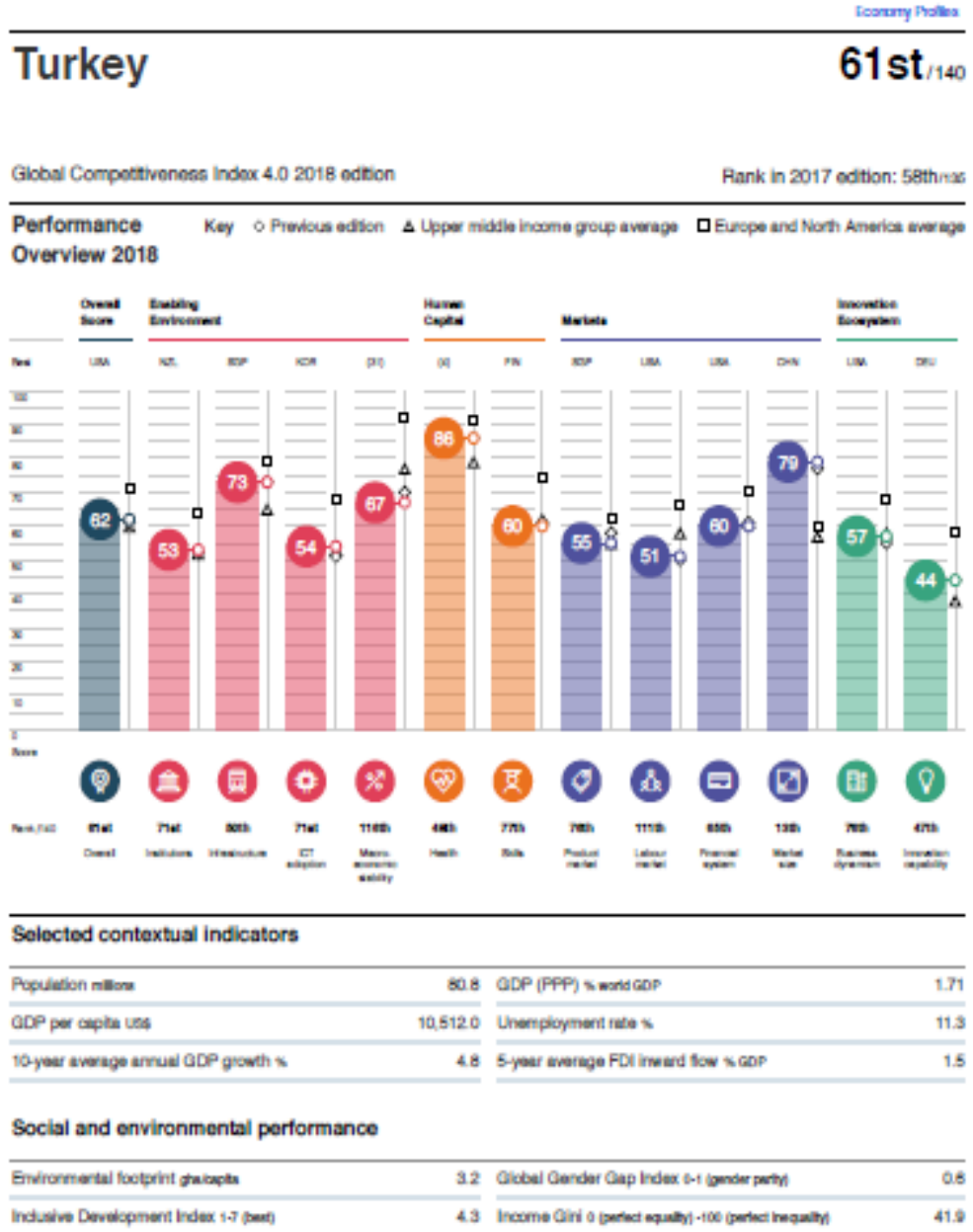
Sosyal ve Çevresel Performans

Çevresel Ayak İzi Hektar/Kişi başı	2,0	Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi 0-1 (cinsiyet eşitliği)	0,6
Yenilenebilir Enerji Tüketimi Payı %	13,4	Gini Katsayısı 0 (tam eşitlik) -100 (tam eşitsizlik)	41,9
İşsizlik Oranı %	10,9		

Kaynak: TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu REF

EK 23:

WEF TÜRKİYE 2018 Rekabet Raporu

Kaynak: WEF 2018 Rekabet Raporu

EK 24:

WEF TÜRKİYE 2017 Rekabet Raporu

(Bir önceki değerlendirme yöntemine göre)

Economy Profiles

Turkey

53rd / 137

The Global Competitiveness Index 2017-2018 edition

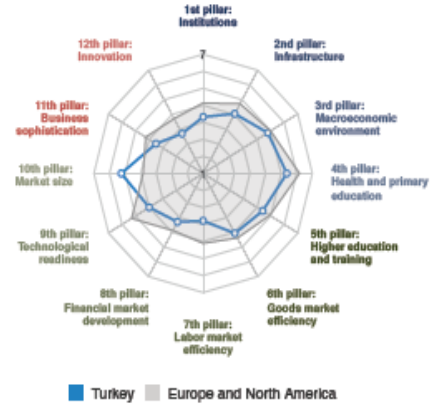
Key indicators, 2016

Source: International Monetary Fund; World Economic Outlook Database (April 2017)

Population millions	79.8	GDP per capita US\$	10,742.7
GDP US\$ billions	857.4	GDP (PPP) % world GDP	1.66

Performance overview

Index Component	Rank/137	Score (1-7)	Trend	Distance from best	Edition	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18
Global Competitiveness Index	53	4.4			Rank	43 / 144	44 / 148	45 / 144	51 / 140	55 / 138	53 / 137
Subindex A: Basic requirements	60	4.8			Score	4.5	4.5	4.5	4.4	4.4	4.4
1st pillar: Institutions	71	3.8									
2nd pillar: Infrastructure	53	4.5									
3rd pillar: Macroeconomic environment	50	5.1									
4th pillar: Health and primary education	84	5.6									
Subindex B: Efficiency enhancers	51	4.4									
5th pillar: Higher education and training	48	4.8									
6th pillar: Goods market efficiency	53	4.5									
7th pillar: Labor market efficiency	127	3.4									
8th pillar: Financial market development	80	3.8									
9th pillar: Technological readiness	62	4.4									
10th pillar: Market size	14	5.5									
Subindex C: Innovation and sophistication factors	66	3.7									
11th pillar: Business sophistication	67	4.0									
12th pillar: Innovation	69	3.3									

Kaynak: WEF 2017-2018 Rekabet Raporu

EK 25:

WIPO Türkiye Küresel İnovasyon Endeksi 2021

Turkey

GII 2021 rank

41

Output rank	Input rank	Income	Region	Population (mn)	GDP, PPP\$ (bn)	GDP per capita, PPP\$	GII 2020 rank
41	45	Upper middle	NAWA	84.3	2,381.6	28,294	51

	Score/Value	Rank
Institutions	56.0	93
1.1 Political environment	55.3	75
1.1.1 Political and operational stability*	62.5	89
1.1.2 Government effectiveness*	51.7	70
1.2 Regulatory environment	49.1	109 ○
1.2.1 Regulatory quality*	43.3	72
1.2.2 Rule of law*	39.3	78
1.2.3 Cost of redundancy dismissal	29.8	118 ○
1.3 Business environment	63.6	91
1.3.1 Ease of starting a business*	88.8	62
1.3.2 Ease of resolving insolvency*	38.5	104 ○
Human capital and research	48.5	26 ●
2.1 Education	73.0	[6]
2.1.1 Expenditure on education, % GDP	n/a	n/a
2.1.2 Government funding/pupil, secondary, % GDP/cap	n/a	n/a
2.1.3 School life expectancy, years	18.2	11 ●●
2.1.4 PISA scales in reading, maths and science	462.5	41
2.1.5 Pupil-teacher ratio, secondary	○ 16.4	80
2.2 Tertiary education	44.0	24 ●
2.2.1 Tertiary enrolment, % gross	113.2	2 ●●
2.2.2 Graduates in science and engineering, %	19.4	75
2.2.3 Tertiary inbound mobility, %	1.7	80
2.3 Research and development (R&D)	28.4	38 ●
2.3.1 Researchers, FTE/mn pop.	1,624.3	43
2.3.2 Gross expenditure on R&D, % GDP	1.1	36 ●
2.3.3 Global corporate R&D investors, top 3, mn US\$	50.2	29 ●
2.3.4 QS university ranking, top 3*	23.1	45
Infrastructure	47.0	48
3.1 Information and communication technologies (ICTs)	75.4	47
3.1.1 ICT access*	67.3	66
3.1.2 ICT use*	59.1	64
3.1.3 Government's online service*	85.9	22 ●
3.1.4 E-participation*	89.3	23 ●
3.2 General infrastructure	34.4	42 ●
3.2.1 Electricity output, GWh/mn pop.	3,744.2	57
3.2.2 Logistics performance*	51.0	46 ●
3.2.3 Gross capital formation, % GDP	28.2	26
3.3 Ecological sustainability	31.2	54
3.3.1 GDP/unit of energy use	15.8	19 ●●
3.3.2 Environmental performance*	42.6	84
3.3.3 ISO 14001 environmental certificates/bn PPP\$ GDP	1.1	66
Market sophistication	49.7	49
4.1 Credit	40.4	68
4.1.1 Ease of getting credit*	75.0	34
4.1.2 Domestic credit to private sector, % GDP	65.4	51
4.1.3 Microfinance gross loans, % GDP	○ 0.0	77 ○
4.2 Investment	21.6	105 ○
4.2.1 Ease of protecting minority investors*	76.0	21
4.2.2 Market capitalization, % GDP	23.3	55
4.2.3 Venture capital investors, deals/bn PPP\$ GDP	0.0	85 ○
4.2.4 Venture capital recipients, deals/bn PPP\$ GDP	0.0	83 ○
4.3 Trade, diversification, and market scale	87.0	10 ●●
4.3.1 Applied tariff rate, weighted avg., %	3.1	63
4.3.2 Domestic industry diversification	99.2	4 ●
4.3.3 Domestic market scale, bn PPP\$	2,381.6	13 ●●
Business sophistication	30.8	46
5.1 Knowledge workers	37.3	49
5.1.1 Knowledge-intensive employment, %	22.8	69
5.1.2 Firms offering formal training, %	30.7	50
5.1.3 GERD performed by business, % GDP	0.7	33
5.1.4 GERD financed by business, %	56.3	18 ●
5.1.5 Females employed w/advanced degrees, %	10.1	69
5.2 Innovation linkages	18.4	79
5.2.1 University-industry R&D collaboration*	43.3	62
5.2.2 State of cluster development and depth*	49.7	48
5.2.3 GERD financed by abroad, % GDP	0.0	71
5.2.4 Joint venture/strategic alliance deals/bn PPP\$ GDP	0.0	115 ○
5.2.5 Patent families/bn PPP\$ GDP	0.4	33 ●
5.3 Knowledge absorption	36.8	36
5.3.1 Intellectual property payments, % total trade	0.8	56
5.3.2 High-tech imports, % total trade	7.8	62
5.3.3 ICT services imports, % total trade	0.9	84
5.3.4 FDI net inflows, % GDP	1.4	100 ○
5.3.5 Research talent, % in businesses	61.8	9 ●●
Knowledge and technology outputs	25.3	50
6.1 Knowledge creation	25.6	37
6.1.1 Patents by origin/bn PPP\$ GDP	3.4	24
6.1.2 PCT patents by origin/bn PPP\$ GDP	0.7	31
6.1.3 Utility models by origin/bn PPP\$ GDP	1.2	20
6.1.4 Scientific and technical articles/bn PPP\$ GDP	16.0	52
6.1.5 Citable documents H-index	28.3	35 ●
6.2 Knowledge impact	36.0	38
6.2.1 Labor productivity growth, %	3.6	12 ●●
6.2.2 New businesses/tn pop, 15–64	1.6	65
6.2.3 Software spending, % GDP	0.5	20 ●
6.2.4 ISO 9001 quality certificates/bn PPP\$ GDP	3.3	70
6.2.5 High-tech manufacturing, %	23.5	55
6.3 Knowledge diffusion	14.3	73
6.3.1 Intellectual property receipts, % total trade	0.0	76
6.3.2 Production and export complexity	58.7	40
6.3.3 High-tech exports, % total trade	1.8	61
6.3.4 ICT services exports, % total trade	0.7	94
Creative outputs	35.3	35 ●
7.1 Intangible assets	50.2	18 ●●
7.1.1 Trademarks by origin/bn PPP\$ GDP	100.6	6 ●●
7.1.2 Global brand value, top 5,000, % GDP	27.9	45
7.1.3 Industrial designs by origin/bn PPP\$ GDP	15.9	5 ●●
7.1.4 ICTs and organizational model creation*	44.2	100 ○
7.2 Creative goods and services	16.7	61
7.2.1 Cultural and creative services exports, % total trade	0.1	82
7.2.2 National feature films/mn pop, 15–69	2.6	62
7.2.3 Entertainment and media market/tn pop, 15–69	5.0	47 ○
7.2.4 Printing and other media, % manufacturing	0.7	75 ○
7.2.5 Creative goods exports, % total trade	3.1	19 ●
7.3 Online creativity	23.9	50
7.3.1 Generic top-level domains (TLDs)/tn pop, 15–69	11.4	36 ●
7.3.2 Country-code TLDs/tn pop, 15–69	2.2	68
7.3.3 Wikipedia edits/mn pop, 15–69	52.8	61
7.3.4 Mobile app creation/bn PPP\$ GDP	29.0	18 ●

NOTES: ● indicates a strength; ○ a weakness; ● an income group strength; ○ an income group weakness; * an index; † a survey question; ○ indicates that the economy's data are older than the base year; see appendices for details, including the year of the data, at <http://globalinnovationindex.org>. Square brackets [ ] indicate that the data minimum coverage (DMC) requirements were not met at the sub-pillar or pillar level.

Kaynak: WIPO, <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2021-report#>, 12 Şubat 2022.

EK 26A:

WIPO Patent Başvuru Sayıları 2019

	Office	Type	1980	1990	2000	2010	2015	2016	2017	2018	2019
	World	Total		997500	1,377,500	1,997,400	2,878,300	3,117,100	3,161,300	3,325,400	3,224,200
1	China	Total		10,137	51,906	391,177	1,101,864	1,338,503	1,381,594	1,542,002	1,400,661
2	United States of America	Total	104,329	171,163	295,895	490,226	589,410	605,571	606,956	597,141	621,453
3	Japan	Total	191,020	367,590	436,865	344,598	318,721	318,381	318,481	313,567	307,969
4	Republic of Korea	Total	5070	25820	102010	170,101	213,694	208830	204,775	209,992	218,975
5	European Patent Office	Total	18,596	60,754	100,692	150,961	160,028	159,358	166,585	174,397	181,479
6	Germany	Total	48,583	39,329	62,142	59,245	66,893	67,899	67,712	67,898	67,434
7	India	Total	3,024	3820	8,538	39,762	45,658	45,057	46,582	50,055	53,627
8	Canada	Total	24,347	26,924	39,622	35,449	36,964	34,745	35,022	36,161	36,488
9	Russian Federation	Total			32,337	42500	45,517	41,587	36,883	37,957	35,511
10	Australia	Total	15,936		22,001	24,887	28,605	28,394	28,906	29,957	29,758
11	Brazil	Total	8,377	7,537	17,283	24,999	30,219	28010	25,658	24,857	25,396
12	United Kingdom	Total	41,612	28,238	32,747	21,929	22,801	22,059	22,072	20,941	19250
13	China, Hong Kong SAR	Total		1,081	8,295	11,702	12,212	14,092	13,299	15,986	16,532
14	Mexico	Total	5,472	5,061	13,061	14,576	18,071	17,413	17,184	16,424	15,941
15	France	Total	27,989	16,638	17,353	16580	16300	16,218	16,247	16,222	15,869
16	Singapore	Total	633		8,236	9,773	10,814	10980	10930	11,845	14,136
17	Iran (Islamic Republic of)	Total	662	355	616	11,636	14,279	15,632	16,259	12,823	12,147
18	Indonesia	Total	480		3890	5630	9,153	9,639	9,303	9,754	11,481
19	Italy	Total	16,34	9,407	9,273	9,723	9,687	9,821	9,674	9,821	10,127
20	Thailand	Total	215	1940	5,049	1,937	8,167	7820	7,865	8,149	8,172
21	Turkey	Total	661	1,228	3,433	3,357	5,841	6,848	8,555	7,466	8,088
22	Israel	Total	2,773	3,908	6,802	7,306	6,908	6,419	6,813	7,363	7,738
23	Malaysia	Total		2,305	6,227	6,383	7,727	7,236	7,072	7,295	7,551
24	Viet Nam	Total		75	1,239	3,582	5,033	5,228	5,382	6,071	7520
25	South Africa	Total	8,116	6,036	3,295	6,383	7,497	7,210	7,544	6,915	6,914
26	New Zealand	Total	3,438	4,671	7,048	6,636	6,501	6,386	6,160	6,238	6,014
27	Philippines	Total	1,573	1,969	3,636	3,393	3,734	3,419	3,395	4300	4380
28	Poland	Total	7,842	5,421	7,303	3430	4,815	4,396	4,041	4,322	3,999
29	Ukraine	Total			7,224	5,312	4,497	4,095	4,047	3,968	3,852
30	Argentina	Total	4,332	2910	6,636	4,717	4,125	3,809	3,443	3,667	3,702
31	Saudi Arabia	Total		455	873	931	2,406	3,266	3,191	3,399	3,651
32	Eurasian Patent Organization	Total			1,259	3,329	3,491	3380	3,302	3,488	3,482
33	Chile	Total	825	811	3120	1,076	3,274	2,907	2,894	3100	3,237
34	Morocco	Total	344	329	104	1,034	1,021	1,303	2,224	2,537	2730
35	Netherlands	Total	7,358	2,911	2,994	2,767	2,494	2,604	2,606	2,505	2,677
36	Austria	Total	6,493	2,695	2,301	2,673	2,441	2,315	2,305	2,207	2,274
37	Sweden	Total	9,192	4,181	5,068	2,549	2,428	2,384	2,297	2280	2190
38	Egypt	Total	807	789	1,615	2230	2,055	2,178	2,279	2,255	2,183
39	Patent Office of the Cooperation Council for the Arab States of the Gulf	Total			645	2,439	1,982	1,949	1,846	2220	2,162
40	Colombia	Total	378		1,769	1,872	2,242	2,203	2,372	2,223	2,157
41	United Arab Emirates	Total				1,288	1,749	1,699	1,796	1780	1,898
42	Switzerland	Total	9,662	4,068	2,551	2,155	1,923	1,771	1,628	1,615	1,717
43	Denmark	Total	5,569	3,061	1870	1,768	1,732	1850	1,772	1,501	1,579
44	Norway	Total	3,963	5,644	6700	1,813	1,805	2060	2060	1,674	1,539
45	Spain	Total	10,877	3,297	3,194	3,779	3020	2,922	2,343	1,674	1,447
46	Finland	Total	4090	6,469	2,903	1,833	1,416	1,368	1,529	1,487	1,396
47	Peru	Total	362	268	1,078	300	1,249	1,163	1,219	1,222	1,259
48	Belgium	Total	5,969	1,256	820	760	1,097	1,173	1,217	1110	1,133
49	Romania	Total	3,295	3,056	1290	1,418	1,053	1,063	1,178	1,147	939
50	Pakistan	Total	406	547	1,195	1,094	886	840	698	892	874

Kaynak: WIPO, <https://www3.wipo.int/ipstats/IpsStatsResultvalue>, 27 Nisan 2021

EK 26B:

51	African Regional Intellectual Property Organization	Total		78	297	424	780	697	747	831	868
52	Iraq	Total	145				437		714	730	843
53	Qatar	Total						564	593		838
54	Czech Republic	Total			4,939	982	952	839	860	732	813
55	Portugal	Total	1,823	3,642	146	545	945	751	680	690	807
56	San Marino	Total				126	303	479	618	695	752
57	Algeria	Total	354	235	159	806	805	672	743	673	638
58	Sri Lanka	Total	78	106	321	460	481	573	543	603	611
59	Greece	Total	2,835	707	340	744	573	646	589	579	594
60	Venezuela (Bolivarian Republic of)	Total	2,067	1,352	2,348	1,843	975	595	434	86	571
61	Uzbekistan	Total			968	632	507	555	553	650	543
62	African Intellectual Property Organization	Total	304	13	369		529	506	519	551	514
63	Oman	Total					346	369	391	420	506
64	Costa Rica	Total	112	58	75	614	599	506	523	498	499
65	Luxembourg	Total	994	206	176	100	247	444	668	395	476
66	Hungary	Total	3,172	4,453	4,937	696	633	665	532	443	450
67	Ecuador	Total	187		551	694	495	374	417	405	437
68	Bangladesh	Total	136	108	318	342	340	344	302	368	413
69	Belarus	Total			1,198	1,933	691	521	524	547	393
70	Panama	Total	105	68	160	468	403	417	409	497	362
71	Tunisia	Total	241	161	257	621	589	583	555	451	349
72	Kenya	Total	96			197	193	203	178	286	335
73	Paraguay	Total		52	222	365				349	328
74	Bahrain	Total	47				193	177	245	230	326
75	Jordan	Total	68		198	474	335	278	200	133	311
76	Cambodia	Total				26	65	80	55	161	310
77	Sudan	Total			22	254	268	285	293	380	245
78	Dominican Republic	Total			68	343	252	270	271	228	243
79	Guatemala	Total		124	304	381	348	269	278	234	238
80	Slovakia	Total			2,04	282	256	235	206	231	234
81	Croatia	Total			875	278	186	188	159	136	211
82	Georgia	Total			418	362	271	274	232	260	197
83	Bulgaria	Total	4,101	529	940	260	291	241	225	198	193
84	Honduras	Total	46	23	139	307	228	195	193	156	187
85	Serbia	Total				329	191	213	184	174	177
86	Mongolia	Total				179	237	219	228	161	170
87	Azerbaijan	Total				271	184	163	226	171	167
88	Syrian Arab Republic	Total	104		295		198	112	136	148	153
89	El Salvador	Total	91	54			203	175	182	139	148
90	Brunei Darussalam	Total			21			89	107	121	141
91	Democratic Republic of the Congo	Total								151	132
92	Lithuania	Total			127	114	119	153	127	105	123
93	Armenia	Total			127	142	115	126	110	105	116
94	Cuba	Total	199	26				195	174	155	115
95	Trinidad and Tobago	Total	130		154		168	136	171	139	113
96	Angola	Total								120	110
97	Republic of Moldova	Total			250	150	124	155	110	113	100
98	Ireland	Total	2,749	4,735	439	350	203	149	137	108	93
99	Kyrgyzstan	Total			84	140	126	89	146		93
100	Latvia	Total			179	185	137	113	97	110	87
101	Yemen	Total			29	75	30	32	28		75
102	Jamaica	Total		81	101	156	70	78	68	79	65
103	Zimbabwe	Total	320	203			28	13		27	65
104	Papua New Guinea	Total					47			33	63
105	Iceland	Total	77	130	876	76	46	38	44	66	62
106	Bosnia and Herzegovina	Total			273	65		66	99	96	59
107	Mozambique	Total			8	40	54	40	50	47	47
108	China, Macao SAR	Total				62	65	51	68	55	38
109	Belize	Total					26	37	32	24	32
110	Estonia	Total			804	97	36	30	41	30	32
111	Barbados	Total	44			88	45	41			31
112	Madagascar	Total			55	43	19	36	51	46	30
113	Mauritius	Total	10	4		16	21	38	19	29	27
114	Zambia	Total	115	57		17	32	33	22	24	23
115	Namibia	Total		163			24	32	25	36	20

Kaynak: WIPO, <https://www3.wipo.int/ipstats/IpsStatsResultvalue>, 27 Nisan 2021.

EK 26C:

116 Bhutan	Total					8	5	3	10	18
117 Gambia	Total					2	2	4		16
118 Montenegro	Total				159	23	10	10	3	16
119 Andorra	Total						3	6	11	15
120 Burundi	Total	10	3					13	4	15
121 Monaco	Total	68	77	13	11	6	14	35	15	15
122 Malta	Total	24	19	116	19	11	4	12	17	12
123 Seychelles	Total	3					14	46	17	12
124 Tuvalu	Total								7	10
125 Albania	Total			62	341	19	25	24	18	5
126 Cyprus	Total	67	43	70	8	7	4	12	4	5
127 Saint Vincent and the Grenadines	Total			2		7		3	4	3
128 Samoa	Total	2				4			1	3
129 Botswana	Total	18				8	7	7	3	2
130 Tajikistan	Total			52	10	1				2
131 Cabo Verde	Total						3	2	4	1
132 Lesotho	Total								4	1
133 Antigua and Barbuda	Total					10	12	8	10	
134 Aruba	Total									
135 Bahamas	Total	34	27			70	37	52		
136 Bolivia (Plurinational State of)	Total	125					253	336		
137 Burkina Faso	Total			2	2					
138 Congo	Total									
139 Côte d'Ivoire	Total									
140 Czechoslovakia	Total	9,642	2,276							
141 Democratic People's Republic of Korea	Total		38		8,057					
142 Djibouti	Total									
143 Dominica	Total						4	3	4	
144 Eswatini	Total					2				
145 Ethiopia	Total			12		50	36	53	62	
146 Fiji	Total	13								
147 German Democratic Republic	Total	8490	7,525							
148 Ghana	Total	17	20				31	26	52	
149 Grenada	Total	2				9	17			
150 Guyana	Total		6			13	18	23	20	
151 Haiti	Total	17			10					
152 Kazakhstan	Total			1,515	1,964	1,503	1,224	1,228	982	
153 Kiribati	Total									
154 Kuwait	Total					228	50		257	
155 Lao People's Democratic Republic	Total				20	62	63	100	59	
156 Lebanon	Total				386	304				
157 Liberia	Total									
158 Libya	Total		57							
159 Malawi	Total	53	33	20	1	6	4			
160 Mali	Total	7	3		1					
161 Nepal	Total	2				82	37	63		
162 Nicaragua	Total			143						
163 Nigeria	Total		258				235	280	338	
164 North Macedonia	Total			124	28					
165 Rwanda	Total	3	4			6	6	6	7	
166 Saint Kitts and Nevis	Total					4	5	9	4	
167 Saint Lucia	Total	14	2				5	3	2	
168 Sao Tome and Principe	Total				1		238	379	408	
169 Sierra Leone	Total									
170 Slovenia	Total			431	453				278	
171 Solomon Islands	Total									
172 Somalia	Total									
173 Soviet Union	Total	168,589	115,907							
174 Tonga	Total						1	1		
175 Turkmenistan	Total									
176 Uganda	Total	28	13			9	16		6	
177 United Republic of Tanzania	Total	88			1	2			25	
178 Uruguay	Total	283		616	784	558		523		
179 Yugoslavia	Total	3,358	2,481	848						
180 Zaire	Total	103								

Kaynak: WIPO, <https://www3.wipo.int/ipstats/IpsStatsResultvalue>, 27 Nisan 2021.

EK 27:

OECD Ülkeleri Bazında ARGE Harcamaları (Milyon \$) 2019

Data table for: Gross domestic spending on R&D, Total, Million US dollars, 1981 – 2020											
	Location ▼	▼ 1981	▼ 1990	▼ 1991	▼ 2000	▼ 2001	▼ 2010	▼ 2011	▼ 2017	▼ 2018	▼ 2019
	OECD - Total			634 361	844 910	872 414	1 096 054	1 136 309	1 328 046	1 396 865	1 454 106
1	United States	164 489	250 404	256 516	361 149	367 461	446 420	458 291	540 406	576 237	612 714
2	China (People's Republic of)			13 087	39 806	45 402	208 280	237 043	430 330	464 705	514 798
3	EU (27 countries, 2020)			186 866	230 875	239 551	301 123	313 926	362 736	378 240	393 314
4	Japan	55 923	110 542	113 051	132 757	136 331	153 675	158 462	169 096	172 610	171 854
5	Germany	45 487	63 116	68 055	79 146	80 295	97 655	104 287	124 577	128 824	132 511
6	Korea			10 062	22 394	25 176	55 165	61 963	88 136	95 438	100 055
7	France	27 351	42 101	42 605	47 748	49 733	56 271	57 850	61 945	62 813	64 053
8	United Kingdom	27 560	32 246	30 657	34 601	35 317	41 165	41 888	48 268	50 275	51 702
9	Chinese Taipei				12 104	12 633	26 887	28 833	37 159	40 080	42 966
10	Russia		60 981	40 772	19 755	23 274	34 046	34 257	39 921	36 616	39 201
11	Italy	12 535	22 853	22 063	22 558	23 848	28 240	28 057	31 620	33 119	34 254
12	Canada	8 603	13 272	13 519	22 160	24 531	26 174	26 434	27 981	28 548	27 563
13	Turkey		1 587	2 609	4 508	4 768	11 406	12 687	21 402	23 713	24 827
14	Spain	2 907	7 784	8 194	11 623	12 157	22 075	21 467	20 818	21 864	22 468
15	Netherlands	6 681	9 917	9 623	12 832	13 176	13 985	15 680	19 518	19 614	20 423
16	Sweden	4 623		7 016		13 657	13 689	14 212	16 940	17 056	17 743
17	Belgium			5 249	7 977	8 468	10 068	10 792	14 294	15 595	17 616
18	Israel			2 465	7 210	7 682	9 831	10 520	14 999	16 034	16 888
19	Poland		3 585	2 802	3 852	3 783	6 351	6 900	11 410	14 052	16 079
20	Austria	2 366	3 667	4 009	6 622	7 083	11 148	11 232	13 758	14 272	14 653
21	Denmark	1 524	2 826	2 987		5 676	7 627	7 802	8 674	8 967	9 056
22	Czech Republic				2 665	2 718	4 361	5 167	6 818	7 557	7 904
23	Finland	1 319	2 819	2 869	6 311	6 381	8 596	8 607	6 739	6 895	7 085
24	Norway	1 500		2 424		3 691	4 885	5 040	6 683	6 814	7 021
25	Mexico				5 106	5 385	9 540	9 418	7 673	7 336	6 779
26	Ireland	423	714	820	1 918	1 960	3 727	3 673	4 421	4 572	5 084
27	Portugal		1 039	1 201	2 150	2 323	4 920	4 591	4 280	4 503	4 782
28	Hungary			1 708	1 526	1 834	2 690	2 863	3 703	4 467	4 577
29	Argentina				2 264	2 094	4 546	4 864	4 857	4 264	3 870
30	Greece	318		751		1 738	2 143	2 183	3 353	3 589	3 842
31	New Zealand	721	796	774		1 293		1 877	2 521		2 810
32	Romania			1 800	901	1 012	1 699	1 890	2 421	2 519	2 505
33	Colombia				468	479	961	1 054	1 665	2 063	2 187
34	Slovenia				665	741	1 311	1 556	1 317	1 434	1 556
35	Slovak Republic				562	568	873	966	1 513	1 487	1 500
36	Lithuania				266	323	545	666	803	872	967
37	Luxembourg				620		770	769	798	761	752
38	Estonia				140	173	514	806	537	619	743
39	Iceland	42	80	95	283	326		349	376	378	450
40	Latvia				124	122	251	305	267	347	355
41	Australia	3 540	6 428		10 690		21 423	21 566	21 227		
42	Chile						1 110	1 256	1 494	1 525	
43	Singapore				3 989	4 364	7 458	8 503	9 954	9 890	
44	South Africa			2 984		3 261	4 595	4 730	5 891		
45	Switzerland	5 734			9 353				18 018		

Kaynak: OECD, çevrimiçi, <https://data.oecd.org/rd/gross-domestic-spending-on-r-d.htm>, 15 Mayıs 2021

EK 28:

OECD Ülkeleri bazında ARGE Harcamaları 2019 (% GDP)

Data table for: Gross domestic spending on R&D, Total, % of GDP, 1981 – 2020											
	Location ▼	▼ 1981	▼ 1990	▼ 1991	▼ 2000	▼ 2001	▼ 2010	▼ 2011	▼ 2017	▼ 2018	▼ 2019
1	Israel			2.211	3.923	4.175	3.935	4.022	4.691	4.846	4.934
2	Korea			1.715	2.125	2.279	3.316	3.592	4.292	4.516	4.640
3	Chinese Taipei				1.913	2.026	2.816	2.912	3.195	3.352	3.490
4	Sweden	2.029		2.518		3.874	3.168	3.187	3.363	3.321	3.388
5	Japan	2.047	2.707	2.677	2.858	2.923	3.105	3.205	3.166	3.222	3.199
6	Germany	2.352	2.606	2.387	2.410	2.404	2.730	2.806	3.054	3.118	3.190
7	Belgium			1.559	1.936	2.033	2.062	2.173	2.667	2.858	3.172
8	Austria	1.090	1.350	1.427	1.886	1.992	2.726	2.669	3.057	3.091	3.129
9	United States	2.268	2.556	2.621	2.629	2.648	2.735	2.765	2.847	2.947	3.067
10	Denmark	1.014	1.519	1.583		2.325	2.917	2.945	2.931	2.966	2.912
11	Finland	1.146	1.820	1.969	3.241	3.194	3.705	3.618	2.728	2.755	2.795
12	OECD - Total			2.022	2.085	2.122	2.250	2.280	2.352	2.419	2.476
13	Iceland	0.635	0.958	1.133	2.572	2.840		2.404	2.084	2.003	2.325
14	China (People's Republic of)			0.725	0.893	0.940	1.714	1.780	2.116	2.141	2.235
15	France	1.867	2.274	2.277	2.093	2.138	2.179	2.192	2.203	2.193	2.196
16	Netherlands	1.622	1.916	1.815	1.790	1.796	1.704	1.881	2.179	2.139	2.184
17	Norway	1.154		1.595		1.563	1.650	1.627	2.099	2.048	2.153
18	EU (27 countries, 2020)			1.646	1.676	1.699	1.862	1.907	2.032	2.074	2.115
19	Slovenia				1.360	1.468	2.051	2.413	1.865	1.947	2.047
20	Czech Republic				1.110	1.099	1.327	1.545	1.769	1.899	1.942
21	United Kingdom	2.239	1.948	1.872	1.617	1.606	1.641	1.649	1.683	1.731	1.756
22	Estonia				0.599	0.698	1.566	2.284	1.276	1.410	1.611
23	Canada	1.199	1.475	1.535	1.858	2.021	1.825	1.787	1.686	1.679	1.592
24	Hungary			1.029	0.791	0.913	1.131	1.181	1.318	1.509	1.478
25	Italy	0.828	1.201	1.142	1.004	1.041	1.218	1.202	1.370	1.422	1.466
26	New Zealand	0.971	0.951	0.940		1.100		1.232	1.347		1.413
27	Portugal		0.464	0.514	0.722	0.765	1.535	1.457	1.319	1.350	1.398
28	Poland		0.859	0.722	0.641	0.622	0.720	0.747	1.034	1.209	1.321
29	Greece	0.148		0.310		0.559	0.603	0.684	1.151	1.213	1.275
30	Spain	0.389	0.779	0.799	0.883	0.888	1.360	1.333	1.210	1.241	1.251
31	Ireland	0.649	0.793	0.894	1.085	1.053	1.592	1.559	1.224	1.166	1.228
32	Luxembourg				1.577		1.503	1.463	1.269	1.173	1.133
33	Turkey		0.236	0.384	0.466	0.522	0.794	0.794	0.953	1.025	1.064
34	Russia		1.892	1.332	0.978	1.097	1.052	1.015	1.110	0.990	1.039
35	Lithuania				0.586	0.668	0.783	0.903	0.896	0.937	0.996
36	Slovak Republic		1.606	2.066	0.638	0.625	0.611	0.657	0.886	0.840	0.827
37	Latvia				0.435	0.403	0.608	0.693	0.511	0.639	0.642
38	Romania			0.744	0.366	0.391	0.457	0.499	0.503	0.501	0.479
39	Argentina				0.392	0.380	0.564	0.569	0.556	0.501	0.465
40	Colombia				0.140	0.141	0.194	0.198	0.258	0.312	0.320
41	Mexico				0.306	0.324	0.495	0.471	0.328	0.307	0.284
42	Australia	0.903	1.260		1.477		2.182	2.114	1.789		
43	Chile						0.329	0.351	0.356	0.350	
44	Singapore				1.817	2.009	1.931	2.071	1.919	1.844	
45	South Africa			0.814		0.716	0.737	0.735	0.832		
46	Switzerland	1.915			2.259				3.179		

Kaynak: OECD, çevrimiçi, <https://data.oecd.org/rd/gross-domestic-spending-on-r-d.htm>, 15 Mayıs 2021

Not: Yüzde rakamları noktadan sonra 3 hane ile gösterilmiştir.

EK 29:

OECD Ülkeleri Bazında Araştırmacı Sayıları 2019

Data table for: Researchers, Total, Headcount, 1981 – 2020											
	Location ▼	▼ 1981	▼ 1990	▼ 1991	▼ 2000	▼ 2001	▼ 2010	▼ 2011	▼ 2017	▼ 2018	▼ 2019
1	Japan					792 699	894 138	892 684	930 720	935 658	942 180
2	Germany							522 010	623 125		667 394
3	Korea				159 973	178 937	345 912	375 176	482 796	514 170	538 136
4	Russia		992 571	878 482	425 954	422 176	368 915	374 791	359 793	347 854	348 221
5	Turkey				67 512	67 190	124 796	137 452	210 769	230 030	243 773
6	Spain					140 407	224 000	220 254	225 995	234 798	241 372
7	Italy				100 171	100 442	149 807	151 597	195 560	212 671	222 165
8	Chinese Taipei				69 526	73 239	165 370	174 341	187 971	193 035	199 144
9	Portugal		12 675	14 109	29 761	31 146	80 259	82 354	89 659	96 123	100 823
10	Austria							65 609	83 648		93 179
11	Belgium						59 403	63 207	78 867		91 757
12	Argentina				41 741	40 455	72 208	77 354	84 284	88 872	90 747
13	Greece					26 340		45 239	61 616		66 451
14	Czech Republic				30 165	29 216	43 418	45 902	59 789	61 966	63 690
15	Norway					34 506	44 774	45 578	57 934	59 629	61 657
16	Denmark					29 791	54 813	56 845	60 085	60 389	61 573
17	Finland						57 163	57 549	54 139	55 415	58 291
18	Hungary	36 975	30 256	26 763	27 876	28 351	35 700	36 945	42 729	54 970	58 091
19	Mexico						54 532	56 481	54 578	54 539	58 013
20	New Zealand					16 650		28 100	40 000		44 000
21	Ireland						20 801	22 358	34 791		37 003
22	Slovak Republic				15 747	15 923	24 049	24 711	26 861	28 755	28 851
23	Romania				23 179	23 597	30 707	25 489	27 367	27 471	27 168
24	Slovenia				6 562	6 740	11 056	12 514	14 079	15 388	15 925
25	Estonia				4 570	4 803	7 491	7 646	7 344	7 281	7 734
26	Luxembourg							3 114	3 540		3 532
27	Chile						9 453	9 388	14 392	14 596	
28	China (People's Republic of)					1 747 589	1 905 899				
29	France				211 365	217 173	324 551	338 470	416 217	429 959	
30	Iceland					3 231		3 270	3 783		
31	Latvia				6 117	5 785	6 517	7 377	7 504	7 439	
32	Lithuania				10 100	10 213	14 056	17 358	18 767	19 198	
33	Netherlands				52 718	55 305	64 829	84 072	124 834	130 153	
34	Poland				88 189	89 596	100 934	100 723	187 905	192 833	
35	Singapore				20 800	20 645	36 556	38 006	42 838	43 310	
36	South Africa		22 857			26 913	37 901	40 653	61 840		
37	Sweden							80 154	107 042		
38	Switzerland				44 230				73 502		
39	United Kingdom						394 755	429 009	520 936	535 477	

Kaynak: <https://data.oecd.org/rd/researchers.htm#indicator-chart>, 15 Mayıs 2021.

Not: Yıllar itibariyle mevcut bilgiler gösterilmektedir.

EK 30:

OECD Ülkeleri bazında Devlet Çalışanı Araştırmacı Sayıları

Data table for: Government researchers, Total, Headcount, 1981 – 2020											
	Location ▼	▼ 1981	▼ 1990	▼ 1991	▼ 2000	▼ 2001	▼ 2010	▼ 2011	▼ 2017	▼ 2018	▼ 2019
1	Russia		167 300	166 100	129 725	131 190	131 734	128 717	130 081	131 366	113 555
2	Germany						61 342	64 279	63 862	66 978	69 352
3	Spain				17 071	18 687	33 884	33 278	34 193	35 015	35 980
4	Japan					35 992	35 693	35 234	34 598	34 745	34 920
5	Korea				12 491	12 735	22 018	23 710	29 733	30 470	32 135
6	Italy				18 512	16 226	22 336	23 715	29 830	31 793	31 008
7	Argentina				10 059	10 037	22 257	23 444	27 946	27 377	27 222
8	Chinese Taipei				13 521	14 068	18 595	18 908	20 520	21 598	22 575
9	Greece					2 868		6 094	15 987		17 804
10	Czech Republic				7 860	7 910	8 697	8 934	10 569	10 807	10 819
11	Hungary	6 849	6 316	5 616	5 366	5 172	6 148	6 237	6 113	7 906	8 046
12	Romania				5 390	5 764	5 831	6 117	6 856	7 064	7 267
13	Austria							3 337	6 598		7 037
14	Turkey				3 156	3 489	7 099	7 073	7 379	7 549	6 635
15	Norway					4 077	6 050	6 205	6 423	6 444	6 384
16	Belgium						3 069	3 215	4 952	5 782	6 013
17	Mexico						9 126	9 279	6 663	6 305	5 918
18	Portugal		2 902	2 838	5 290	5 211	5 101	6 059	5 327	5 501	5 839
19	Slovak Republic				2 855	2 761	3 484	3 519	4 408	4 628	4 706
20	Finland						5 970	5 937	4 775	4 635	4 629
21	Denmark				6 120	6 117	2 030	2 038	2 621	2 747	2 767
22	New Zealand					2 192		2 400	2 900		2 700
23	Slovenia				1 919	1 845	2 457	2 153	2 170	2 281	2 322
24	Ireland						607	599	677		760
25	Luxembourg				264	307	721	816	682		682
26	Estonia				675	610	745	733	642	574	608
27	Chile						505	443	1 600	1 661	
28	China (People's Republic of)						303 114	320 814			
29	France				27 569	23 012	27 433	27 626	30 474	30 684	
30	Iceland					678		506	255		
31	Latvia				800	769	784	915	896	898	
32	Lithuania				2 566	2 383	1 599	1 732	2 883	2 850	
33	Netherlands				6 492	7 263	7 900	8 101	7 860	8 102	
34	Poland				12 361	11 762	16 236	16 098	5 782	5 102	
35	Singapore				1 714	1 520	2 309	2 449	3 249	3 697	
36	South Africa					2 774	3 125	3 214	3 724		
37	Sweden							6 394	13 380		
38	Switzerland				770		955		1 051		
39	United Kingdom				15 351	9 893	9 714	8 617	8 427	8 141	

Kaynak: <https://data.oecd.org/rd/researchers.htm#indicator-chart>, 15 Mayıs 2021.

Not: Yıllar itibariyle mevcut bilgiler gösterilmektedir.

EK 31:

OECD Ülkeleri bazında 1000 Çalışan Başına Düşen Araştırmacı Sayısı 2019

Data table for: Researchers, Total, Per 1 000 employed, 1981 – 2020											
	Location ▼	▼ 1981	▼ 1990	▼ 1991	▼ 2000	▼ 2001	▼ 2010	▼ 2011	▼ 2017	▼ 2018	▼ 2019
1	Korea				5.118	6.308	10.990	11.779	14.335	15.225	15.879
2	Sweden	4.175		5.853		10.473	10.985	10.604	14.577	14.741	15.138
3	Finland						16.605	15.783	14.461	14.429	14.958
4	Denmark	2.741	4.368	4.619		6.991	13.428	14.060	15.047	14.823	14.889
5	Chinese Taipei				5.843	6.358	12.211	12.560	13.203	13.468	13.840
6	Norway	3.800		6.603		8.432	10.384	10.536	12.241	12.296	12.647
7	Belgium	3.365		4.637	7.431	7.738	9.088	9.375	11.367	11.928	12.390
8	Austria	1.979					8.926	8.917	10.768	11.246	11.628
9	Ireland	1.791	3.847	4.313	5.022	5.118	7.525	8.282	11.966	11.417	11.374
10	France	3.780	5.244	5.479	6.721	6.830	9.071	9.215	10.623	10.857	11.048
11	New Zealand		3.297	3.167		5.719		7.459	9.459		10.750
12	Netherlands	3.227			5.144	5.450	6.117	6.927	9.940	10.161	10.200
13	Portugal		1.671	1.806	3.320	3.455	8.524	9.223	9.357	9.696	10.129
14	Slovenia				4.740	4.889	7.996	9.263	9.399	9.858	10.038
15	Germany	4.651		6.222	6.452	6.633	7.991	8.153	9.483	9.669	9.959
16	Japan	5.235	7.398	7.451	9.870	9.990	10.017	10.032	10.019	9.882	9.846
17	United Kingdom	5.254	4.948	4.904	6.206	6.573	8.779	8.557	9.231	9.426	9.681
18	European Union (27 countries, 2020)				5.092	5.220	6.866	7.019	8.379	8.644	8.875
19	Greece			1.603		3.320		5.477	7.871	8.136	8.559
20	Hungary				3.500	3.556	5.405	5.830	6.235	8.059	8.330
21	Czech Republic				2.851	3.092	5.779	6.083	7.329	7.604	7.825
22	Estonia				4.555	4.480	7.156	7.841	7.286	7.649	7.687
23	Poland				3.753	3.956	4.197	4.149	7.023	7.181	7.381
24	Spain	1.560	2.673	2.850	4.589	4.644	6.903	6.851	6.871	7.071	7.107
25	Lithuania				5.558	5.999	6.889	6.685	6.418	6.474	6.943
26	Slovak Republic				4.916	4.707	6.997	6.940	6.418	6.751	6.943
27	Luxembourg				6.233		7.267	7.647	6.785	6.380	6.327
28	Italy	2.430	3.434	3.256	2.871	2.841	4.173	4.272	5.584	6.018	6.313
29	Russia				7.783	7.767	6.321	6.317	5.678	5.594	5.570
30	Turkey		0.688	0.705	1.220	1.200	2.931	3.086	4.008	4.432	4.876
31	Latvia				4.129	3.725	4.619	4.610	3.930	3.839	4.038
32	Argentina				1.905	1.879	2.747	2.846	2.896	2.911	2.928
33	China (People's Republic of)			0.720	0.964	1.020	1.591	1.725	2.242	2.405	2.723
34	Romania				1.901	1.851	2.267	1.887	2.030	1.993	2.009
35	Mexico					0.730	1.115	1.126	1.012	0.999	1.062
36	Australia	3.790	5.563		7.385		9.034				
37	Canada	3.518	4.901	5.139	7.161	7.530	9.171	9.395	8.646	8.796	
38	Chile						0.763	0.812	1.099	1.097	
39	Iceland	2.853	4.931	5.013		11.680		13.745	10.422		
40	OECD - Total			4.903	6.086	6.294	7.647	7.828	8.587	8.896	
41	Singapore				7.661	7.711	10.312	10.443	10.601	10.572	
42	South Africa					1.174	1.358	1.430	1.825		
43	Switzerland				6.491				9.202		
44	United States	5.278	6.158	6.297	7.077	7.293	8.491	8.826	9.235	9.846	

Kaynak: <https://data.oecd.org/rd/researchers.htm#indicator-chart>, 15 Mayıs 2021.

ÖZGEÇMİŞ

Numan Sait Eren, İstanbul Aksaray İlkokulu ve Davutpaşa Ortaokulu'nu tamamladıktan sonra 1977 yılında Robert Kolej'den mezun oldu. 1982 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi İşletme Mühendisliği Bölümünü bitirdi. 1982 yılında girdiği İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Endüstri Mühendisliği Ana Bilim Dalı Üretim Yönetimi Yüksek Lisans programını 1984 yılında tamamladı. 2018 yılında aynı Enstitü Avrupa Birliği Ana Bilim Dalı'nda Doktora çalışmasına başladı.

1986 yılından başlayarak 2018 yılı mayıs ayına kadar özel sektörde çeşitli kademe ve şirketlerde çalıştı. Uluslararası ve Türkiye'nin önde gelen şirketlerinde üretim, yatırım, satış, pazarlama, dış ticaret, satınalma ve tedarik zinciri konularında tecrübe kazandı. 2019 – 2020 Eğitim yılında Altınbaş ve Nişantaşı Üniversitelerinde Öğretim Görevlisi olarak Türkçe ve İngilizce Lisans ve Yüksek Lisans dersleri verdi. Halen serbest danışmanlık yapmaktadır.